

รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ

นายวัชรพล พุทธรักษา

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2549

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE THAKSIN GOVERNMENT'S ATTEMPTS TO BUILD HEGEMONY

Mr.Watcharabon Buddharaksa

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Government

Department of Government

Faculty of Political Science Chulalongkorn University

Academic Year 2006

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ

โดย

นายวัชรพล พุทธรักษา

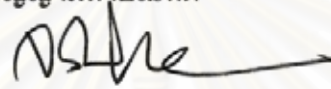
สาขาวิชา

การปกครอง

อาจารย์ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ ลีมนานี

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์

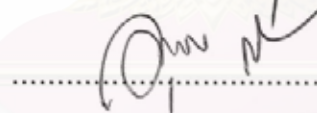
(ศาสตราจารย์ ดร.จรัส สุวรรณมาลา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

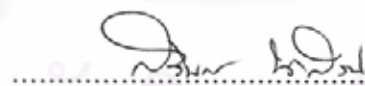
..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์สุชาย ตีรรัตน์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา

(ศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ ลีมนานี)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สิริพรรณ นกสวน)

สถาบันวิจัยประชากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นายวัชรพล พุทธิรักษา : รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ.

(THE THAKSIN GOVERNMENT'S ATTEMPTS TO BUILD HEGEMONY)

อ. ที่ปรึกษา : ศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ ลีมนานี, 151 หน้า.

วิทยานิพนธ์เรื่อง “รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ” ฉบับนี้มีคำถามหลักในการวิจัยว่า 1. เราสามารถอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ ด้วยกรอบแนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำได้อย่างไร และ 2. การดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณประสบความสำเร็จหรือไม่ เพราะเหตุใด โดยมี สมมุติฐานว่า รัฐบาลทักษิณสร้างภาวะการครองอำนาจนำที่สมบูรณ์ไม่สำเร็จ เพราะไม่สามารถยึดกุมพื้นที่ประชาสังคมได้อย่างสมบูรณ์ แต่สามารถยึดกุมพื้นที่สังคมการเมืองและกลไกทางการเมืองอื่นๆ ได้

ผลการวิจัยพบว่ารัฐบาลทักษิณนั้นไม่สามารถสร้างภาวะการครองอำนาจนำอย่างสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นได้ทั้งนี้เพราะว่ารัฐบาลทักษิณนั้นไม่สามารถดำเนินการยึดกุมพื้นที่ประชาสังคมได้อย่างสมบูรณ์แม้กลไกนโยบายจะสร้างความนิยมชมชอบให้กับผู้คนในสังคมจำนวนหนึ่ง และแม้ว่ารัฐบาลทักษิณจะสามารถยึดกุมพื้นที่สังคมการเมืองได้ก็ตาม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา การปกครอง
สาขาวิชา การปกครอง
ปีการศึกษา 2549

ลายมือชื่อนิติศ.....วัชรพล พุทธิรักษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

4781144824 : MAJOR GOVERNMENT

KEY WORD: THAKSIN GOVERNMENT / HEGEMONY / GRAMSCI / WAR OF POSITION
/ HISTORIC BLOC

WATCHARABON BUDDHARAKSA : THE THAKSIN GOVERNMENT'S
ATTEMPTS TO BUILD HEGEMONY. THESIS ADVISOR : PROFESSOR
DR.ANUSORN LIMMANEE, 151 pp.

To answer whether the Thaksin government's attempts to build hegemony over Thai society is successful or not and why, this thesis hypothesizes that although the regime can take over the political society, it cannot take complete control of the civil society.

It is found in this empirical study that the government's attempt is evidently unsuccessful, as it has faced a number of counter hegemonic groups in the Thai civil society.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Department Government
Field of study Government
Academic year 2006

Student's signature.....
Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

ขอบพระคุณคุณพ่อ คุณแม่ และครอบครัว ผู้ให้โอกาส และการสนับสนุนอย่างไม่เคยมี
ข้อแม้สำหรับทุกสิ่งทุกอย่าง

ศ.ดร.อนุสรณ์ ลีมนานี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา และข้อชี้แนะใน
การเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ รศ.สุชาย ตรีรัตน์ และผศ.สิริพรรณ นกสวน ประธานและกรรมการ
สอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาสละเวลาเพื่ออ่านงานวิจัย และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ยิ่งต่อผู้วิจัย
และขอขอบคุณอาจารย์พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ ที่เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยเลือกทำวิจัยในหัวข้อนี้ แรง
บันดาลใจดังกล่าวมาจากการอ่านงานของอาจารย์พิชญ์ จากแหล่งต่างๆ

รศ.ธวัช ทันทิภาส และผศ.นิภา ไชยเสวต แห่งสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ที่ประสิทธิประสาทวิชาให้แก่ผู้วิจัย
ในระดับปริญญาตรีเป็นอย่างดี รวมถึงคำแนะนำและกำลังใจที่หวังดีต่อศิษย์เสมอมา

อาจารย์พรรณิ สุขโสภิ ครูผู้เปรียบเสมือนญาติผู้ใหญ่ของผู้วิจัย สำหรับคำแนะนำในการ
เลือกทางเดินของชีวิต และอาจารย์ชาญวุฒิ ไชยรักษา แห่งสาขาวิชารัฐศาสตร์และ
รัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

คุณอนงค์นาค คำศิริ และครอบครัว สำหรับสิ่งที่ดีที่มีแก่ผู้วิจัยตลอดมา

โรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎิ์ ฉะเชิงเทรา สถานที่สร้างผู้วิจัยให้มีความพร้อมในการเผชิญ
กับโลกกว้าง รวมถึงเพื่อนร่วมรุ่นม.6/7 รุ่น 107 ทุกคนที่มีส่วนต่อการให้กำลังใจต่อผู้วิจัยในทางใด
ทางหนึ่ง

เพื่อนร่วมรุ่นปริญญาโท คุณศรัณย์ จิระพงษ์สุวรรณ ญาเรศ อัครพัฒนานุกุล
เทวพงษ์ พวงเพชร วารุณี ณ นคร และกนกพร หินเชาว์ ที่ได้ร่วมกันเรียนรู้ ถกเถียง แลกเปลี่ยน
ความคิด ความรู้ และให้กำลังใจกันมาตลอดระยะเวลา 3 ปี

และท้ายสุดวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับการสนับสนุนในด้านเงินทุนจากสถาบันพระปกเกล้า
และบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาของประเด็นปัญหาในการศึกษา.....	1
1.2 ความสำคัญของปัญหา: ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณ	6
1.2.1 แก่นมของประเด็นปัญหาที่ศึกษา.....	6
1.2.2 แก่นมของการเลือกใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎี.....	17
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	19
1.4 คำถามหลักของการวิจัย	19
1.5 สมมุติฐาน	19
1.6 ระเบียบวิธีวิจัย	19
1.7 ขอบเขตของการศึกษา	20
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	20
1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	21
บทที่ 2 กรอบความคิดในการอธิบายปรากฏการณ์: แนวคิดการครองอำนาจนำ ของ อันโตนิโอ กรัมสกี.....	22
2.1 อัน โตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci): สังเขปชีวประวัติ	22
2.2 กรอบความคิดในการอธิบายปรากฏการณ์: แนวคิดการครองอำนาจนำ (Hegemony)	25
2.2.1 การครองอำนาจนำ: นิยาม ความหมาย.....	25
2.2.2 โครงสร้างของการครองอำนาจนำ: แนวความคิดองค์ประกอบของการครอง อำนาจนำ	30

2.3 การครองอำนาจนำในฐานะที่เป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์	41
บทที่ 3 รัฐบาลทักษิณ: ความเป็นมา และการก่อตัว	43
3.1 ความเป็นมาและการก่อตัวของพรรคไทยรักไทย	43
3.1.1 ปุ่มหลังของพ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร: ความเป็นมาก่อนเข้าวงการการเมือง ..	46
3.1.2 ปุ่มหลังของพ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร: เข้าสู่วงการการเมือง.....	49
3.1.3 ก่อตั้งพรรคไทยรักไทย.....	50
3.2 ความเป็นมาและการก่อตัวของรัฐบาลทักษิณ	53
3.2.1 ชัยชนะในการเลือกตั้ง 6 มกราคม 2544	53
3.2.2 รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ.....	58
3.3 สรุป	60
บทที่ 4 รัฐบาลทักษิณกับการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ: การใช้กลไกการครองอำนาจนำ.....	61
4.1 กรอบความคิดในการอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ	61
4.2 รูปแบบในการอธิบายกระบวนการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ.....	62
4.3 การดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ.....	62
4.3.1 แนวความคิดกลไกหลักของการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ	66
4.3.2 กลไกต่างๆที่รัฐบาลทักษิณได้นำมาใช้ในการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ.....	67
4.3.3 การทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดด้วยกลไกการครองอำนาจนำ	69
กลไกการครองอำนาจนำ	70
ก. กลไกนโยบาย.....	70
1) นโยบายนำมาใช้ในการเลือกตั้งปี 2544.....	70
2) การกำหนดนโยบายในช่วงของการครองอำนาจ	72
- นโยบายเชิงเศรษฐกิจ	72
- นโยบายเชิงสังคม	76

3) กลไกนโยบายที่ใช้หาเสียงเพื่อกลับสู่อำนาจในปี 2548.....	81
ข. การจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำ.....	84
1) มีวิสัยทัศน์กว้างไกล.....	84
2) มีตัวตนเข้าถึงง่าย เรียบง่าย และเป็นกันเอง.....	87
3) มีภาวะผู้นำสูง.....	92
4) เพื่อเบี่ยงเบนประเด็นความสนใจจากสังคม.....	93
บทที่ 5 รัฐบาลทักษิณกับการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ: การใช้กลไกรัฐ.....	61
กลไกรัฐ/กลไกอำนาจรัฐ.....	97
5.1 การเพิ่มจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเลี่ยงการตรวจสอบ.....	98
5.2 ใช้ความเข้มแข็งให้เป็นประโยชน์ในการผ่านร่างกฎหมาย.....	101
5.3 การแทรกแซงองค์กรที่สัมพันธ์กับอำนาจรัฐต่างๆ.....	104
1) องค์กรอิสระตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ 2540.....	104
2) การแทรกแซงสื่อมวลชน.....	108
3) ระบบราชการ และกองทัพ.....	111
5.4 สรุป.....	113
บทที่ 6 การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ.....	114
6.1 การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำรูปแบบในการอธิบายและแนวความคิด.....	114
6.1.1 รูปแบบในการอธิบาย.....	114
6.1.2 แนวความคิดการโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ (Counter Hegemony).....	115
6.2 การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำโดยกลุ่มต่างๆ.....	116
6.2.1 กลุ่มปัญญาชน/นักวิชาการ.....	116
6.2.2 สื่อมวลชน.....	120
6.2.3 กลุ่มการเมืองภาคประชาชน.....	122
6.2.4 กลุ่มการเมืองอื่นๆ.....	128
6.3 สรุป.....	130

บทที่ 7 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	131
7.1 สรุปผลการวิจัย	131
7.2 ข้อเสนอแนะ	137
รายการอ้างอิง.....	139
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	151

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 แสดงกลไกต่างๆที่รัฐบาลทักษิณได้นำมาใช้ในการดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำ.....	68
ตารางที่ 2 แสดงเกณฑ์ในการจัดสรรงบประมาณของโครงการ SML	80

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ขณะรับประทานอาหารร่วมกับชาวบ้านอย่างเป็นกันเอง .88	
ภาพที่ 2 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เล่นน้ำกับประชาชนอย่างใกล้ชิดช่วงเทศกาลสงกรานต์..88	
ภาพที่ 3 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กับความเรียบง่ายในช่วงออกทัวร์นกขมิ้น	90
ภาพที่ 4 ดุสภาพปัญหาในพื้นที่อย่างใกล้ชิด.....	90
ภาพที่ 5 ให้ความสำคัญกันเองกับประชาชน	91
ภาพที่ 6 แสดงความเข้าใจต่อชาวบ้านผู้ประสบปัญหา.....	91
ภาพที่ 7 ขณะลงพื้นที่สำรวจการแก้ปัญหาความยากจน ที่จังหวัดร้อยเอ็ด	92

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่ 1 แสดงการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ42

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาของประเด็นปัญหาในการศึกษา

สังคมการเมืองไทยภายหลังการปฏิรูปการเมืองนับจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญที่ได้ชื่อว่าเป็น “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน”¹ นับตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมานั้น นับได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้นในหลากหลายแง่มุมด้วยกัน เช่น มีการได้มาซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบหนึ่งเขตหนึ่งผู้แทน มีสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนเป็นครั้งแรก มีการกำเนิดขึ้นขององค์กรตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ หรือองค์กรอิสระเกิดขึ้นหลายองค์กร เช่น ศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ คณะกรรมการการเลือกตั้ง คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เป็นต้น ทั้งนี้โดยมีจุดมุ่งหมายให้องค์กรอิสระเหล่านี้ได้ทำหน้าที่ในการเป็นองค์กรตรวจสอบเพื่อทำหน้าที่ในการตรวจสอบ และถ่วงดุลการบริหารงาน และการใช้อำนาจบริหารของฝ่ายบริหาร เพื่อให้เกิดการเมืองที่โปร่งใส และเป็นธรรม²

นอกจากนี้สภาพการณ์ทางการเมืองไทยที่เรียกได้ว่าเป็นภาวะการเมืองนิ่ง และมีรัฐบาลที่มีเสถียรภาพในการบริหารงานเป็นอย่างมาก³ นั้นก็เป็นอีกแง่มุมหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพการณ์ทางการเมืองยุคหลังวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 อย่างมาก⁴

รัฐบาลทักษิณ หรือรัฐบาลภายใต้การนำของพรรคไทยรักไทย ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2544 อย่างถล่มทลาย มีผู้แทนในสภาผู้แทนราษฎรถึง 248 เสียง⁵ ซึ่งต่อมาภายหลังจากที่ได้มีการยุบรวมพรรคการเมืองอื่น ได้แก่พรรคเสรีธรรม พรรคความหวังใหม่ พรรคชาติพัฒนา พรรคถิ่นไทย เข้ากับพรรคไทยรักไทย และเมื่อรวมกับพรรคร่วมรัฐบาล เช่น พรรคชาติไทย ก็ทำให้รัฐบาลทักษิณนั้นมีเสียงในสภารวมกันมากกว่า 300 เสียงเลยทีเดียว⁶

นอกเหนือจากการที่รัฐบาลมีเสียงสนับสนุนข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรแล้ว การมีภาวะ

¹ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, ประชาชนได้อะไรจาก (ร่าง) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการการประชาสัมพันธ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, 2540), หน้า 1-16.

² ลิขิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), หน้า 296-302.

³ ประเวศ วะสี, “รัฐบาลทักษิณกับความรับผิดชอบทางประวัติศาสตร์,” ใน รู้ทันทักษิณ, เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ขอบคิดด้วยคน, 2547), หน้า 187.

⁴ ลิขิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 313-320.

⁵ ดู คู่มือเลือกตั้ง 48 อนาคตประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2548), หน้า 32.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

ผู้นำที่เข้มแข็งของนายกรัฐมนตรี อันเป็นผลมาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับ 2540⁷ กอปรกับการมีทีมงานเบื้องหลังของพรรคไทยรักไทยที่เข้มแข็งที่คอยทำหน้าที่ในการวิจัย และออกแบบข้อเสนอ/ทางเลือกของนโยบายต่างๆ⁸, การประยุกต์ใช้กลยุทธ์เชิงการตลาด (marketing) เข้ากับการนำเสนอ/ทางเลือกของรัฐบาล⁹ และกระแสเบื้อง การเมืองแบบเก่าที่นำโดยพรรคประชาธิปัตย์ และต้องการค้นหาทางเลือกใหม่ทางการเมืองก็ล้วนส่งผลต่อการมีอำนาจที่เข้มแข็งของรัฐบาลด้วยเช่นกัน

รัฐบาลทักษิณในสมัยแรกของการบริหารงานนั้น (พ.ศ.2544-2548) อาศัยความเข้มแข็งของหัวหน้าพรรค รวมถึงกลุ่มทุนที่อยู่เบื้องหลัง และสภาพการณ์ทางการเมืองที่เอื้ออำนวย ทำการบริหารประเทศอย่างคล่องแคล่ว ฉับไว และกล้าที่จะตัดสินใจในการดำเนินการในเรื่องต่างๆ อย่างรวดเร็ว รัฐบาลทักษิณจึงได้รับคะแนนนิยมทางการเมืองจากประชาชนในสังคมในระดับสูงในช่วงต้นของการบริหารงาน (2544-2546) ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นช่วง “ขาขึ้น” ของรัฐบาลทักษิณก็ว่าได้¹⁰ นอกจากภาวะผู้นำของนายกรัฐมนตรี ในลักษณะของการเป็นผู้นำที่กล้าคิด กล้านำเสนอสิ่งใหม่ และกล้าตัดสินใจจะเป็นสิ่งที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่พึงพอใจแล้ว การนำเสนอทางเลือกเชิงนโยบายสาธารณะผ่านการจัดการทางการตลาดอย่างยอดเยี่ยม หรือที่เรียกได้ว่ามีการนำเสนอ “เมนูนโยบาย”¹¹ ที่มีลักษณะแบบประชานิยมให้ประชาชนได้เลือกบริโภค ได้ตามความต้องการนั้น อาทิ เช่น โครงการประกันสุขภาพถ้วนหน้า หรือที่เรียกว่า “30 รักษาทุกโรค” โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ธนาคารคนจน โครงการพักชำระหนี้เกษตรกร โครงการบ้านเอื้ออาทร และโครงการเอื้ออาทรอื่นๆ¹² เป็นต้น รวมไปถึงการประกาศสงคราม 3 อย่างของรัฐบาล เพื่อเอาชนะ ความยากจน การทุจริต และยาเสพติด¹³ ก็เป็นปัจจัยสำคัญเช่นกัน ที่ช่วยส่งเสริมให้รัฐบาลทักษิณในช่วง “ขาขึ้น” ได้รับเสียงตอบรับ และการยอมรับในแง่บวก และมีคะแนนนิยมอยู่ในระดับที่สูงมาก¹⁴

⁷ เกษียร เตชะพีระ, “ระบอบทักษิณ”, ใน ฟ้าเดียวกัน 2 (มกราคม-มีนาคม 2547), หน้า 38.

⁸ สนิทพร มฤคพิทักษ์, “พันศักดิ์ วิญญรัตน์ ความแตกต่างที่มีคุณค่าคือเป้าหมายของนโยบายทักษิณมิกซ์,” ใน เนชั่นสุดสัปดาห์ 644 (4 ตุลาคม 2547), หน้า 82-85.

⁹ นิชาภา ศิริวัฒน์, Branding ไทยรักไทย, (กรุงเทพฯ: Higher Press, 2546), หน้า 75-112.

¹⁰ ดู สวนดุสิต โพล “นายกฯทักษิณ”/“พรรคไทยรักไทย”ในสายตาประชาชน [Online]. แหล่งที่มา: http://dusitpoll.dusit.ac.th/2546/2546_425.html [2 พฤษภาคม 2549]

¹¹ ธีรศักดิ์ รัตนพรพันธ์, จาก Thaksinomics สู่วิถีประชาธิปไตยภาค 1-2, (กรุงเทพฯ: Openbooks, 2548), หน้า 21-26.

¹² ดู http://www.thairakthai.or.th/trtp/detail/4_repair.asp [2 ตุลาคม 2549]

¹³ ดู คำกล่าวของนายกฯทักษิณในการประชุมชี้แจงนโยบายของรัฐบาลแก่ผู้บริหารระดับสูง วันที่ 5 มีนาคม 2544 [Online]. แหล่งที่มา: <http://www.thaigov.go.th/speech/thaksin/sp05mar44.htm>.

¹⁴ ดู สวนดุสิต โพล “เปรียบเทียบนโยบายพรรคไทยรักไทยกับพรรคประชาธิปัตย์ในสายตาประชาชน [Online]. แหล่งที่มา: http://dusitpoll.dusit.ac.th/2546/2546_446.html [5 พฤษภาคม 2549] และ “การเมือง เศรษฐกิจ สังคมวันนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา[Online]. แหล่งที่มา: http://dusitpoll.dusit.ac.th/2546/2546_456.html [5 พฤษภาคม 2549]

สภากรรมการทางการเมืองแบบ “ขาขึ้น” ของรัฐบาลทักษิณนั้นดำรงอยู่ได้ในช่วง 2 ปีแรกของการบริหารงาน (2544-2546) เท่านั้น แต่ในช่วงครึ่งหลังของการบริหารงานในสมัยแรกของรัฐบาลทักษิณนั้น ได้เริ่มที่จะถูกท้าทาย¹⁵ความสามารถในการบริหารประเทศจากปัญหาที่รุมเร้าการบริหารงานอย่างหนัก อาทิเช่น ปัญหาการปกปิดข้อมูลเรื่องไข้หวัดนก¹⁶ ปัญหาเรื่องการคอร์รัปชัน และผลประโยชน์ทับซ้อนระหว่างรัฐบาล กับธุรกิจเอกชนบางกลุ่ม¹⁷ ปัญหาเกี่ยวกับการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ¹⁸ ตลอดจน การไม่สามารถจัดการ และควบคุมปัญหาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เป็นต้น กรณีปัญหาที่รุมเร้าเช่นนี้จึงทำให้เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันในสังคม โดยทั่วไปว่าเป็นช่วงเวลาขาลง ของรัฐบาลทักษิณ

แต่ภายใต้สภากรรมการแบบขาลงที่รัฐบาลทักษิณได้เผชิญหน้าในช่วงปลายปี 2546 จนถึงต้นปี 2548 รัฐบาลทักษิณกลับสามารถเอาตัวรอดจากสถานการณ์ที่กดดันรอบด้าน และสามารถผ่านพ้นการบริหารงานในสมัยแรกไปได้ ตามคำกล่าวของนายกรัฐมนตรีที่เคยประกาศไว้ว่า รัฐบาลทักษิณจะเป็นรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งเป็นรัฐบาลแรกที่บริหารประเทศได้ครบเทอม 4 ปี¹⁹

ชัยชนะจากการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกุมภาพันธ์ 2548 อย่างถล่มทลายอีกครั้งของพรรคไทยรักไทยนั้นเป็นบทพิสูจน์ว่ารัฐบาลทักษิณนั้นสามารถเอาตัวรอดจากช่วงที่ประสบปัญหาขาลงในช่วงปลายสมัยแรกของการบริหารประเทศมาได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้จำนวนผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยนั้นยังเพิ่มขึ้นจนมีผู้แทนถึง 377 เสียงจนทำให้รัฐบาลทักษิณในสมัยที่สองนี้สามารถบริหารประเทศได้ด้วยการเป็นรัฐบาลพรรคเดียว เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์

ตลอดช่วงระยะเวลา 4 ปีแรกของการบริหารประเทศของรัฐบาลทักษิณจนถึงการได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2548 นั้น จะพบว่ารัฐบาลทักษิณนั้นได้มีความพยายามที่จะสร้างภาวะการครองอำนาจ²⁰อยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นการสร้างภาวะการครองอำนาจทั้งในทางการเมือง และในทางสังคมหรือความรู้สึกนึกคิดของผู้คนอีกด้วย

¹⁵ การท้าทาย และการโต้ตอบต่อการใช้อำนาจของรัฐบาลทักษิณเกิดขึ้นจากกลุ่มต่างๆ ทั้งกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้าม รวมถึงกลุ่มพลังทางสังคมที่ออกมาเรียกร้องในประเด็นปัญหาต่างๆ การท้าทาย และการโต้ตอบต่อการใช้อำนาจของรัฐบาลทักษิณ ได้แสดงออกในหลายทางด้วยกัน อาทิ การเดินขบวนเรียกร้องของกลุ่มพลังทางสังคมต่างๆ การเผยแพร่ความรู้ ความคิดผ่านการผลิตหนังสือเพื่อวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลทักษิณ เป็นต้น รายละเอียดในประเด็นนี้โปรดดูใน บทที่ 5 การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ

¹⁶ กองบรรณาธิการ, “วัคซีนไก่ในครัวโรค,” ใน *a day weekly* 18 (17-23 กันยายน 2547), หน้า 14-15.

¹⁷ สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, “คอร์รัปชันโยบาย,” ใน *รู้ทันทักษิณ*, เจมส์คีย์ ปิ่นทอง, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ขอลิดด้วยคน, 2547), หน้า 61-66.

¹⁸ ดู เนชั่นสุดสัปดาห์ฉบับรวมเล่มปี 2547, *ยิ่งกว่าโหมโรง ต้องดูทวิภพ กฟผ*, [CD-ROM], (กรุงเทพฯ: เนชั่นสุดสัปดาห์)

¹⁹ ดู เนชั่นสุดสัปดาห์ฉบับรวมเล่มปี 2547, *ไทยรักไทยในปีที่ 6: พรรคแห่งความมั่นคง*, [CD-ROM]

²⁰ หมายถึง สภากรรมการทางสังคม-การเมืองที่อำนาจนำของรัฐบาลทักษิณมีอยู่ในระดับสูงดังเห็นได้จาก ภาวะการครองอำนาจนำทางการเมือง เช่นการยึดกุมสภาผู้แทนราษฎร ได้อย่างเบ็ดเสร็จ, การเข้าไปมีบทบาทนำ และแทรกแซงในการดำเนินงาน

การพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณนั้นเกิดขึ้นโดยการดำเนินการผ่านกลไกต่างๆ อาทิ การใช้กลไกเชิงอำนาจรัฐ เช่น ความสามารถในการควบคุมผู้แทนในสภาผู้แทนราษฎร รวมไปถึงวุฒิสมาชิกจำนวนหนึ่ง และกลไกอิสระตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญได้ในระดับหนึ่ง, การใช้อำนาจรัฐแทรกแซงสื่อมวลชน เป็นต้น หรือความพยายามในการครองอำนาจนำผ่านกลไกอื่นๆที่ไม่ใช่อำนาจรัฐ เช่น การกำหนดนโยบายในลักษณะประชานิยม, การจัดการภาพลักษณ์ผู้นำรัฐบาลให้เป็นที่ถูกใจชนชั้นผู้ถูกปกครอง หรือชาวบ้านทั่วไป เป็นต้น

ภาวะที่รัฐบาลทักษิณสามารถครองอำนาจนำทั้งในทางการเมือง และในทางสังคม ได้อย่างสูงสุด คือช่วงระหว่างปี 2544-2546 ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นช่วงเวลาขาขึ้นของการบริหาร ปกครองประเทศ เนื่องจากเป็นช่วงเริ่มต้นการดำเนินงานของรัฐบาลใหม่ที่จัดได้ว่าเป็นความหวังใหม่ของสังคมในขณะนั้น

ภาวะการครองอำนาจนำสูงสุด²¹ที่รัฐบาลทักษิณเคยสร้างให้เกิดในช่วง 2 ปีแรกของการบริหารประเทศนั้น ไม่เคยเกิดขึ้นอีกเลย เนื่องจากมีการท้าทาย และการโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณอย่างต่อเนื่อง เช่น ปัญหาเรื่องการปกปิดข้อมูลไข้หวัดนก ปัญหาเรื่องความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับตั้งแต่เหตุการณ์การปล้นปืนวันที่ 4 มกราคม 2547 เป็นต้นมา ปัญหาเรื่องการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแปรรูปการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) เป็นต้น การท้าทายภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณกรณีต่างๆ ล้วนมีผลทำให้ภาวะในการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณนั้นลดต่ำลงจากภาวะสูงสุดในช่วง 2 ปีแรกอย่างมาก

การท้าทายและโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณนั้น ได้เพิ่มระดับของความรุนแรง และความไม่พอใจของผู้ที่ถูกครอบงำก็มีสูงขึ้นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากการท้าทายหลักๆที่สำคัญ อาทิเช่น ปัญหาเรื่องพระราชอำนาจ และการล่วงละเมิดพระราชอำนาจ²² การก่อตัวขึ้นของ

ของวุฒิสภา ตลอดจนองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญต่างๆ การคุกคาม แทรกแซง และควบคุมการดำเนินงาน และเสรีภาพของสื่อมวลชน เป็นต้น ส่วนการครองอำนาจนำในทางสังคม หรือในทางวิถีชีวิตของผู้คน เช่น การได้รับคะแนนนิยมจากผู้คนในสังคมในระดับสูง ดังเห็นได้จากโพล และผลการสำรวจความคิดเห็น ต่างๆ อันเนื่องมาจากความชื่นชมในลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำรัฐบาล เป็นต้น

²¹ ไม่ใช่การครองอำนาจนำสมบูรณ์ เนื่องจากภาวะดังกล่าวนี้ไม่เคยเกิดขึ้นภายใต้ยุคของรัฐบาลทักษิณ ดังเห็นได้จากการล่มสลายของรัฐบาลทักษิณในปี 2549 แต่คำว่า “ภาวะการครองอำนาจนำสูงสุด” ในที่นี้หมายถึง ภาวะที่ใกล้เคียงกับภาวะการครองอำนาจนำที่สมบูรณ์มากที่สุด ดังเห็นได้จากสภาวะการณ์ที่กลุ่มพลังต่างๆในสังคมยังคงยอมรับอำนาจ และความชอบธรรมของรัฐบาลทักษิณอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง และยังไม่มีการออกมาโต้ตอบ หรือท้าทายอำนาจของรัฐบาลทักษิณมากนัก

²² ดู ข้อถกเถียงเรื่องพระราชอำนาจระหว่างงานของ ประมวล รุ่งนเสรี, พระราชอำนาจ, (กรุงเทพฯ: สุเมธ รุ่งนเสรี, 2548); และงานของ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, บทวิจารณ์หนังสือเรื่อง “พระราชอำนาจ,”[Online]. แหล่งที่มา: <http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9554.html> [28 กุมภาพันธ์ 2549]; กับ ธงชัย วินิจจะกุล, วาทกรรมพระราชอำนาจหรือประชาธิปไตยแบบคิดสั้น, [Online] แปลโดย ไอศดา อรุณวงษ์. แหล่งที่มา: <http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9555.html> [26 กุมภาพันธ์ 2549]

“ปรากฏการณ์สนธิ” จาการายการเมืองไทยรายสัปดาห์สัญจร และมาถึงจุดแตกหักที่ทำให้ภาวะการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณได้ถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิงก็คือ การขายหุ้นในเครือชินคอร์ปให้แก่กองทุนเทมาเส็กของประเทศสิงคโปร์²³

ความไม่พอใจของผู้ถูกรวบงำได้ถูกแสดงออกในหลากหลายรูปแบบ อาทิการออกมาแถลงการณ์ของอาจารย์มหาวิทยาลัยต่างๆ²⁴ ถึงภาวะการหมดความชอบธรรมในการบริหารประเทศอีกต่อไป พร้อมทั้งเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่ง การแถลงการณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ เป็นจำนวนมาก²⁵ ตลอดจนการชุมนุมประท้วงครั้งใหญ่โดยการนำของนายสนธิ ลิ้มทองกุล เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2549 และการชุมนุมใหญ่ภายใต้การนำที่เปลี่ยนเป็นพันธมิตรประชาธิปไตยเพื่อประชาชน เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2549

ภาวะการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณมีภาวะการครองอำนาจสูงสุดในช่วงปี 2544-2546 แต่นับจากต้นปี 2547 เป็นต้นมา ได้เริ่มเกิดภาวะการทำทลายและโต้ตอบต่อการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณในหลายๆกรณี แต่รัฐบาลทักษิณก็ยังคงครองภาวะอำนาจนำเหนือสังคม การเมืองไทยได้อยู่ในระดับที่ยังมั่นคงต่อการครองอำนาจต่อไป จนกระทั่งภาวะการทำทลายการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณได้ดำเนินมาสู่จุดสูงสุด รัฐบาลทักษิณก็ไม่สามารถรักษภาวะการครองอำนาจนำเหนือสังคม การเมืองไทยได้อีกต่อไปจนต้องตัดสินใจหาทางออกจากปัญหา ด้วยการยุบสภาในที่สุด เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2549

ในมุมมองของผู้วิจัยสิ่งที่น่าสนใจก็คือ ปัญหาการเมืองไทยร่วมสมัยในยุคสมัยของรัฐบาลทักษิณนั้นเป็นปัญหาที่น่าสนใจ เพราะเป็นเรื่องใกล้ตัวที่สังคมต้องเผชิญร่วมกัน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัย เพื่อสร้างชุดของคำอธิบายปัญหาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณในแง่มุมของการสร้างภาวะการครองอำนาจ และการถูกทำทลายการครองอำนาจจากผู้ถูกรวบงำ หรือผู้ถูกปกครองกลุ่มต่างๆ โดยอาศัยกรอบแนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำ (Hegemony) ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) เป็นกรอบในการอธิบายปัญหาในการวิจัย

ซึ่งสาเหตุที่ผู้วิจัยได้เลือกใช้แนวคิดดังกล่าวเป็นหลักนั้นเป็นเพราะความสนใจที่จะศึกษาโดยส่วนตัวของผู้วิจัย และผู้วิจัยพบว่ากรอบแนวคิดดังกล่าวเมื่อนำมาใช้อธิบายปัญหาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณก็จะเป็นการเปิดพื้นที่ในทางวิชาการรัฐศาสตร์ให้กว้างขวางมากขึ้นไปอีกด้วย โดยจะได้กล่าวถึงในส่วนของความสำคัญของการศึกษาต่อไป

²³ ดู ม้านอกและเด็กนอกกรอบ (นามปากกา), 25 คำถาม เบื้องหลังคิดเทคโนเวอร์ชินคอร์ป, (กรุงเทพฯ:Openbooks, 2549)

²⁴ โดยมีคณาจารย์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาฯ เป็นคณะแรกๆ ที่ได้ออกมาเรียกร้องผ่านสื่อมวลชน

²⁵ ดู รวมแถลงการณ์ของคณาจารย์ และองค์กรเอกชนต่างๆได้ที่ <http://files.thaiday.com/download/pdf/book.pdf> [22

ความสนใจของผู้วิจัยที่มีต่อปัญหาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณดังกล่าวจึงนำไปสู่ **คำถามหลัก** ในการวิจัยดังต่อไปนี้ คือ 1. เราสามารถอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ ด้วยกรอบแนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำได้อย่างไร และ 2. การดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณประสบความสำเร็จหรือไม่ เพราะเหตุใด

1.2 ความสำคัญของปัญหา: ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณ

ในส่วนต่อจากนี้จะเป็นการนำเสนอถึงความสำคัญของการศึกษา เรื่อง “รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ” ซึ่ง **ความสำคัญของการศึกษา** วิจัยในประเด็นปัญหาดังกล่าวนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาเพื่อเปิดพื้นที่ทางวิชาการรัฐศาสตร์ในด้านการศึกษากองเมืองการปกครองไทยให้กว้างขวางออกไปจากเดิม การวิจัยในเรื่องนี้มีความสำคัญใน 2 แง่มุม คือ 1) ในแง่มุมของประเด็นปัญหาที่ศึกษา และ 2) ในแง่มุมของกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เลือกใช้

1.2.1 ในแง่มุมของประเด็นปัญหาที่ศึกษา

การศึกษาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณในช่วงเวลาที่ผ่านมามีผลงานออกสู่สังคมเป็นจำนวนมาก ในที่นี้ผู้วิจัยสามารถจำแนกงานที่ศึกษาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ด้วยกัน ได้แก่ กลุ่มแรก งานที่ไม่ใช่งานวิชาการ กลุ่มที่สอง เป็นงานศึกษาแบบกึ่งวิชาการ และกลุ่มสุดท้าย เป็นงานศึกษาเชิงวิชาการ

กลุ่มแรก งานที่ไม่ใช่งานวิชาการ

งานศึกษาในกลุ่มนี้เป็นผลงานที่ไม่ได้มีระเบียบวิธีในการศึกษาที่ชัดเจน โดยส่วนใหญ่แล้วจะไม่ใช้การอ้างอิงกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี และมีลักษณะของการค้นคว้าอ้างอิงน้อย หรือไม่มี การค้นคว้าอ้างอิงในเชิงวิชาการแต่อย่างใด งานประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นลักษณะของหนังสือเล่ม ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 4 ลักษณะใหญ่ด้วยกันคือ งานศึกษาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณในเชิงอัตชีวประวัติของผู้นำ งานศึกษาในเชิงรวบรวมผลงาน/เหตุการณ์สำคัญในช่วงสมัยแรกของการบริหารประเทศ งานศึกษาในเชิงรวบรวมความคิด/สุนทรพจน์/ปฐาถา และคำคม ของผู้นำรัฐบาล และสุดท้ายคือ งานศึกษาในเชิงวิพากษ์ วิจารย์ รัฐบาลทักษิณ

a) งานศึกษาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณในเชิงอัตชีวประวัติของผู้นำ

งานศึกษาในลักษณะนี้จะทำการศึกษาโดยมุ่งเน้นหน่วยในการศึกษาคือ ตัวผู้นำ หรือตัวของนายกรัฐมนตรีทักษิณ เป็นหลัก มากกว่าที่จะศึกษาถึงรัฐบาลทักษิณในลักษณะภาพรวมที่เป็นสถาบัน

งานศึกษาเชิงอัตชีวประวัติของนายกฯทักษิณในระยะแรกนั้นเป็นการศึกษาตั้งแต่ก่อนที่นายกฯทักษิณจะเริ่มเข้าสู่วงการเมือง จนถึงช่วงของระยะแรกของชีวิตทางการเมือง ได้แก่งานของสรกต อุดุลยานนท์²⁶ เรื่อง “ทักษิณ ชินวัตร อัศวินกลืนลูกที่สาม” และ รุจน์ มั่นจิรา²⁷ เรื่อง “ทักษิณ ชินวัตร นักบริหารสมองกล” งานทั้งสองชิ้นนี้นำเสนออัตชีวประวัติของนายกทักษิณ ชินวัตร และความสำเร็จของตระกูลชินวัตรในการดำเนินธุรกิจการสื่อสาร และโทรคมนาคมในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา

ในระยะต่อมาเป็นช่วงที่นายกฯทักษิณได้เริ่มก่อตั้งพรรคไทยรักไทยในระยะเริ่มแรก ก็ได้มีงานของ วลัย²⁸ เรื่อง “ทักษิณ ชินวัตร ตาตุลาว่าแท้ดิดิน” และ อธิวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์ และคณะ²⁹ เรื่อง “เส้นทางชีวิต พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร” ได้ออกสู่สาธารณะ ซึ่งได้นำเสนอถึงประวัติชีวิตของนายกฯทักษิณตั้งแต่ชีวิตในวัยเยาว์ ประวัติการศึกษา การมีคู่ครอง การทำธุรกิจ เรื่อยมาจนกระทั่งการเป็นหัวหน้าพรรคพลังธรรม จนถึงการจัดตั้งพรรคไทยรักไทยในปี 2541

งานเชิงอัตชีวประวัตินายกฯทักษิณ ภายหลังจากที่ได้เข้าสู่อำนาจในการบริหารประเทศ ในปี 2544 แล้วก็มีงานของ วีรพล จ้อยทองมูล และคณะ³⁰ เรื่อง “ประวัติ/สุนทรพจน์ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนที่ 23” และ ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร และรุจน์ มั่นจิรา³¹ เรื่อง “ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนที่ 23” งานทั้ง 2 ชิ้นนี้มีลักษณะที่ไม่แตกต่างไปจากงานของวัลยา มากนัก เพียงแต่มีการให้รายละเอียดเกี่ยวกับการได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งทั่วไปของพรรคไทยรักไทยในปี 2544 เพิ่มมากขึ้น

b) งานศึกษาในเชิงรวบรวมผลงาน/เหตุการณ์สำคัญในช่วงสมัยแรกของการบริหารประเทศ

งานศึกษาในลักษณะนี้เน้นความสำคัญของรัฐบาลทักษิณในภาพรวมมากกว่าการให้ความสำคัญที่ตัวของนายกฯทักษิณดังเช่นงานในลักษณะข้างต้น งานในลักษณะนี้จะทำการ

²⁶ สรกต อุดุลยานนท์, ทักษิณชินวัตร อัศวินกลืนลูกที่สาม, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2536)

²⁷ รุจน์ มั่นจิรา, ทักษิณ ชินวัตร นักบริหารสมองกล, (กรุงเทพฯ: น้ำฝน, 2538)

²⁸ วลัย (นามปากกา), ทักษิณ ชินวัตร ตาตุลาว่าแท้ดิดิน, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2542)

²⁹ อธิวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์ และคณะ, เส้นทางชีวิต พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, (กรุงเทพฯ: เอียร์บุ๊กส์ พับลิเชอร์, 2543)

³⁰ วีรพล จ้อยทองมูล และคณะ, ประวัติ/สุนทรพจน์ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, (กรุงเทพฯ: กลุ่มน้ำเจ้าพระยา, 2544)

³¹ ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร และรุจน์ มั่นจิรา, ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนที่ 23, (กรุงเทพฯ: น้ำฝน, 2544)

รวบรวม และบันทึกผลงาน ความสำเร็จของนโยบาย และการบริหารงานในสมัยแรกของรัฐบาลทักษิณ เป็นหลัก

ตัวอย่างงานในลักษณะนี้ เช่นงานของ กาญจน์มณี ศรีวิศาลภาพ และณรงค์ชัย ปัญญานนทชัย³² เรื่อง “ทักษิณ บนบัลลังก์นายกรัฐมนตรี” งานชิ้นนี้ได้ทำการบันทึก และรวบรวมเหตุการณ์ที่สำคัญในช่วงแรกของรัฐบาลทักษิณในสมัยแรก อาทิ การจัดตั้งรัฐบาล การควบคุมพรรคการเมืองอื่นๆ การประกาศปลดหนี้ IMF การซื้อทีมฟุตบอล และรวบรวมผลงานของรัฐบาลโดยเฉพาะนโยบายประชานิยมชุดต่างๆ เช่น การกระตุ้นเศรษฐกิจรากหญ้า การประกันสุขภาพถ้วนหน้า ผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการ และโครงการเอื้ออาทรประเภทต่างๆ เป็นต้น

งานศึกษาในลักษณะเช่นเดียวกันนี้ เช่น งานของ พิจิตรา³³ เรื่อง “คิดอย่างทักษิณ ชินวัตร” ซึ่งได้ทำการบันทึก และรวบรวมแนวคิดของรัฐบาลทักษิณที่สำคัญในแง่มุมต่างๆ เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากหญ้า แนวคิดของรัฐบาลที่มีต่อการปฏิรูปการศึกษา แนวคิดต่อการแก้ไขปัญหาสังคม ยาเสพติด คอรัปชั่น เป็นต้น

งานของ กวี วงศ์พุด³⁴ เรื่อง “วิเคราะห์นโยบายของรัฐบาล พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร กับนายชวน หลีกภัย” ก็เป็นงานอีกชิ้นที่ทำการรวบรวมนโยบายที่สำคัญของรัฐบาลทักษิณ ทั้งนโยบายเศรษฐกิจ การพาณิชย์ นโยบายสังคม การศึกษา วิทยาศาสตร์ เป็นต้น โดยนำเอานโยบายของรัฐบาลนายชวน หลีกภัย มาเป็นตัวเปรียบเทียบความแตกต่างของทั้งสองรัฐบาล โดยที่ผู้เขียนนั้นค่อนข้างจะสนับสนุนแนวนโยบายของรัฐบาลทักษิณอยู่ไม่น้อย

ภาพรวมของงานศึกษาในลักษณะเช่นนี้นั้นเป็นเพียงการบันทึก และรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เท่านั้น แต่ไม่มีลักษณะของการวิเคราะห์ หรือวิพากษ์ จุดเด่น จุดด้อย หรือทำการประเมินผลเกี่ยวกับความสำเร็จ-ล้มเหลวของนโยบายต่างๆแต่อย่างใด

c) งานศึกษาในเชิงรวบรวมความคิด/สุนทรพจน์/ปฐกาถา และคำคม ของผู้นำรัฐบาล

งานศึกษาในลักษณะนี้มักจะให้ความสำคัญที่ตัวของนายกฯทักษิณเป็นหลัก โดยมีลักษณะเป็นงานที่ทำการเก็บรวบรวมแนวคิด และสุนทรพจน์ของนายกฯทักษิณเป็นหลัก

ตัวอย่างงานชิ้นหนึ่ง คืองานของ จิรวัดน์ รจนาวรรณ³⁵ เรื่อง “มองอย่างผู้นำเอเชีย ทักษิณ ชินวัตร” ซึ่งเป็นงานศึกษาโดยการเก็บรวบรวมแนวคิดของนายกฯทักษิณเกี่ยวกับภาพรวมการบริหารประเทศ อาทิ ทิศทางประเทศไทย และยุทธศาสตร์ชาติไทยในการพัฒนาท่ามกลางกระแส

³² กาญจน์มณี ศรีวิศาลภาพ และณรงค์ชัย ปัญญานนทชัย, ทักษิณบนบัลลังก์นายกรัฐมนตรี, (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า2545, 2546)

³³ พิจิตรา (นามปากกา), คิดอย่างทักษิณ ชินวัตร, (กรุงเทพฯ: สุานมีเดีย เน็ตเวิร์ค, 2546)

³⁴ กวี วงศ์พุด, วิเคราะห์นโยบายของรัฐบาล พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร กับนายชวน หลีกภัย, (เชียงใหม่: The Knowledge Center, 2544)

³⁵ จิรวัดน์ รจนาวรรณ, มองอย่างผู้นำเอเชีย ทักษิณ ชินวัตร, (กรุงเทพฯ: วรณสาส์น, 2547)

โลกาภิวัตน์, แนวคิดเกี่ยวกับการเป็นรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์, การแก้ไขปัญหาความรุนแรงในหมู่ นักเรียนอาชีวะ, ทิศทางการทำงานของก้านัน ผู้ใหญ่บ้านในการบริหารยุคใหม่ เป็นต้น

งานในลักษณะเดียวกันนี้ออกเหนือไปจากงานของ จิรวัดน์ แล้วก็ยังมีการ รวบรวมแนวคิดในเชิงธรรมะ และการดำเนินตามหลักพุทธธรรมของนายกฯทักษิณ เช่นงานของ ฮ. นิกสุก³⁶ เรื่อง “*ธรรมะของทักษิณ*” และงานของ อรุณ เวชสุวรรณ³⁷ เรื่อง “*พุทธทาสในทางการเมือง ของพ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร*” งานทั้งสองชิ้นมีลักษณะคล้ายกันคือ เป็นการรวบรวมแนวคิดใน เชิงธรรมะ ตามหลักพุทธศาสนาของนายกฯทักษิณในช่วงสมัยแรกของการบริหารประเทศ

งานในลักษณะนี้อีกชนิดหนึ่งที่มีการศึกษากันมากได้แก่งานในลักษณะของการรวบรวม สุนทรพจน์, ปาฐกถา ตลอดจนคำคมต่างๆที่นายกฯทักษิณ ได้กล่าวไว้ต่างที่ต่างเวลาออกไป อาทิ งานของ คมเดือน เจริญรสฟ้า³⁸ เรื่อง “*คำคม ความคิด ทักษิณ ชินวัตร*” ซึ่งเป็นการรวบรวมคำคม ของนายกฯทักษิณจากหลายๆที่หลายๆโอกาส เช่นเดียวกันกับงานของ สันติ อรุณวิจิตร³⁹ เรื่อง “*พูด แบบนายกทักษิณ*” ที่รวบรวมจากคำกล่าวของนายกฯทักษิณจากรายการวิทยุ นายกทักษิณคุยกับ ประชาชนเป็นหลัก

นอกจากนี้ก็ยังมียางานของ ปราณ พิสิฐเศรษฐการ⁴⁰ เรื่อง “*ทักษิณโมมิิกส์ และ CEO ประเทศไทย*”, “*ทักษิณกับนโยบายสังคม*” และ “*ทักษิณบนเวทีเอเชียและโลก*” งานทั้ง 3 เล่มของปราณ นั้นเป็นการรวบรวมสุนทรพจน์ของนายกฯทักษิณจากโอกาสต่างๆให้เข้าเป็นหมวดหมู่ เช่นในเล่ม แรกนั้นจะเป็นการจัดรวบรวมสุนทรพจน์เกี่ยวกับแนวคิดด้านการบริหารงานแบบ CEO ของ นายกฯทักษิณ และแนวทางเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์เป็นต้น ส่วนในเล่มที่สองก็ได้รวบรวมเกี่ยวกับ เรื่องนโยบายสังคมของรัฐบาล อาทิ การแก้ไขปัญหาความยากจน, การศึกษา, การปราบปราม ยาเสพติด และผู้มีอิทธิพล เป็นต้น ส่วนเล่มสุดท้ายจะเป็นการรวบรวมสุนทรพจน์ในส่วนองงานที่ ข้องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของรัฐบาลทักษิณต่อนานาชาติเช่น สุนทรพจน์ในการประชุมเอเปก เป็น ต้น

และสุดท้ายของงานในลักษณะนี้ เป็นงานบันทึก ถอดความคำกล่าวของนายกฯทักษิณจาก รายการนายกทักษิณคุยกับประชาชนทุกเช้าวันเสาร์ ซึ่งจัดทำโดย สำนักโฆษก สำนักเลขาธิการ นายกรัฐมนตรี (2544-2547) ซึ่งขณะนี้ได้ทำการรวบรวมไว้ตั้งแต่ปี 2544- 2547 เป็นจำนวน 6 เล่ม

³⁶ ฮ.นิกสุก (นามปากกา), *ธรรมะของทักษิณ ชินวัตร*, (กรุงเทพฯ: สยามอินเตอร์บุ๊คส์, 2544)

³⁷ อรุณ เวชสุวรรณ, *พุทธทาสในทางการเมืองของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร*, (กรุงเทพฯ: อรุณวิทยา, 2547)

³⁸ คมเดือน เจริญรสฟ้า, *คำคม ความคิด ทักษิณ ชินวัตร*, (กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2546)

³⁹ สันติ อรุณวิจิตร, *พูดแบบนายกทักษิณ*, (กรุงเทพฯ: วรณสาส์น, 2547)

⁴⁰ ปราณ พิสิฐเศรษฐการ, *ทักษิณบนเวทีเอเชียและโลก : รวมสุนทรพจน์สำคัญของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, ทักษิณกับ นโยบายสังคม : รวมสุนทรพจน์สำคัญของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, ทักษิณโมมิิกส์และ CEO ประเทศไทย : รวมสุนทรพจน์สำคัญของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547)

ด้วยกัน⁴¹ นอกจากนี้นางของ สุภวรรณ รัตนปกรณ์⁴² เรื่อง “คมความคิด ทักขิณ ชินวัตร เล่ม 1-3” ก็เป็นงานอีกชิ้นหนึ่งที่ได้ทำการถอดความจากคำกล่าวของนายกฯ ทักขิณ จากรายการนายกฯ ทักขิณคุยกับประชาชนเช่นกัน ซึ่งงานของสุภวรรณ ทั้ง 3 เล่มนั้นเป็นการรวบรวมการถอดความตลอดทั้งปี 2546

d) งานในเชิงวิพากษ์วิจารณ์

งานเกี่ยวกับรัฐบาลทักขิณในแบบที่ไม่ใช่งานวิชาการอีกลักษณะหนึ่ง และเป็นงานที่มีเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกับงานในลักษณะรวบรวมสุนทรพจน์ ดังที่กล่าวไปแล้วก็คือ งานในเชิงวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลซึ่งปรากฏขึ้นเป็นจำนวนมากนับตั้งแต่ปี 2547 หรือช่วงปลายสมัยแรกของรัฐบาลทักขิณเป็นต้นมา

ตัวอย่างงานประเภทนี้เช่นงานของ ประสงค์ สุ่นศิริ⁴³ เรื่อง “รู้ทันกังฉิน: ชาดกฉ้อฉล นิทานคนโกง พงสาวดารกินเมือง” ประเวศน์ มหารัตน์สกุล⁴⁴ เรื่อง “ใครจะรู้ทันทักขิณ” สุนันท์ ศรีจันทร์⁴⁵ เรื่อง “ขาลง ทักขิณ” ตรีพล เจาะจิตต์⁴⁶ เรื่อง “1 ปี รัฐบาลทักขิณ คิดใหม่ ทำใหม่” และ ส.ศิริรักษ์⁴⁷ เรื่อง “ขจัดทักขิณ : ธนาธิปไตย” เป็นต้น

ลักษณะร่วมที่สำคัญในงานลักษณะนี้ก็คือ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานของรัฐบาลทักขิณโดยแท้ และมีจุดยืนที่ค่อนข้างชัดเจนที่จะนำเสนอในด้านที่ไม่ดี หรือด้านที่เป็นปัญหาของรัฐบาลเท่านั้น

โดยสรุปเกี่ยวกับงานศึกษารัฐบาลทักขิณในกลุ่มแรก คืองานศึกษาที่ไม่ใช่งานวิชาการทั้ง 4 ลักษณะใหญ่ดังที่ได้อธิบายไปแล้วนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นงานที่มีลักษณะของการรวบรวมและบันทึกข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เท่านั้น ไม่ได้มีการอาศัยกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเป็นกรอบในการวิเคราะห์เหตุการณ์ หรือวิพากษ์แต่อย่างใด นอกจากนี้ในแง่ของระเบียบวิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นก็ไม่ได้ชัดเจนอีกด้วย

⁴¹ สำนักโฆษก สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, นายกฯ ทักขิณคุยกับประชาชน (เล่ม 1-6), (กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินติ้ง, 2545-2547)

⁴² สุภวรรณ รัตนปกรณ์, คมความคิดทักขิณ ชินวัตร เล่ม 1-3, (กรุงเทพฯ: วรรณสาส์น, 2546)

⁴³ ประสงค์ สุ่นศิริ, รู้ทันกังฉิน: ชาดกฉ้อฉล นิทานคนโกง พงสาวดารกินเมือง, (กรุงเทพฯ: ขอดคิดด้วยคน, 2547)

⁴⁴ ประเวศน์ มหารัตน์สกุล, ใครจะรู้ทันทักขิณ, (กรุงเทพฯ: ศ.เอเชียเพรส, 2548)

⁴⁵ สุนันท์ ศรีจันทร์, ขาลง “ทักขิณ”, (กรุงเทพฯ: เนชั่นบุ๊คส์, 2547)

⁴⁶ ตรีพล เจาะจิตต์, 1 ปี รัฐบาลทักขิณคิดใหม่ ทำใหม่: คำมั่นสัญญา 15 ประการกับประชาชน, (กรุงเทพฯ: พี.เอ.ลิฟวิ่ง, 2545)

⁴⁷ ส.ศิริรักษ์, ขจัดทักขิณ: ธนาธิปไตย, (กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, 2548)

กลุ่มที่สอง เป็นงานศึกษาแบบกึ่งวิชาการ

งานศึกษาในลักษณะนี้มักมีจุดเน้นที่หน่วยในการศึกษาคือ รัฐบาลทักษิณในภาพรวมมากกว่าจะเป็นการเน้นที่ตัวบุคคลเช่นงานเชิงอัตชีวประวัติ หรือรวบรวมสุนทรพจน์ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

งานศึกษาในเชิงกึ่งวิชาการนั้นมักจะเป็นการศึกษา หรือจัดทำโดยนักวิชาการ แต่ลักษณะของการนำเสนองานนั้นส่วนใหญ่จะไม่มีการอ้างอิงเชิงวิชาการ หรือไม่มีระเบียบวิธีในการเก็บข้อมูลที่ชัดเจน แต่งานในลักษณะนี้มักเป็นการแสดงความคิดเห็น หรือวิพากษ์วิจารณ์โดยอิงความรู้ทางทฤษฎี ที่ผู้เขียนแต่ละท่านมีความถนัดแทรกอยู่ในเนื้อหาของงานด้วย

เราจะพบงานในลักษณะดังกล่าวได้ทั้งชนิดที่เป็นหนังสือเล่ม และที่เป็นบทความ

a) หนังสือเล่ม

งานในลักษณะกึ่งวิชาการที่ถือได้ว่าเป็นผู้บุกเบิก หรือจุดกระแสให้เกิดหนังสือประเภทวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลทักษิณตามมาเป็นจำนวนมากคืองานที่ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง⁴⁸ ได้เป็นบรรณาธิการหนังสือชุด “รู้ทันทักษิณ เล่ม1-3” และ “แปลงทักษิณเป็นทุน” ซึ่งเป็นการรวบรวมบทความของนักวิชาการที่มีชื่อเสียงเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้บางบทความนั้นเป็นการถอดคำสัมภาษณ์ แต่ในบางบทความก็สามารถจัดเป็นงานวิชาการได้ซึ่งจะได้กล่าวถึงในส่วนของงานเชิงวิชาการต่อไป

งานในลักษณะคล้ายๆกันซึ่งเป็นการรวมบทความ และบทสัมภาษณ์ของนักวิชาการที่มีชื่อเสียงเช่นเดียวกัน ก็คืองานบรรณาธิการของ ภิญญ ไตรสุริยธรรมา⁴⁹ เรื่อง “พิษทักษิณ ผลกระทบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมภายใต้ระบอบทักษิณ” และ จุริรัตน์ แสนใจรักษ์⁵⁰ เรื่อง “ข้าแหละทักษิณอมิกส์” และงานของ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์⁵¹ เรื่อง “จาก Thaksinomics สู่อภิชนาธิปไตย เล่ม1และ2” ซึ่งเป็นงานรวบรวมบทความของผู้เขียนเองจากแหล่งต่างๆเข้าเป็นหมวดหมู่ทั้งการวิพากษ์รัฐบาลทักษิณในแง่การเมือง, การบริหารราชการแผ่นดิน และเศรษฐกิจ โดยที่รังสรรค์ได้ใช้กรอบแนวคิดเชิงเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก เป็นหลักในการวิเคราะห์รัฐบาลทักษิณอย่างเห็นได้ชัด

งานในประเภทนี้มีทิศทางของเนื้อหาไปในทางเดียวกันคือ เพื่อวิพากษ์วิจารณ์ การทำงานของรัฐบาลทักษิณ และวิเคราะห์ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น และอาจจะเกิดขึ้นต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไทย แต่ลักษณะของการนำเสนอจะแตกต่างจากงานประเภทวิพากษ์วิจารณ์ แต่

⁴⁸ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, บรรณาธิการ, รู้ทันทักษิณ1-3, แปลงทักษิณเป็นทุน, (กรุงเทพฯ: ขอลิดด้วยคน 2547)

⁴⁹ ภิญญ ไตรสุริยธรรมา, บรรณาธิการ, พิษทักษิณ : ผลกระทบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมภายใต้ระบอบทักษิณ, (กรุงเทพฯ: Openbooks, 2547)

⁵⁰ จุริรัตน์ แสนใจรักษ์, ข้าแหละทักษิณอมิกส์, (กรุงเทพฯ: สถาบันวิทย์ธรรม, 2547)

⁵¹ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, จาก Thaksinomics สู่อภิชนาธิปไตยภาค 1-2, (กรุงเทพฯ: Openbooks, 2548)

ไม่ใช่งานวิชาการดังเช่นในกลุ่มแรกเพราะงานประเภทนี้โดยส่วนใหญ่จะเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ และวิเคราะห์เหตุการณ์อย่างค่อนข้างมีเหตุผล และยอมรับได้ ต่างจากงานในกลุ่มแรกซึ่งมักจะพบว่าเป็นการวิจารณ์ตามอารมณ์ของผู้เขียนเป็นส่วนใหญ่

b) บทความ

งานศึกษาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณในเชิงกึ่งวิชาการในลักษณะของบทความนั้น มักเป็นการนำเสนอโดยนักวิชาการที่มีชื่อเสียง ซึ่งงานในลักษณะนี้แม้บางชิ้นจะไม่ได้มีการอ้างอิงเอกสารวิชาการ แต่ทั้งนี้ในหลายๆบทความนั้นจะได้สอดแทรกความรู้เชิงทฤษฎีไว้อย่างง่ายๆทดแทน งานลักษณะนี้มักจะมีการเผยแพร่ผ่านทางสื่อในบางประเภทเช่น หนังสือพิมพ์, นิตยสารวิเคราะห์ข่าวรายสัปดาห์ และทางเว็บไซต์ เป็นต้น

บทความที่โดดเด่นมากขึ้นหนึ่งที่เริ่มนำเสนอในช่วงกระแสขาลงของรัฐบาลทักษิณ ได้แก่ บทความของ ชีรยุทธ บุญมี⁵² เรื่อง “บทวิเคราะห์การเมืองระบอบทักษิณ (ไทยรักไทย)” ซึ่งในงานชิ้นนี้นอกจากการวิพากษ์รัฐบาลทักษิณว่าได้กระทำการอย่างไรไว้ต่อการเมืองไทยบ้างแล้ว ยังได้ทำการคาดการณ์แนวโน้มของการเมืองไทย พรรคการเมืองไทย และปัญหาเศรษฐกิจที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตไว้อีกด้วย

นอกเหนือจากงานของชีรยุทธแล้ว บทความของเกษียร เตชะพีระ และรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ จำนวนหนึ่งก็ได้ศึกษาถึงรัฐบาลทักษิณไว้เช่นกัน อาทิเช่นบทความของเกษียร⁵³ เรื่อง “รัฐธรรมนูญใหม่กับปรากฏการณ์ไทยรักไทย”, “ระบอบทักษิณกับวัฒนธรรมการเมืองปฏิบัติปฏิบัติ” และ “เศรษฐกิจ-การเมืองในระบอบทักษิณ” ส่วนของรังสรรค์⁵⁴ อาทิ เรื่อง “ทักษิณโมมิสต์ เศรษฐศาสตร์แบบทักษิณ” และ “Mc Journalism ภายใต้ระบอบทักษิณาธิปไตย” เป็นต้น นอกจากนี้บทความของนักวิชาการท่านอื่นที่ได้ศึกษาถึงรัฐบาลทักษิณที่เผยแพร่ทางนิตยสารสุดสัปดาห์ก็ยังมี อาทิ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และสมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ ในเนชั่นสุดสัปดาห์ เป็นต้น

โดยสรุปเกี่ยวกับงานในลักษณะนี้ มักจะเป็นการนำเสนอในรูปแบบของบทความ หนังสือรวมบทความ ทั้งการเผยแพร่ผ่านหนังสือพิมพ์ นิตยสารวิเคราะห์ข่าวสุดสัปดาห์ต่างๆ หรือทาง

⁵² ชีรยุทธ บุญมี, บทวิเคราะห์การเมืองระบอบทักษิณ(ไทยรักไทย), [Online] แหล่งที่มา:

<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9789.html> [16 ตุลาคม 2548]

⁵³ เกษียร เตชะพีระ, ระบอบทักษิณกับวัฒนธรรมการเมืองปฏิบัติปฏิบัติ, [Online] แหล่งที่มา:

<http://www.midnightuniv.org/midfrontpage/newpage58.html> [16 ตุลาคม 2548] ;รัฐธรรมนูญใหม่กับปรากฏการณ์ไทยรักไทย [Online]. แหล่งที่มา: <http://www.midnightuniv.org/midarticle/newpage56.html> [16 ตุลาคม 2548] และ เศรษฐกิจ-การเมืองในระบอบทักษิณ[Online]. แหล่งที่มา: <http://www.midnightuniv.org/midarticle/newpage46.html> [16 ตุลาคม 2548]

⁵⁴ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, ทักษิณโมมิสต์ เศรษฐศาสตร์แบบทักษิณ, [Online] แหล่งที่มา:

<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9720.html> [16 ตุลาคม 2548] และ Mc Journalism ภายใต้ระบอบทักษิณาธิปไตย, [Online] แหล่งที่มา: <http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9639.html> [16 ตุลาคม 2548]

เว็บไซต์โดยนักวิชาการที่มีชื่อเสียง ซึ่งงานจำนวนมากแม้ไม่มีการอ้างอิงเชิงวิชาการ แต่ก็มักจะมี การสอดแทรกความรู้เชิงทฤษฎีเอาไว้ในงานบางชิ้นด้วย

กลุ่มสุดท้าย งานศึกษาเชิงวิชาการ

งานศึกษาในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญอย่างมากในการใช้ระเบียบวิธีในการศึกษาประเด็น ปัญหาอย่างชัดเจน เป็นขั้นตอน มีการใช้กรอบความคิดเชิงทฤษฎีที่น่าเชื่อถือเป็นกรอบในการศึกษา และมีการค้นคว้า อ้างอิงเชิงวิชาการอย่างเป็นระเบียบ ลักษณะของงานในกลุ่มนี้จึงมักจะพบใน รูปแบบของบทความทางวิชาการ รายงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์ เป็นหลัก ดังนั้นงานศึกษาใน กลุ่มนี้จึงมีความน่าเชื่อถือมากที่สุดหากเปรียบเทียบกับงานอีก 2 กลุ่มข้างต้นดังที่กล่าวมาแล้ว

a) บทความวิชาการ

งานวิชาการเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณในลักษณะของบทความวิชาการนั้นได้มีการทำการศึกษา ไว้จำนวนหนึ่งในหลากหลายแง่มุม และใช้กรอบทฤษฎีที่แตกต่างกันออกไป อาทิงานที่มุ่งวิพากษ์ รัฐบาลทักษิณเกี่ยวกับการนำนโยบายเศรษฐกิจแบบประชานิยมมาใช้เพื่อหวังผลในทางการเมือง และเพื่อประโยชน์ของเครือข่าย และบริวารใกล้ชิด งานในลักษณะเช่นนี้มี อาทิ งานของ Pasuk Phongpaichit and Chris Baker⁵⁵ เรื่อง “*Thailand’s Thaksin: New Populism or Old Cronyism?*” และ “*Pluto-Populism in Thailand: Business Remaking Politics*” ส่วนงานที่วิพากษ์การนำนโยบาย ประชานิยมมาใช้ของรัฐบาลทักษิณนั้น ก่อให้เกิดผลโดยตรงต่อการเพิ่มความเข้มแข็งให้กับ พรรคไทยรักไทย และรัฐบาลทักษิณ อาทิ งานของ ฐปนรรต พรหมอินทร์⁵⁶ เรื่อง “*นโยบายประชา นิยม การสร้างรัฐบาลพรรคเดียวที่เข้มแข็ง*” และ งานของ ธโสธร ตู้ทองคำ⁵⁷ เรื่อง “*ประชานิยม (Populism) กับรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และพรรคไทยรักไทย*”

นอกจากนี้ตัวอย่างบทความวิชาการอีกชิ้นที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณในแง่มุม ของการประเมินแนวทางในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบทวิวิถี (Dual Tracks) ของรัฐบาล ทักษิณ ได้แก่งานของ อภิชาติ สถิตนิรามัย และดวงมณี เลาวกุล⁵⁸ เรื่อง “*ยุทธศาสตร์การพัฒนาทวิ วิถี: ความสำเร็จ และความล้มเหลว*” ที่มองว่าในระยะสั้นนั้นมาตรการทางเศรษฐกิจเช่นนี้ถือว่า

⁵⁵ Pasuk Phongpaichit and Chris Baker, *Pluto-Populism in Thailand: Business Remaking Politics และ Thailand’s Thaksin: New Populism or Old Cronyism?*, (Bangkok: Chulalongkorn University, 2001)

⁵⁶ ฐปนรรต พรหมอินทร์, “นโยบายประชานิยม การสร้างรัฐบาลพรรคเดียวที่เข้มแข็ง,” ใน *21 ปี รัฐศาสตร์ มสธ. รวม บทความวิชาการรัฐศาสตร์*, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2546)

⁵⁷ ธโสธร ตู้ทองคำ, “ประชานิยม (Populism) กับรัฐบาลพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และพรรคไทยรักไทย,” ใน *รัฐสภาสาร* 51 (มิถุนายน 2546), หน้า 69-93.

⁵⁸ อภิชาติ สถิตนิรามัย และดวงมณี เลาวกุล, “ยุทธศาสตร์การพัฒนาทวิวิถี: ความสำเร็จ และความล้มเหลว,” ใน *October No.5*, วิทยุ ไตรศูริยธรรมา, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: Openbooks, 2548), หน้า 377-435.

ประสบผลสำเร็จในแง่ของการกระตุ้นเศรษฐกิจ แต่ในระยะยาวนั้นมาตรการเช่นนี้ให้ผลที่ไม่ยั่งยืน และก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อระบบเศรษฐกิจไทยในระยะยาวอีกด้วย

b) หนังสือเล่ม

หนังสือเล่มที่มีลักษณะเป็นงานวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณนั้นมีปรากฏออกมาไม่มากนัก ตัวอย่างงานที่สำคัญเช่น งานของ Pasuk Phongpaichit and Chris Baker⁵⁹ เรื่อง “*Thaksin The Business of Politics in Thailand*” และ Duncan McCargo and Ukrist Pathmanand⁶⁰ เรื่อง “*The Thaksinization of Thailand*” ในทั้ง 2 ชิ้นนี้จะเริ่มต้นคล้ายๆกันคือ นำเสนอถึงปมหลังความเป็นมาของนายกฯทักษิณ รวมไปถึงธุรกิจของตระกูลชินวัตร และเครือญาติ บริวารด้วย และขณะที่งานของ Phongpaichit and Baker มุ่งเน้นวิพากษ์นโยบายเศรษฐกิจแบบทักษิณมิกส์ และการก่อร่างสร้างการเมืองในแบบฉบับของตัวเองขึ้นมา แต่ในงานของ McCargo and Pathmanand นั้นได้เพิ่มเติมมิติเกี่ยวกับการจัดการในทางการเมือง และการความสามารถในการจัดการ และเลือกใช้สื่อมวลชนให้เป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลอีกด้วย

นอกจากงาน 2 ชิ้นดังกล่าวข้างต้น ตัวอย่างงานวิชาการอีกชิ้นหนึ่งที่น่าสนใจคืองานของ นิชาภา ศิริวัฒน์⁶¹ เรื่อง “*Branding ไทยรักไทย*” ซึ่งได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณในแง่ของการใช้แนวคิดและกลยุทธ์ทางการตลาด (Marketing) มาใช้ในการสร้างแบรนด์ “พรรคไทยรักไทย” ให้ดูดี และคุ้นหู คุ้นตาต่อผู้คนทั่วไป

c) รายงานการวิจัย/วิทยานิพนธ์

รายงานการวิจัย/วิทยานิพนธ์ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณ และพรรคไทยรักไทย นั้นได้มีการทำการศึกษาไปบ้างแล้วจำนวนหนึ่ง ในแง่มุมที่แตกต่างกันไปตามความสนใจของผู้วิจัย ในแง่มุมแรกที่จะกล่าวถึงในที่นี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับพรรคไทยรักไทยในช่วงเวลาก่อนที่จะได้เข้ามาบริหารประเทศในปี 2544 นั่นคืองานของ พจน์ เลิศพรเจริญ⁶² เรื่อง “*การเลือกสรรและจัดลำดับผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองไทย: ศึกษากรณีพรรคประชาธิปัตย์ พรรคไทยรักไทย พรรคชาติพัฒนา พรรคชาติไทย และพรรคความหวังใหม่*” ในงานวิจัยชิ้นนี้ได้มุ่งเน้นการศึกษาในแง่มุมของการเลือกสรร และจัดลำดับ

⁵⁹ Pasuk Phongpaichit and Chris Baker, *Thaksin The Business of Politics in Thailand*, (Chiangmai: Silkworm Books, 2004)

⁶⁰ Duncan McCargo and Ukrist Pathmanand, *The Thaksinization of Thailand*, (Copenhagen: NIAS Press, 2005)

⁶¹ นิชาภา ศิริวัฒน์, *Branding ไทยรักไทย*, (2546)

⁶² พจน์ เลิศพรเจริญ, *การเลือกสรรและจัดลำดับผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองไทย : ศึกษากรณีพรรคประชาธิปัตย์ พรรคไทยรักไทย พรรคชาติพัฒนา พรรคชาติไทย และพรรคความหวังใหม่*, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (2544)

ผู้สมัครส.ส. แบบบัญชีรายชื่อ ในการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 6 มกราคม 2544 โดยมีคำถามหลักของการวิจัยว่า การเลือกสรร และจัดลำดับผู้สมัครส.ส.ของแต่ละพรรคนั้นมีลักษณะอย่างไร มีความเหมือน หรือแตกต่างกันอย่างไร โดยเปรียบเทียบกับทุกพรรค และอำนาจในการตัดสินใจสุดท้ายนั้นอยู่ที่ใคร และสุดท้ายก็คือการเลือกสรร และจัดลำดับผู้สมัครของแต่ละพรรคนั้นสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญหรือไม่ อย่างไร

ในส่วนของการออกแบบแนวคิด/ทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบนำในการวิเคราะห์ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการเลือกสรรทางการเมือง แนวคิดคณาธิปไตยในพรรคการเมือง และแนวคิดเรื่องชนชั้นนำผู้มีอำนาจในการตัดสินใจภายในพรรคการเมือง

จะเห็นว่าในการศึกษาของพจน์ ชื่นนี้ ได้มุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับพรรคการเมือง ในแง่มุมของการเลือกสรรและจัดลำดับผู้สมัครส.ส.บัญชีรายชื่อเป็นหลัก โดยที่พรรคไทยรักไทยนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกรณีที่เขาได้เลือกมาศึกษาเท่านั้น

งานวิจัยเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณ ในแง่ของพรรคไทยรักไทยอีกชิ้นหนึ่งนั้น เป็นการมุ่งเน้นศึกษาในแง่มุมของการยุบรวมพรรคการเมืองเป็นหลัก ได้แก่งานของ ภูริวรรธก์ ใจสำราญ⁶³ เรื่อง “การรวมพรรคการเมือง: ศึกษากรณีการรวมพรรคไทยรักไทยกับพรรคความหวังใหม่” โดยได้ทำการศึกษาว่าอะไรเป็นสาเหตุหลักของการตัดสินใจรวมพรรค และกระบวนการในการรวมพรรคนั้นเป็นเช่นไร นอกจากนี้ยังศึกษาว่าการรวมพรรคได้ส่งผลต่อเสถียรภาพของรัฐบาลทักษิณหรือไม่ อย่างไร

แง่มุมอื่นๆของการวิจัยเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งนั่นก็คือ การศึกษาในแง่มุมของ บทบาทในการแทรกแซงสื่อมวลชนของรัฐบาล ดังเช่นงานของ นิธินาฏ ราชนิยม⁶⁴ เรื่อง “การแทรกแซงสื่อมวลชนของรัฐบาลทักษิณ การปฏิบัติที่สวนทางกับหลักธรรมาภิบาล” คำถามหลักของการศึกษาชิ้นนี้คือ บทบาทในการแทรกแซงสื่อของรัฐบาลทักษิณนั้นขัดกับหลักธรรมาภิบาลหรือไม่อย่างไร โดยเลือกใช้กรอบแนวคิดประชาธิปไตย, แนวคิดเรื่องธรรมาภิบาล หรือการจัดการปกครองที่ดี ประกอบกับทฤษฎีการสื่อสารมวลชน เป็นหลักในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์

งานวิจัยเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณในแง่มุมสุดท้ายในที่นี้ เป็นการศึกษาโดยเน้นหน่วยในการศึกษาเป็นตัวผู้นำรัฐบาล หรือนายกฯทักษิณ ได้แก่งานของ สราสิน สุธีสร⁶⁵ เรื่อง “การ

⁶³ ภูริวรรธก์ ใจสำราญ, การรวมพรรคการเมือง : ศึกษากรณีการรวมพรรคไทยรักไทยกับพรรคความหวังใหม่, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (2546)

⁶⁴ นิธินาฏ ราชนิยม, การแทรกแซงสื่อมวลชนของรัฐบาลทักษิณ การปฏิบัติที่สวนทางกับหลักธรรมาภิบาล, เอกสารวิจัยหลักสูตร รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (2547)

⁶⁵ สราสิน สุธีสร, การเปรียบเทียบระหว่างรูปแบบผู้นำ และพฤติกรรมการตัดสินใจของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ระหว่างปี พุทธศักราช 2544 – 2546, เอกสารวิจัยหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (2547)

เปรียบเทียบระหว่างรูปแบบผู้นำ และพฤติกรรมการตัดสินใจของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ระหว่างปี พุทธศักราช 2544-2546” ในงานชิ้นนี้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ ทั้งผู้นำทางธุรกิจ และผู้นำทางการเมือง และทฤษฎีว่าด้วยการตัดสินใจ มาเป็นแนวทางหลักในการศึกษารูปแบบการตัดสินใจของ นายทักษิณในช่วงขอบเขตเวลาที่ได้กำหนดเอาไว้

งานวิจัยที่ได้นำมากล่าวถึงนี้ได้ทำการศึกษารัฐบาลทักษิณ/พรรคไทยรักไทย ในแง่มุม หรือ จุดเน้นที่แตกต่างกันไปตามความสนใจส่วนบุคคลของผู้วิจัย รวมไปถึงกรอบแนวคิด และทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์นั้นก็แตกต่างกันไปในแง่หนึ่งตามความสนใจของผู้วิจัย แต่อีกแง่หนึ่งก็เห็นได้ชัดว่าแตกต่างกันไปตามลักษณะของศาสตร์ที่ผู้วิจัยแต่ละคนได้ศึกษา และคุ้นเคยอีกด้วย

งานศึกษาในกลุ่มสุดท้ายนี้เป็นงานวิชาการที่มีการอาศัยแนวคิดเชิงทฤษฎีเป็นกรอบ หรือ แนวทางในการวิเคราะห์รัฐบาลทักษิณในแง่มุมต่างๆ นอกจากนี้ความน่าเชื่อถือของผลการศึกษา นั้นย่อมมีอยู่สูงกว่างานในสองกลุ่มแรก ทั้งนี้เพราะงานในกลุ่มวิชาการนี้มีการใช้ระเบียบวิธีในการศึกษาที่น่าเชื่อถือ และมีการอ้างอิง ค้นคว้าในทางวิชาการที่น่าเชื่อถือได้อีกด้วย

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับ รัฐบาลทักษิณ เนื่องจากเราจะพบว่าการศึกษาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณนั้นสามารถทำการศึกษาได้ในหลากหลายแง่มุม ด้วยเหตุนี้งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีค่าควรแก่การศึกษาเพราะมีความสำคัญในแง่ของ ประเด็นปัญหาที่ศึกษานั้นมีความแตกต่างออกไปจากงานศึกษาที่มีอยู่เดิม ทั้งนี้เนื่องจากในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษารัฐบาลทักษิณจากแง่มุมของการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ โดยมุ่งเน้นศึกษาโดยมีหน่วยในการวิเคราะห์คือ รัฐบาลทักษิณ และมุ่งศึกษาเพื่อสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับกลไกของการพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ ไปจนถึงผลลัพธ์ของการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ

นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยมองว่าประเด็นที่ผู้วิจัยเลือกศึกษานั้นเป็นประเด็นปัญหาที่มีความเป็นไปได้ในการศึกษา เนื่องจากผู้วิจัยได้เลือกกำหนดขอบเขตในด้านเวลาคือ ศึกษาเฉพาะ สมัยรัฐบาลทักษิณสมัยแรกจนกระทั่งถึงการตัดสินใจยุบสภาเท่านั้น ในแง่นี้เหตุการณ์ได้จบสิ้นลงแล้วไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้อีก ดังนั้นการสร้างชุดของคำอธิบายเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณจึงมีคุณค่าพอ และควรที่จะได้รับการศึกษา และทำการวิจัยอย่างจริงจังมากขึ้นอีก

ในส่วนต่อจากนี้จะเป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้ใน แง่มุมของการเลือกใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎี ซึ่งผู้วิจัยจะได้ชี้ให้เห็นว่ากรอบแนวคิด ทฤษฎีที่ผู้วิจัยจะได้เลือกใช้เป็นหลักในการอธิบายนั้นจะมีความใหม่ต่อการนำมาใช้ศึกษาประเด็นปัญหาเรื่องรัฐบาลทักษิณอย่างไร

1.2.2 ในแง่มุมมองของการเลือกใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎี

งานวิจัยเรื่อง รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ ชี้นี้เลือกใช้แนวคิดเรื่อง การครองอำนาจนำ ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) เป็นกรอบในการมองและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ แนวคิดดังกล่าวยังมีแนวคิดที่จัดเป็นส่วนประกอบของแนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำอีกได้แก่ 1) แนวความคิดเรื่องโครงสร้างส่วนล่างและโครงสร้างส่วนบน (Super/Base Structure) กับกลุ่มประวัติศาสตร์ (Historic Bloc) 2) แนวความคิดเรื่องประชาสังคมและสังคมการเมือง (Civil and Political Society) กับความยินยอมพร้อมใจ และการใช้อำนาจบังคับ (Consent and Coercion) 3) สงครามขับเคลื่อน และสงครามจุดยืน (War of Movement and War of Position) และ 4) กลไกการครองอำนาจนำ และกลไกการใช้อำนาจรัฐ (Hegemonic Apparatuses and State Apparatuses) และ 5) การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ (Counter Hegemony) ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดต่าง ๆ นั้นจะได้กล่าวถึงในส่วนของแนวคิด และทฤษฎีต่อไป

ความสำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้ในแง่ของการเลือกใช้กรอบแนวคิด และทฤษฎีนั้นก็คือ จากการศึกษางานวิจัยที่มีการเลือกใช้กรอบแนวคิด และทฤษฎีที่ใกล้เคียงกันนี้ยังไม่พบว่าได้มีการเลือกใช้กรอบแนวคิดดังกล่าวมาเป็นกรอบแนวคิดหลักในการศึกษาในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณ แต่อย่างใด

งานวิจัยของ ชนิตา ชิตบัณฑิตย์เรื่อง “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำ” เป็นงานวิจัยชิ้นหนึ่งที่ได้เลือกใช้กรอบแนวคิดเรื่องการใช้อำนาจนำ⁶⁶ (Hegemony) เป็นกรอบแนวคิดหลักในการศึกษา โดยเลือกใช้แนวคิดประกอบ หรือแนวคิดร่วมกับแนวคิดเรื่องการใช้อำนาจนำคือ แนวคิดเรื่องกลุ่มทางประวัติศาสตร์ และบทบาทของปัญญาชนเป็นหลัก

งานของชนิตา ได้เลือกใช้กรอบแนวคิดเรื่องการใช้อำนาจนำมาเป็นกรอบในการศึกษากระบวนการสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผ่านการดำเนิน “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ในบริบทเชิงประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ และอุดมการณ์ โดยมีขอบเขตของการศึกษานับจากปี 2494 จนถึงปี 2546

นอกจากงานของชนิตา แล้ว งานของ ประจักษ์ ก้องกีรติ⁶⁷ เรื่อง “และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ” ซึ่งเป็นงานที่ปรับปรุงมาจากวิทยานิพนธ์ของประจักษ์เองเรื่อง “ก่อนจะถึง 14 ตุลาฯ: ความเคลื่อนไหวทางการเมือง

⁶⁶ ชนิตา ชิตบัณฑิตย์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : การสถาปนาพระราชอำนาจนำ, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (มานุษยวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (2547)

⁶⁷ ประจักษ์ ก้องกีรติ, และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548)

วัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร (พ.ศ. 2506-2516)” ก็เป็นงานวิจัยอีกชิ้นที่อาศัยแนวคิดเรื่อง “การครองอำนาจนำ” (Hegemony) เป็นหนึ่งในแนวคิดหลักของงานวิจัย

งานของประจักษ์อภัยแนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำ ภายใต้กรอบของแนวทางการศึกษาเชิงการเมืองวัฒนธรรม (Cultural Politics) โดยอาศัยแนวคิด และแนวทางการศึกษาดังกล่าวมาใช้ศึกษาการเคลื่อนไหวเพื่อช่วงชิงการนำทางวาทกรรมเพื่อช่วงชิงการสร้างความหมายของกลุ่มต่างๆ⁶⁸ ทั้งปัญญาชน รัฐบาลเผด็จการทหาร เป็นต้น

จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่เลือกใช้กรอบแนวคิดเรื่อง การใช้อำนาจนำ ในงานของชนิดา และการครองอำนาจนำ ในงานของประจักษ์ นั้นยังไม่มีมีการนำกรอบแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นแนวคิดหลักในการศึกษากรณีรัฐบาลทักษิณ โดยที่งานของชนิดา นั้นได้ให้ความสนใจในการศึกษาไปกับประเด็นการใช้อำนาจนำของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ส่วนงานของประจักษ์นั้นก็เลือกใช้เพื่อศึกษาความเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อแย่งชิงการครองอำนาจของกลุ่มต่างๆในสังคมในช่วง 1 ทศวรรษ ก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ เป็นหลัก

ด้วยเหตุผลดังกล่าวงานวิจัยเรื่อง รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ ขึ้นนี้จึงมีความสำคัญในแง่ของการเลือกใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎี ในแง่ของการที่มามีความใหม่ต่อการนำมาใช้ศึกษากรณีปัญหาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณนั่นเอง

โดยสรุปเกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวนี้ในแง่ของประเด็นปัญหาที่ศึกษานั้นมีความสำคัญในแง่ของการศึกษาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณ ในแง่ของการศึกษาเพื่ออธิบายถึงการดำเนินการในการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ, การทำงานของกลไกการครองอำนาจนำ และผลลัพธ์ของความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ ซึ่งยังไม่มีงานศึกษาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณได้ศึกษาในแง่ของดังกล่าวนี้มาก่อน ส่วนความสำคัญในแง่ของการเลือกใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีนั้น งานศึกษาก่อนหน้านางานวิจัยชิ้นนี้ที่มีการเลือกใช้กรอบแนวคิดในลักษณะที่ใกล้เคียงกันนั้น มีจุดมุ่งหมายของการนำกรอบแนวคิดไปใช้ที่แตกต่างกัน งานวิจัยก่อนหน้านี้นี้ยังไม่มีงานที่ใช้กรอบแนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำมาใช้ศึกษาในแง่ของรัฐบาลทักษิณแต่อย่างใด

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32-38.

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษา และทำความเข้าใจแนวคิดการครองอำนาจนำ (Hegemony) ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci)
2. สามารถประยุกต์ใช้แนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำมาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยปัจจุบัน (ภายใต้การครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณ) ได้
3. เพื่อเป็นการเพิ่มทางเลือกในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง และเป็นการเปิดพื้นที่ในทางวิชาการให้มีความหลากหลายมากขึ้นจากงานวิชาการที่มีอยู่เดิม

1.4 คำถามหลักของการวิจัย

1. เราสามารถอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ ด้วยกรอบแนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำได้อย่างไร
2. การดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณประสบความสำเร็จหรือไม่ เพราะเหตุใด

1.5 สมมุติฐาน

รัฐบาลทักษิณสร้างภาวะการครองอำนาจนำที่สมบูรณ์ไม่สำเร็จ เพราะไม่สามารถยึดกุมพื้นที่ประชาสังคมได้อย่างสมบูรณ์ แต่สามารถยึดกุมพื้นที่สังคมการเมือง และกลไกทางการเมืองอื่นๆได้

1.6 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ” เป็นการศึกษาวิเคราะห์เชิงการตีความ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะของการพรรณนา (Descriptive) เป็นหลัก โดยเลือกใช้วิธีการศึกษาและเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก โดยแบ่งเป็นการศึกษาใน 2 ส่วนด้วยกันได้แก่

1. ศึกษาเพื่อสร้าง “กรอบแนวคิด/ทฤษฎี การครองอำนาจนำ (Hegemony)” เพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ ซึ่งในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้การเก็บข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสาร ตำราวิชาการ บทความวิชาการที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก

2. ศึกษาปรากฏการณ์ หรือศึกษากรณีปัญหา ซึ่งมีหน่วยในการศึกษา คือ “รัฐบาลทักษิณ” ในส่วนนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูล เพื่อสร้างคำอธิบายการทำงานของรัฐบาลทักษิณ ตามกรอบแนวคิดที่ได้สร้างขึ้นในส่วนแรก เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามหลักของการวิจัยในท้ายที่สุด

การศึกษาในขั้นตอนที่ 2 นี้เลือกใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยเก็บข้อมูลจากการศึกษา และตีความจากเอกสารเป็นหลัก โดยจำแนกได้เป็น

2.1 เอกสารชั้นต้น (Primary Documents) เช่น ข้อมูลการแถลงผลงานของรัฐบาล เอกสารเกี่ยวกับโครงการ และนโยบายต่างๆ ของรัฐบาล มติคณะรัฐมนตรี คำกล่าวของนายกรัฐมนตรีในกรณีต่างๆ เป็นต้น

2.2 เอกสารชั้นรอง (Secondary Documents) เช่น ข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ นิตยสารการเมือง รายสัปดาห์ หนังสือเล่ม วารสาร บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และเว็บไซต์ต่างๆ

1.7 ขอบเขตของการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นในการสร้างคำอธิบายโดยมีหน่วยในการศึกษา คือ รัฐบาลทักษิณ ภายใต้วงระยะเวลาของการครองอำนาจในการบริหาร ปกครองประเทศนับตั้งแต่สมัยแรกในปี พ.ศ. 2544- 2548 โดยสิ้นสุดขอบเขตของการศึกษาเมื่อรัฐบาลทักษิณได้มีการยุบสภาเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวความคิดการครองอำนาจนำของทักษิณ
2. ผลการศึกษาที่ได้รับเป็นการเพิ่มทางเลือก หรือขยายขอบเขตในการอธิบายรัฐบาลทักษิณในแง่มุมเชิงวิชาการที่กว้างไปจากการศึกษาอื่นๆ ได้มากขึ้น
3. เป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาแง่มุมเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณ รวมไปถึงผู้ที่สนใจศึกษาแนวคิด/ทฤษฎีเกี่ยวกับการครองอำนาจนำของทักษิณด้วย

1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ

รัฐบาลทักษิณ

หมายถึง รัฐบาลไทยภายใต้การบริหารงานของพรรคไทยรักไทย และนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ในสมัยแรกของการบริหารประเทศ (พ.ศ. 2544-2548) จนถึงการยุบสภาในสมัยที่สองของการบริหารประเทศ เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2549

ภาวะการครองอำนาจนำ

หมายถึง สภาพการณ์ทางสังคม-การเมืองที่อำนาจนำของรัฐบาลทักษิณมีอยู่ในระดับสูงดังเห็นได้จาก ภาวะการครองอำนาจนำในทางการเมือง เช่นการยึดกุมสภาผู้แทนราษฎรได้อย่างเบ็ดเสร็จ, การเข้าไปมีบทบาทหน้า และแทรกแซงในการดำเนินงานของวุฒิสภา ตลอดจนองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญต่างๆ การคุกคาม แทรกแซง และควบคุมการดำเนินงาน และเสรีภาพของสื่อมวลชน เป็นต้น ส่วนการครองอำนาจนำในทางสังคม หรือในทางวิถีชีวิตของผู้คน เช่น การได้รับคะแนนนิยมจากผู้คนในสังคมในระดับสูง ดังเห็นได้จากโพล และผลการสำรวจความคิดเห็นต่างๆ อันเนื่องมาจากความชื่นชมในลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำรัฐบาล เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

กรอบความคิดในการอธิบายปรากฏการณ์ : แนวคิดการครองอำนาจนำ ของอันโตนิโอ กรัมสกี

บทที่สองนี้จะเป็นการนำเสนอถึงกรอบความคิดหลักที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักในการอธิบายปรากฏการณ์ (Theoretical Framework) ซึ่งจะใช้เป็นกรอบหลักในการมอง รวมถึงเป็นกรอบในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆอีกด้วย

บทนี้จะเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงความเป็นมาของอันโตนิโอ กรัมสกี โดยนำเสนอถึงชีวประวัติโดยสังเขป และส่วนต่อจากนั้นจะเป็นการนำเสนอบทสังเคราะห์การสร้างกรอบความคิดในการอธิบายของผู้วิจัย นั่นคือกรอบแนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำ (Hegemony) รวมถึงการอธิบายแนวความคิดที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการเข้าใจแนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำ ได้แก่ 1) แนวความคิดเรื่องโครงสร้างส่วนล่างและโครงสร้างส่วนบน (Super/Base Structure) กับกลุ่มประวัติศาสตร์ (Historic Bloc) 2) แนวความคิดเรื่องประชาสังคม และสังคมการเมือง (Civil and Political Society) กับความยินยอมพร้อมใจ และการใช้อำนาจบังคับ (Consent and Coercion) 3) สงครามขับเคลื่อน และสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด (War of Movement and War of Position) 4) กลไกการครองอำนาจนำ และกลไกการใช้อำนาจรัฐ (Hegemonic Apparatuses and State Apparatuses) และ 5) การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ (Counter Hegemony)

การนำเสนอแนวคิดต่างๆที่ใช้สร้างเป็นกรอบความคิดในการอธิบายในงานวิจัยบทนี้เป็น การตีความจากงานวิชาการจากเอกสารวิชาการลำดับรอง และภายหลังจากที่ได้นำเสนอถึงสาระสำคัญของแนวคิดต่างๆแล้วจะได้กล่าวอย่างเชื่อมโยงแนวคิดต่างๆเพื่อใช้เป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์ต่อไป

2.1 อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci): สังเขปชีวประวัติ

ชีวประวัติโดยสังเขปของกรัมสกีในที่นี้เป็นการเรียบเรียงจากงานชิ้นต่างๆ¹ ซึ่งสามารถจำแนกช่วงชีวิตที่สำคัญของกรัมสกีได้เป็น ช่วงแรกคือ ช่วงแรกของชีวิตที่ซาร์ดิเนีย ช่วงของ

¹ สรุปและเรียบเรียงจาก จิอุเซปเป ฟิโอรี่, *ชีวิตของอันโตนิโอกรัมสกี*, แปลโดย นฤมล นครชัย และประทีป นครชัย (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลดสัมทอง, 2526); Anne Showstack Sassoon, "Gramsci's Life," in *Approaches to Gramsci*, ed. Anne Showstack Sassoon (London: Writers and Readers, 1982), pp.150-158.; Paul Ransome, *Antonio Gramsci A New Introduction*, (London: Harvester Wheatsheaf, 1992), pp. xii-xvi.; David Miller, Ed, *The Blackwell Encyclopedia of Political Thought*, (Oxford: Basil Blackwell, 1987), pp. 179-180.; Robert Audi, Ed, *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, 2nd ed (Cambridge: Cambridge

การศึกษาต่อที่และเริ่มมีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ตูริน ถัดจากนั้นจึงเป็นช่วงสมัยของการปกครองแบบฟาสซิสต์ และช่วงเวลาสำคัญอีกช่วงก่อนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตของกรัมชินั่นคือ ช่วงชีวิตในคุก

ซาร์ดิเนีย (Sardinia) 1891-1911

อันโตนิโอ กรัมชิ นักมาร์กซิสต์ชาวอิตาลีเชื้อสายผู้มีเชื้อเลียง เกิดเมื่อวันที่ 22 มกราคม 1891 ที่เมือง Ales เกาะซาร์ดิเนีย ซึ่งเป็นพื้นที่ยากจน และประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

พ่อของอันโตนิโอ กรัมชิหาเลี้ยงครอบครัวด้วยการทำงานเป็นเสมียนให้กับรัฐบาล และต่อมาต้องถูกจับในข้อหาฉ้อราษฎร์บังหลวง ส่งผลให้แม่ของอันโตนิโอ ต้องประสบปัญหาอย่างมากในการเลี้ยงดู อันโตนิโอ และพี่น้องรวมอีก 6 คน โดยการหาเลี้ยงชีพด้วยการเป็นช่างตัดผ้า

ในวัยเด็กขณะที่เขามีวัยเพียง 4 ปี เขาได้พลัดตกจากอ้อมแขนของพี่เลี้ยง อุบัติเหตุในครั้งนั้นส่งผลส่งผลเสียต่อกระดูกสันหลังของเขา ซึ่งส่งผลให้เขาต้องกลายเป็นคนหลังค่อม และมีปัญหาทางสุขภาพที่ไม่ค่อยแข็งแรงนับแต่นั้นเป็นต้นมา

กรัมชิเป็นเด็กที่เรียนได้ดี แต่เนื่องจากสถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่มีข้อจำกัดทำให้ครอบครัวไม่สามารถส่งเขาให้เรียนต่อถึงระดับมหาวิทยาลัยได้ ดังนั้นหากเขาต้องการเข้าเรียนต่อในระดับสูงเขาจะต้องสอบชิงทุนการศึกษาให้ได้ ซึ่งเขาก็สามารถทำได้สำเร็จเมื่อสามารถสอบชิงทุนทั่วประเทศได้ไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยตูริน ณ เมืองตูริน เมืองที่มีความเจริญทางอุตสาหกรรมเป็นอย่างมากผิดกับที่ซาร์ดิเนียแหล่งกำเนิดของเขา

ตูริน (Turin) 1911-1920

กรัมชิเริ่มศึกษาที่มหาวิทยาลัยตูรินในปี 1911 และได้ศึกษาทางด้านภาษาศาสตร์ (Linguistics) แต่ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ ทำให้กรัมชิไม่สำเร็จการศึกษาดังที่ได้ตั้งใจไว้

ในปี 1913 กรัมชิได้เข้าร่วมกับพรรคสังคมนิยมอิตาลี (Italian Socialist Party หรือ PSI) และได้เริ่มมีบทบาทในการเริ่มงานเขียนให้กับหนังสือพิมพ์ของพรรค ตั้งแต่นั้นมา ต่อมาในปี 1916 เขาก็ได้เริ่มทำงานด้วยการยืดอกชีพนักหนังสือพิมพ์ และเขียนให้กับ *Il Grido del Popolo* และ *Avanti!*

University Press, 1999), pp. 353-354.; Joel Krieger. Ed, *The Oxford Companion to Politics of the World*, 2nd ed (New York: Oxford University Press, 2001), pp.330-331.; Iain McLean and Alistair McMillan, *Oxford Concise Dictionary of Politics*, 2nd ed (New York: Oxford University Press, 2003), pp.226-228. และ David Robertson, *The Routledge Dictionary of Politics*, 3rd ed (London: Routledge, 2004), pp.212-213.

เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในปี 1917 คือ ได้เกิดการปฏิวัติในรัสเซีย โดยพรรคบอลเชวิค ภายใต้การนำของเลนิน ขณะที่ในปีเดียวกันนั้น กรัสมิได้รับการเลือกให้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการให้กับ PSI สาขาตุรินด้วย

เหตุการณ์สำคัญนอกจากนี้ที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิตที่ตุรินของกรัสมิได้แก่การที่ เบนิตโต มุสโสลินี ได้ก่อตั้งพรรค *Fasci Italiani di Combattimento* ขึ้นที่มิลาน ในปี 1919 และในปีเดียวกัน ได้มีการจัดการประชุมคอมมิวนิสต์สากล (Comintern) หรือสากลที่สามขึ้นเป็นครั้งแรกที่กรุงมอสโก

สมัยฟาสซิสต์ และพรรคคอมมิวนิสต์อิตาลี (Fascism and the PCI) 1921-1926

ชีวิตในช่วงเวลาต่อมาของกรัสมิเป็นยุคสมัยฟาสซิสต์เรื่องอำนาจ โดยที่ในปี 1921 พรรคคอมมิวนิสต์อิตาลี (PCI) ได้ถูกก่อตั้งขึ้นได้เล็กน้อยกับการเกิดขึ้นของพรรคฟาสซิสต์แห่งชาติ (National Fascist Party)

ต่อมาในปี 1922 กรัสมิได้รับเลือกจากคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์อิตาลีให้เป็นตัวแทนไปในการประชุมผู้บริหารคอมมิวนิสต์สากล (สากลที่สาม) หรือ Comintern ที่มอสโก และที่นั่นทำให้เขาได้พบกับภรรยาของเขาในเวลาต่อมา คือ Julia Schucht ขณะที่ในปีเดียวกันนั้นพรรคฟาสซิสต์ได้ขยายอำนาจยึดกรุงโรม และมุสโสลินีก็ได้รับขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีในปีนั้น

หลังจากที่ได้เป็นตัวแทนไปประชุมคอมมิวนิสต์สากลที่กรุงมอสโกในปี 1922 อีกสองปีต่อมาคือในปี 1924 กรัสมิได้เดินทางไปยังกรุงเวียนนาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยของเขา และในปีนั้นเองที่ถูกชายคนแรกของเขา “เดลิโอ” (Delio) ได้ถือกำเนิด ก่อนที่ต่อมาในปี 1925 ภรรยา และลูกได้ย้ายมาอยู่กับกรัสมิที่กรุงโรม

ชีวิตในคุก (Prison) 1926-1937

ช่วงชีวิตที่สำคัญที่สุดของกรัสมิคือช่วงชีวิตของการเป็นนักโทษการเมือง สมัยฟาสซิสต์นี้เอง ทั้งนี้ในปี 1926 กรัสมิและครอบครัวได้อพยพหนีภัยการเมืองจากการคุกคามของฝ่ายฟาสซิสต์ไปยังชายแดนสวิตเซอร์แลนด์แล้ว แต่กรัสมิได้กลับไปยังกรุงโรมอีกครั้งเพื่อ เนื่องจากการที่เขามองโลกในแง่ดีเกินไปเพราะเขาเชื่อมั่นว่าเขาจะไม่ถูกจับเนื่องจากเขาได้รับสิทธิคุ้มกันเนื่องจากการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่กรัสมิก็ถูกจับโดยฝ่ายฟาสซิสต์ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 1926 และถูกส่งไปยังคุกต่างๆ และไม่ได้รับอิสรภาพอีกเลยจนวาระสุดท้ายของชีวิต

ปีเดียวกับที่กรัสมิถูกจับกุมนี้เองลูกชายคนที่สองของเขา “จูเลียโน” (Giuliano) ได้ถือกำเนิด โดยที่กรัสมิจะไม่มีโอกาสได้เจอลูกชายคนที่สองของเขาเลย

ต่อมาในปี 1928 เขาถูกพิพากษาจำคุก 20 ปี 4 เดือน กับอีก 5 วัน กรัมชิใช้ชีวิตในเรือนจำหลายที่จนกระทั่งปี 1933 เขาจึงได้ย้ายออกไปรักษาตัวที่คลินิกเล็กๆในเมืองฟอร์เมีย เนื่องจากอาการป่วย และสุขภาพทรุดโทรมอย่างหนัก เขาใช้เวลาช่วงไม่กี่ปีสุดท้ายของชีวิตไปกับการรักษาอาการป่วยที่คลินิกอีกหลายแห่ง จนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิตเขาได้มาถึงเมื่อวันที่ 27 เมษายน 1937 รวมอายุได้ 47 ปี

ดังที่ได้นำเสนอไปข้างต้นเป็นสังเขปชีวประวัติของอันโตนิโอ กรัมชิ เพื่อเป็นการนำเสนอให้เห็นในเบื้องต้นว่ากรัมชิมีพื้นเพชีวิต มีที่มาและสถานภาพทางสังคมเช่นไร ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ และช่วยในการทำความเข้าใจแนวความคิดของกรัมชิได้ต่อไป

ส่วนต่อจากนี้จะเป็นการนำเสนอ กรอบแนวคิดการครองอำนาจนำ เพื่อใช้เป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์ในงานวิจัยชิ้นนี้ โดยจะเริ่มตั้งแต่การนำเสนอถึงนิยาม ความหมายของการครองอำนาจนำก่อน แล้วจึงสังเคราะห์ให้เห็นว่า แนวคิดดังกล่าวนั้นประกอบด้วยแนวคิดอื่นๆที่เป็นองค์ประกอบอย่างไรบ้าง และนำเสนอถึงแนวคิดองค์ประกอบเหล่านั้นในส่วนถัดไป

2.2 กรอบความคิดในการอธิบายปรากฏการณ์: แนวคิดการครองอำนาจนำ (Hegemony)

2.2.1 การครองอำนาจนำ: นิยาม ความหมาย

คำว่า “Hegemony” หรือที่ในงานวิจัยนี้ใช้คำว่า “การครองอำนาจนำ”² เป็นคำที่มีที่มาจากภาษากรีก ที่ว่า “Hegemon”³ ที่มีความหมายถึง การนำ (leading) การมีอำนาจเหนือผู้อื่น (prominent power) และมักจะมุ่งใช้ในความหมายของการครองอำนาจนำทางการเมือง (political dominance) เป็นส่วนใหญ่

แนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำ⁴นั้น ได้ถูกกล่าวถึงในงานเขียนของ อันโตนิโอ กรัมชิ (Antonio Gramsci) ในสมุดบันทึกจากคุก (Prison Notebooks) ผลงานชิ้นสำคัญของกรัมชิที่เขียน

² มีการใช้คำในภาษาไทยแทนความหมายของคำว่า “Hegemony” แตกต่างกันไป อาทิ “การครองความคิดจิตใจ” “การใช้อำนาจนำ” “การครองความเป็นเจ้า” และ “การครองความเป็นใหญ่” เป็นต้น ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยเลือกใช้คำว่า “การครองอำนาจนำ” ควบคู่กับคำว่า “ภาวะการครองอำนาจนำ” เพราะเป็นคำที่ผู้วิจัยมองว่าเหมาะสมกับการนำมาใช้เป็นกรอบในการอธิบาย รัฐบาลทักษิณมากที่สุด เนื่องจากคำดังกล่าวนี้ได้สื่อถึง สภาวะที่สังคมการเมืองไทยได้ประสบมาช่วงปี 2544-2548 ที่มีรัฐบาลทักษิณเป็นตัวแทน โดยมิชอบพาทนาในสังคมไทยหลายๆด้านทั้งด้าน การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ได้เป็นอย่างดี

³ David Macey, *The Penguin Dictionary of Critical Theory*, (London: Penguin Books, 2000), p.176. และ Iain McLean and Alistair McMillan, *Oxford Concise Dictionary of Politics*, 2nd ed, p.239.

⁴ คำว่าการครองอำนาจนำ หรือ hegemony นั้นถูกนำมาใช้แต่แรกเริ่มโดยเพลคานอฟ (Plekhanov) และนักมาร์กซิสต์รัสเซียในช่วง คริสตศวรรษที่ 1880 โดยที่เลนิน (Lenin) ได้นำแนวคิดนี้มาใช้ในลักษณะของการเป็นกลยุทธ์/กลวิธีในการปฏิวัติ โดยมุ่งให้ชนชั้นแรงงานแสวงหาความร่วมมือ หรือเป็นพันธมิตรกับชนชั้นอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นชาวนาเพื่อเพื่อสร้างภาวะการนำแห่งชาติ (National leadership) ให้เกิดขึ้น ความสำคัญของกรัมชิคือ เขาเป็นผู้นำแนวคิด hegemony มาเพิ่มเติมรายละเอียด (elaborated) ทำให้แนวคิดดังกล่าวมีลักษณะของการเป็น “ปรัชญา” มากขึ้นกว่าการเป็นแค่ “กลยุทธ์” ในการปฏิวัติ โดยกรัมชิได้

ขึ้นระหว่างที่เขาถูกจำคุกระหว่างปี 1926-1935 แม้เขาจะต้องเผชิญกับปัญหาเรื่องสุขภาพ และสภาพความเป็นอยู่ที่ยากลำบากในเรือนจำ แต่เขาก็ยังสามารถเขียนงานออกมาได้ถึงกว่า 2,848 หน้าจากสมุดบันทึกจำนวน 33 เล่มด้วยกัน

งานเขียนของเขามีลักษณะกระจัดกระจายมิได้รวบรวมเป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ และมีประเด็นกว้างขวางครอบคลุมในหลายเรื่องด้วยกัน เช่น ประเด็นว่าด้วยเรื่องประวัติศาสตร์อิตาลี ว่าด้วยการศึกษา ปัญญาชน ว่าด้วยทฤษฎีและแนวความคิดในทางการเมือง ความคิดเกี่ยวกับรัฐ สังคม การใช้อำนาจ รวมถึงเรื่องการครองอำนาจนำ เป็นต้น อีกทั้งการใช้ภาษาก็มีลักษณะกำกวม ซึ่งยากต่อการตีความ เพื่อให้จดหมายและข้อเขียนของเขาสามารถผ่านการควบคุมจากคุกได้นั่นเอง⁵

งานเขียนของกรัมสซีเป็นการสะท้อนมุมมองของเขาที่มีต่อสภาพการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในสมัยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องแนวคิดการครองอำนาจนำ ที่เป็นกรอบแนวความคิดหลักในการอธิบายปรากฏการณ์ในงานวิจัยชิ้นนี้นั้นเป็นการสะท้อนความคิดของเขาที่มีต่อแนวความคิดมาร์กซิสต์แบบดั้งเดิมที่เชื่อใน “หลักเศรษฐกิจกำหนด” (Economism) “หลักการกำหนดนิยมอย่างกลไก” (Mechanical determinism)⁷ ที่มองว่าปัจจัยในเรื่องเศรษฐกิจนั้นเป็นอิสระจากปัจจัยอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยในเชิงเจตจำนงของมนุษย์ และเป็นตัวกำหนดความเป็นไปหรือพัฒนาการของสังคมโดยอัตโนมัติ ดังนั้นตามความคิดของกรัมสซีเขาจึงไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของพวกมาร์กซิสต์แบบดั้งเดิมพวกหนึ่งที่เชื่อในหลักการกำหนดนิยมโดยเศรษฐกิจอย่างเป็นกลไก ในมุมมองของกรัมสซีนั่นมองว่าโครงสร้างส่วนบนอันประกอบไปด้วยพื้นที่ของระบบกฎหมาย ความเชื่อ ศีลธรรม ปัญญา นั้นก็มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดความเป็นไป หรือมีผลต่อพัฒนาการของสังคมได้⁸

เพิ่มเติมมิติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชนชั้นกับพลังทางสังคมต่างๆ รวมถึงการอธิบายวิธีการในการได้มาซึ่งอำนาจรัฐ และการได้รับการยอมรับจากชนชั้นต่างๆอีกด้วย ดูเพิ่มเติมใน Roger Simon, *Gramsci's Political Thought An Introduction*, (London: Lawrence and Wishart, 1982), pp.17,18,21-23.

⁵ ดูเพิ่มเติมใน Quintin Hoare and Geoffrey Nowell Smith, *Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*, (New York: International Publishers, 1971)

⁶ คำว่า “หลักเศรษฐกิจกำหนด” นี้ไม่ได้ถูกนำมาใช้โดยตัวของคาร์ล มาร์กซ์เอง แต่ผู้ที่นำคำนี้มาใช้เป็นครั้งแรกๆคือ เลนิน ซึ่งเป็นการนำมาใช้ในเชิงกลยุทธ์ของการปฏิวัติมากกว่าจะเป็นการให้ความหมายในเชิงปรัชญา

⁷ คำว่า กำหนดนิยม (Determinism) นี้เป็นคำที่ใช้สื่อความหมายแง่ลบในทางสังคมศาสตร์ เป็นการอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุผลในลักษณะที่มีการกำหนดผล หรือมีคำอธิบายต่อปรากฏการณ์นั้นๆล่วงหน้าตายตัวอยู่แล้ว ดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับคำนิยาม “กำหนดนิยม/นิยตินิยม” ได้ใน เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, “determinism นิยตินิยม กำหนดนิยม,” ใน *คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย* ,เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และสิริพรรณ นกสวน, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 95.

⁸ ดู Rupert Woodfin and Oscar Zarate, *Introducing Marxism*, (London: Icon Books, 2004), pp. 118-127.; David Forgacs, *A Gramsci Reader Selected Writings 1916-1935*, (London: Lawrence and Wishart, 1988), p.422.; Anne Showstack Sassoon, *Approaches to Gramsci*, p.13. และ Roger Simon, *Gramsci's Political Thought An Introduction*, pp. 9-20.

ทั้งนี้การกล่าวว่าแนวความคิดมาร์กซิสต์เป็นความคิดแบบเศรษฐกิจกำหนด (Economic Determinism/Economism) โดยนักวิชาการส่วนใหญ่เป็นการกล่าวหาแนวคิดมาร์กซิสต์ที่เกินเลย และเหมารวมเกินไป ในความเป็นจริงแล้วนักคิดมาร์กซิสต์ที่เชื่อในหลักเศรษฐกิจกำหนดนั้นเป็นเพียงบางพวกเท่านั้น เช่น เคาท์สกี⁹ และเบอร์นสไตน์¹⁰ นักคิดพวกนี้เชื่อว่าเศรษฐกิจนั้นจะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติ โดยมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป (Gradualism) ไม่ใช่ลักษณะของการปฏิวัติ

แต่นักมาร์กซิสต์อีกส่วน อาทิ เลนิน เหมา เจ๋อตง เซ กวารา และฟิเดล กาสโตร นั้นไม่ได้เป็นพวกเศรษฐกิจกำหนด เพราะเขาเหล่านี้พยายามที่จะปฏิบัติเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เหตุผลหนึ่งของการพยายามเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ก็เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ก็เพราะความเข้าใจในเรื่องของวัตถุนิยมวิภาษวิธี (Dialectical Materialism) ที่จิตก็มีพลังในการเปลี่ยนแปลงวัตถุได้ด้วย ทั้งนี้เลนินเองก็เคยกล่าวไว้ชัดเจนว่า “จิตสำนึกของมนุษย์นั้นไม่เพียงแต่สะท้อนภาพของโลกในทางวัตถุเท่านั้นแต่ยังสามารถสร้างสรรค์สรรพสิ่งได้อีกด้วย”¹¹ ซึ่งอาจสรุปได้ว่าวิภาษวิธีในบริบทนี้อาจเข้าใจได้ว่าเป็น Creative Reflection¹² (การสะท้อนภาพปัญหาโดย

⁹ เคาท์สกี (Karl Johann Kautsky) นักสังคมนิยมชาวเยอรมัน (1854-1938) ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้งพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยอิสระ เขานิยามแนวความคิดของมาร์กซ์และเอนเกลส์ แต่เลือกแนวทางการต่อสู้ทางการเมืองโดยสันติวิธี และต่อต้านแนวทางการปฏิวัติรุนแรงของเลนินและ ทรอตสกี เพราะเขาเป็นพวกเศรษฐกิจกำหนด (Economism) ที่เชื่อว่าในระบบทุนนิยมนั้นมีความขัดแย้งในตัวของมันเอง ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องปฏิวัติเพราะระบบทุนนิยมนั้นในที่สุดแล้วก็จะต้องล่มสลายลงด้วยตัวของมันเองอยู่แล้ว จึงปล่อยให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปเองอย่างเป็นกลไก ดู สุรพงษ์ ชัยนาม, “ทฤษฎีการปฏิวัติสังคมนิยม” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญาการเมือง หน่วยที่ 8-15 (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2548), หน้า 563 และ ดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับผลงานของเขาใน http://en.wikipedia.org/wiki/Karl_Kautsky [6 เมษายน 2550]

¹⁰ ส่วนนักคิดที่มีความคิดสุดขั้วกว่าเคาท์สกีก็คือ เบอร์นสไตน์ (Edward Bernstein) ซึ่งจัดเป็นนักคิดคนสำคัญของแนวคิดสังคมนิยมประชาธิปไตยของพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย หรือ SPD ของเยอรมันในช่วงปลายของศตวรรษที่ 19

เบอร์นสไตน์นั้นได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากแนวคิดสังคมนิยมเฟเบียน ซึ่งเป็นแนวคิดสังคมนิยมที่สวนทางกันกับแนวคิดมาร์กซิสต์อย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ แนวคิดดังกล่าวเน้นที่การปฏิรูปไม่ใช่การปฏิวัติ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างมวลชนกรรมาชีพในการขับเคลื่อน แต่เน้นความสำคัญของชนชั้นกลางอย่างมาก และแนวคิดนี้ไม่นิยมการต่อสู้ทางชนชั้นผ่านการปฏิวัติที่รุนแรง เพราะเขาเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเกิดขึ้นด้วยตัวของมันเองอยู่แล้ว สำหรับเบอร์นสไตน์นั้นถูกจัดเป็นนักคิดของพวกลัทธิแก้ (Revisionism) กล่าวคือการปฏิเสธความคิดแบบมาร์กซิสต์ที่ให้ความสำคัญกับการต่อสู้เพื่อปลดแอกตนเองของชนชั้นกรรมาชีพนั่นเอง

เบอร์นสไตน์นั้นมองว่าหนทางในการไปสู่สังคมนิยมในแบบของเขาซึ่งให้ความสำคัญกับการประนีประนอมปรองดองกันระหว่างชนชั้นกรรมาชีพกับชนชั้นนายทุน แทนที่การต่อสู้กันระหว่างชนชั้นนั้นดีกว่าหนทางของมาร์กซ์ เพราะเขามองว่าหนทาง การต่อสู้แบบมาร์กซ์นั้นจะพบอุปสรรคนานา และลงท้ายด้วยความล้มเหลวในที่สุด โปรดดูเพิ่มเติมใน ฮาล เดรเปอร์, สองวิญญาณของสังคมนิยม, แปลโดย เก่งกิจ กิติเรียงลาภ และจิระยุทธ คงเห็น [Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.marxists.org/thai/archive/draper/two-souls.htm> [6 พฤษภาคม 2550]; http://en.wikipedia.org/wiki/Eduard_Bernstein [6 เมษายน 2550] และ David McLellan, *Marxism after Marx*, (New York: Harper and Row, 1979), pp. 20-38.

¹¹ ดูเพิ่มเติมใน David McLellan, *Marxism after Marx*, p. 108.

¹² คำว่า Creative Reflection นี้เป็นคำของ รศ.สุชาย ตรีรัตน์ แห่งภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยขอขอบคุณ รศ.สุชาย ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สร้างสรรวิธีเพื่อแก้ปัญหาด้วย) นอกจากนี้ตัวอย่างงานที่กล่าวยืนยันได้ว่ามาร์กซ์นั้นไม่ได้เป็นผู้ที่เชื่อในเศรษฐกิจกำหนดอย่างกลไก สามารถดูเพิ่มเติมได้ในงานของ Richard W. Miller¹³ เป็นต้น

ความคิดเรื่องการครองอำนาจของกรัมซีได้ให้ความสำคัญกับเรื่อง “อุดมการณ์” (Ideology) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องของ “โครงสร้างสังคมส่วนล่าง และสังคมส่วนบน” (Base/Super Structure) โดยที่กรัมซีได้เน้นให้ความสำคัญกับบทบาทของโครงสร้างส่วนบน และได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างที่สำคัญระหว่าง “สังคมสองแบบ” ภายในโครงสร้างส่วนบนว่า ประกอบไปด้วย สังคมแรก คือ “รัฐ/สังคมการเมือง” (Political Society) ซึ่งได้แก่รัฐ และองค์การใช้อำนาจต่างๆรัฐ และอีกสังคมหนึ่งคือ “ประชาสังคม”¹⁴ (Civil Society) ซึ่งได้แก่ ส่วนที่เป็นเอกชน หรือส่วนอื่นๆที่เป็นองค์กรนอกอำนาจรัฐ

กรัมซี อธิบายว่าขณะที่ สังคมการเมือง ดำเนินการสร้าง และสืบทอด “อำนาจครอบงำ” (Domination) โดยชนชั้นปกครอง ผู้ยึดกุมอำนาจรัฐ และมีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมาย (Legislation) และมีอำนาจบังคับบงการ (Coercion) อยู่ด้วยแต่ในประชาสังคมนั้นจะมีการดำเนินการเพื่อสร้าง และสืบทอด/รักษา การครองอำนาจนำ โดยอาศัยวิธีการที่แตกต่างไปจากสังคมการเมือง โดยใช้วิธีการสร้าง ความยินยอมพร้อมใจให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน โดยที่ประชาชนไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นการบังคับ หรือ เป็น “การยินยอมพร้อมใจโดยธรรมชาติ”¹⁵ (Spontaneously Consensus) ในประชาสังคมนี้ การใช้อำนาจ เพื่อครอบงำกลุ่มบุคคล หรือชนชั้นอื่นนั้นจะแตกต่างจากสังคมการเมือง นั่นคือ ในประชาสังคมจะเป็นการใช้อำนาจนำ โดยไม่ใช่กำลัง หรือความรุนแรง แต่จะเป็นการครองอำนาจนำในเชิงพื้นที่ (Realm) หรือความคิด ในการผลิตทางเศรษฐกิจ และการดำรงชีวิต โดยผ่านทางเครื่องมือ หรือกลไกชนิดต่างๆ ในแง่โลกทัศน์ของผู้คนในประชาสังคมจะถูก “ครองอำนาจนำ” ทางความคิด ความเชื่อ ทักษะคติโดยกลุ่มผู้ปกครอง และโลกทัศน์ที่ถูกครอบงำ จะกลายเป็น “วัฒนธรรมร่วมของผู้คน” (Popular Culture) และแทรกซึมไปทั่วทั้งประชาสังคม

การสร้างภาวะการครองอำนาจนำนี้จะเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์แบบไม่ได้ ถ้ากลุ่มผู้ปกครอง หรือชนชั้นปกครองจะมุ่งหวังยึดครองแต่เพียงอำนาจรัฐ แต่เพียงอย่างเดียว โดยปราศจากการครองอำนาจนำเหนือระบบความคิด หรืออุดมการณ์ เหนือสังคมส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้ “กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำ” (Hegemon)¹⁶ นั้นจะต้องพยายาม (Attempt) ที่จะสร้างแนวร่วม และ

¹³ Richard W. Miller, *Analyzing Marx Morality, Power and History*, (New Jersey: Princeton University Press, 1984), pp. 9, 227.

¹⁴ David Macey, *The Penguin Dictionary of Critical Theory*, pp.176-177.

¹⁵ Anne Showstack Sassoon, “A Gramsci Dictionary,” in *Approaches to Gramsci*, ed. Anne Showstack Sassoon, pp.13-14.

¹⁶ ในงานวิจัยนี้หมายถึงรัฐบาลทักษิณ

แปรรูป (Transform) อุดมการณ์ของพันธมิตร (Alliance) จากกลุ่ม หรือชนชั้นต่างๆ รวมถึงกลุ่มที่เป็นอริ (Rival) ให้เป็นหนึ่งเดียวกันให้ได้ การสร้างแนวร่วมพันธมิตรระหว่างกลุ่มพลัง หรือชนชั้นต่างๆนี้เรียกว่า การสร้างกลุ่ม “กลุ่มประวัติศาสตร์”¹⁷ (Historical Bloc) ให้เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความเป็นเอกภาพระหว่างผู้ครองอำนาจกับผู้ถูกนำให้เกิดขึ้น โดยที่ความรู้สึก (Feelings) ของประชาชนผู้ถูกนำ/ถูกปกครองนั้นถูกครอบครองความคิดโดยสมบูรณ์ตามความต้องการของชนชั้น หรือกลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจ

แนวความคิดเรื่อง การครองอำนาจนั้นนอกจากจะมีการนำมาใช้โดยกรัมชิ และนักวิชาการสายมาร์กซิสต์ใหม่ (Neo-Marxism)¹⁸ ที่ศึกษากรัมชิ¹⁹แล้วยังพบว่าได้มีการนำไปใช้ในอีกแขนงหนึ่งของการศึกษาทางรัฐศาสตร์ นั่นคือมีการนำแนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำไปใช้ในบริบทการเมืองระหว่างประเทศ ด้วยนั่นเอง

การครองอำนาจในแง่มุมของการศึกษาทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นั้นได้ถูกนำมาใช้เป็นกรอบความคิดในการวิเคราะห์การกำหนดนโยบายต่างประเทศ และการดำเนินการทางการเมืองทั้งในด้านต่างๆ อาทิ ด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุนระหว่างประเทศ ตลอดจนการทหาร ของประเทศมหาอำนาจที่มีต่อตัวแสดงต่างๆในเวทีโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของสหรัฐอเมริกาในเวทีการเมืองโลกโดยเฉพาะในยุคสมัยหลังสงครามเย็นที่สหรัฐอเมริกา ก้าวสู่การเป็นขั้วอำนาจเดียวหลัก เพียงขั้วเดียว²⁰

ดังนั้นความหมายโดยสรุปของคำว่า “การครองอำนาจ” (Hegemony) ที่ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้คือ การใช้อำนาจของกลุ่ม/ชนชั้นใดๆ เพื่อสร้างภาวะการครอบครองความคิด และมีอำนาจเหนือกลุ่ม/ชนชั้นอื่นๆในสังคม โดยที่การใช้อำนาждังกล่าวนั้นปราศจากการใช้ความรุนแรง หรือการบังคับในเชิงกายภาพ แต่เป็นการใช้อำนาจผ่านทางกลไกชนิดต่างๆ เพื่อครอบครองความคิด โน้มน้าว และทำให้เกิดการยอมรับ เพื่อก่อให้เกิดขึ้นซึ่งความยินยอมพร้อมใจ และได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มพลังทางสังคมและชนชั้นต่างๆ โดยที่ผู้คนในกลุ่ม/ชนชั้นที่ถูกกระทำนั้นไม่ทราบ หรือไม่สามรถตระหนักได้ว่าตนได้ถูกครอบครองความคิดไปแล้ว

¹⁷ Roger Simon, *Gramsci's Political Thought An Introduction*, pp. 26-27; 32.

¹⁸ เป็นการจําแนกตามแนวของ Michael Haralambos, Martin Holborn and Robin Heald, *Sociology Themes and Perspectives*, (London: HarperCollins, 2004), pp.559-561. และ Ken Newton and Jan W. Van Deth, *Foundations of Comparative Politics*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), p. 257.

¹⁹ นักวิชาการที่ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดมาร์กซิสต์ในแบบของกรัมชิที่มีชื่อเสียงอาทิ Louis Althusser, Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, Paulo Freire, Edward Said, Noam Chomsky, Judith Butler, Alain de Benoist, Cornel West เป็นต้น ดูเพิ่มเติมได้ใน Antonio Gramsci, <http://en.wikipedia.org/wiki/Gramsci>

²⁰ Iain McLean and Alistair McMillan, *Oxford Concise Dictionary of Politics*, 2nd ed, p.240. และ David Robertson, *The Routledge Dictionary of Politics*, 3rd ed, pp. 222-223.

การดำเนินการเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจทำให้เกิดขึ้นในทางปฏิบัตินั้นต้องอาศัยกลไกต่างๆเพื่อปฏิบัติการ เช่น การใช้สื่อ และสถาบันต่าง หรือสิ่งใดก็ตามที่สามารถนำมาใช้เพื่อโน้มน้าว ชักจูง และครอบงำทางความคิดได้ ทั้งนี้กลไกต่างๆนี้จะถูกกลุ่ม/ชนชั้นที่ต้องการครองอำนาจ นำมาใช้ในพื้นที่ทางสังคมที่เรียกว่า ประชาสังคม ควบคู่กันไปกับการใช้อำนาจบังคับในสังคมการเมืองเพื่อให้สามารถสร้างภาวะการครองอำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จ

จากความหมายที่คงที่ได้นำเสนอข้างต้น สามารถสังเคราะห์แนวคิดที่จัดเป็นองค์ประกอบหลักของการครองอำนาจได้ 5 ประการด้วยกันได้แก่ 1) แนวความคิดเรื่องโครงสร้างส่วนล่างและโครงสร้างส่วนบน (Super/Base Structure) กับกลุ่มประวัติศาสตร์ (Historic Bloc) 2) แนวความคิดเรื่องประชาสังคม และสังคมการเมือง (Civil and Political Society) กับความยินยอมพร้อมใจ และการใช้อำนาจบังคับ (Consent and Coercion) 3) แนวความคิดเรื่องสงครามขับเคลื่อนและสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด (War of Movement and War of Position) 4) กลไกการครองอำนาจ และกลไกการใช้อำนาจรัฐ(Hegemonic Apparatuses and State Apparatuses) และ 5) การโต้ตอบต่อการครองอำนาจ (Counter Hegemony)ซึ่งจะได้ทำการอธิบายในส่วนต่อไป

2.2.2 โครงสร้างของการครองอำนาจ: แนวความคิดองค์ประกอบ

ของการครองอำนาจ

โครงสร้างของแนวคิดเรื่องการครองอำนาจ (Hegemony) นั้นผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์แนวความคิดองค์ประกอบซึ่งสำคัญต่อการทำความเข้าใจ “กระบวนการ” สร้างภาวะการครองอำนาจทั้งหมด ได้เป็น 5 หัวข้อด้วยกันได้แก่ 1) แนวความคิดเรื่องโครงสร้างส่วนล่างและโครงสร้างส่วนบน (Super/Base Structure) กับกลุ่มประวัติศาสตร์ (Historic Bloc) 2) แนวความคิดเรื่องประชาสังคม และสังคมการเมือง(Civil and Political Society) กับความยินยอมพร้อมใจ และการใช้อำนาจบังคับ (Consent and Coercion) 3) สงครามขับเคลื่อน และสงครามจุดยืน (War of Movement and War of Position) 4) กลไกการครองอำนาจ และกลไกการใช้อำนาจรัฐ (Hegemonic Apparatuses and State Apparatuses) และ 5) การโต้ตอบต่อการครองอำนาจ (Counter Hegemony) ตามลำดับ

1) แนวความคิดเรื่องโครงสร้างส่วนล่าง และโครงสร้างส่วนบน (Super/Base Structure) กับกลุ่มประวัติศาสตร์ (Historic Bloc)

สำนักคิดมาร์กซิสต์มีแก่นความคิดหลักที่สำคัญได้แก่²¹ หลักการวัตถุนิยมวิภาษวิธี (Dialectical Materialism) หลักเศรษฐกิจกำหนด (Economic Determinism) และมุมมองด้านสังคมชนชั้น (Social Class) เมื่อกล่าวถึงหลักการวิภาษวิธี (Dialectic) นั้นเป็นหลักการที่มาร์กซ์เองได้รับอิทธิพลมาจากเฮเกิล²² โดยมีแนวคิดหลักว่า ในสถานะหนึ่ง หรือช่วงเวลาหนึ่งของสังคมใดๆ ก็ตาม สิ่งที่เป็นอยู่ในขณะนั้นเราเรียกว่า “ข้อเสนอ/บทเสนอ” (Thesis) เมื่อบทเสนอดำรงอยู่ต่อไปในระยะเวลาหนึ่ง จะเกิดสิ่งอื่น หรือข้อเสนออื่นขึ้นมาโต้แย้งข้อเสนอ/บทเสนอเก่า ซึ่งเรียกว่า “ข้อแย้ง/บทแย้ง” (Anti thesis) จากการโต้แย้งของบทแย้งจะนำไปสู่การผสานหลักการ และเหตุผลที่ลงตัวและนำไปสู่ “ข้อสรุป/บทสรุป” (Synthesis) ในที่สุด และข้อสรุป/บทสรุปที่ดำรงอยู่นี้จะกลับไปสู่กระบวนการแรกของวงจร “วิภาษวิธี” นั่นคือ บทสรุป/ข้อสรุปหนึ่งๆ นั้นก็จะมีสถานะเป็น “ข้อเสนอ/บทเสนอ” ไป และวนเวียนเป็นวัฏจักรเมื่อต้องเผชิญกับข้อโต้แย้ง และหาจุดลงตัว ผสานเป็นข้อสรุป เช่นนี้เรื่อยไป

หลักการวิภาษวิธีดังกล่าวนี้เป็นหลักการที่ใช้อธิบายสรรพสิ่งโดยยึดหลัก “การเปลี่ยนแปลง” ซึ่งหมายความว่าทุกสิ่งล้วนเปลี่ยนแปลง และมีพัฒนาการอยู่ตลอดเวลา

หลักการอีกประการหนึ่งของสำนักคิดแนวมาร์กซิสต์²³ คือหลักเศรษฐกิจกำหนด (Economic Determinism/Economism) แนวคิดนี้ตั้งอยู่บนฐานของการมองโครงสร้างสังคม (Social Structure) โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ โครงสร้างส่วนบน (Super Structure) และโครงสร้างส่วนล่าง (Sub Structure) โดยที่โครงสร้างส่วนบนนั้นได้แก่ ปรัชญา ระบบกฎหมาย สถาบันทางการเมือง ระบบการศึกษา ศาสนา เป็นต้น ส่วนโครงสร้างส่วนล่าง นั้นประกอบไปด้วย 1) พลังในการผลิต (Productive Force) ซึ่งมีที่มาจากพลังแรงงาน และปัจจัยการผลิตต่างๆ อาทิ เครื่องจักร โรงงาน เป็นต้น และ 2) ความสัมพันธ์ทางการผลิต (Relation of Production) หมายถึง ความสัมพันธ์

²¹ Michael G. Roskin et. al., *Political Science : An introduction*, 6th ed. (New Jersey : Prentice Hall, 1997), pp.23-25.

²² สำหรับปรัชญาวิภาษวิธี (Dialectic) สำหรับเฮเกิลนั้นเป็น “จิตนิยมวิภาษวิธี” (Dialectical Idealism) ซึ่งถือว่าความคิดหรือจิตนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของสิ่งทั้งปวง และเป้าหมายอยู่ที่การรู้แจ้งเห็นจริงทางความคิด แต่สำหรับมาร์กซ์นั้นปรัชญา “วิภาษวิธี” ของเขามีลักษณะของปรัชญาวัตถุนิยม (Materialism) ที่ถือว่าธรรมชาติและมนุษย์ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของธรรมชาตินั้นเป็นจุดเริ่มต้นของทุกสิ่ง และเป้าหมายไม่ได้หยุดนิ่งเพียงการรู้แจ้งเห็นจริงทางความคิดเท่านั้น แต่ต้องนำเอาความรู้ นั้นไปปฏิบัติจึงจะบรรลุถึงหลักการของปรัชญาได้ ดังนั้นวิภาษวิธีในแบบของมาร์กซ์จึงเป็น “วัตถุนิยมวิภาษวิธี” (Dialectical Materialism)

ทั้งนี้คำว่า “วัตถุนิยมวิภาษวิธี” นั้นไม่ได้เป็นคำที่ถูกใช้โดยตัวของมาร์กซ์เองแต่เป็นคำของเพลคานอฟ ดู สุรพงษ์ ชัยนาม, “ทฤษฎีการปฏิวัติสังคม,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญาการเมือง หน่วยที่ 8-15, หน้า 506-510.

²³ ในที่นี้หมายถึงแนวคิดมาร์กซิสต์แบบดั้งเดิม (Classical Marxism) ที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยในเรื่องเศรษฐกิจในสังคมส่วนล่างเป็นหลัก เช่น เคาท์สกี โปรดดูเชิงอรรถที่ 8

ระหว่างชนชั้นปกครองผู้สามารถครอบครองพลังในการผลิต ที่มีต่อชนชั้นอื่นๆ ความสัมพันธ์เช่นนี้มีหลายลักษณะ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการ กับแรงงาน เป็นต้น

หลักสำคัญของแนวคิดเรื่องหลักเศรษฐกิจกำหนดของสำนักมาร์กซิสต์แบบดั้งเดิมก็คือ การมองว่าในการเปลี่ยนแปลง วิวัฒนาการหรือพัฒนาการของสังคมใดๆก็ตามจะถูกกำหนดโดย “โครงสร้างส่วนล่าง” และการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างส่วนล่างจะเป็นตัวกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างส่วนบน นั่นหมายความว่า เป็นการให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องเศรษฐกิจ หรือการผลิตเป็นหลักในการเปลี่ยนแปลงสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่าถ้าชนชั้นใดจะสามารถปกครองชนชั้นอื่นได้ ก็จะต้องยึดโครงสร้างส่วนล่างให้ได้นั่นเอง

หลักการสำคัญอีกประการของแนวคิดแบบมาร์กซิสต์ คือ มุมมองด้านสังคมชนชั้น (Social Class) เกี่ยวกับเรื่องนี้ Roskin²⁴ เห็นว่าเรื่องชนชั้นทางสังคมนี้เป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งตามแนวคิดแบบมาร์กซิสต์ โดยมาร์กซ์มองว่าในสังคมทุกสังคมนั้นได้ถูกแบ่งเป็น 2 ชนชั้น ชนชั้นหนึ่งคือชนชั้นขนาดเล็กของคนจำนวนน้อยที่เป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิต และอีกชนชั้นหนึ่ง คือชนชั้นขนาดใหญ่ของประชากรส่วนใหญ่ที่ต้องทำงานเพื่อชนชั้นขนาดเล็ก สังคมแต่ละสังคมได้ดำเนินไปภายใต้การบงการของชนชั้นที่เหนือกว่า ซึ่งเป็นชนชั้นผู้จัดตั้งกฎหมาย ศิลปะ และการออกแบบโดยมีความต้องการรักษาไว้ซึ่งอำนาจของชนชั้นของตน

แนวคิดเรื่องชนชั้นในสังคมนี้มาร์กซ์และเอนเงิล เพื่อนของเขาได้อธิบายไว้ใน “The Communist Manifesto”²⁵ โดยได้อธิบายว่า ตลอดเวลาในประวัติศาสตร์นั้นเป็นเรื่องของการต่อสู้ระหว่างชนชั้นเรื่อยมา โดยชนชั้นหนึ่งกดขี่รูดนาทาเร้นอีกชนชั้นหนึ่งโดยสาเหตุที่ชนชั้นหนึ่งสามารถขูดรีดอีกชนชั้นหนึ่งได้นั้นก็เนื่องจากเรื่องทางเศรษฐกิจนั่นเอง ชนชั้นใดเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตชนชั้นนั้นก็จะเป็ชนชั้นที่มีอำนาจในสังคม

แนวคิดเรื่องหลักการวัตถุนิยมวิภาษวิธี หลักเศรษฐกิจกำหนด และชนชั้นทางสังคมดังที่ได้กล่าวไปนี้ได้นำมาใช้ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของประวัติศาสตร์โดยสำนักคิดมาร์กซิสต์แบบดั้งเดิม ซึ่งในการอธิบายดังกล่าวนี้ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานเรื่อง “เศรษฐกิจ” หรือ โครงสร้างส่วนล่างเป็นหลัก โดยความขัดแย้งระหว่างชนชั้นในสังคมนั้นได้เกิดขึ้นเพราะปัญหาเรื่องเศรษฐกิจเป็นหลัก อันทำให้เกิดการปฏิวัติ/ต่อสู้เพื่อล้มล้างชนชั้นที่เอาเปรียบ และเปลี่ยนแปลงรูปแบบสังคมไปนับจากสังคมดั้งเดิม ไปจนถึงสังคมสุดท้ายคือสังคมคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นสังคมที่ไม่มีชนชั้น ไม่มีการเอาเปรียบกัน และไม่มีปัญหาในทางเศรษฐกิจอีกต่อไป²⁶ แนวคิด/แนวการศึกษาแบบมาร์กซิสต์

²⁴ Michael G. Roskin et. al., *Political Science : An introduction*, 6th ed. p.24.

²⁵ อ้างถึงใน โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, *พื้นฐานรัฐศาสตร์กับการเมืองในศตวรรษที่ 21*, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546), หน้า 60; อานนท์ อาภากริม, *รัฐศาสตร์เบื้องต้น*, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2528) หน้า 109.; David Macey, *The Penguin Dictionary of Critical Theory*, pp. 183,242 และ โจ อังภากรณ์ และคณะ, *อะไรนะลัทธิมาร์กซ์เล่ม 2*, (กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือประชาธิปไตยแรงงาน, 2545) หน้า 9-51.

²⁶ Michael G. Roskin et. al., *Political Science : An introduction*, p.107.

เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญในเรื่องเศรษฐกิจ และเป็นการมองหรือให้ความสนใจกับเหตุการณ์แบบวัตถุนิยม (Materialism) กล่าวคือให้ความสนใจในเรื่องของการทำมาหากิน การดิ้นรนเพื่อมีกิน เพื่อดำรงชีวิตอยู่ หรือกล่าวอีกอย่างก็คือ วัตถุนิยมนั้น เป็นการมองว่าสิ่งของ วัตถุต่างๆ เป็นตัวกำหนดความคิด และมีอิทธิพลเหนือการเมือง ศาสนา วัฒนธรรม และทุกสิ่งในสังคม²⁷

การนำปรัชญาวัตถุนิยมมาอธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคม²⁸ นี้เรียกว่า “วัตถุนิยมประวัติศาสตร์” (Historical Materialism)²⁹ ซึ่งเป็นการมองว่าประวัติศาสตร์นั้นถูกสร้างโดยมนุษย์เอง มิใช่โดยธรรมชาติหรือโดยประสงค์ของพระเจ้าเป็นเจ้าแต่อย่างใด³⁰

การที่ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญ หรือแนวคิดหลักของสำนักคิดแบบมาร์กซิสต์ ดังที่อธิบายมาข้างต้นนี้เพื่อเป็นการชี้ให้เห็นว่า แนวความคิดแบบมาร์กซิสต์นั้นให้ความสำคัญอย่างมากกับ “โครงสร้างส่วนล่าง” ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจหลักในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งหมด

ดังนั้นความสำคัญของกริมชี่ก็คือ เขาเป็นนักคิดมาร์กซิสต์คนแรกๆ ที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างส่วนบน (Super-Structure) ซึ่งต่างออกไปจากแนวคิดของนักมาร์กซิสต์ดั้งเดิมบางจำพวก³¹ ที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างส่วนล่างในฐานะที่เป็นโครงสร้างหลักในการกำหนดโครงสร้างส่วนบนดังที่ได้กล่าวไปแล้ว และอาจกล่าวได้ว่าเขาเองเป็นคน ที่กลับมาเน้นย้ำ (Re-emphasis) ในมิติทางการเมือง และความสำคัญของการต่อสู้เชิงอุดมการณ์ของแนวความคิดมาร์กซิสต์ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมสู่สังคมนิยม³²

²⁷ โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, พื้นฐานรัฐศาสตร์กับการเมืองในศตวรรษที่ 21, หน้า 59.

²⁸ ด้วยการมองว่าสาระสำคัญของชีวิตมนุษย์ (Matter) นั้นมีความสำคัญเหนือจิตสำนึก (Consciousness) และสภาพการณ์ในทางวัตถุ (Material) ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการผลิต การบริโภค การดำรงอยู่ ฯลฯ นั้นมีเหนือเรื่องของสติปัญญา ความรู้ (Intellectual) ปรัชญาวัตถุนิยมวิทยามองว่าความขัดแย้งในเรื่องทางวัตถุ ทำให้เกิดข้อโต้แย้ง (Antithesis) ซึ่งจะเป็นการนำไปสู่ข้อสรุป/บทสรุป (Synthesis) ใหม่ของความขัดแย้งครั้งนั้นๆ ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วยปรัชญาวัตถุนิยมวิทยารวมทั้งเป็นการมองที่ความขัดแย้งในทางวัตถุตั้งแต่สังคมบุพกาล ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมศักดินา สังคมนิยม และสังคมนิยมวินสตันที่สุด ดูเพิ่มเติมใน David Macey, The Penguin Dictionary of Critical Theory, pp.97-98.

²⁹ บุญศักดิ์ แสงระวี, สังคมนิยมของมนุษยชาติ วัตถุนิยมประวัติศาสตร์, (กรุงเทพฯ: ชมรมศึกษาวิทยาศาสตร์สังคม, 2544), หน้า 9.

³⁰ ริอุส, มาร์กซ์ฉบับการ์ตูน, (กรุงเทพฯ: สุชนการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 124-136.

³¹ กริมชี่เป็นคนที่พยายามเน้นถึงมุมมองในเชิงอุดมการณ์ และทำให้พวกนักมาร์กซิสต์จำนวนหนึ่งที่หนีเอาความคิดของมาร์กซ์ไปใช้เพียงบางส่วน โดยเฉพาะนักมาร์กซิสต์ดั้งเดิมในช่วงของสากลที่สอง (Second International) ในช่วงปี 1889-1916 เช่น เคาท์สกี เปลดานอฟ และฮิลเฟดดิ้ง เป็นต้น ได้ทบทวนว่าที่จริงแล้วมาร์กซ์เองก็ไม่ได้พูดถึงแต่เพียงปัจจัยเรื่องเศรษฐกิจอย่างเดียวเท่านั้น แต่ในงานเขียนของมาร์กซ์เองก็ได้พูดถึงเรื่องของอุดมการณ์ไว้เช่นกัน เช่น ในเค้าโครงเศรษฐกิจและปรัชญา (Economic and Philosophical Manuscript) ซึ่งเขียนขึ้นในปี 1844 และในอุดมการณ์เยอรมัน (German Ideology) ซึ่งเขาเขียนร่วมกับองเกลส์ในปี 1845 เป็นต้น

³² David McLellan, Marxism after Marx, p. 175.

สำหรับกรัสมชี โครงสร้างส่วนบนนั้นเป็นโครงสร้างสังคมที่มีความสำคัญ และสามารถผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือส่งผลต่อสังคมในส่วนรวมได้เช่นเดียวกันกับ โครงสร้างส่วนล่าง หรือโครงสร้างทางเศรษฐกิจ³³ โครงสร้างส่วนบนนี้ประกอบด้วยส่วนที่เรียกว่า “สังคมการเมือง” และ “ประชาสังคม” ซึ่งเป็นโครงสร้างของระบบความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ กฎหมาย วัฒนธรรม และอื่นๆที่ไม่ใช่โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

พื้นที่ในโครงสร้างส่วนบนตามแนวคิดของกรัสมชี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ประชาสังคม นั้นเป็นพื้นที่ของการสร้างความยินยอม และสามัญสำนึก(Common Sense) หรือมีมุมมอง/โลกทัศน์ ต่อปรากฏการณ์ตามที่ถูกชนชั้นปกครอง หรือกลุ่มผู้พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำพยายาม สร้างไปในทิศทางเดียวกัน

ดังนั้นการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากทิศทางของโครงสร้างส่วนบนนี้จึงเป็นสิ่งที่ก้าวไปไกลกว่าการมองเพียงแค่ความสัมพันธ์ และพลังในการผลิตเท่านั้นซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ มุมมองในการอธิบายปรากฏการณ์ให้กว้างขวางออกไป

ภายใต้โครงสร้างทางเศรษฐกิจส่วนล่าง และโครงสร้างทางอุดมการณ์ส่วนบนนั้นต่างก็ ประกอบไปด้วยกลุ่มทางสังคมกลุ่มต่างๆที่มีความสัมพันธ์ต่อกันแตกต่างกันไปอาทิ กลุ่มที่อยู่ ภายในสังคมส่วนล่างนั้นก็มีความสัมพันธ์ในการผลิต และการบริโภคในทางเศรษฐกิจต่อกัน ส่วน กลุ่มที่อยู่ในโครงสร้างสังคมส่วนบนในพื้นที่ประชาสังคมนั้นก็มีความสัมพันธ์กันในเชิง อุดมการณ์ ระบบความคิด และความเชื่อ ขณะที่ภายในพื้นที่ที่สังคมการเมืองนั้นความสัมพันธ์ ระหว่างกลุ่มก็จะเป็นความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจ และการใช้อำนาจบังคับต่อกัน

กรัสมชีได้เสนอแนวคิดเรื่อง กลุ่มประวัติศาสตร์ (Historic Bloc)³⁴ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ใช้อธิบาย ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม เพื่อใช้แทนแนวคิดเศรษฐกิจกำหนดแบบกลไกของสำนักคิดแบบ มาร์กซิสต์ดั้งเดิม³⁵ แนวคิดดังกล่าวเป็นการอธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation) ระหว่างชนชั้นและกลุ่มพลังต่างๆที่อยู่ภายในโครงสร้างของสังคม โดยอธิบายว่าในสังคมทุนนิยม นั้น ชนชั้นนายทุน (Bourgeoisie) จะพยายามครองอำนาจให้เกิดในพื้นที่ของความสัมพันธ์ใน การผลิต (Sphere of Production) ซึ่งการครองอำนาจนำในพื้นที่นี้แต่เพียงพื้นที่เดียวนั้น จะไม่เกิด การครองอำนาจนำที่สมบูรณ์ (Absolute) ดังจะเห็นได้ว่าการพยายามทำลายชนชั้นนายทุนจาก กลุ่มชนชั้นแรงงาน เช่น จากสภาพแรงงานอยู่เนืองๆ การสร้างภาวะการครองอำนาจนำที่สมบูรณ์ ให้เกิดขึ้นจึงเป็นการสร้างแนวร่วมพันธมิตร (Alliance) ระหว่างกลุ่มพลัง หรือชนชั้นต่างๆเหนือ พื้นที่ทางสังคมที่กว้างกว่ามิติเชิงเศรษฐกิจเท่านั้น

³³ สุรพงษ์ ชัยนาม, “อันโตนิโอกรัสมชีกับทฤษฎีว่าด้วยการครองความเป็นใหญ่,” ใน ปารจารย์สาร 8 (6, 2525), หน้า 70-79.

³⁴ Roger Simon, *Gramsci's Political Thought An Introduction*, p. 26.

³⁵ Anne Showstack Sassoon, “A Gramsci Dictionary,” in *Approaches to Gramsci*, ed. Anne Showstack Sassoon, p.14.

การแบ่งแยกอย่างชัดเจนระหว่างพื้นที่ภายใต้โครงสร้างสังคมส่วนล่างที่เป็นความสัมพันธ์เชิงการผลิต กับโครงสร้างสังคมส่วนบนที่เป็น ความสัมพันธ์เชิงอุดมการณ์ และอำนาจนั้น โดยให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจ และ โลกแบบวัตถุนิยมแต่เพียงอย่างเดียว นั้นจึงไม่เป็นการเพียงพอสำหรับการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่มีความสลับซับซ้อนมากกว่าปัจจัยในเชิงวัตถุ เนื่องจากในสังคมนั้นยังมีพื้นที่ของการเมือง อุดมการณ์ และความคิดจิตใจอยู่ด้วย³⁶

ดังนั้นความคิดเรื่องกลุ่มประวัติศาสตร์สำหรับกริมชิ่งถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายถึงการสร้างภาวะการครองอำนาจอย่างสมบูรณ์ด้วยการยึดครองโครงสร้างทางสังคมทั้งสองส่วน ส่วนแรกคือการยึดครองโครงสร้างส่วนล่าง (Sub structure) ที่ให้ความสำคัญกับปรัชญาวัตถุนิยม โดยเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจ เป็นหลัก ขณะที่โครงสร้างสังคมอีกส่วนหนึ่งคือ โครงสร้างส่วนบน (Super structure) ที่เป็นพื้นที่ของปัจจัยในเชิงอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนวัฒนธรรม หากสามารถผนวกการครองอำนาจนำเหนือความสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่ทั้งสองของโครงสร้างสังคมใดๆ ในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ ได้ นั้นเรียกว่าการสร้างกลุ่มประวัติศาสตร์ให้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างภาวะการครองอำนาจนำได้อย่างสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นเหนือสังคมนั้นๆ นั่นเอง

ตัวอย่างของกรณี การพยายามสร้างกลุ่มประวัติศาสตร์ที่พอสังเกตเห็นได้ในสังคมการเมืองไทยร่วมสมัย โดยเฉพาะในยุคของรัฐบาลทักษิณ คือความพยายามในการให้ผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจที่เป็นรูปธรรมผ่านทางนโยบายประชานิยมชนิดต่างๆ ซึ่งเป็นการยึดกุมพื้นที่โครงสร้างสังคมส่วนล่าง ขณะเดียวกันในโครงสร้างสังคมส่วนบนก็ยังมีมิติที่กว้างไปกว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ดังเห็นได้ว่าการสร้างพันธมิตร³⁷ระหว่างชนชั้น และกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทยระหว่างรัฐบาลทักษิณซึ่งในอีกด้านหนึ่งก็เป็นตัวแทนของกลุ่มทุนสื่อสารโทรคมนาคมขนาดใหญ่ กับกลุ่มทุนขนาดใหญ่อื่นๆ อาทิ กลุ่มทุนอุตสาหกรรมของนายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ เป็นต้น รวมถึงการเป็นพันธมิตรกับกลุ่มคนเดือนตุลา ซึ่งเปรียบได้กับการสร้างพันธมิตรระหว่างชนชั้นนายทุนกับชนชั้นกลางที่ได้รับการยอมรับจากชนชั้นล่างจำนวนมาก อาทิ การดึงนายภูมิธรรม เวชยชัย มาเข้าร่วมมีบทบาทภายในพรรคไทยรักไทย เป็นต้น อีกทั้งยังได้มีการพยายามที่จะเป็นพันธมิตรกับกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนในระยะแรกของการก่อตั้งพรรคไทยรักไทยอีกด้วย³⁸

³⁶ Ibid.

³⁷ หมายความว่า การร่วมมือ ให้ความช่วยเหลือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์บางประการร่วมกันไม่ว่าจะเป็นการร่วมมืออย่างเป็นทางการที่มีข้อตกลง/ข้อกำหนดที่ชัดเจน เช่น การเข้าเป็นสมาชิกพรรคไทยรักไทยของตัวแทนจากกลุ่มทุนต่างๆ หรือการร่วมมืออย่างไม่เป็นทางการ กล่าวคือมีลักษณะเฉพาะกิจ เช่นการเข้าไปมีความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ในช่วงแรกของการตั้งพรรคไทยรักไทย เพื่อสร้างการสนับสนุนจากชาวบ้านในชนบท เป็นต้น

³⁸ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 3 พรรคไทยรักไทยและรัฐบาลทักษิณ: ความเป็นมาและการก่อตัว

2) แนวความคิดเรื่องประชาสังคม และสังคมการเมือง (Civil and Political Society) กับ ความยินยอมพร้อมใจ และการใช้อำนาจบังคับ (Consent and Coercion)

สังคมการเมือง และประชาสังคม³⁹ ตามแนวความคิดของกรัมสกีนี้จัดเป็นพื้นที่หนึ่งของโครงสร้างสังคมส่วนบน ซึ่งเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ในเชิงระบบความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ กฎหมาย ศิลปะ วัฒนธรรม ซึ่งไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางการผลิตหรือโครงสร้างทางเศรษฐกิจในสังคมส่วนล่าง

แนวความคิดเรื่องประชาสังคม (Civil Society) นี้ กรัมสกีได้นำมาจากความคิดของเฮเกล⁴⁰ (Hegel) ซึ่งตามแนวคิดของเฮเกลนั้นมองประชาสังคมว่ามีลักษณะของความสัมพันธ์ และความร่วมมือของเอกชนในลักษณะต่างๆ เช่น ในเชิงธุรกิจการค้า (Commercial) ในเชิงของการรวมตัวเป็นสมาคมต่างๆ รวมทั้งสมาคมการค้า (Trade association) เป็นต้น ขณะที่กรัมสกี ได้นำแนวคิดของเฮเกลมาปรับใช้ โดยมองว่าประชาสังคมนั้นมีลักษณะ ของการเป็นโครงสร้างสังคมส่วนบนที่มีความสำคัญในเชิงอุดมการณ์ หรือระบบความคิด ความเชื่อ ผ่านทางตัวการที่เป็นสถาบัน และกลไกการครองอำนาจนำต่างๆ เพื่อสร้าง และสืบทอด/ส่งต่อ ความคิด ความเชื่อชุดต่างๆ ให้แพร่กระจายทั่วไปในสังคม

สถาบันในพื้นที่ประชาสังคม ซึ่งทำหน้าที่ในการสร้าง และส่งต่อชุดความคิด ความเชื่อตามที่กลุ่ม/ชนชั้นผู้พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำต้องการนั้น ประกอบไปด้วยสถาบันต่างๆ ในสังคมที่เป็นแหล่งรวมของความสัมพันธ์ของผู้คน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสื่อมวลชน เป็นต้น

สถาบันดังกล่าวจะทำหน้าที่ในการสร้าง ชุดอุดมการณ์หนึ่งๆ ขึ้นมา ตามความต้องการของกลุ่ม/ชนชั้นที่พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ และทำหน้าที่ส่งต่อ สืบทอด แพร่กระจายอุดมการณ์ดังกล่าวด้วยในขณะเดียวกัน

การทำหน้าที่เพื่อสร้างและส่งต่ออุดมการณ์ดังกล่าวของสถาบันต่างๆ ในประชาสังคมนั้น จะมีลักษณะเด่นที่สำคัญคือ ปราศจากการใช้อำนาจบังคับ (Coercion) และการใช้กำลังบังคับในเชิงกายภาพ หากแต่เป็นการใช้อำนาจในลักษณะของการชักจูง โน้มนำ หรือกล่อมเกลาความรู้ ความคิดของผู้คนเป็นหลัก เพื่อก่อให้เกิดซึ่งความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ของคนในสังคม และก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่เป็นแบบเดียวกันตามความต้องการของกลุ่ม/ชนชั้นผู้พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ

³⁹ Roger Simon, *Gramsci's Political Thought An Introduction*, p.67-79. และ Anne Showstack Sassoon, "A Gramsci Dictionary," in *Approaches to Gramsci*, ed. Anne Showstack Sassoon, p.12.

⁴⁰ Joseph V. Femia, *Gramsci's Political Thought Hegemony, Consciousness, and the Revolutionary Process*, (Oxford: Clarendon Press, 1987), p. 26.

ส่วนสังคมการเมือง (Political Society) นั้น มีลักษณะที่แตกต่างไปจากประชาสังคม กล่าวคือ ในขณะที่ความสัมพันธ์ของผู้คนผ่านสถาบันต่างๆ ในประชาสังคมนั้นเป็นลักษณะของการปราศจากอำนาจบังคับ แต่ความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมการเมืองนั้นจะเป็นลักษณะของการใช้อำนาจบังคับ ผ่านทางกลไกการใช้อำนาจบังคับต่างๆ อาทิ การใช้กำลังของกองทัพ การบังคับใช้กฎหมายฉบับต่างๆ ดังนั้นสถาบันหลักในสังคมการเมืองนี้จึงประกอบไปด้วย สถาบันศาล กองทัพ ตำรวจ รัฐบาล เป็นต้น

การหาหน้าที่ของสถาบันต่างๆ ในสังคมการเมืองนั้นอาศัยการใช้อำนาจบังคับ (Coercion) เป็นหลักเพื่อให้ได้มาซึ่งการครอบงำ (Dominant) ตามความต้องการของกลุ่ม/ชนชั้นผู้พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำเหนือชนชั้นอื่นๆ ในสังคม ซึ่งตามแนวความคิดของกรัมสกีนั้นการใช้อำนาจครอบงำด้วยการใช้อำนาจบังคับในพื้นที่สังคมการเมืองนั้นสามารถกระทำเพื่อหวังผลสำเร็จในระยะสั้นได้สำเร็จอย่างรวดเร็ว แต่ในระยะยาวนั้นการใช้อำนาจบังคับแต่เพียงอย่างเดียวนั้นจะทำให้กลุ่ม/ชนชั้นปกครองนั้นมีอำนาจเหนือชนชั้นอื่นได้ไม่ยั่งยืน

ดังนั้นกรัมสกีจึงได้เสนอว่า กลุ่ม/ชนชั้นปกครอง ผู้ต้องการสร้างภาวะการครองอำนาจนำให้เกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์เหนือสังคมใดๆ นั้นจะต้องพยายามยึดกุมพื้นที่เหนือ “ประชาสังคม” ให้สำเร็จก่อนด้วยการใช้กลไกการครองอำนาจนำต่างๆ เพื่อสร้างความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งแม้จะต้องใช้เวลานานกว่าการใช้อำนาจ หรือกำลังบังคับแต่ก็จำเป็นต้องยึดประชาสังคมให้ได้ ส่วนการใช้อำนาจบังคับนั้นให้มีการใช้ควบคู่กันไปตามสมควร

3) สงครามขับเคลื่อน และสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด (War of Movement and War of Position)

ในการดำเนินการเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำให้เกิดขึ้นนั้น กรัมสกีได้เปรียบดั่งเช่นการทำสงคราม แนวคิดเรื่องสงครามขับเคลื่อน (War of Movement) และสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด (War of Position)⁴¹ จึงได้ถูกนำมาใช้โดยอธิบายว่า การทำสงครามขับเคลื่อนนั้นเป็นการทำสงครามในทางยุทธวิธีทางการทหาร การที่จะสามารถเอาชนะฝ่ายศัตรู หรือฝ่ายตรงข้ามได้นั้นจะต้องทำการบุกเพื่อยึดครองปัจจัยสำคัญของฝ่ายตรงข้ามให้ได้ อาทิ การยึดเมืองหลวง หรือสถานที่สำคัญ เป็นต้น แต่ในการดำเนินการเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำให้เกิดขึ้นเหนือชนชั้นอื่นๆ นั้น ชนชั้นผู้พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำนั้นจะต้องดำเนินการต่อสู้เพื่อยึดกุม “พื้นที่เชิงอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ” ของผู้คนใน “ประชาสังคม” ให้ได้

⁴¹ Roger Simon, *Gramsci's Political Thought an Introduction*, pp.27-28; 74-79.

การดำเนินการช่วงชิง หรือยึดกุมความคิด ความเชื่อของคนในพื้นที่ประชาสังคมนี้ กริมซีเรียกว่า เป็น “การทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด” ถ้าสามารถเอาชนะสงครามนี้เหนือพื้นที่ประชาสังคมได้สำเร็จ การสร้างภาวะการครองอำนาจนำก็จะสำเร็จได้อย่างสมบูรณ์ และยั่งยืนสืบไป

4) กลไกการครองอำนาจนำ และกลไกการใช้อำนาจรัฐ (Hegemonic Apparatuses and State Apparatuses)

แนวคิดเรื่องกลไกการครองอำนาจนำ และกลไกการใช้อำนาจรัฐ หรือกลไกรัฐ นับได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการสร้างภาวะการครองอำนาจนำให้เกิดขึ้นตามเป้าหมายของกลุ่ม/ชนชั้นผู้พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ

แนวคิดเรื่องกลไกการครองอำนาจนำนั้น เปรียบได้กับการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ หรือระบบความคิด ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ชุดหนึ่งๆ ตามที่กลุ่มผู้พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำต้องการ เพื่อสื่อไปถึงประชาชนในชนชั้นต่างๆ เหนือพื้นที่ประชาสังคม เพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการเห็นพ้องและยินยอมที่จะปฏิบัติตาม (Consent) ความต้องการของชนชั้นผู้ถ่ายทอดอุดมการณ์

นอกจากนี้กลไกการครองอำนาจนำยังทำหน้าที่รวมไปถึงการสร้างจิตสำนึก (Conscious) ให้ชนชั้นผู้ถูกรอบงำมีความรู้สึกว่าผลประโยชน์ของชนชั้นตนนั้นได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากชนชั้นปกครอง หรือชนชั้นผู้พยายามครองอำนาจนำ โดยที่ชนชั้นผู้ถูกรอบงำไม่รู้สึก หรือไม่สามารถสำนึกได้ว่าชนชั้นของตนนั้นถูกเอาเปรียบ หรือขูดรีดอย่างไร

กลไกการครองอำนาจนำนี้ กล่าวได้ว่าเป็นสิ่งใดก็ได้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอด หรือส่งผ่านชุดความคิด⁴² จากด้านของผู้พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำไปยังผู้คนในสังคม ไม่ว่าจะ เป็น พรรคการเมือง ปัญญาชน นโยบายของพรรคการเมือง/รัฐบาล สื่อมวลชนทุกประเภท สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา การสร้างภาพ/การจัดการภาพลักษณ์ของฝ่ายผู้พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ เป็นต้น

ขณะที่กลไกการใช้อำนาจรัฐนั้น จะถูกใช้เหนือพื้นที่สังคมการเมือง โดยแตกต่างจากกลไกการครองอำนาจนำตรงที่ กลไกรัฐนั้นไม่ได้เป็นกลไกที่ใช้สื่อสารเพื่อสร้างชุดของอุดมการณ์ตามที่ชนชั้นผู้พยายามครองอำนาจนำต้องการ แต่กลไกรัฐนั้นเป็นกลไกที่ใช้อำนาจบังคับ เพื่อบังคับให้ประชาชนของชนชั้นต่างๆปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติตามความต้องการของชนชั้นปกครองหรือผู้พยายามสร้างการครองอำนาจนำโดยที่ทุกคนในสังคมนั้นไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

⁴² วานัส ปิยะกุลชัยเดช, “จากอุดมการณ์ที่ถูกวิพากษ์สู่การครองความเป็นใหญ่: การครองความเป็นใหญ่แบบกริมซี” ใน รัฐศาสตร์สาร, ธนศ วังศยานาวา, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), หน้า 100-112.

กลไกการใช้อำนาจรัฐจึงได้แก่ สิ่งใดๆก็ตามที่รัฐ หรือผู้ครองอำนาจนำสามารถนำมาใช้เหนือผู้คนในสังคมทุกชนชั้นเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายต่างๆตามต้องการ กลไกลักษณะนี้จะอาศัยอำนาจในการบังคับ เช่น กฎหมาย การใช้อำนาจศาล การใช้กำลังของกองทัพ และตำรวจ เป็นต้น

5) การโต้ตอบการครองอำนาจนำ (Counter Hegemony)

การดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำที่ไม่สมบูรณ์ กล่าวคือไม่สามารถสร้างภาวะการครองอำนาจนำเหนือพื้นที่ประชาสังคม หรือสังคมนการเมืองได้เลย หรือสามารถสร้างภาวะการครองอำนาจนำได้ในระดับหนึ่ง ด้วยการครองพื้นที่ทางสังคมพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งได้ หรือสามารถสร้างภาวะการครองอำนาจนำได้ใกล้เคียงกับการครองอำนาจนำสมบูรณ์ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่เมื่อเวลาผ่านไปได้เกิดเหตุปัจจัยต่างๆที่บั่นทอนความชอบธรรม และลดทอนความรู้สึกยินยอมพร้อมใจของชนชั้นผู้ถูกรอบงาที่มีต่อชนชั้น/กลุ่มผู้ครองอำนาจนำ ทำให้ในช่วงเวลาต่อมาภาวะการครองอำนาจนำนั้นถูกลดทอนลงไป กรณีทั้งหมดนั้นหมายความว่ากลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำนั้นไม่สามารถสร้างภาวะการครองอำนาจนำได้อย่างสมบูรณ์

การครองอำนาจนำสมบูรณ์ที่กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำสามารถเอาชนะสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดได้ด้วยการยึดครองเหนือพื้นที่ประชาสังคม และสังคมนการเมืองนั้น ผู้คนในสังคมจะดำเนินชีวิตอย่างปกติ โดยไม่เกิดการความสงสัย หรือตั้งคำถามต่อการดำเนินการต่างๆของกลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ และไม่มีการดำเนินการใดๆเพื่อแสดงความคิดที่ขัดแย้งต่อความคิดหลัก หรืออุดมการณ์ตามที่กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำต้องการ

ในทางกลับกันถ้ากลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำสร้างภาวะการครองอำนาจนำสมบูรณ์ไม่สำเร็จ ผู้คนในสังคมส่วนหนึ่งที่ตระหนักรู้ได้ว่าตน หรือชนชั้น/กลุ่มของตนได้ถูกดำเนินการครองอำนาจนำเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่ม/ชนชั้นผู้ครองอำนาจนำ กลุ่มคนที่ตระหนักรู้นี้จะได้แสดงออก หรือเผยให้เห็นถึงการดำเนินการใดๆเพื่อเป็น “การโต้ตอบการครองอำนาจนำ” ของชนชั้นผู้ครองอำนาจนำ ทั้งนี้การโต้ตอบการครองอำนาจนำของกลุ่มคน/ชนชั้นอื่นในสังคมอาจเป็นไปเพียงเพื่อแสดงให้ผู้ครองอำนาจนำได้เห็น และรับรู้ว่าอำนาจของตนนั้นถูกท้าทาย หรือแม้การโต้ตอบการครองอำนาจนำ เพื่อโค่นล้มกลุ่มผู้ดำเนินการครองอำนาจเก่า และนำไปสู่การก้าวไปเป็นกลุ่มผู้ดำเนินการครองอำนาจนำกลุ่มใหม่ก็เป็นได้⁴³

⁴³ Barry Burke, Antonio Gramsci and informal education [Online]. Available from: <http://www.infed.org/thinkers/et-gram.htm> [7 มีนาคม 2550]

ตัวอย่างของกรณี การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำที่เห็นได้ชัดคือ⁴⁴ การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำของระบบเสรีนิยมใหม่ระดับโลก ผ่านการดำเนินการของสถาบันระหว่างประเทศ เช่น ธนาคารโลก (World Bank) หรือองค์การการค้าโลก (World Trade Organization; WTO) โดยเห็นได้จากการแสดงออกถึงการโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำจากการระดมพลการเคลื่อนไหวครั้งใหญ่เมื่อวันที่ 30 กันยายน ปี 1999 โดยผู้ประท้วงได้ทำการขัดขวางการประชุมผู้แทน WTO ที่จัดขึ้นที่เมือง ซีแอตเทิล สหรัฐอเมริกา โดยการประท้วงในครั้งนี้ได้มีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมากโดยมีระยะเวลาการประท้วงไปจนถึงวันที่ 3 ธันวาคม 1999 ส่งผลให้การประชุมองค์การการค้าโลกในครั้งนั้นต้องยกเลิกไป⁴⁵

กรณีตัวอย่างของการโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำอีกกรณีหนึ่งคือ การเคลื่อนไหวหนึ่งซึ่งเริ่มเป็นที่รู้จัก และเป็นที่รับรู้กันในสังคมมากขึ้นเกี่ยวกับการต่อสู้เรียกร้องเพื่อต่อต้านกับกระแสโลกาภิวัตน์นั่นก็คือ “เวทีสมัชชาสังคมโลก” (World Social Forum; WSF) ที่จัดขึ้นต่อเนื่องมาเป็นเวลากว่า 6 ปีแล้วนั่นเอง

WSF นั้นถือกำเนิดขึ้นอันเนื่องมาจากการรวมตัวกันของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหลายๆฝ่ายที่ได้รับความเดือดร้อน/ได้รับผลกระทบจาก กระแสโลกาภิวัตน์/ทุนนิยมเสรี/เสรีนิยมใหม่ ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะโลกาภิวัตน์/เสรีนิยมใหม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาในประเทศโลกที่สาม/ประเทศโลกใต้ ที่มีลักษณะร่วมกันทั่วโลก คือต้องเผชิญกับอำนาจรวมศูนย์ที่เข้มแข็งของรัฐ และทุนจากบรรษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ ที่เข้าไปกอบโกยทรัพยากร/ผลประโยชน์จากประเทศเหล่านั้น ทั้งนี้ต้นเหตุมาจากนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม/ทุนนิยม ที่พยายามสร้างให้ระบบเศรษฐกิจเสรี การค้าการลงทุน ที่เสรี ภายใต้การช่วยเหลือ/เอื้อประโยชน์ประเทศโลกที่หนึ่ง จากองค์กรระหว่างประเทศที่สำคัญ เช่น WTO, IMF, WORLD BANK, ADB เป็นต้น

ดังนั้นผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน/ได้รับผลกระทบจาก กระแสโลกาภิวัตน์/ทุนนิยมเสรี/เสรีนิยมใหม่ จึงได้มีการพยายามแสวงหาหนทางร่วมกันเพื่อแสดงออกถึงการต่อต้าน โลกาภิวัตน์เสรีนิยมใหม่ ในการสร้างเวทีสมัชชาสังคมโลกขึ้นมา เพื่อร่วมกันต้านโลกาภิวัตน์กระแสหลัก และเป็นพื้นที่ที่ไม่ใช่แค่การประท้วงเท่านั้น แต่ WSF นั้นจะเป็นที่เปิดที่หลายๆฝ่ายได้ร่วมกันคิดถึงการสร้าง โลกอีกใบ (Another World) ที่เอื้อประโยชน์ต่อคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกันได้อีกด้วย⁴⁶

⁴⁴ Andrew Deak, The Condition of Hegemony and the Possibility of Resistance [Online]. Available from: <http://www.undercurrentjournal.ca/2005II3%20-%20deak.pdf> [7 มีนาคม 2550]

⁴⁵ <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/antiglobalization> [5 กุมภาพันธ์ 2550]

⁴⁶ กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, “เหลียวหลังแลหน้าเวทีสังคมโลก”, ใน ฟ้าเดียวกัน 1 (เมษายน-มิถุนายน 2546), หน้า 109-122. และ ปิยะมิตร ลีลาธรรม, “วิาทะแห่งอนาคต: ข้อถกเถียงของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในสมัชชาสังคมโลก 2547”, ใน ฟ้าเดียวกัน 2 (เมษายน-มิถุนายน 2547), หน้า 137-148.

2.3 การครองอำนาจนำในฐานะที่เป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์

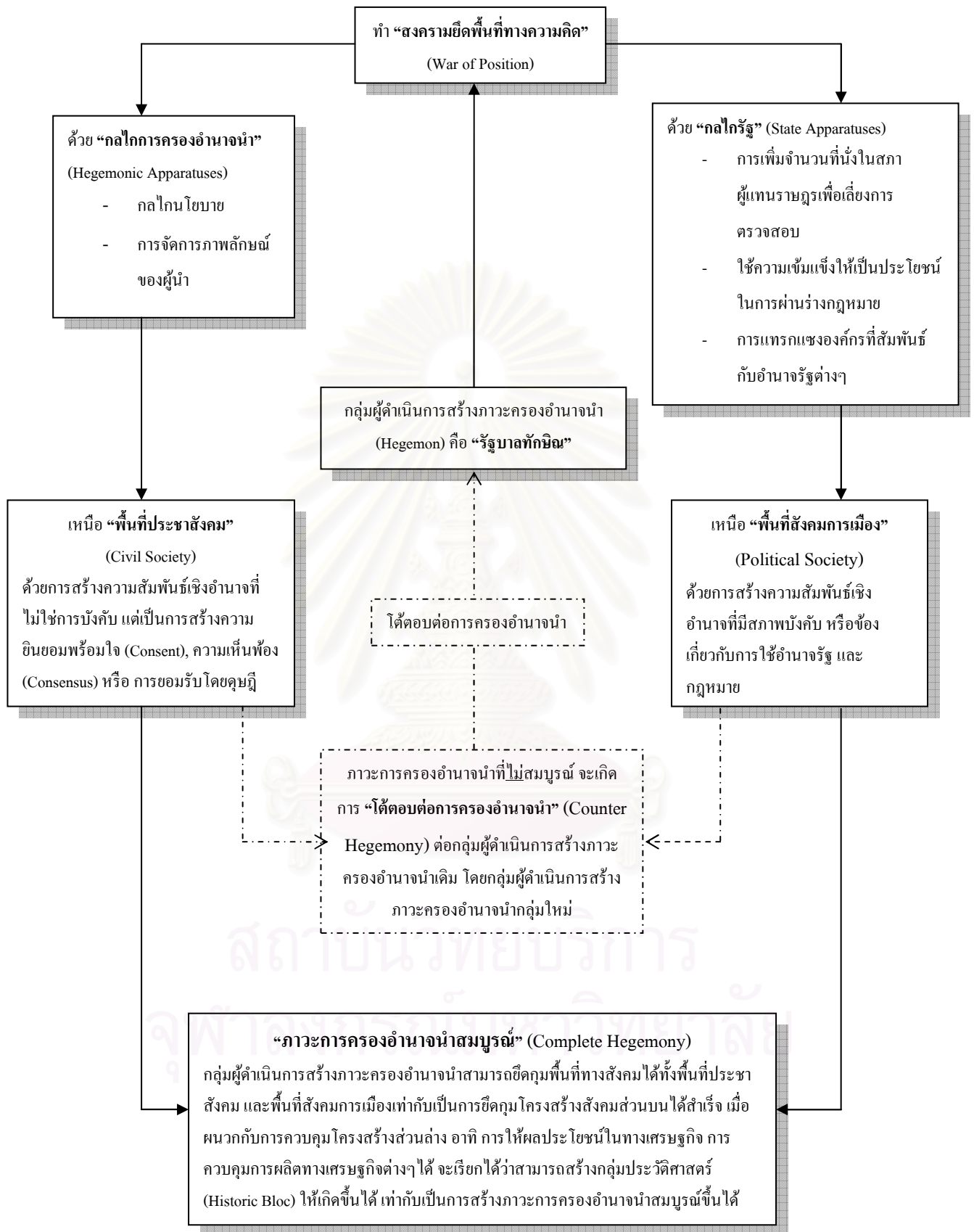
ส่วนสุดท้ายของบทนี้เป็นการนำเสนอกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์ ซึ่งเป็นเนื้อหาในบทถัดไปของงานวิจัย โดยนำกรอบแนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำ และแนวคิดองค์ประกอบดังที่ได้นำเสนอไปข้างต้นมาเป็นกรอบในการอธิบาย

กรอบในการอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณนั้น เริ่มต้นดังที่แสดงใน **แผนภาพที่ 1** กล่าวคือ รัฐบาลทักษิณ ในฐานะ “กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำ” (Hegemon) นั้นจะต้องเริ่มดำเนินการปฏิบัติเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำให้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์โดยการดำเนินการยึดกุมพื้นที่ทางความคิดโดย “การทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด” (War of Position)

การดำเนินการทำสงครามดังกล่าวนี้จะต้องอาศัย “กลไกการครองอำนาจนำ” (Hegemonic Apparatuses) เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเชื่อ จากมุมของรัฐบาลทักษิณไปยังประชาชน ชนชั้นต่างๆ โดยปราศจากการใช้อำนาจบังคับ เพื่อสร้างความรู้สึกรับรู้เห็นพ้อง (Consent) ให้เกิดขึ้นเหนือพื้นที่ใน “โครงสร้างสังคมส่วนบน” (Super Structure) ที่เรียกว่า “ประชาสังคม” (Civil Society) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ความสัมพันธ์ทางสังคมนั้นมีลักษณะเชิงอุดมการณ์มากกว่าที่จะเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตดังเช่น “โครงสร้างส่วนล่าง” (Sub Structure)

ขณะที่มีการดำเนินการใช้กลไกการครองอำนาจนำเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำเหนือพื้นที่ประชาสังคมนั้น รัฐบาลทักษิณก็ได้มีการดำเนินการอีกทางหนึ่งเพื่อเป็นการสร้างภาวะการครองอำนาจนำให้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ ด้วยการดำเนินการยึดกุมพื้นที่ในโครงสร้างสังคมส่วนบนอีกส่วนหนึ่งที่เรียกว่า “สังคมการเมือง” (Political Society) โดยการใช้กลไกรัฐ อันได้แก่ กฎหมาย การใช้อำนาจศาล การใช้กำลังของกองทัพ และตำรวจ ฯลฯ เป็นกลไกหลักในการ “บังคับ” (Coercion) เหนือผู้คนต่างชนชั้น ให้ดำเนินกิจกรรมไปตามทิศทางที่ต้องการ

ภาวะการครองอำนาจนำที่สมบูรณ์นั้นจะเกิดขึ้นเมื่อ กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำสามารถยึดกุมพื้นที่ทางสังคมได้อย่างเบ็ดเสร็จเหนือพื้นที่ประชาสังคมและพื้นที่สังคมการเมือง ซึ่งภาวะดังกล่าวนี้จะดำรงอยู่ได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่งและจะลดระดับการครองอำนาจนำลงไป จนกระทั่งสลายตัวลงไป เมื่อภาวะการครองอำนาจนำนั้นได้ถูก กลุ่ม/ชนชั้นอื่นๆ ในสังคมลุกขึ้นมาท้าทาย และได้ตอบต่อการครองอำนาจนำนั้นๆ (**Counter Hegemony**) ด้วยการพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำชุดใหม่ขึ้นมาต่อสู้ และพยายามแทนที่การครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณต่อไป

แผนภาพที่1: แสดงการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ

บทที่ 3

พรรคไทยรักไทย และรัฐบาลทักษิณ: ความเป็นมา และการก่อตัว

บทที่ 3 นี้มีจุดมุ่งหมายหลักในการนำเสนอถึงปมหลังความเป็นมาของพรรคไทยรักไทย และรัฐบาลทักษิณ เพื่อเป็นการทำความเข้าใจบริบทเกี่ยวกับความเป็นมาของรัฐบาลทักษิณในภาพรวมเสียก่อน เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจวิเคราะห์การพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ รวมถึงการใช้กลไกต่างๆ เพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณซึ่งจะได้นำเสนอในบทถัดไป

ดังนั้นในบทนี้จึงได้นำเสนอด้วยคำถามหลัก 2 ประการด้วยกันคือ ประการแรก พรรคไทยรักไทย และรัฐบาลทักษิณ มีความเป็นมาอย่างไร และมีใครหรือกลุ่มการเมืองใดเป็นตัวแสดงหลัก และอีกประการหนึ่ง พรรคไทยรักไทย และรัฐบาลทักษิณ มีลักษณะเด่น/จุดเด่น อย่างไร

การนำเสนอในบทนี้เป็นลักษณะของการพรรณนาเพื่ออธิบาย และตอบคำถามหลักดังกล่าวข้างต้นเพื่อเป็นการปูพื้น และง่ายต่อการเข้าใจวิเคราะห์รัฐบาลทักษิณด้วยกรอบทฤษฎีการครองอำนาจนำในบทต่อไป โดยจะเริ่มต้นการนำเสนอด้วยหัวข้อที่ 3.1 ความเป็นมาและการก่อตัวของพรรคไทยรักไทย ต่อด้วย 3.2 ความเป็นมาและการก่อตัวของรัฐบาลทักษิณ ตามลำดับ

3.1 ความเป็นมาและการก่อตัวของพรรคไทยรักไทย

พรรคไทยรักไทยได้ก่อตั้งอย่างเป็นทางการ (ยื่นจดทะเบียน ต่อนายทะเบียน สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2541 ซึ่งจัดได้ว่าเป็นพรรคการเมืองแรก¹ที่ได้จัดตั้งขึ้นภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540)

การก่อตัวขึ้นมาของพรรคไทยรักไทยนั้นเกิดขึ้นในช่วงที่ประเทศไทยกำลังประสบปัญหา และเริ่มหาทางฟื้นฟูตัวเองขึ้นมาภายหลังจากการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในปี 2540 ซึ่งหากเราพิจารณาจะพบว่า การเกิดขึ้นของพรรคไทยรักไทยนั้นมีความเป็นมาจากปัจจัยหลัก 2 ประการด้วยกันได้แก่ ปัจจัยแรก บริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมไทยในขณะนั้น ซึ่งเอื้ออำนวยให้เกิดพรรคไทยรักไทยขึ้นมา เพื่อนำเสนอทางเลือกใหม่ๆ ให้กับสังคม และปัจจัยที่สอง ความต้องการที่จะหวนคืนวงการเมืองของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เพื่อให้สามารถผลักดันนโยบาย และการออกกฎหมายต่างๆ ได้อย่างสะดวก ต่างจากการไปเข้าร่วมกับพรรคการเมืองอื่น หรือเป็นพรรคร่วมรัฐบาล

¹ ดู พรรคไทยรักไทย [Online]. แหล่งที่มา: <http://www.thairakthai.or.th> [1 เมษายน 2549]

ปัจจัยแรก บริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมไทยในขณะนั้น ซึ่งเอื้ออำนวยให้เกิดพรรคไทยรักไทยขึ้นมา เพื่อนำเสนอทางเลือกใหม่ๆ ให้กับสังคม

วิกฤติเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในปี 2540 นั้นเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุด้วยกัน² **ทั้งต้นเหตุในเชิงโครงสร้าง**ที่เกิดจากการบริหาร และดำเนินนโยบายเศรษฐกิจที่ผิดพลาด โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบจากมาตรการที่ใช้อย่างรอบด้าน นับตั้งแต่การมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมภายหลังจากการเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจเป็นต้นมาในช่วงทศวรรษ 2500 และเริ่มพัฒนาเศรษฐกิจในอัตราเร่ง นับตั้งแต่สมัยรัฐบาลพล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ดำเนินนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของภาวะเศรษฐกิจแบบฟองสบู่ ภาวะเศรษฐกิจในสมัยรัฐบาลพล.อ. ชาติชายนั้นมีการขยายตัวอย่างสูงในด้านการผลิต การส่งออก และการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (Foreign Direct Investment) มีการไหลบ่าเข้ามาของเงินทุนเพื่อลงทุนในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ มีการปล่อยกู้โดยสถาบันการเงินอย่างไม่ระมัดระวัง มีการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยเป็นอย่างมาก³

โครงสร้างของความไม่ระมัดระวังในการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจยังคงต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน ที่ได้มีการเปิดเสรีในด้านอุตสาหกรรม เช่น อุตสาหกรรมรถยนต์ เป็นต้น และต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัยสมัยแรก ด้วยการเปิดเสรีทางการเงินขึ้นดังที่เรียกว่า “กรุงเทพวิเทศธนกิจ” (Bangkok International Banking Facilities; BIBF) โดยได้ยกเลิกการจำกัดการนำเงินตราเข้าออก โดยคาดหวังว่าการเปิดเสรีทางการเงินดังกล่าวจะนำไปสู่การไหลเข้าของการลงทุนจากต่างชาติ และประเทศไทยอาจกลายเป็นศูนย์กลางทางการเงินของภูมิภาคได้⁴

เมื่อเศรษฐกิจฟองสบู่เติบโตถึงขีดสุด ภาพลวงตาที่เคยเกิดขึ้นว่าประเทศไทยอยู่ในสถานะทางเศรษฐกิจที่ดี มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูงต่อเนื่อง ก็เริ่มหายไป⁵ และภาพเศรษฐกิจไทยที่

² ในที่นี้ไม่ได้กล่าวถึงข้อถกเถียงในเรื่องมุมมองและแนวความคิดเกี่ยวกับปัญหาเรื่องสาเหตุของวิกฤติเศรษฐกิจอย่างละเอียดเนื่องจากไม่ใช่จุดประสงค์หลักของการนำเสนอในงานวิจัยชิ้นนี้ โปรดดูเพิ่มเติมใน วอลเดน เบลโล และคณะ, โศกนาฏกรรมสยาม: การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่, แปลโดย สุรนุช ชงศิลา, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2545) และ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, “Asian economic crisis วิกฤตการณ์เศรษฐกิจเอเชีย,” ใน คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย, เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และสิริพรรณ นกสวน, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 11-19.

³ สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองไทย, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547), หน้า 96-109.

⁴ ลิจิต ชีรเวทิน, “อมาตยาธิปไตย-ประชาธิปไตยครึ่งใบ-การปฏิรูปการเมือง-การเมืองปัจจุบัน,” ใน รัฐศาสตร์สาร 24, ฉบับพิเศษ (พฤศจิกายน 2546), หน้า 42-51.

⁵ ข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือสภาพัฒน์ ซึ่งให้เห็นว่าในปี 2533-2538 นั้นประเทศไทยมีอัตราการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศเบื้องต้นหรือ GDP อยู่ในระดับสูงคือ ร้อยละ 11.2, 8.6, 8.1, 8.4, 9.0 และ 8.9 ระหว่างปี 2533-2538 ตามลำดับ และเมื่อเริ่มเกิดวิกฤติเศรษฐกิจขึ้นตั้งแต่ปี 2539 ก็ทำให้ GDP ลดลงเหลือเพียงร้อยละ

แท้จริงก็เริ่มที่จะปรากฏให้เห็นชัดเจนในช่วงปี 2538 เป็นต้นมาในสมัยรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชาซึ่งเกิดปัญหาเงินเฟ้อ การขยายตัวของการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด ปัญหาการไหลออกของเงินทุนต่างประเทศเนื่องจากการขาดความเชื่อมั่นของนักลงทุน ปัญหาการตกต่ำของตลาดหุ้น แลปัญหานี้เสีย หรือหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (Non Performing Loans; NPLs) ที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก อันเนื่องมาจากการปล่อยกู้อย่างไม่ระมัดระวังของสถาบันการเงิน และผู้กู้ที่กู้เงินระยะสั้นไปลงทุนเพื่อหวังกำไรในตลาดหุ้น และลงทุนกับอสังหาริมทรัพย์ที่เฟื่องฟูอย่างมากในช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่

ต้นเหตุสำคัญอีกประการหนึ่ง คือการตัดสินใจดำเนินมาตรการที่ผิดพลาดของธนาคารแห่งประเทศไทย เนื่องจากการโจมตีค่าเงินบาทของกองทุนการเงิน (Hedge Fund) ของต่างชาติโดยการไ้เงินบาทซื้อดอลลาร์จำนวนมาก เพื่อทำกำไรเนื่องจากคาดการณ์ไว้แล้วว่าค่าเงินบาทจะต้องลอยตัวในที่สุด

ธนาคารแห่งประเทศไทยดำเนินการผิดพลาดที่ไม่ได้ปรับเปลี่ยนอัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทให้สอดคล้องกับภาวะทางเศรษฐกิจที่แท้จริงในช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ แต่ยังคงไว้ซึ่งอัตราแลกเปลี่ยนแบบคงที่ และเมื่อถูกโจมตีค่าเงินบาท ธนาคารแห่งประเทศไทยกลับเลือกที่จะสู้กับกองทุนการเงินต่างชาติด้วยการซื้อดอลลาร์ล่วงหน้า (Swap) ซึ่งมาตรการนี้ใช้ได้ผลในระยะแรกเท่านั้น⁶ ผลสุดท้ายเมื่อถูกโจมตีหนักขึ้น ผลสุดท้ายก็ต้องประกาศให้เงินบาทลอยตัว เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2540

ประเทศไทยภายหลังประสบกับวิกฤติเศรษฐกิจฟองสบู่แตกครั้งใหญ่ ต้องตกอยู่ในสภาวะที่ไม่มั่นคงอย่างยิ่งภาวะเศรษฐกิจถดถอย มีอัตราการว่างงานในระดับสูง, สถาบันการเงินล้มละลาย และต้องปิดตัวไปถึง 56 แห่ง การส่งออกชะงักงัน การลงทุนจากต่างประเทศชะลอตัว ส่งผลต่อภาวะความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างมาก

ขณะที่ภาวะการเมืองนั้นก็เป็นภาวะที่สังคมขาดความเชื่อมั่นต่อนักการเมืองอย่างมาก ดังเห็นได้จากการที่พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธที่ทนแรงกดดันจากสังคมไม่ไหวจนต้องลาออกจากตำแหน่งไป ต่อเนื่องมาถึงรัฐบาลนายชวน หลีกภัยในสมัยที่สองที่เข้ามาบริหารประเทศต่อจากรัฐบาลพล.อ.ชวลิต ก็ยังไม่อาจสร้างความเชื่อมั่นต่อสังคมได้เนื่องจากการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่ยังไม่เห็นผลชัดเจน อีกทั้งการที่นำประเทศไปผูกพันกับเงื่อนไขในการกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ยังสร้างความไม่พอใจให้กับประชาชนจำนวนมากอีกด้วย ดังเห็นได้จากการเรียกร้องให้แก้ไขกฎหมายขายชาติ 11 ฉบับในช่วงที่ผ่านมา

ละ 5.9, -1.7, -10.2 ในปี 2539 ถึงปี 2541 ตามลำดับ [Online]. แหล่งที่มา:

http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/mahapak_eco.htm [1 เมษายน 2549]

⁶ ลิขิต ชีรวินิน, “อมตยาธิปไตย-ประชาธิปไตยครึ่งใบ-การปฏิรูปการเมือง-การเมืองปัจจุบัน,” ใน รัฐศาสตร์สาร 24: 50-

เมื่อรัฐบาลนายชวน หลีกภัยตัดสินใจยุบสภาก่อนครบอายุสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งใหม่ ซึ่งนับเป็นการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ด้วยนั้น ภาพรวมของสภาวะสังคมไทยในขณะนั้น ก็คือ ความต้องการทางเลือกใหม่ ที่มีความสามารถเข้ามาแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชาติได้ และที่สำคัญต้องเป็นรัฐบาลที่มีความแตกต่างจากรัฐบาลเดิมๆ ที่ผ่านมา มีความโปร่งใส และพร้อมจะนำพาประเทศไทยให้พ้นจากวิกฤติได้อีกด้วย

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ปัจจัยประการแรก คือ บริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมไทยภายหลังจากวิกฤติเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในปี 2540 แม้จะไม่ใช่ว่าปัจจัยโดยตรงที่ทำให้พรรคไทยรักไทยเกิดขึ้นก็ตาม แต่ก็ปัจจัยเสริมที่เอื้ออำนวยอย่างยิ่งให้พรรคไทยรักไทยที่เป็นพรรคการเมืองใหม่มีความโดดเด่น และได้รับความสนใจ ตลอดจนความไว้วางใจอย่างมากเมื่อการเลือกตั้งทั่วไปครั้งใหม่ในวันที่ 6 มกราคม 2544 มาถึง

ปัจจัยที่สอง ความต้องการที่จะหวนคืนวงการเมืองของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรเพื่อให้สามารถผลักดันนโยบาย และการออกกฎหมายต่างๆ ได้อย่างสะดวก ต่างจากการไปเข้าร่วมกับพรรคการเมืองอื่น หรือเป็นพรรคร่วมรัฐบาล

ในขั้นต้นจะได้เรียบเรียงความเป็นมาของพ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตรเสียก่อนเพื่อให้ทราบว่าเขาได้มีปูมหลัง และมีประสบการณ์ที่จะส่งผลต่อวิถีคิด และวิธีการในการมองโลกของเขาในเวลาต่อมาได้อย่างไร

3.1.1 ปูมหลังของพ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร: ความเป็นมาก่อนเข้าวงการการเมือง

พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร นักธุรกิจหนุ่มผู้ประสบความสำเร็จในทางธุรกิจเป็นอย่างสูงจากกิจการด้านการสื่อสาร โทรคมนาคม และการให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่ เป็นชาวเชียงใหม่เกิดในครอบครัวชนชั้นกลางที่ประกอบอาชีพค้าขาย ทำนาสวนผสม และทำกิจการอีกหลายอย่าง อาทิเช่น เป็นเสมียนธนาคาร ทำกิจการเดินรถเมล์ หรือแม้แต่กิจการโรงหนัง ร้านผ้าไหม เป็นต้น⁷ เมื่อมีอายุได้ 17 ปี ทักษิณ ชินวัตรได้เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนเตรียมทหาร และเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนนายร้อยตำรวจ และด้วยความที่เป็นคนที่เรียนเก่งได้คะแนนเป็นที่หนึ่งของรุ่นทำให้เขาได้รับทุนไปศึกษาต่อปริญญาโทที่สหรัฐอเมริกา หลังจากที่ย้ายไปช่วยราชการสำนักนายกรัฐมนตรีในยุคของ ม.ร.ว.เสนีย์

⁷ ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร และรุจน์ มั่นจิรา, ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนที่ 23, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ: น้าฝน, 2544), หน้า 16. และวิรพล จ้อยทองมูล และคณะ, ประวัติ/สุนทรพจน์ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, (กรุงเทพฯ: กลุ่มน้ำเจ้าพระยา, 2544), หน้า 12-13.

ปราโมช ก่อนย้ายไปเป็นรองสารวัตรปราบปราม สน.พระราชวัง แล้วจึงลาไปศึกษาต่อปริญญาเอกที่ประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อปี 2522⁸

ภายหลังจากสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกจากสหรัฐอเมริกา ดร.ทักษิณ ชินวัตร ได้กลับมารับราชการดำรงเป็นหัวหน้าแผนก 6 (แผนกแผน) กองวิจัยและวางแผน และช่วยราชการเป็นรองผู้อำนวยการศูนย์ประมวลข่าวสาร กรมตำรวจ เนื่องจากได้เคยศึกษาวิชาคอมพิวเตอร์มาบ้างเมื่อสมัยเรียนที่ต่างประเทศ และเขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเรื่องการใช้คอมพิวเตอร์ในการจับผู้ร้าย⁹

เมื่อตั้งสมประสงค์ในชีวิตราชการตำรวจโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากได้มีโอกาสทำงานที่ศูนย์ประมวลข่าวสารทำให้เขาได้คลุกคลีและเพิ่มพูนความรู้ด้านคอมพิวเตอร์มากยิ่งขึ้น¹⁰ ทำให้เขาได้เล็งเห็นช่องทางในการทำธุรกิจเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์นับจากนั้น และได้เริ่มต้นนับหนึ่งทางธุรกิจด้านนี้เมื่อปี 2526 โดยตัดสินใจตั้งห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอซีเอสไอ ขึ้นมาเพื่อเป็นผู้ขายให้บริการ และบำรุงรักษาเครื่องคอมพิวเตอร์ขนาดใหญ่ของไอบีเอ็ม การดำเนินธุรกิจเป็นตัวแทนขาย และให้เขาให้บริการเครื่องคอมพิวเตอร์นี้เริ่มต้นได้ด้วยดี และนำไปสู่การขยายกิจการขึ้นมาเป็นบริษัทชินวัตร คอมพิวเตอร์ จำกัดในเวลาต่อมา¹¹

หลังจากที่ได้ดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์มาระยะหนึ่งเมื่อธุรกิจเริ่มเติบโตขึ้น พ.ต.ท.ทักษิณ จึงได้ตัดสินใจลาออกจากราชการตำรวจในปี 2530 ทั้งนี้เขาได้ให้เหตุผลว่าเป็นเพราะอึดอัดและไม่พอใจ กับระบบราชการที่ล่าช้าและมากขึ้นตอน นอกจากนั้นยังมีการเมืองภายในหมู่ข้าราชการตำรวจด้วยกัน และเพื่อเป็นการป้องกันคำครหาที่อาจเกิดขึ้นจากคู่แข่งในการประมูลงาน และเหตุผลสำคัญคือ เพราะสงสารภรรยาที่ต้องแบกรับภาระทางธุรกิจมากเกินไป เหตุผลต่างๆเหล่านี้ทำให้เขาตัดสินใจลาออกจากราชการตำรวจในที่สุด¹²

หลังจากที่ตัดสินใจลาออกจากการเป็นตำรวจมาทำธุรกิจเต็มตัว พ.ต.ท.ทักษิณ มีบริษัท 6 แห่งที่ได้เริ่มดำเนินการไปบ้างแล้วตั้งแต่ก่อนลาออกจากราชการให้ต้องบริหารจัดการคือ 1. บริษัท ไอซีเอสไอ 2. บริษัทอินเตอร์เนชันแนลบรอดคาสต์ 3. บริษัทชินวัตร เทเลคอมมิวนิเคชั่น 4. บริษัทชินวัตรคอมพิวเตอร์ เซอร์วิส-แอนด์อินเวสต์เมนท์ 5. บริษัทดิจิทัลเพลจิง และ 6. บริษัทแอดวานซ์ อินโฟ เซอร์วิส¹³

⁸ วีรพล จ้อยทองมูล และคณะ, ประวัติ/สุนทรพจน์ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, หน้า 17-18.

⁹ ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร และรุจน์ มั่นจิรา, ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนที่ 23, หน้า 50 -51.

¹⁰ วีรพล จ้อยทองมูล และคณะ, ประวัติ/สุนทรพจน์ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, หน้า 18.

¹¹ กาญจน์มูนิ ศรีวิศาลภาพ และณรงค์ชัย ปัญญานนทชัย, ทักษิณบนบัลลังก์นายกรัฐมนตรี, (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2545), หน้า 10-11.

¹² ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร และรุจน์ มั่นจิรา, ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนที่ 23, หน้า 62. และ กาญจน์มูนิ ศรีวิศาลภาพ และณรงค์ชัย ปัญญานนทชัย, ทักษิณบนบัลลังก์นายกรัฐมนตรี, (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2545), หน้า 8.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63-64.

กิจการของพ.ต.ท.ทักษิณเริ่มเบนเข็มจากธุรกิจเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์มาสู่ธุรกิจโทรคมนาคม ในปี 2532 เมื่อเขาได้รับอนุมัติให้ทำโครงการเคเบิลทีวี โดยรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น คือ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง หัวหน้าพรรคมวลชน และในปี 2533 ความพยายามและการลงทุนของพ.ต.ท.ทักษิณ เริ่มงอกเงยขึ้นเมื่อเขาได้รับสัมปทานให้บริการวิทยุติดตามตัวซึ่งกลายเป็น “โฟนลิงค์” และในปีเดียวกันบริษัทแอดวานซ์ อินโฟ เซอร์วิส ที่เดิมทำธุรกิจให้เช่าคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ประมวลผลให้กับกรมตำรวจก็ประมูลได้สัมปทานโทรศัพท์เคลื่อนที่ระบบ 900 จากองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย ได้รับการผูกขาดจำหน่ายโทรศัพท์มือถือหนึ่งปี และยังสามารถสัมปทานสร้างเครือข่ายโทรศัพท์ไร้สายคลื่น 900 อีกหนึ่งข่ายโดยได้รับสัมปทาน 20 ปี¹⁴

จากความสำเร็จของบริษัทในเครือของพ.ต.ท.ทักษิณจากการได้รับสัมปทานเกี่ยวกับโทรศัพท์เคลื่อนที่ได้นำไปสู่การขยายการลงทุนไปยังธุรกิจโทรคมนาคมอื่นๆอีก อาทิ ได้รับสัมปทานดำเนินโครงการดาวเทียมเพื่อการสื่อสาร “ไทยคม” ในนามบริษัทชินวัตร แชนเทลไลท์ เซอร์วิส เพิ่มกลุ่มธุรกิจให้บริการด้านโทรคมนาคม เช่น บริษัทชินวัตร ดาต้าคอม บริษัทชินวัตร เพจจิง กลุ่มธุรกิจด้านการสื่อสาร โทรคมนาคมในต่างประเทศ เช่น บริษัทแคมโบเดีย ชินวัตร (ดำเนินงานในประเทศกัมพูชา) บริษัทลาวชินวัตรเทเลคอม (ดำเนินงานในลาว) บริษัทอิสลาคอม มิวนิเคชั่น ฯลฯ ขณะเดียวกันกลุ่มธุรกิจอื่นๆ อาทิ กลุ่มธุรกิจคอมพิวเตอร์ การให้บริการเคเบิลทีวี ก็ยังดำเนินงานต่อไปได้อย่างเข้มแข็ง¹⁵

การที่เขาสามารถเอาตัวรอดจากความล้มเหลวในบางธุรกิจและประสบความสำเร็จทางธุรกิจอย่างสูงได้นั้น เป็นเพราะลักษณะสำคัญของของพ.ต.ท.ทักษิณเอง 3 ประการ¹⁶ด้วยกันได้แก่ ประการแรก เขาเป็นคนที่กล้าตัดสินใจอย่างรวดเร็ว กล้าทดลองลงทุนในธุรกิจใหม่ๆ ขณะเดียวกันก็กล้าที่จะปรับทิศทางธุรกิจจากการค้าคอมพิวเตอร์มาเป็นธุรกิจโทรคมนาคมได้ในจังหวะเหมาะสม ประการที่สอง เพราะความเป็นนักเจรจา ประกอบกับความกว้างขวางในการสร้างพันธมิตร บริหารสายสัมพันธ์ จนสามารถประสานได้กับทุกฝ่ายอย่างลงตัว และประการสุดท้าย มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล ประเมินสถานการณ์ได้ถูกต้อง พร้อมกับกำหนดกลยุทธ์ได้ตรงกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ในระยะหลังเมื่อธุรกิจในเครือชินวัตรเริ่มอยู่ตัวแล้วบทบาทของพ.ต.ท.ทักษิณ ในการบริหารงานโดยตรงก็เริ่มลดน้อยลงและลอยตัวอยู่เหนือการบริหารมากขึ้น เนื่องจากเขาได้พัฒนาบุคลากร และสร้างทีมบริหารในระดับต่างๆให้เข้ามารองรับงานได้อย่างเหมาะสม

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

¹⁵ กาญจน์มณี ศรีวิศาลภาพ และณรงค์ชัย ปัญญานนทชัย, ทักษิณบนบัลลังก์นายกรัฐมนตรี, หน้า 12-13.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-9.

3.1.2 ปุ่มหลังของพ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร: เข้าสู่วงการการเมือง

หลังจากที่ประสบความสำเร็จด้านธุรกิจอย่างสูง และมีเวลาว่างจากการบริหารกิจการในเครือชินวัตรมากขึ้น ก้าวต่อไปของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร คือการก้าวเข้าสู่แวดวงการเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่เขาชอบ และใฝ่ฝันมาตั้งแต่เด็ก อีกทั้งยังได้มีโอกาสคลุกคลีจากการติดตามบิดาของเขาซึ่งเป็นอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดเชียงใหม่ไปประชุมพรรค และประชุมสภาผู้แทนราษฎรอยู่เป็นประจำอีกด้วย¹⁷

ก้าวแรกบนเส้นทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร คือ การรับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ในสมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย สมัยแรก จากโควตาของพรรคพลังธรรม ในส่วนของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรนั้นเป็นคนนอกที่ไม่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ก่อน แต่ได้รับการผลักดันจากพลตรีจำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคพลังธรรมขณะนั้นให้รับตำแหน่งดังกล่าว¹⁸

พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้เพียง 101 วันเท่านั้นเมื่อรัฐบาลชวน หลีกภัยมีอันต้องยุบสภาและจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในปี 2538

ก้าวต่อมาในทางการเมืองของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร คือการได้ขึ้นเป็นหัวหน้าพรรคพลังธรรม แทนพล.ต.จำลอง ศรีเมือง เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2538¹⁹ และตัวเขาเองได้ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต 2 กรุงเทพมหานคร ซึ่งเขาก็ได้รับการเลือกตั้งด้วยคะแนนเป็นอันดับ 1 ในเขตเลือกตั้งนั้นด้วย

ภายหลังการเลือกตั้งพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เข้ารับตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี ในฐานะพรรคร่วมรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา รับผิดชอบงานด้านจราจรและระบบขนส่งมวลชน

อย่างไรก็ตามด้วยเงื่อนไขทางการเมืองที่สลับซับซ้อน กอปรกับความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างพรรคร่วมรัฐบาลซึ่งมีแนวทางการทำงานที่แตกต่างกัน รวมถึงความขัดแย้งภายในของพรรคพลังธรรมเอง ทำให้ในที่สุด พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรจึงได้ตัดสินใจลาออกจากการร่วมรัฐบาลและลาออกจากพรรคพลังธรรมในที่สุด และแม้จะถูกทาบทามให้กลับมารับตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีอีกครั้งในสมัยรัฐบาลพล.อ.ชวน หลีกภัย ในเดือนสิงหาคม 2540 แต่ก็เป็นการทำงานในระยะสั้นๆเท่านั้น

จากประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรงของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรในช่วงระยะเวลา 2-3 ปี ตั้งแต่เข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศจนถึงการเป็นรองนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลพล.อ.ชวน หลีกภัย ได้ทำให้เขาสร้างข้อสรุปแก่ตัวเขาเองได้ว่า หากต้องการที่จะผลักดัน

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

¹⁸ ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร และรุจน์ มัณจิรา, ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนที่ 23, หน้า 112-113.

¹⁹ วีรพล จ้อยทองมูล และคณะ, ประวัติ/สุนทรพจน์ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, หน้า 38.

นโยบายในการบริหารประเทศ และผ่านร่างกฎหมายต่างๆ ได้สะดวกตามต้องการแล้วนั้น ทางเลือกที่เหมาะสมคงไม่ใช่การเข้าเป็นพรรคร่วมรัฐบาล หรือเข้าร่วมกับพรรคการเมืองอื่น ทั้งนี้เพราะการเข้าร่วมกับพรรคการเมืองอื่นนั้น เป็นการยากที่จะเข้าไปทำการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์การของพรรคการเมืองนั้น ต่างจากการตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาใหม่เป็นของตนเอง ซึ่งสามารถสร้างวัฒนธรรมองค์การ ตลอดจนสามารถกำหนดอุดมการณ์ และแนวทางในการบริหารพรรค และกำหนดนโยบายในการหาเสียงได้ตามความต้องการ²⁰

ด้วยเหตุดังกล่าวพรรคการเมืองใหม่ตามความต้องการของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรจึงได้เริ่มดำเนินการให้เป็นรูปธรรมนับจากนี้

3.1.3 ก่อตั้งพรรคไทยรักไทย

หลังจากที่สังสมประสบการณ์ทางการเมืองจากการเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย สมัยแรกในโควตารัฐมนตรีที่ไม่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคพลังธรรม ผ่านการเป็นส.ส. และเป็นหัวหน้าพรรคพลังธรรม และเป็นรองนายกรัฐมนตรีในสมัยรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา และรัฐบาลพล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ก็จัดได้ว่าพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นั้นก็เป็นนักการเมืองที่มีประสบการณ์ทางการเมืองมากคนหนึ่ง

พรรคไทยรักไทยเป็นพรรคที่ถูกจัดตั้งขึ้นตามความต้องการของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร แต่ก่อนที่จะถึงการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ(จดทะเบียนตั้งพรรค)นั้น พรรคไทยรักไทยได้เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของตัวแสดงหลายกลุ่มด้วยกัน ซึ่งอาจจัดเป็น 2 ฝ่ายที่สำคัญ ได้ดังนี้²¹ คือ ฝ่ายแรก กลุ่มทุนสื่อสารและทุนอุตสาหกรรม และฝ่ายที่สอง กลุ่มคนเดือนตุลา นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน

ฝ่ายแรก กลุ่มทุนสื่อสารและทุนอุตสาหกรรม

การร่วมมือกันก่อตั้งพรรคไทยรักไทยของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กับกลุ่มทุนขนาดใหญ่ต่าง ๆ นั้น เป็นการร่วมมือกันเพื่อสร้างความได้เปรียบ และเสริมความแข็งแกร่งให้แก่พรรคเหนือพรรคการเมืองอื่นๆ เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการเป็นทุนในการใช้รณรงค์หาเสียงในช่วงของการเลือกตั้ง

กลุ่มทุนใหญ่ที่เข้าร่วมก่อตั้งพรรคไทยรักไทยด้วยนั้น กลุ่มแรก ได้แก่ กลุ่มทุนของนายประชา มาลินนท์ ซึ่งเป็นกลุ่มทุนที่ดำเนินธุรกิจทางด้านการสื่อสารมวลชน โดยมีบริษัทบีบีซีเวิลด์

²⁰ บุญศรี ยี่หะ, “นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมกับอำนาจทางเศรษฐกิจ: การศึกษาเชิงเศรษฐกิจการเมืองเกี่ยวกับความสำเร็จในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย,” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547, หน้า 116-117.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117-142.

จำกัด มหาชน เป็น Holding company ที่เข้าไปลงทุนในกิจการต่างๆ โดยดำเนินธุรกิจ ใน 2 กลุ่มหลักด้วยกัน คือ 1. กลุ่มธุรกิจการออกอากาศ และสื่อโฆษณา และ 2. กลุ่มธุรกิจจัดหา ผลิตภัณฑ์และจัดจำหน่ายรายการ

กลุ่มที่สอง กลุ่มทุนของนายอดิศักดิ์ โพธารามิก ซึ่งเป็นกลุ่มทุนที่ดำเนินธุรกิจบริษัทจัสมิน อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด (มหาชน) และบริษัททีทีเอนด์ที จำกัด มหาชน โดยที่บริษัทจัสมินฯ นั้นเข้าไปลงทุนในธุรกิจต่างๆ ใน 3 ประเภทด้วยกันคือ 1. ธุรกิจสัมปทานในการบริการการสื่อสารโทรคมนาคม 2. ธุรกิจการจำหน่ายและบริการ และ 3. ธุรกิจอื่นๆ เช่น ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ขณะที่บริษัททีทีเอนด์ที จำกัด มหาชน นั้นดำเนินธุรกิจการติดตั้ง และให้บริการโทรศัพท์สาธารณะในเขตภูมิภาค ให้บริการวงจรเช่าแบบดิจิทัลความเร็วสูงเพื่อเชื่อมโยงระบบสื่อสารข้อมูล และจำหน่ายอุปกรณ์โทรศัพท์

กลุ่มที่สาม กลุ่มทุนของนายสุริยะ จิรุงเรืองกิจ ซึ่งเป็นกลุ่มทุนที่ดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ และอิเล็กทรอนิกส์ เป็นหลัก

กลุ่มที่สี่ กลุ่มบริษัทซีพี จำกัด ของนายธนินทร์ เจียรวนนท์ ซึ่งเป็นกลุ่มทุนขนาดยักษ์ที่ครองส่วนแบ่งทางการตลาดส่วนใหญ่ในธุรกิจอุตสาหกรรมเกษตร ที่ดำเนินการภายใต้บริษัทแม่คือ บริษัทเจริญโภคภัณฑ์ อาหาร จำกัด มหาชน นอกจากนี้ยังได้มีการขยายตัวไปยังอุตสาหกรรมอื่นๆอีก อาทิ ธุรกิจสื่อสารโทรคมนาคม กับบริษัทเทเลคอมเอเชีย จำกัด เป็นต้น

นอกเหนือจากการเข้าร่วมของกลุ่มทุนขนาดใหญ่นี้ดังกล่าวยังมี กลุ่มคนอีกส่วนหนึ่งซึ่งจัดได้ว่ามีความสำคัญ เช่นกันในการร่วมกันร่างแนวคิด นโยบาย และทำให้เป็นที่รู้จักต่อสาธารณชน ได้แก่ กลุ่มคนเดือนตุลา นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน

ฝ่ายที่สอง กลุ่มคนเดือนตุลา นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน

ความสำคัญของคนในกลุ่มนี้คือ การที่พรรคไทยรักไทยจะได้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ของคนกลุ่มนี้ที่มีต่อประชาชนในระดับล่าง หรือระดับรากหญ้าทั่วประเทศ และอาศัยประโยชน์จากการดึงแนวร่วมการสนับสนุนจากกลุ่มนักวิชาการ และกลุ่มคนชั้นกลางได้อีกด้วย

บุคคลที่ได้เข้ามีส่วนร่วมในการก่อตั้งพรรคไทยรักไทยที่สำคัญๆ ได้แก่ **นายภูมิธรรม เวชยชัย** ซึ่งเคยเป็นผู้ก่อตั้งโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม (คอส.) และเป็นแกนนำสำคัญขององค์กรพัฒนา (เอ็นจีโอ) ทั่วประเทศ นอกจากนี้เขายังได้เคยร่วมงานกับ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรมาก่อนแล้ว ในฐานะที่ปรึกษาส่วนตัวเมื่อครั้งที่พ.ต.ท.ทักษิณ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อปี 2537

นายภูมิธรรม เวชยชัย เป็นผู้ที่มีความบทบาทสำคัญในการวางนโยบายของพรรค และทำการประสานความร่วมมือระหว่างพรรคไทยรักไทย กับเอ็นจีโอต่างๆ เพื่อระดมความคิดเห็นในเวทีสัมมนา และพบปะพูดคุยกับประชาชนกลุ่มต่างๆ ทั่วประเทศในช่วงการแนะนำตัวของพรรคไทยรักไทย

คนต่อมาคือ **น.พ.พรหมินทร์ เลิศสุริย์เดช** ผู้เคยเป็นหนึ่งในแกนนำนักศึกษาที่มีส่วนเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ภายหลังเหตุการณ์ได้เข้าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในแถบเทือกเขาพนมดงรัก เมื่อเหตุการณ์ทางการเมืองสงบได้กลับมาเรียนต่อ และรับราชการแถบภาคอีสาน จากนั้นจึงได้มีโอกาสร่วมงานกับกลุ่มชินวัตร ในปี 2536 ในตำแหน่งผู้จัดการอาวุโสพัฒนาธุรกิจ บริษัทอินเตอร์เนชันแนล บรอดคาสติ้ง คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) หรือ ไอบีซี ผู้ให้บริการเคเบิลทีวี มีตำแหน่งสุดท้ายคือเป็นกรรมการผู้จัดการบริษัท ซีเอส.คอมมิวนิเคชั่น จำกัด จากนั้นจึงได้มาร่วมงานสำคัญในการร่วมร่างนโยบายของพรรคไทยรักไทย

ส่วนอีกบุคคลหนึ่งที่มีความสำคัญมากเช่นกันคือ **ดร.สมคิด จาตุศรีพิทักษ์** อดีตอาจารย์ประจำคณะบริหารธุรกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) ซึ่งมีความรู้ ความสามารถ และความถนัดทางด้านการตลาด ดร.สมคิดได้ใช้ความสามารถที่มีอยู่คิดค้นเทคนิคทางการตลาดที่จะทำให้พรรคไทยรักไทยซึ่งเป็นพรรคการเมืองเกิดใหม่ได้เป็นที่รู้จัก และนำไปสู่การตัดสินใจเลือกในวันเลือกตั้งให้ได้

ดร.สมคิด จัดได้ว่าเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพ.ต.ท.ทักษิณ เนื่องจากได้เคยร่วมงานกันมาตั้งแต่เมื่อครั้งที่พ.ต.ท.ทักษิณดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และเป็นรองนายกรัฐมนตรีแล้ว โดยดร.สมคิด ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้แก่พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรมาตั้งแต่นั้น

นอกจากนี้บุคคลอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทในการร่วมร่างนโยบายของพรรคไทยรักไทยมาตั้งแต่เริ่มแรกคือ **ดร.ธีรภัทร เสรีรังสรรค์**²² อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ดร.ธีรภัทร เป็นนักวิชาการที่พ.ต.ท.ทักษิณ ได้เชิญให้เข้าร่วมในการวางแผนเกี่ยวกับการตั้งพรรคตั้งแต่ต้น และเป็นผู้ร่างข้อบังคับพรรคไทยรักไทย ร่างนโยบาย และเจตนารมณ์ของพรรคในยุคแรกเริ่มอีกด้วย

เมื่อมีการวางแผนการในการก่อตั้งพรรคเป็นอย่างดี กอปรกับการมีบุคคลที่ช่วยงานในด้านการวางแผนนโยบาย และการสร้างชื่อให้เป็นที่รู้จักเพียบพร้อมดีแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือ การจัดตั้งพรรคอย่างเป็นทางการด้วยการจดทะเบียนต่อ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ซึ่งในขั้นแรกของการจดทะเบียนก่อตั้งพรรคนั้นมีผู้ก่อตั้งในคราวนั้นด้วยกัน 23 คน²³ ดังต่อไปนี้

พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร, ดร.สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, ร.ต.อ.ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์, พล.อ.ธรรมรักษ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา, ดร.สิริกร (สินุดพงษ์) มณีรินทร์, นายพันศักดิ์ วิญญรัตน์, นายสุธรรม แสงประทุม, ดร.ประชา คุณะเกษม, ดร.สุวรรณ วลัยเสถียร, นายพันธ์เลิศ ไบหยก,

²² ดูเพิ่มเติม “ธีรภัทร เสรีรังสรรค์ จากผู้ก่อตั้ง ทรท. สู่วิชาการพลังแน่!” [Online]. แหล่งที่มา:

http://www.thaipost.net/index.asp?bk=tabloid&post_date=10/Jul/2548&news_id=109732&cat_id=220100 [2 เมษายน 2549]

²³ <http://www.thairakthai.or.th> [2 เมษายน 2549]

ดร.กันตธีร์ ศุภมงคล, นางสาวปัทมา ตรังคิณาน, ดร.วีระชัย วีระเมธิกุล, น.พ.ประจวบ อึ้งภากรณ์, ดร.ธีรภัทร เสรีรังสรรค์, ดร.กิตติ ถิ่นสกุล, ศ.ดร.คณิต ฒ นกร, ดร.สำราญ ภูอนันตานนท์, รศ.วิริยะ นามศิริพงศ์พันธุ์, ดร.การุญ จันทรางศุ, นายประสิทธิ์ มะหะหมัด, คุณกวนิดา คุณพลิน และนายณรงค์ ปัทมะเสวี

ในที่สุดพรรคไทยรักไทยก็ได้ถือกำเนิดขึ้นในสังคมการเมืองไทยอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2541 เป็นต้นมา ซึ่ง ณ จุดนี้เองถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพยายามที่จะครองอำนาจรัฐให้ได้ด้วยการชนะเลือกตั้งตามครรลองประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญใหม่ จังหวะก้าวต่อจากนี้ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และพรรคไทยรักไทย คือ จัดตั้งรัฐบาลทักษิณให้เกิดขึ้นให้ได้ต่อไป

3.2 ความเป็นมาและการก่อตัวของรัฐบาลทักษิณ

3.2.1 ชัยชนะในการเลือกตั้ง 6 มกราคม 2544

หลังจากที่ได้ทำการเปิดตัวพรรคไทยรักไทยอย่างเป็นทางการไปแล้ว พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็ได้เริ่มต้นกระบวนการสู่ความสำเร็จ คือตั้งเป้าหมายให้ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 6 มกราคม 2544 ซึ่งกระบวนการสู่ความสำเร็จดังกล่าวนี้ อาจจำแนกได้เป็นหลายประการด้วยกันได้แก่ **ประการแรก** คืออดีตส.ส.ที่มีฐานเสียงอยู่แล้วมาเข้าร่วมพรรค **ประการที่สอง** นำเสนอแนวทางเร่งด่วนในการปฏิรูปการศึกษาและนำเสนอนโยบาย และ**อีกประการหนึ่ง** คือ การจัดวางภาพลักษณ์ใหม่ของพรรค และตัวผู้นำ

ประการแรก คืออดีตส.ส.ที่มีฐานเสียงอยู่แล้วมาเข้าร่วมพรรค

ในระยะแรกของการก่อตั้งพรรคไทยรักไทยนั้น พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรได้มุ่งหมายที่จะสร้างพรรคไทยรักไทยให้เป็นพรรคการเมืองที่สมบูรณ์แบบทั้งด้านการมีอุดมการณ์ในทางการเมืองที่ชัดเจน และมีการบริหารจัดการแบบมืออาชีพ เพื่อให้เป็นพรรคของมหาชน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งให้เป็นพรรคของคนรุ่นใหม่โดยแท้จริง²⁴ ดังเห็นได้จากการดึงบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และเป็นบุคคลหน้าใหม่ทางการเมืองมาร่วมจัดตั้ง และร่างนโยบายของพรรค อาทิ ดร.คณิต ฒ นกร, ร.ต.อ.ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์, นพ.เกษม วัฒนชัย, นพ.สุรพงษ์ สืบวงศ์ลี ตลอดจนนักวิชาการ และอดีตข้าราชการคุณภาพอีกจำนวนมาก

แต่ทั้งนี้พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็กลับตัดสินใจเลือกที่จะสร้างพรรคไทยรักไทยให้เติบโตทางการเมืองอย่างรวดเร็วด้วยการดึงอดีตนักการเมือง อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีฐานเสียงดี

²⁴ กาญจน์มณี ศรีวิศาลภาพ และณรงค์ชัย ปัญญานันทชัย, ทักษิณบนบัลลังก์นายกรัฐมนตรี, หน้า 22-23. และ บทสัมภาษณ์ ธีรภัทร เสรีรังสรรค์ “ธีรภัทร เสรีรังสรรค์ จากผู้ก่อตั้ง ทรท. สู่วิถีประชาธิปไตย” [Online]. แหล่งที่มา: http://www.thaipost.net/index.asp?bk=tabloid&post_date=10/Jul/2548&news_id=109732&cat_id=220100 [2 เมษายน 2549]

อยู่แล้วมาเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคเพื่อหวังผลชนะในการเลือกตั้งที่จะมาถึง เนื่องจากถ้าหากว่าจะสร้างพรรคไทยรักไทยให้เติบโตตามอุดมการณ์ที่อ้างไว้ตั้งแต่ต้น และสร้างให้เป็นพรรคของมวลชนได้อย่างแท้จริงนั้นจะต้องอาศัยเวลา และประสบการณ์ทางการเมืองสักระยะหนึ่งจึงจะมีโอกาสทำตามที่ตั้งใจได้ แต่ทั้งนี้ด้วยการมีโลกทัศน์แบบนักธุรกิจ และประสบการณ์จากการบริหารธุรกิจของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เขาจึงเลือกที่จะประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายสุดท้าย คือได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งเท่านั้น โดยไม่อาศัยว่าวิธีการที่จะใช้ไปในสู่ความสำเร็จนั้นคือวิธีการใด ด้วยเหตุนี้แนวทาง และอุดมการณ์ของพรรคไทยก็เปลี่ยนแปลงไปนับจากนี้

เมื่อพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรเลือกที่จะอาศัยฐานเสียงของส.ส.เก่านำไปสู่ชัยชนะในการเลือกตั้งเขาก็ได้เริ่มดำเนินการดึงอดีตส.ส. และนักการเมืองเข้าสู่พรรคไทยรักไทยทันที ซึ่งนักการเมืองกลุ่มใหญ่ที่สุดที่ก้าวเข้าสู่พรรคไทยรักไทย คือ กลุ่มวังน้ำเย็นซึ่งนำโดยนายเสนาะ เทียทอง ซึ่งมีส.ส.อยู่ในสังกัดประมาณ 60-70 คน

นอกจากนี้ก็มีกลุ่มของนายสมศักดิ์ เทพสุทิน จากการอุปถัมภ์ของนายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ ซึ่งแยกตัวมาจากพรรคกิจสังคม มีส.ส.ในสังกัด 25-30 คน

กลุ่มนายสุวิทย์ คุณกิตติ ซึ่งสละตำแหน่งหัวหน้าพรรคกิจสังคม และยอมแยกตัวจากพรรค มีสมาชิกในกลุ่มประมาณ 15 คน

กลุ่มนางสุดารัตน์ เกยุราพันธุ์ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นส.ส.ในเขตกรุงเทพมหานครและกลุ่มอดีตส.ส.ที่ไม่สังกัดกลุ่มใดประมาณ 20 คน

ส่วนที่เหลือนั้นเป็นกลุ่มของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งมีสมาชิกมากที่สุดประกอบด้วยกลุ่มผู้ก่อตั้งพรรค นักวิชาการ อดีตข้าราชการ ส.ส.กรุงเทพฯ และภาคต่างๆ รวมประมาณ 130 คน

เมื่อสามารถดึงอดีตส.ส.จากพรรคการเมือง และกลุ่มการเมืองต่างๆมาเข้าร่วมกับพรรคไทยรักไทยได้สำเร็จก็จัดได้ว่าพรรคไทยรักไทยมีความพร้อมในระดับหนึ่งแล้วที่จะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้เนื่องจากมีความพร้อมทั้งในเรื่องกำลังทุนที่เข้มแข็ง และมีฐานเสียงเพิ่มขึ้นอย่างมาก กระบวนการต่อไปที่จะสร้างจุดเด่น หรือสร้างความโดดเด่นให้แก่พรรคไทยรักไทยให้มีเหนือพรรคการเมืองอื่นๆ ก็คือ การมีนโยบายที่โดดเด่นเหนือพรรคการเมืองคู่แข่ง และเป็นที่ถูกใจของประชาชนทั่วไปนั่นเอง

ประการที่สอง นำเสนอแนวทางเร่งด่วนในการกู้วิกฤติชาติและนำเสนอทางเลือกเชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรม

สิ่งที่จัดได้ว่าเป็นจุดเด่นที่สุดของพรรคไทยรักไทยในการสร้างจุดเด่นให้พรรคมีเหนือพรรคการเมืองอื่นก็คือ การนำเสนอชุดของนโยบายที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ซึ่งกระบวนการใน

การไปสู่เป้าหมาย คือชัยชนะในการเลือกตั้งในวันที่ 6 มกราคม 2544 นั้น พรรคไทยรักไทยได้ประกาศวาระเร่งด่วน²⁵ ดังต่อไปนี้

1. พักชำระหนี้ให้กับเกษตรกรรายย่อยเป็นเวลา 3 ปี เพื่อใช้เวลาดังกล่าวฟื้นฟู และจัดโครงสร้างการผลิต โดยรัฐบาลจะแบกรับส่วนต่างของดอกเบี้ย หลังจากนั้นเกษตรกรจะเริ่มใช้หนี้ปกติ
2. จัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท เพื่อจัดให้มีกองทุนให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนและหมู่บ้าน ให้ประชาชนกู้ยืมไปประกอบอาชีพ สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง
3. ตั้งสถาบันบริหารสินทรัพย์ หรือเอเอ็มซี เพื่อซื้อหนี้เสียที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ หรือ NPL จากธนาคารพาณิชย์ไปบริหารจัดการฟื้นฟูหนี้
4. ตั้งกองทุนประกันสุขภาพแห่งชาติ จัดสรรเงินเพื่อให้ประชาชนไม่ว่ารวยหรือจนสามารถรับการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลของรัฐและเอกชนในอัตราครั้งละ 30 บาท โดยจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนวันละ 3.50 บาท
5. แปรรูปรัฐวิสาหกิจ โดยการนำรัฐวิสาหกิจที่พัฒนาเป็นองค์กรมืออาชีพแล้วเข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์
6. จัดตั้งกองทุนรวมทุนแห่งชาติและตั้งธนาคาร SMEs Bank เพื่อสนับสนุนการเติบโตของผู้ประกอบการใหม่
7. จัดตั้งธนาคารคนจน หรือ People Bank เพื่อสนับสนุนทุนก้อนแรกแก่ธุรกิจรายย่อย กู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำ โดยไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน แต่มีบุคคลผู้ค้ำประกัน
8. จัดโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” หรือ OTOP (One Tambon One Product) พร้อมทั้งพัฒนาทักษะในการผลิตเพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างรายได้และพึ่งตนเองได้
9. แก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวกับการแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจ 11 ฉบับของรัฐบาลที่แล้ว อาทิ กฎหมายล้มละลาย กฎหมายการประกอบอาชีพของคนต่างด้าว เป็นต้น
10. ประกาศสงครามกับคอร์รัปชัน ดำเนินการอย่างเฉียบขาดกับผู้บริหารภาครัฐทุกระดับ ที่คอร์รัปชัน พร้อมปรับกระบวนการยุติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้สามารถดำเนินการเอาผิดได้อย่างรวดเร็ว เพื่อให้เห็นผลทันตา สำหรับคณะรัฐมนตรีในรัฐบาล หากพบว่ามีการทุจริตคอร์รัปชัน จะสั่งปลดทันทีโดยไม่ต้องรอหลักฐาน
11. ต่อสู้ ขจัดยาเสพติดโดยการร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อร่วมมือปราบปราม ยาเสพติดบริเวณชายแดนอย่างต่อเนื่อง

²⁵ Thai Rak Thai Party Policy (เอกสารประชาสัมพันธ์), pp.8-19.

การนำเสนอวาระเร่งด่วน และชุดของนโยบายที่มีความชัดเจน เป็นรูปธรรม และเป็นที่ถูกใจประชาชนโดยทั่วไป ของพรรคไทยรักไทยนี้เองที่เป็นจุดสร้างความโดดเด่นให้กับพรรคไทยรักไทยอย่างมาก และนำไปสู่การตัดสินใจเลือกพรรคไทยรักไทยอย่างถล่มทลายในท้ายที่สุด

ในเวลาต่อมาหลังจากที่พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และพรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะจากการเลือกตั้งทั่วไป และจัดตั้งรัฐบาลทักษิณเข้าบริหารประเทศแล้ว นโยบายต่างๆ รวมถึงวาระเร่งด่วนที่ได้ประกาศหาเสียงไว้ตั้งแต่ต้นก็ได้ถูกนำมาปฏิบัติทั้งหมด นอกจากนั้นยังได้ต่อเติมนโยบายต่างๆ อีกมากมายซึ่งมีลักษณะโดดเด่นทั้งในแง่ของเนื้อหา และภาษาที่ใช้ อาทิ โครงการเอื้ออาทรต่างๆ อาทิ โครงการบ้านเอื้ออาทร, ประกันภัยเอื้ออาทร, คอมพิวเตอร์เอื้ออาทร, แท็กซี่เอื้ออาทร และอื่นๆ จำนวนมาก ซึ่งเป็นนโยบายที่ได้รับการตอบรับจากประชาชนเป็นอย่างมาก นโยบายที่ดึงดูดความสนใจ นอกจากนั้นสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่รัฐบาลทักษิณได้ดำเนินการตามที่ประกาศไว้ก็คือ การประกาศสงครามกับความยากจน, การคอร์รัปชัน และยาเสพติด²⁶ ซึ่งเป็นที่พอใจของประชาชนส่วนใหญ่เป็นอย่างมาก

นโยบายประชานิยมจำนวนมากสามารถซื้อใจประชาชนส่วนใหญ่ไว้ได้ โดยเฉพาะประชาชนระดับรากหญ้าในต่างจังหวัด ผู้วิจัยมองว่านโยบายประชานิยม ของรัฐบาลทักษิณนั้นเป็นกลไกหนึ่งของความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจทำให้เกิดขึ้นเหนือสังคมการเมืองไทย ในที่นี้เป็นการกล่าวปูพื้นเพื่อลำดับความสำคัญของเหตุการณ์เท่านั้น ในส่วนการอธิบาย และวิเคราะห์การทำงานของกลไกเชิงนโยบายประชานิยมดังกล่าวจะอยู่ในส่วนของเนื้อหาในบทถัดไป

ประการที่สาม คือ การจัดวางภาพลักษณ์ใหม่ของตัวผู้นำ และพรรคไทยรักไทย

ประวัติศาสตร์ชาติไทยนับจากอดีตตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาได้ปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า²⁷ ที่ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองต่ำ และมีระดับของการมีส่วนร่วมทางการเมืองต่ำ อันเนื่องมาจากประวัติศาสตร์การเมืองของไทยที่เป็นระบอบการปกครองแบบราชาธิปไตย หรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ที่อำนาจการเมือง การปกครองสูงสุดอยู่ที่พระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าได้ฝังรากลึกในสังคมไทยเป็นเวลาหลายร้อยปี และยังคงดำรงอยู่แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา แต่วัฒนธรรมทางการเมืองรูปแบบดังกล่าวยังคงไม่ได้มีการพัฒนาไปสู่วัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยมากนัก เนื่องจากการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้นยังไม่เคยเกิดขึ้นในสังคมการเมืองไทยนั่นเอง

²⁶ Ibid., pp.20-40. และ ดูเพิ่มเติม คำกล่าวของนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ในการประชุมชี้แจงนโยบายของรัฐบาลแก่ผู้บริหารระดับสูง [Online]. แหล่งที่มา: <http://www.thaigov.go.th/news/speech/thaksin/sp05mar44.htm> [5 เมษายน 2549]

²⁷ ทินพันธุ์ นาคะตะ, วิถีชีวิตไทย วัฒนธรรมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพฯ: สหายบล็อกและการพิมพ์, 2546), หน้า 139-196.

การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 นั้นแม้จะมีมิติของการต่อสู้เพื่อ ความเสมอภาคและความเป็นธรรมของคนบางกลุ่ม แต่ผลที่เกิดในภาพรวมก็เป็นการเปลี่ยนแปลง แต่เพียงรูปแบบของสถาบันทางการเมืองการปกครองเท่านั้น แต่ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา สังคมไทยกลับมีการปกครองแบบอมตยาธิปไตย (Bureaucratic Polity) ซึ่งอำนาจในการเมืองตกอยู่กับกลุ่มขุนนาง ข้าราชการเป็นส่วนใหญ่ สลับ กับการปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยมโดยรัฐบาลทหาร (Authoritarianism) ซึ่งอำนาจในการ ปกครองตกอยู่กับคณะบุคคลเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทยที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ได้เป็นการสืบ สาน หรือต่อยอดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าให้ยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทยได้ต่อไป กล่าวคือ ผู้คนจำนวนมากยังคงไม่มีความกระตือรือร้น และไม่ยากที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง และ ยึดติดกับการเป็นไพร่ฟ้า²⁸ (Subject) ที่มีหน้าที่เพียงทำตาม และเชื่อฟังผู้นำ หรือผู้ปกครองเท่านั้น

ด้วยลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองในรูปแบบดังกล่าวส่งผลให้สังคมการเมืองไทย ขอมรับผู้นำที่มีลักษณะเผด็จการ ผู้พร้อมที่จะจัดการกับปัญหาต่างๆแทนประชาชนโดยไม่ต้องอาศัย การมีส่วนร่วมจากประชาชนแต่อย่างใดได้อย่างเต็มใจ ดังเห็นได้จากประวัติศาสตร์การเมืองในช่วง ปี พ.ศ. 2500 ซึ่งมีการเกิดขึ้นมาของผู้นำลักษณะพ่อขุนอุปถัมภ์ แบบจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์²⁹ เป็นต้น

พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นผู้ที่พยายามสร้างความโดดเด่นให้กับฐานะการเป็นผู้นำ พรรคไทยรักไทยของตนเองให้เด่นชัด ด้วยการพยายามนำเสนอภาพลักษณ์ของตนเองเป็นนักธุรกิจ ที่ประสบความสำเร็จในด้านการบริหาร จากประสบการณ์การบริหารบริษัทในเครือชินวัตรจำนวน มาก และเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความกล้าตัดสินใจ และตัดสินใจอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ ยังมีมุมมองต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างองค์รวม และนำเสนอแนวทางแก้ไขที่ชัดเจน และ ถูกใจประชาชน นอกจากนี้ยังนำเสนอภาพว่าพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นั้นเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จ ทางธุรกิจอย่างสูง มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีมากอยู่แล้วจึงไม่จำเป็นต้องคอร์รัปชันอีกหากได้เป็น รัฐบาล ซึ่งคุณลักษณะที่โดดเด่นเช่นนี้ไม่เคยมีผู้นำรัฐบาลในอดีตคนใดมีพร้อมเช่นนี้มาก่อน

²⁸ แม้ประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านในชนบทนั้นจะมีลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า แต่ มิได้หมายความว่าประชาชนทั้งหมดจะมีลักษณะเช่นนั้นทุกกลุ่ม เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมาก็ยังพบว่าประชาชนอีกส่วนหนึ่งที่ยังมี ความกระตือรือร้นต่อประเด็นปัญหาสำคัญของบ้านเมือง เช่น บทบาทของนิสิต นักศึกษา และประชาชนหลายๆกลุ่มในช่วงต้น พุทธศตวรรษที่ 2500 ในการต่อต้านสงครามเวียดนาม และการต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหาร ประชาชนส่วนที่กระตือรือร้นนี้เป็นตัว กระทำ รวมถึงก่อให้เกิดผลสะท้อนที่สำคัญต่างๆ โดยเฉพาะในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 โปรดดูเพิ่มเติมใน ประจักษ์ ก้องกีรติ, และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548)

²⁹ ดูเพิ่มเติม ทักษิณ เจริญศิริ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ, พิมพ์ ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์)

ทั้งนี้ภายหลังจากที่พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งทั่วไปในปี 2544 และเข้าบริหารประเทศในเดือนกุมภาพันธ์ ปีเดียวกันนั้นเป็นต้นมา พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็ยังแสดงให้เห็นถึงความโดดเด่นในฐานะผู้นำของตนเองอย่างเด่นชัดยิ่งขึ้น อาทิ การดำเนินการบริหารประเทศไทยแบบพรรค โดยใช้ระบบ CEO (Chief Executive Officer) เป็นหลักในการบริหารและได้นำมาใช้กับผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการ (ผู้ว่าฯ CEO) เป็นต้น หรือ การแสดงให้เห็นถึงความรวดเร็วและกล้าตัดสินใจในกรณีเผาศถานทูตไทยในประเทศกัมพูชา เมื่อต้นปี 2546 เป็นต้น

นอกจากการจัดการภาพลักษณ์ของตัวผู้นำ หรือตัวของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรเองให้มีความโดดเด่นในฐานะที่เป็นนักบริหารที่มีฝีมือ ประสบความสำเร็จในอาชีพ และเป็นคนใจซื่อมือสะอาดแล้วนั้น การจัดการภาพลักษณ์ให้กับภาพรวมของพรรคไทยรักไทยก็เป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งพรรคไทยรักไทยเองก็นำเสนอภาพลักษณ์ที่โดดเด่นของตนเช่นกัน อาทิเช่น การเสนอแนวนโยบาย “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน” ซึ่งแสดงนัยยะถึงการเล่นการเมืองแบบใหม่ที่ต่างไปจากการเมืองในแบบฉบับเดิม โดยคิดใหม่ คือการแสดงให้เห็นถึงมุมมองที่มีต่อการมองการเมืองไทยว่าพรรคไทยรักไทยนั้นจะเป็นพรรคการเมืองพันธุ์ใหม่ที่น่าปัญหามาเป็นตัวตั้งและมุ่ง “ทำใหม่” คือการมุ่งเน้นแก้ปัญหาอย่างจริงจัง และเป็นระบบโดยอาศัยการจัดการแบบมืออาชีพ เพื่อ “ไทยทุกคน” เป็นการแสดงนัยยะว่าพรรคไทยรักไทยนั้นเสนอภาพว่าตนเป็นพรรคของมวลชน ซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนทุกระดับชั้นอย่างเท่าเทียมกันนั่นเอง

การพยายามที่จะทำการจัดวางภาพลักษณ์ใหม่ให้เกิดขึ้นของตัวผู้นำ และพรรคไทยรักไทยดังกล่าวมานี้เอง เป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่ช่วยเป็นแรงเสริมให้ชื่อพรรคไทยรักไทย และพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรนั้นเป็นที่คุ้นหู และถูกใจประชาชนจำนวนมาก จนนำไปสู่ชัยชนะในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2544 ได้ในที่สุด ณ จุดนี้เองคือความเป็นมาของการก่อตัวของรัฐบาลทักษิณ รัฐบาลเสียงข้างมาก และมีเสถียรภาพในการบริหารประเทศมากที่สุดในประวัติศาสตร์

3.2.2 รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจ

ภายหลังจากที่ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งทั่วไปอย่างถล่มทลายเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2544 พรรคไทยรักไทยได้เสียงมากถึง 248 เสียง จึงได้เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลโดยร่วมกับพรรคชาติไทย และพรรคเสรีธรรมจัดตั้งเป็นรัฐบาลผสมจึงกลายเป็นรัฐบาลที่มีเสียงถึง 303 เสียง (ก่อนที่จะมีการยุบรวมพรรคกับพรรคความหวังใหม่ และพรรคชาติพัฒนา) รัฐบาลทักษิณจึงได้เริ่มเข้าบริหารประเทศอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2544 เป็นต้นมา

รัฐบาลทักษิณได้เริ่มดำเนินการบริหารประเทศตามแนวนโยบายที่ได้แถลงไว้ต่อรัฐสภา ด้วยรูปแบบการบริหารงานที่คล่องแคล่ว รวดเร็ว และกล้าตัดสินใจของนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร และภาพลักษณ์ที่ดูเป็นนักบริหารผู้เสียสละตัวเองเข้ามาบริหารประเทศ ทำให้ความ

นิยมต่อรัฐบาลทักษิณ นายกษทักษิณ และพรรคไทยรักไทยค่อนข้างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามต่างจังหวัด

ตลอดระยะเวลา 5 ปี³⁰ ของการครองอำนาจในการบริหารประเทศ รัฐบาลทักษิณได้มีความพยายามที่จะสร้างภาวะการครองอำนาจทำให้เกิดขึ้นเหนือสังคมและการเมืองไทยในหลายด้านด้วยกันได้แก่ **ประการแรก** ความพยายามที่จะสร้างภาวะการครองอำนาจเหนือกระบวนการทางการเมืองแบบรัฐสภา ดังเห็นได้จากความพยายามสร้างความเข้มแข็งให้กับอำนาจของฝ่ายบริหาร โดยวิธีการยุบรวมพรรคการเมืองต่างๆ คือ พรรคความเสรีธรรม พรรคความหวังใหม่ และพรรคชาติพัฒนาเข้ากับพรรคไทยรักไทย ด้วยจำนวนเสียงผู้แทนในสภาที่เบ็ดเสร็จ และเป็นขั้วอำนาจเดี่ยวแบบเด็ดขาดเช่นนี้ จึงทำให้รัฐบาลทักษิณสร้างภาวะการครองอำนาจทำให้เกิดขึ้นเหนือกระบวนการรัฐสภา เช่น การอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี และการอภิปรายและถอดถอนรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลได้

อีกประการหนึ่ง คือความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจทำให้เกิดขึ้นเหนือสังคมไทย ดังเห็นได้จากความพยายามนำเสนอทางเลือกเชิงนโยบายแบบประชานิยมจำนวนมาก ที่ถูกใจประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทเป็นอย่างมาก และสร้างรูปแบบการอุปถัมภ์แบบใหม่ขึ้นมา โดยการตัดทอนขั้นตอนส่วนของการอุปถัมภ์แบบเดิมในระดับท้องถิ่น มาสู่การอุปถัมภ์แบบใหม่โดยรัฐบาลทักษิณ และโดยนายภทที่ชื่อทักษิณ ชินวัตร เพื่อสร้างกระแสนิยมและความรัก ความชอบให้เกิดขึ้นเหนือสังคมไทย และนอกจากการนำเสนอทางเลือกเชิงนโยบายที่โดดเด่น และแตกต่างจากรัฐบาลอื่นๆ ในอดีตแล้ว การจัดวางภาพลักษณ์ของตัวผู้นำรัฐบาล หรือนายกษทักษิณ อาทิ การจัดให้มีรายการนายกษทักษิณคุยกับประชาชน การจัดทัวร์นกขมิ้น การรวนแก๊ง ๔๗๗ นั้นก็เป็นกลไกที่สำคัญอันหนึ่งในการสร้างภาวะการครองอำนาจทำให้เกิดขึ้นเหนือสังคมไทย

ทั้งนี้บทวิเคราะห์เกี่ยวกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณว่า มีการดำเนินการอย่างไร ผ่านทางกลไกใด และก่อให้เกิดผลอย่างไรต่อสังคม และการเมืองไทยนั้น จะได้นำเสนอในสองบทถัดจากนี้ต่อไป

³⁰ ระหว่างปี 2544 จนถึงการประกาศยุบสภาโดยรัฐบาลทักษิณในคอนต้นปี 2549

3.3 สรุป

การนำเสนอในบทนี้เป็นการนำไปสู่การตอบคำถามหลักดังที่ได้ตั้งไว้ตั้งแต่ต้นดังนี้ **ประการแรก** คือ พรรคไทยรักไทย และรัฐบาลทักษิณมีความเป็นมา และเริ่มก่อตัวจากปัจจัยหลักที่สำคัญคือ ความต้องการที่จะกลับมาเล่นการเมืองอีกครั้ง ของพ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ผู้ก่อตั้งพรรคไทยรักไทย ซึ่งการตั้งพรรคการเมืองใหม่จะเป็นการง่ายในการผลักดันความคิด และอุดมการณ์ รวมถึงแนวนโยบายต่างๆ ได้ ต่างจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอื่น ส่วนปัจจัยที่เสมือนเป็นปัจจัยเสริมที่เอื้ออำนวยให้พรรคไทยรักไทย และรัฐบาลทักษิณมีความโดดเด่น และเป็นที่สนใจของประชาชนคือ ปัจจัยเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และการเมืองไทยภายหลังวิกฤติเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในปี 2540 และเป็นช่วงของการแสวงหาทางเลือกจากการเมืองแบบใหม่ ภายหลังการปฏิรูปการเมืองหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับประชาชน ปี 2540

ปัจจัยเสริมดังกล่าวช่วยขับเคลื่อนให้พรรคไทยรักไทย และโดยเฉพาะตัวพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เองมีความโดดเด่น ภายใต้นโยบาย “คิดใหม่ ทำใหม่” เป็นอย่างมาก และนำไปสู่การตัดสินใจเลือกพรรคไทยอย่างถล่มทลายในการเลือกตั้งปี 2544 ในที่สุด

อีกประการหนึ่ง สิ่งที่เป็นจุดเด่นของพรรคไทยรักไทย และรัฐบาลทักษิณ ที่ช่วยให้พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง และเป็นสิ่งที่สร้างความนิยมต่อรัฐบาลทักษิณเป็นอย่างยิ่ง คือ การนำเสนอนโยบายที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม และเป็นที่ถูกใจประชาชนส่วนใหญ่ นอกจากนี้ ความรวดเร็ว และกล้าตัดสินใจ และสไตล์การบริหารประเทศแบบบริษัทเอกชนที่เน้นความคล่องตัวของตัวนายกรัฐมนตรีก็เป็นจุดเด่นสำคัญที่แตกต่างจากรัฐบาลอื่นๆ ในอดีตอย่างสิ้นเชิง และนอกจากนั้นการจัดวางภาพลักษณ์ให้กับตัวผู้นำให้ดูมีความใกล้ชิด และใส่ใจปัญหาของประชาชนเองก็เป็นอีกจุดหนึ่งที่มีความโดดเด่นอย่างมากของรัฐบาลทักษิณอีกด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

รัฐบาลทักษิณกับการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ : การใช้กลไกการครองอำนาจนำ

บทนี้จะเป็นการอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณด้วยกรอบแนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำ โดยมีคำถามหลัก คือ เราสามารถอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ ด้วยกรอบแนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำได้อย่างไร

การนำเสนอเพื่อตอบคำถามหลักดังกล่าวได้แบ่งเป็น 2 บทด้วยกันคือ บทที่ 4 จะได้นำเสนอเพื่อสร้างคำอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณผ่านทางกลไกการครองอำนาจนำ และในบทถัดไปจะได้นำเสนอคำอธิบายการสร้างภาวะการครองอำนาจนำผ่านทางกลไกรัฐต่อไป

4.1 กรอบความคิดในการอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ

การอธิบายการดำเนินการในการสร้างภาวะการครองอำนาจนำให้เกิดขึ้นเหนือสังคมการเมืองไทยของรัฐบาลทักษิณในบทนี้เชื่อมโยงกับ แผนภาพที่ 1¹ โดยเริ่มที่การมองว่า “รัฐบาลทักษิณ” ในฐานะที่เป็น “กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำ” (Hegemon) นั้นได้ดำเนินการสร้าง “สงครามยึดพื้นที่ทางความคิด” กับผู้คนในสังคม เพื่อสร้าง “กลุ่มประวัติศาสตร์” ให้เกิดขึ้นเหนือพื้นที่ทางสังคมทั้งหมด โดยที่การทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดดังกล่าวนี้ จะดำเนินการโดยอาศัย “กลไก” ต่างๆทั้งที่ก่อให้เกิดการยอมรับโดยชุมชน และที่บังคับด้วยอำนาจรัฐ

การทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดนี้ถ้ากลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำสามารถทำได้สำเร็จ กล่าวคือสามารถสร้างภาวะการครองอำนาจนำขึ้นได้สำเร็จ ขณะเดียวกันถ้าไม่สามารถเอาชนะสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดได้ ภาวะการครองอำนาจนำจะไม่สมบูรณ์ โดยจะเกิดปัญหาต่างๆตามมา และจะเกิด “การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ” (Counter Hegemony) ขึ้นจากกลุ่ม หรือชนชั้นผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำกลุ่มใหม่ๆ ขึ้นเสมอ

¹ ดู แผนภาพที่ 1 แสดงกระบวนการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ ในบทที่ 2

4.2 รูปแบบในการอธิบายกระบวนการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ

รูปแบบในการอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณจะแบ่งลำดับของการอธิบายปรากฏการณ์เป็น 4 ส่วนด้วยกันได้แก่ I) “รัฐบาลทักษิณ” ในฐานะที่เป็น “กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ” (Hegemon) นั้นได้ดำเนินการสร้าง “สงครามยึดพื้นที่ทางความคิด” กับผู้คนในสังคม II) เพื่อสร้าง “กลุ่มประวัติศาสตร์” ให้เกิดขึ้นเหนือพื้นที่ทางสังคมทั้งหมด III) การทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดดังกล่าวนี้ จะดำเนินการโดยอาศัย “กลไก” ต่างๆ ทั้งที่ก่อให้เกิดการยอมรับโดยคุชฎี และที่บังคับด้วยอำนาจรัฐ และ IV) ถ้าไม่สามารถเอาชนะสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดได้ ภาวะการครองอำนาจนำจะไม่สมบูรณ์ และจะเกิด “การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ” (Counter Hegemony) ขึ้นจากกลุ่ม หรือชนชั้นผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำกลุ่มใหม่ๆ ขึ้นเสมอ

ในบทที่ 4 นี้จะเป็นการนำเสนอการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ ในส่วนที่ I., II., และ III., โดยเน้นความสำคัญในส่วนที่ III. เป็นหลัก ส่วนการอธิบายในส่วนที่ IV. นั้นจะได้นำเสนอในบทที่ 5 ต่อไป

4.3 การดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ

I. “รัฐบาลทักษิณ” ในฐานะที่เป็น “กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ” (Hegemon) นั้นได้ดำเนินการสร้าง “สงครามยึดพื้นที่ทางความคิด” กับผู้คนในสังคม

รัฐบาลทักษิณ ในฐานะที่ถูกมองเป็น “กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ” ภายใต้กรอบแนวคิดในงานวิจัยชิ้นนี้ นั้นได้มีการแสดงออกให้เห็นถึงการดำเนินการที่จะยึดกุมอำนาจเหนือสังคมการเมืองไทยให้ได้อย่างเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ ทั้งในด้านการเมือง ธุรกิจ และชีวิตจิตใจของผู้คนในสังคม ซึ่งการดำเนินการในการสร้าง “ภาวะการครองอำนาจนำ” (Hegemony) ให้เกิดขึ้นเหนือสังคมการเมืองไทยของรัฐบาลทักษิณนั้น ตามกรอบแนวคิดของกรัมสกีแล้วนั้นเปรียบได้กับ “การทำสงคราม” ดังเห็นได้จากแนวความคิดเรื่องสงครามขับเคลื่อน (War of Movement) และ สงครามยึดพื้นที่ทางความคิด (War of Position)²

โดยเขาได้อธิบายว่า การทำสงครามขับเคลื่อนนั้นเป็นการทำสงครามในทางยุทธวิธีทางการทหาร การที่จะสามารถเอาชนะฝ่ายศัตรู หรือฝ่ายตรงข้ามได้นั้นจะต้องทำการบุกเพื่อยึดครองปัจจัยสำคัญของฝ่ายตรงข้ามให้ได้ อาทิ การยึดเมืองหลวง หรือสถานที่สำคัญเป็นต้น แต่ในการดำเนินการเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำให้เกิดขึ้นเหนือชนชั้นอื่นๆ หรือกลุ่มอื่นๆ ในสังคมนั้น

² Roger Simon, *Gramsci's Political Thought An Introduction*, (London: Lawrence and Wishart, 1982), pp.27-28, 74-79.

ชนชั้นหรือกลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะสร้างภาวะการครองอำนาจนำนั้นจะต้องดำเนินการต่อสู้เพื่อยึดกุม “พื้นที่เชิงอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ” ของผู้คนเหนือพื้นที่ “ประชาสังคม” ให้สำเร็จ

การดำเนินการช่วงชิง หรือยึดกุมความคิด ความเชื่อของคนเหนือพื้นที่ประชาสังคมนี้ กรัสมิ์เรียกว่า เป็น “สงครามยึดพื้นที่ทางความคิด” ถ้าสามารถเอาชนะสงครามนี้เหนือพื้นที่ประชาสังคมได้สำเร็จ การสร้างภาวะการครองอำนาจนำก็จะสำเร็จได้อย่างสมบูรณ์ และมีความยั่งยืน

เมื่อเปรียบเทียบการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำเหนือทุกภาคส่วนของสังคมเป็นได้ดังสงครามขั้นตอนต่อไปก็คือ การทำรู้จักเป้าหมายของสงครามว่าเป็นใคร หรือเป็นพื้นที่ใด ซึ่งจากแนวคิดเรื่องสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด ของกรัสมิ์ ได้ให้แนวคิดว่า เป้าหมายของการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดนี้คือ พื้นที่ที่เรียกว่า “ประชาสังคม” ซึ่งเป็นพื้นที่หลักที่มีความสำคัญสูงสุด ส่วนพื้นที่รองที่มีความสำคัญในระยะสั้นมากกว่าได้แก่พื้นที่ที่เรียกว่า “สังคมการเมือง” ขณะที่ในระยะยาวนั้นพื้นที่สังคมการเมืองจะมีความสำคัญน้อยกว่า พื้นที่ประชาสังคม การดำเนินการยึดกุมให้ได้เหนือพื้นที่ทั้งสองเรียกว่า “การสร้างกลุ่มประวัติศาสตร์”

II. เพื่อสร้าง “กลุ่มประวัติศาสตร์” ให้เกิดขึ้นเหนือพื้นที่ทางสังคมทั้งหมด

เนื่องจากในงานวิจัยชิ้นนี้เลือกใช้กรอบแนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำของ กรัสมิ์ เป็นกรอบความคิดหลักในการอธิบาย ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวให้ความสำคัญต่อ “โครงสร้างสังคมส่วนบน”³ เป็นหลักทั้งนี้เพราะเขาเป็นนักมาร์กซิสต์คนแรกๆ ที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างส่วนบน (Super-Structure) ซึ่งต่างออกไปจากแนวคิดแบบมาร์กซิสต์ดั้งเดิมที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างส่วนล่างในฐานะที่เป็นโครงสร้างหลักในการกำหนดความเป็นไปของโครงสร้างส่วนบน ดังนั้นในงานวิจัยนี้จึงเป็นการอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณจากมุมมองของการให้ความสำคัญต่อโครงสร้างสังคมส่วนบนเป็นหลัก

สำหรับกรัสมิ์นั้นโครงสร้างส่วนบนนั้นเป็นโครงสร้างสังคมที่มีความสำคัญ และสามารถผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือส่งผลต่อสังคมในส่วนรวมได้เช่นเดียวกับโครงสร้างส่วนล่าง หรือโครงสร้างทางเศรษฐกิจ⁴ โครงสร้างส่วนบนนี้ประกอบด้วยส่วนที่เรียกว่า “สังคมการเมือง” และ “ประชาสังคม” ซึ่งเป็นโครงสร้างของระบบความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ กฎหมาย วัฒนธรรม และอื่นๆที่ไม่ใช่โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

สังคมการเมือง และประชาสังคม⁵ตามแนวความคิดของกรัสมิ์จัดเป็นพื้นที่หนึ่งของโครงสร้างสังคมส่วนบน ซึ่งเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ในเชิงระบบความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์

³ ดูรายละเอียดใน บทที่ 2

⁴ สุรพงษ์ ชัยนาม, “อันโตนิโอกรัสมิ์กับทฤษฎีว่าด้วยการครองความเป็นใหญ่,” ใน ปาจารยสาร 8 (6, 2525), หน้า 70-79.

⁵ Ibid., 67-79. และ Anne Showstack Sassoon, “A Gramsci Dictionary,” in Approaches to Gramsci, ed. Anne

กฎหมาย ศิลปะ วัฒนธรรม ซึ่งไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางการผลิตหรือโครงสร้างทางเศรษฐกิจในสังคมส่วนล่าง

แนวความคิดเรื่องประชาสังคม (Civil Society) นี้ กรัสม์ซึ่ได้นำมาจากความคิดของเฮเกล⁶ (Hegel) ซึ่งตามแนวคิดของเฮเกลนั้น มอง ประชาสังคมว่ามีลักษณะ ของความสัมพันธ์ และความร่วมมือของเอกชนในลักษณะต่างๆ เช่น ในเชิงธุรกิจการค้า (Commercial) ในเชิงของความร่วมมือของเอกชน (Corporation) และสมาคมการค้า (Trade association) เป็นต้น ขณะที่กรัสม์ซึ่ได้นำแนวคิดของเฮเกลมาปรับใช้ โดยมองว่าประชาสังคมนั้นมีลักษณะ ของการเป็นโครงสร้างสังคมส่วนบนที่มีความสำคัญในเชิงอุดมการณ์ หรือระบบความคิด ความเชื่อ ผ่านทางตัวการที่เป็นสถาบัน และกลไกการครองอำนาจนำต่างๆเพื่อสร้าง และสืบทอด/ส่งต่อ ความคิด ความเชื่อชุดต่างๆให้แพร่กระจายทั่วไปในสังคม

สถาบันในพื้นที่ประชาสังคม ซึ่งทำหน้าที่ในการสร้าง และส่งต่อชุดความคิด ความเชื่อตามที่กลุ่ม/ชนชั้นผู้ดำเนินการสร้างภาวะสร้างภาวะการครองอำนาจนำต้องการนั้น ประกอบไปด้วยสถาบันต่างๆในสังคมที่เป็นแหล่งรวมของความสัมพันธ์ของผู้คน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน เป็นต้น

สถาบันดังกล่าวจะทำหน้าที่ในการสร้าง ชุดอุดมการณ์หนึ่งๆขึ้นมา ตามความต้องการของกลุ่ม/ชนชั้นที่พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ และทำหน้าที่ส่งต่อ สืบทอด แพร่กระจายอุดมการณ์ดังกล่าวด้วยในขณะเดียวกัน

การทำหน้าที่เพื่อสร้างและส่งต่ออุดมการณ์ดังกล่าวของสถาบันต่างๆในประชาสังคมนั้น จะมีลักษณะเด่นที่สำคัญคือ ปราศจากการใช้อำนาจบังคับ (Coercion) และการใช้กำลังบังคับในเชิงกายภาพ หากแต่เป็นการใช้อำนาจในลักษณะของการชักจูง โน้มนำ หรือกล่อมเกลาคำว่า ความรู้ ความคิดของผู้คนเป็นหลัก เพื่อก่อให้เกิดซึ่งความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ของคนในสังคม และก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่เป็นแบบเดียวกันตามความต้องการของกลุ่ม/ชนชั้นผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ

ส่วนสังคมการเมือง (Political Society) นั้น มีลักษณะที่แตกต่างไปจากประชาสังคม กล่าวคือ ในขณะที่ความสัมพันธ์ของผู้คนผ่านสถาบันต่างๆในประชาสังคมนั้นเป็นลักษณะของการปราศจากอำนาจบังคับ แต่ความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมการเมืองนั้นจะเป็นลักษณะของการใช้อำนาจบังคับ ผ่านทางกลไกการใช้อำนาจบังคับต่างๆ อาทิ การใช้กำลังของกองทัพ การบังคับใช้กฎหมายฉบับต่างๆ ดังนั้นสถาบันหลักในสังคมการเมืองนี้จึงประกอบไปด้วย สถาบันศาล กองทัพ ตำรวจ รัฐบาล หรือ องค์กรที่ใช้อำนาจรัฐอื่นๆ เป็นต้น

การทำหน้าที่ของสถาบันต่างๆในสังคมการเมืองนั้นอาศัยการใช้อำนาจบังคับ (Coercion)

⁶ Joseph V. Femia, Gramsci's Political Thought Hegemony, Consciousness, and the Revolutionary Process, (Oxford: Clarendon Press, 1987), p. 26.

เป็นหลักเพื่อให้ได้มาซึ่งการครอบงำ (Dominant) ตามความต้องการของกลุ่ม/ชนชั้นผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำเหนือชนชั้นอื่นๆในสังคม ซึ่งตามแนวความคิดของกรัมสกีนั้นการใช้อำนาจครอบงำด้วยการใช้อำนาจบังคับในพื้นที่สังคมการเมืองนั้นสามารถกระทำเพื่อหวังผลสำเร็จในระยะสั้นได้สำเร็จอย่างรวดเร็ว แต่ในระยะยาวนั้นการใช้อำนาจบังคับแต่เพียงอย่างเดียวนั้นจะทำให้กลุ่ม/ชนชั้นปกครองนั้นมีอำนาจเหนือชนชั้นอื่นได้ไม่ยั่งยืน

ดังนั้นกรัมสกีจึงได้เสนอว่า กลุ่ม/ชนชั้นปกครอง ผู้ต้องการสร้างภาวะการครองอำนาจนำให้เกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์เหนือสังคมใดๆนั้นจะต้องพยายามยึดกุมพื้นที่เหนือ “ประชาสังคม” ให้สำเร็จก่อนด้วยการใช้กลไกการครองอำนาจนำต่างๆ เพื่อสร้างความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งแม้จะต้องใช้เวลานานกว่าการใช้อำนาจ หรือกำลังบังคับแต่ก็จำเป็นต้องยึดประชาสังคมให้ได้ ส่วนการใช้อำนาจบังคับนั้นให้มีการใช้ควบคู่กันไปตามสมควร

กรัมสกี ได้เสนอแนวคิดเรื่อง กลุ่มประวัติศาสตร์ (Historic Bloc)⁷ เพื่ออธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation) ของกลุ่มต่างๆที่อยู่ภายในโครงสร้างของสังคม โดยอธิบายว่าในสังคมทุนนิยมนั้น ชนชั้นนายทุน (Bourgeoisie) นั้นจะพยายามครองอำนาจนำให้เกิดในพื้นที่ของความสัมพันธ์ในการผลิต (Sphere of Production) ซึ่งการครองอำนาจนำในพื้นที่นี้แต่เพียงพื้นที่เดียวนั้น จะไม่เกิดการครองอำนาจนำที่สมบูรณ์ (Absolute) ดังจะเห็นได้ว่าการพยายามท้าทายชนชั้นนายทุนจากกลุ่มชนชั้นแรงงาน เช่น จากสหภาพแรงงานอยู่เนืองๆ การสร้างภาวะการครองอำนาจนำที่สมบูรณ์ให้เกิดขึ้นจึงเป็นการสร้างแนวร่วมพันธมิตร (Alliance) ระหว่างกลุ่มพลังหรือชนชั้นต่างๆเหนือพื้นที่ทางสังคมที่กว้างกว่ามิติเชิงเศรษฐกิจเท่านั้น

การแบ่งแยกอย่างชัดเจนระหว่างพื้นที่ภายใต้โครงสร้างสังคมส่วนล่างที่เป็นความสัมพันธ์เชิงการผลิต กับโครงสร้างสังคมส่วนบนที่เป็น ความสัมพันธ์เชิงอุดมการณ์ และอำนาจนั้นโดยให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจ และ โลกแบบวัตถุนิยมแต่เพียงอย่างเดียว นั้นจึงไม่เป็นการเพียงพอสำหรับการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆในสังคมที่มีความสลับซับซ้อนมากกว่าปัจจัยในเชิงวัตถุ เนื่องจากในสังคมนั้นยังมีพื้นที่ของการเมือง อุดมการณ์ และความคิดจิตใจอยู่ด้วย⁸

ดังนั้นความคิดเรื่องกลุ่มประวัติศาสตร์สำหรับกรัมสกีจึงถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายถึงการสร้างภาวะการครองอำนาจอย่างสมบูรณ์ด้วยการยึดครองโครงสร้างทางสังคมทั้งสองส่วน ส่วนแรกคือการยึดครองโครงสร้างส่วนล่าง (Sub structure) ที่ให้ความสำคัญกับปรัชญาวัตถุนิยม โดยเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจ เป็นหลัก ขณะที่โครงสร้างสังคมอีกส่วนหนึ่งคือ โครงสร้างส่วนบน (Super structure) ที่เป็นพื้นที่ของปัจจัยในเชิงอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนวัฒนธรรม หากสามารถผนวกการครองอำนาจนำเหนือความสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่ทั้งสองของโครงสร้าง

⁷ Roger Simon, *Gramsci's Political Thought An Introduction*, (London: Lawrence and Wishart, 1982), p. 26.

⁸ Anne Showstack Sassoon, "A Gramsci Dictionary," in *Approaches to Gramsci*, ed. Anne Showstack Sassoon, p.14.

สังคมใดๆในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆได้นั้นเรียกว่าการสร้างกลุ่มประวัติศาสตร์ให้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างภาวะการครองอำนาจนำได้อย่างสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นเหนือสังคมนั้นๆนั่นเอง

ในส่วนต่อจากนี้จะเป็นการอธิบายว่า “รัฐบาลทักษิณ” ได้ใช้ “กลไก” ต่างๆอย่างไรในการดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำ ด้วยการสร้างกลุ่มประวัติศาสตร์ เหนือโครงสร้างสังคมส่วนบนทั้งสองพื้นที่

III. การทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดดังกล่าวนี้ จะดำเนินการโดยอาศัย “กลไก” ต่างๆ ทั้งที่ก่อให้เกิดการยอมรับโดยคฤหัสถ์และที่บังคับด้วยอำนาจรัฐ

ในการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด เพื่อสร้างกลุ่มประวัติศาสตร์โดยการยึดพื้นที่ประชาสังคม และสังคมการเมืองนั้นจะต้องอาศัย “เครื่องมือ” หรือ “กลไก” เป็นอาวุธ เช่นเดียวกับการใช้อาวุธยุทธโศปกรณ์ทางการทหาร เพื่อทำสงครามขับเคลื่อน หรือสงครามทางการทหาร รัฐบาลทักษิณเองก็อาศัยกลไกหลายประการ เป็นเครื่องมือในการยึดกุมจิตใจผู้คนเหนือพื้นที่ประชาสังคม ขณะเดียวกันก็ยึดกุมกลไกรัฐควบคู่กันไปอีกด้วย

ส่วนต่อจากนี้จะได้นำเสนอถึงแนวคิดหลักเกี่ยวกับกลไกที่นำมาใช้ครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ

4.3.1 แนวความคิดกลไกหลักของการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ

การจำแนกว่า “สิ่งใด” หรือ “การกระทำเช่นไร” ของรัฐบาลทักษิณ เป็นกลไกการครองอำนาจนำ หรือกลไกรัฐตามกรอบแนวคิดของกรัมสซึนนั้น จะเริ่มที่การพิจารณาแนวคิดเรื่องกลไกทั้งสองก่อนเป็นลำดับแรก แล้วจึงจำแนกได้ว่า กลไกแต่ละชนิดประกอบด้วยอะไรบ้าง

แนวคิดเรื่องกลไกการครองอำนาจนำ และกลไกการใช้อำนาจรัฐ หรือกลไกรัฐ นับได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการสร้างภาวะการครองอำนาจนำให้เกิดขึ้นตามเป้าหมายของกลุ่ม/ชนชั้นผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำ

แนวคิดเรื่อง “กลไกการครองอำนาจนำ” นั้น เปรียบได้กับการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ หรือระบบความคิด ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ชุดหนึ่งๆ ตามที่กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำต้องการ เพื่อสื่อไปถึงประชาชนในชนชั้นต่างๆ เหนือ “พื้นที่ประชาสังคม” เพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการเห็นพ้องและยินยอมที่จะปฏิบัติตาม (Consent) ความต้องการของชนชั้นผู้ถ่ายทอดอุดมการณ์

นอกจากนี้กลไกการครองอำนาจนำยังทำหน้าที่รวมไปถึงการสร้างจิตสำนึก (Conscious) ให้ชนชั้นผู้ถูกรอบงำมีความรู้สึกว่าผลประโยชน์ของชนชั้นตนนั้นได้รับการสนับสนุนอย่างดีจาก

ชนชั้นปกครอง หรือชนชั้นผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำ โดยที่ชนชั้นผู้ถูกรอบงำไม่รู้สึกรู้หา หรือไม่สามารถตระหนักรู้ได้ว่าชนชั้นของตนนั้นถูกเอาเปรียบ หรือขูดรีดอย่างไร

กลไกการครองอำนาจนำนี้ กล่าวได้ว่าจะเป็นสิ่งใดก็ได้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอด หรือส่งผ่านชุดความคิด⁹ จากด้านของกลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำไปยังผู้คนในสังคม ไม่ว่าจะเป็น พรรคการเมือง ปัญญาชน นโยบายของพรรคการเมือง/รัฐบาล สื่อมวลชนทุกประเภท สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา การสร้างภาพ/การจัดการภาพลักษณ์ของฝ่ายผู้ดำเนินการสร้างภาวะสร้างภาวะการครองอำนาจนำ เป็นต้น

ขณะที่ “กลไกการใช้อำนาจรัฐ” นั้น จะถูกใช้เหนือ “พื้นที่สังคมการเมือง” โดยแตกต่างจากกลไกการครองอำนาจนำตรงที่ กลไกรัฐนั้นไม่ได้เป็นกลไกที่ใช้สื่อสารเพื่อสร้างชุดของอุดมการณ์ตามที่ชนชั้นผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำต้องการ แต่กลไกรัฐนั้นเป็นกลไกที่ใช้อำนาจบังคับ เพื่อบังคับให้ประชาชนของชนชั้นต่างๆปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติตามความต้องการของชนชั้นปกครองหรือผู้ดำเนินการสร้างการครองอำนาจนำโดยที่ทุกคนในสังคมนั้นไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

กลไกการใช้อำนาจรัฐจึงได้แก่ สิ่งใดๆก็ตามที่รัฐ หรือผู้ครองอำนาจนำสามารถนำมาใช้เหนือผู้คนในสังคมทุกชนชั้นเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายต่างๆตามต้องการ กลไกลักษณะนี้จะอาศัยอำนาจในการบังคับ เช่น กฎหมาย การใช้อำนาจศาล การใช้กำลังของกองทัพ และตำรวจ เป็นต้น

จากแนวความคิดเรื่องกลไกการครองอำนาจนำ และกลไกรัฐดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้จำแนกกลไกต่างๆที่รัฐบาลทักษิณได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือหลักในการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด ตามมุมมองของผู้วิจัยได้ดังต่อไปนี้

4.3.2 กลไกต่างๆที่รัฐบาลทักษิณได้นำมาใช้ในการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ

การนำเสนอในส่วนนี้เพียงเป็นการจำแนกกลไกการครองอำนาจนำ และกลไกรัฐที่รัฐบาลทักษิณได้นำมาใช้สร้างภาวะการครองอำนาจนำว่ามีกลไกหลักอะไรบ้างที่ถูกนำมาใช้

⁹ วณัฐ ปิยะกุลชัยเดช, “จากอุดมการณ์ที่ถูกวิพากษ์ต่อการครองความเป็นใหญ่: การครองความเป็นใหญ่แบบกรัมนชี” ใน รัฐศาสตร์สาร, ธเนศ วงศ์ยานนาวา, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), หน้า 100-112.

กลไกการครองอำนาจนำ	กลไกรัฐ
1. กลไกนโยบาย - <u>นโยบายเชิงเศรษฐกิจ</u> - โครงการพักชำระหนี้เกษตรกร 3 ปี และการลดภาระหนี้ - โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ OTOP และธนาคารคนจน - ธนาคารประชาชน/ธนาคาร SMEs - จัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 ล้าน - นโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุน - <u>นโยบายเชิงสังคม</u> - โครงการประกันสุขภาพถ้วนหน้า “30 รักษาทุกโรค” - โครงการบ้าน/คอมพิวเตอร์/แท็บเล็ต/อาหาร และโครงการอาหารอื่นๆ - การประกาศสงคราม 3 อย่างของรัฐบาล เพื่อเอาชนะ ความยากจน การทุจริต และ ยาเสพติดปราบปรามผู้มีอิทธิพล - จัดระเบียบสังคม - นโยบายแก้ไขปัญหายาเสพติดและความยากจนเชิงบูรณาการ (ลงทะเบียนคนจน) - นโยบายเหนือเมฆ SML - ปฏิรูปการศึกษา หนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน - Etc	1. การเพิ่มจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเลี่ยงการตรวจสอบ - การดึงพรรคการเมืองอื่นมาเข้าร่วมรัฐบาล - การยุบรวมพรรค 2. ใช้ความเข้มแข็งให้เป็นประโยชน์ในการผ่านร่างกฎหมาย - การเร่งรัดตรากฎหมายปฏิรูประบบราชการ - และการตราพระราชกำหนด ภาษีสรรพสามิตกิจการโทรคมนาคม 3. การแทรกแซงองค์กรที่สัมพันธ์กับอำนาจรัฐต่างๆ - องค์กรอิสระตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ 2540 - สื่อมวลชน - ระบบราชการ และกองทัพ
2. การจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำ (Leader's image) - <u>มีวิสัยทัศน์กว้างไกล</u> - แนวคิดแบบคิดใหม่ ทำใหม่/การเมืองแบบสร้างสรรค์ - การบริหารแบบบูรณาการ - คืบหน้า IMF ก่อนกำหนด - APEC การประชุมสุดยอดผู้นำกลุ่มความ	

ร่วมมือทางเศรษฐกิจแห่งภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก 21 เขตเศรษฐกิจ - รวมพลเดินแอโรบิก - <u>มีตัวตนเข้าถึงง่าย เรียบง่าย และเป็นกันเอง</u> - ภาพลักษณ์ติดดิน กินข้าวกับคนจน - ครม.สัญจร/ทัวร์นกขมิ้น/ค่ำไหนนอนนั่น - การรวนแค้น - อาจสามารถโมเดล - <u>มีภาวะผู้นำสูง</u> - เสาستانทูตไทยในกัมพูชา - การจัดการโรคซาร์ส และไข้หวัดนก - <u>เพื่อเบี่ยงเบนประเด็นความสนใจจากสังคม</u> - ให้อลูกสาวคนเล็กทำงานพิเศษที่ McDonalds - ซื้อมอเตอร์ฟุตบอล - พับนกระดาศ ปล่อยภาคใต้ - กินไก่โซ่ว	
---	--

ตารางที่ 1: แสดงกลไกต่างๆที่รัฐบาลทักษิณได้นำมาใช้ในการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ

4.3.3 การทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดด้วยกลไกการครองอำนาจนำ

ผู้วิจัยได้จำแนกการอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณผ่านทางกลไกการครองอำนาจนำออกเป็น 2 กลไกหลักด้วยกันได้แก่ 1. กลไกนโยบาย และ 2. กลไกการจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำ

กลไกการครองอำนาจนำ

กลไกการครองอำนาจนำที่รัฐบาลทักษิณได้นำมาใช้เป็นกลไกหลักในการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดนั้นจำแนกได้เป็น 2 ประเภทหลักด้วยกันได้แก่ 1. นโยบายที่มีลักษณะประชานิยมที่สำคัญ และ 2. การจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำ

ก. กลไกนโยบาย

1) นโยบายที่นำมาใช้ในการเลือกตั้งปี 2544

รัฐบาลทักษิณได้นำกลไกประเภทแรก คือ นโยบายที่นำมาใช้ในการเลือกตั้งปี 2544 มาเริ่มใช้ตั้งแต่ช่วงก่อนการครองอำนาจรัฐอย่างเป็นทางการ นั่นคือช่วงของการหาเสียงเลือกตั้ง ในช่วงปี 2543 ก่อนการเลือกตั้งทั่วไปวันที่ 6 มกราคม 2544 ซึ่งกลไกแรกสุดที่พรรคไทยรักไทยได้นำมาใช้ได้แก่ การประกาศแนวนโยบายของพรรคที่เรียกว่า “ประกาศวาระเร่งด่วน/วาระแห่งชาติ”¹⁰ ซึ่งมีแนวทางดังต่อไปนี้

1. พักชำระหนี้ให้กับเกษตรกรรายย่อยเป็นเวลา 3 ปี เพื่อใช้เวลาดังกล่าวฟื้นฟูและจัดโครงสร้างการผลิต โดยรัฐบาลจะแบกรับส่วนต่างของดอกเบี้ย หลังจากนั้นเกษตรกรก็จะเริ่มใช้หนี้ปกติ
2. จัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท เพื่อจัดให้มีกองทุนให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนและหมู่บ้าน ให้ประชาชนกู้ยืมไปประกอบอาชีพ สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง
3. ตั้งสถาบันบริหารสินทรัพย์ หรือเอเอ็มซี เพื่อซื้อหนี้เสียที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ หรือ NPL จากธนาคารพาณิชย์ไปบริหารจัดการฟื้นฟูหนี้
4. ตั้งกองทุนประกันสุขภาพแห่งชาติ จัดสรรเงินเพื่อให้ประชาชนไม่ว่ารวยหรือจนสามารถรับการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลของรัฐและเอกชนในอัตราครั้งละ 30 บาท โดยจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนวันละ 3.50 บาท
5. แปรรูปรัฐวิสาหกิจ โดยการนำรัฐวิสาหกิจที่พัฒนาเป็นองค์กรมีอาชีพแล้วเข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์
6. จัดตั้งกองทุนรวมทุนแห่งชาติและตั้งธนาคาร SMEs Bank เพื่อสนับสนุนการเติบโตของผู้ประกอบการใหม่

¹⁰ Thai Rak Thai Party Policy (เอกสารประชาสัมพันธ์), pp.8-19.

7. จัดตั้งธนาคารคนจน หรือ People Bank เพื่อสนับสนุนทุนก้อนแรกแก่ธุรกิจรายย่อย
กู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำ โดยไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน แต่มีบุคคลผู้ค้ำประกัน
8. จัดโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” หรือ OTOP (One Tambon One Product)
พร้อมทั้งพัฒนาทักษะในการผลิตเพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างรายได้และพึ่งตนเองได้
9. แก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวกับการแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจ 11 ฉบับของรัฐบาลที่แล้ว
อาทิ กฎหมายล้มละลาย กฎหมายการประกอบอาชีพของคนต่างด้าว เป็นต้น
10. ประกาศสงครามกับคอร์รัปชัน ดำเนินการอย่างเฉียบขาดกับผู้บริหารภาครัฐทุกระดับ
ที่คอร์รัปชัน พร้อมปรับกระบวนการยุติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้สามารถ
ดำเนินการเอาผิดได้อย่างรวดเร็ว เพื่อให้เห็นผลทันตา สำหรับคณะรัฐมนตรีในรัฐบาล
หากพบว่าการทุจริตคอร์รัปชัน จะสั่งปลดทันทีโดยไม่ต้องรอหลักฐาน
11. ต่อสู้ ขจัดยาเสพติดโดยการร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อร่วมมือปราบปราม
ยาเสพติดบริเวณชายแดนอย่างต่อเนื่อง

กลไก “วาระเร่งด่วน/วาระแห่งชาติ” นี้เป็นอาวุธสำคัญในการสร้างคะแนนนิยมต่อ
ประชาชนคนไทยดังเห็นได้จากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนโดยสวนดุสิตโพล¹¹ ก่อนการ
เลือกตั้งทั่วไปเป็นเวลา 2 เดือน พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ถึง ร้อยละ 42.76 ให้ความนิยมชมชอบ
พรรคไทยรักไทยเป็นอันดับหนึ่ง โดยที่พรรคประชาธิปัตย์ได้รับคะแนนนิยมร้อยละ 34.02 เท่านั้น

หลังจากที่ได้ใช้กลไก “วาระเร่งด่วน/วาระแห่งชาติ” เป็นอาวุธแรกในการเตรียมทำ
สงครามยึดพื้นที่ทางความคิดแล้ว พรรคไทยรักไทยยังอาศัยกลไกการครองอำนาจนำประเภทอื่นๆ
ควบคู่ไปกับกลไกเชิงนโยบายด้วย ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

จากการใช้กลไกเชิงนโยบายควบคู่ไปกับกลไกการครองอำนาจนำชนิดอื่น กอปรกับปัจจัย
เสริมหลายประการ เช่น กระแสการเบื่อการเมืองแบบเก่า นักการเมืองหน้าเดิม หรือการต้องการ
ลองทางเลือกใหม่ของประชาชน ส่งผลให้พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะอย่างถล่มทลาย

หลังจากที่ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งทั่วไป พรรคไทยรักไทยในฐานะแกนนำเสียงข้าง
มากก็ได้ให้กำเนิด “รัฐบาลทักษิณ” ขึ้นโดยมี พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 23
ของประเทศไทย พร้อมกับมีฝ่ายบริหารประกอบด้วยรัฐมนตรีรวม 36 คน

รัฐบาลทักษิณได้เริ่มต้นบริหารประเทศอย่างเป็นทางการนับตั้งแต่ที่ได้แถลงนโยบายต่อ
สภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544 โดยได้เริ่มนำนโยบายต่างๆที่ได้หาเสียงไว้ในช่วง
ก่อนการเลือกตั้งมากำหนดเป็นนโยบาย และเริ่มนำไปปฏิบัติ

¹¹ ดู สวนดุสิตโพล “ความนิยม ต่อ “พรรคการเมือง” และ “หัวหน้าพรรคการเมือง” ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั่วประเทศก่อน
“ยุบสภา” [Online]. แหล่งที่มา: http://dusitpoll.dusit.ac.th/2543/2543_077.html [15 มกราคม 2550]

ตลอดระยะเวลา 4 ปีแรกของการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณ ในฐานะที่ถูกมองเป็น “กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำ” ภายใต้กรอบแนวคิดในงานวิจัยชิ้นนี้ นั้นได้มีการแสดงออกให้เห็นถึงการดำเนินการที่จะยึดกุมอำนาจเหนือสังคมการเมืองไทยให้ได้อย่างเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ ทั้งในด้านการเมือง ธุรกิจ และชีวิตจิตใจของผู้คนในสังคมผ่านทางกลไกนโยบายต่างๆ โดยผู้วิจัยสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภทหลักคือ นโยบายเชิงเศรษฐกิจ และนโยบายเชิงสังคม

2) การกำหนดนโยบายในช่วงของการครองอำนาจ

- นโยบายเชิงเศรษฐกิจ

สถานะเศรษฐกิจไทยก่อนการเข้าครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณนั้นเป็นช่วงที่ภาวะเศรษฐกิจเพิ่งจะเริ่มฟื้นตัว¹² จากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในปี 2540 ดังนั้นประเด็นปัญหาเศรษฐกิจจึงเป็นประเด็นเร่งด่วนที่รัฐบาลทักษิณถูกตั้งความหวังไว้จากประชาชนส่วนใหญ่เป็นอย่างสูง

ปัจจัยเรื่องเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญอันดับแรกต่อการดำรงชีพของประชาชนทุกคน ดังนั้นความคาดหวังที่มีต่อการจัดการปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาลทุกรัฐบาลจึงมีอยู่ในระดับสูง และเป็นปัจจัยชี้วัดได้ว่ารัฐบาลชุดนั้นๆจะสามารถครองใจผู้คนส่วนใหญ่ได้หรือไม่ รัฐบาลนั้นจะต้องมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างยิ่ง

กลไกการครองอำนาจนำที่เป็นนโยบายเชิงเศรษฐกิจ จึงเป็นกลไกหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความพึงพอใจให้กับผู้คนส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลทักษิณจึงได้มีการนำเสนอ และบังคับใช้นโยบายเศรษฐกิจในแบบฉบับของตนเอง ที่ถูกขนานภายหลังว่า “ทักษิณโมเดล”¹³ หลายนโยบายด้วยกัน

นโยบายเศรษฐกิจแบบฉบับของรัฐบาลทักษิณในยุคแรกของการครองอำนาจนั้นเป็นลักษณะของการกระตุ้นเศรษฐกิจแบบคู่ขนาน (Dual Track Policy) ในด้านหนึ่งคือมุ่งที่การกระตุ้นเศรษฐกิจภายในที่ฝืดเคืองเพราะประชาชนยังไม่กล้าใช้จ่ายเพราะความไม่มั่นใจในระบบเศรษฐกิจ ในด้านนี้รัฐบาลทักษิณจึงเน้นการกระตุ้นการบริโภคของประชาชน และส่งเสริมการลงทุนของ

¹² ในปี 2540 ซึ่งเป็นปีที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจมีอัตราการว่างงานได้ประชากรเฉลี่ยต่อหัวอยู่ที่ 51,360 ขณะที่ในปี 2544 มีอัตราว่างงานได้ประชากรเฉลี่ยต่อหัวอยู่ที่ 53,982 บาท และปี 2540 มีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเป็นจำนวน 4,732,610 ล้านบาท ขณะที่ปี 2544 นั้นมีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเป็นจำนวน 5,133,502 ล้านบาท ที่มา: รายได้ประชาชาติของประเทศไทย ฉบับพ.ศ. 2547 [Online]. แหล่งที่มา: http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/NAD/2_ni/ni_1997-2004/NI_1993-%202004.zip [16 มกราคม 2550]

¹³ Pasuk Phongpaichit and Chris Baker, *Thaksin The Business of Politics in Thailand*, (Chiangmai: Silkworm Books, 2004), pp.99-133.

ผู้ประกอบการรายย่อยทั้งขนาดเล็ก และขนาดกลาง เพื่อให้เกิดการหมุนเวียนของเงิน ส่งผลให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้น มีการบริโภคมากขึ้น และจับจ่ายใช้สอยมากขึ้นจนนำไปสู่การหมุนเวียนของกระแสเงิน ทำให้ระบบเศรษฐกิจฟื้นตัว

ขณะที่อีกด้านหนึ่งของแนวนโยบายเศรษฐกิจแบบคู่ขนานนั้นจะเน้นที่การลงทุนภาคอุตสาหกรรม และการส่งออกขนาดใหญ่กับต่างชาติ เป็นหลัก และดำเนินแนวทางการบริหารเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ในเวลาต่อมา ดังเห็นได้จากการทำข้อตกลงการค้าเสรีแบบทวิภาคี (Free Trade Agreement; FTA) กับหลายๆประเทศ เช่น จีน ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สหรัฐอเมริกา และการแปรรูปรัฐวิสาหกิจที่สำคัญ เช่น การแปรรูปการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย การสื่อสารแห่งประเทศไทย ฯลฯ และความพยายามที่จะแปรรูปการไฟฟ้าฝ่ายผลิต (กฟผ.) เป็นต้น

ด้านการกระตุ้นเศรษฐกิจภายในนั้น รัฐบาลทักษิณเลือกใช้กลไกเพื่อครองใจผู้คนด้วยนโยบาย โครงการพักชำระหนี้เกษตรกร 3 ปี และการลดภาระหนี้ จัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 ล้าน ธนาคารคนจน/ธนาคารประชาชน ธนาคาร SMEs นโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ OTOP

โครงการพักชำระหนี้เกษตรกร 3 ปีและการลดภาระหนี้เป็นนโยบายที่รัฐบาลทักษิณได้นำมาใช้เป็นกลไกแรกๆในการครองใจเกษตรกรซึ่งเป็นฐานเสียงสำคัญในชนบท¹⁴ โดยได้ดำเนินการผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) โดยให้เกษตรกรสามารถเลือกที่จะชำระหนี้ 3 ปีโดยไม่เสียดอกเบี้ย หรือเลือกลดภาระหนี้ โดยที่ในช่วงพักชำระหนี้ นั้นรัฐบาลได้เข้าไปช่วยเกษตรกรในการปรับโครงสร้างหนี้ และฟื้นฟูอาชีพ¹⁵

นอกจากการพักชำระหนี้เกษตรกรเป็นเวลา 3 ปีแล้ว อีกกลไกหนึ่งที่ซื้อใจเกษตรกรได้ก็คือ การลดภาระหนี้ให้แก่เกษตรกรรายย่อย มาตรการดังกล่าวเป็นการลดภาระหนี้ให้กับเกษตรกรด้วยวิธีการต่างๆได้แก่ การลดภาระดอกเบี้ยลงร้อยละ 3 ให้แก่เกษตรกรที่เป็นสมาชิก ธกส. ที่มีหนี้ไม่เกิน 100,000 บาท เพื่อเป็นการจูงใจให้เกษตรกรที่มีค้างชำระส่งชำระหนี้คืนแก่ ธกส. ทำให้มีทุนหมุนเวียนเพื่อช่วยเหลือสมาชิกเพิ่มขึ้น¹⁶

นอกวิธีการลดดอกเบี้ยลง ยังใช้วิธีการอื่นเพื่อช่วยให้เกษตรกรสามารถชำระหนี้ได้ด้วยวิธีการปรับโครงสร้างหนี้ใหม่ ขยายระยะเวลาการชำระเงินต้นออกไปไม่เกินวันที่ 31 มีนาคม 2555 โดยไม่คิดดอกเบี้ย และรัฐบาลยังได้ร่วมมือกับสถาบันการเงินซึ่งเป็นเจ้าหนี้ของเกษตรกรที่เป็น

¹⁴ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ภาคอีสานซึ่งเป็นพื้นที่ที่รัฐบาลทักษิณมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนมาก ถึง 129 เสียง จากทั้งหมด 138 เสียง (รวมเสียงจากพรรคร่วมรัฐบาล และพรรคการเมืองที่อยู่รวมพรรคเข้ากับพรรคไทยรักไทยแล้ว) ดู คู่มือเลือกตั้ง 48 อนาคตประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2548), หน้า 75.

¹⁵ คณะกรรมการจัดทำรายงานแสดงผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ, 4 ปีช่วยประเทศไทย เพื่อคนไทย โดยรัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร (ปี 2544-2548), (มปท.: มปป., มปป.), หน้า 14-15.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15-16.

สมาชิก กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร เพื่อชะลอการดำเนินคดีหรือการบังคับคดีกับสมาชิกเป็นการชั่วคราวจนกว่าการเจรจาปรับโครงสร้างหนี้จะเสร็จ¹⁷

นโยบายพักชำระหนี้และลดภาระหนี้ให้แก่เกษตรกรเป็นกลไกแรกๆ ที่ผู้วิจัยมองว่า รัฐบาลทักษิณได้นำมาใช้เพื่อครองใจกลุ่มเกษตรกรก่อนเป็นอันดับแรก ในลำดับถัดมาจึงเริ่มที่จะใช้กลไกเชิงนโยบายที่มุ่งครองใจผู้คนในภาคการผลิตอื่น ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะในภาคการค้าและบริการ ด้วยการกำหนดนโยบาย “จัดหาแหล่งเงินทุนเพื่อเพิ่มรายได้”¹⁸ ซึ่งดำเนินการผ่านทางนโยบายต่างๆ ได้แก่ การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท จัดตั้งธนาคารคนจน/ธนาคารประชาชน ธนาคาร SMEs และนโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุน

กองทุนหมู่บ้าน เป็นกองทุนที่รัฐบาลทักษิณได้ให้เหตุผลถึงการจัดตั้งว่า เป็นกองทุนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้าน และชุมชนเมืองในด้านการเรียนรู้ การสร้างและการพัฒนาความคิดริเริ่ม รวมถึงการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ และสังคม ด้วยการจัดระบบบริหารเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านด้วยตนเอง ด้วยวงเงินหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท

นโยบายกองทุนหมู่บ้านนี้ในตอนต้นนั้นเรียกกันว่า กองทุนหมุนเวียนสำหรับเมืองและชนบท จำนวนเงินที่ 1 ล้านบาทที่ให้กับหมู่บ้านต่างๆ จำนวนเกือบ 7,000 หมู่บ้านนี้อาจเรียกได้อีกชื่อว่าเป็นโครงการให้กู้แบบหมุนเวียน โครงการนี้มีลักษณะเฉพาะไปที่การตั้งเป้าหมายไปที่การกระตุ้นเศรษฐกิจที่อยู่ในชนบท โดยที่ผู้นำหมู่บ้าน และธนาคารจะเป็นผู้พิจารณาโครงการและจัดสรรเงินกู้ที่คิดดอกเบี้ย 4% ขณะที่ถ้ากู้ยืมเงินจากธนาคารพาณิชย์ปกติในด้านการเกษตรจะคิดดอกเบี้ยอัตรา 5-8% และให้สมาชิกหมู่บ้านเป็นผู้ค้ำประกันกันเอง วัตถุประสงค์ของนโยบายนี้คือเพื่อเป็นการเพิ่มผลิตภาพ และมูลค่าส่วนเพิ่มที่จะเกิดจากกิจกรรมต่างๆ ที่สมาชิกคิดทำกันขึ้นมา เงินทุนจำนวนนี้อาจกู้โดยบุคคล ครุว์เรือน หรือกลุ่มเพื่อการก่อตั้งธุรกิจรายย่อยก็ได้¹⁹

ส่วน ธนาคารประชาชน นั้นเป็นแหล่งเงินทุนอีกแหล่งหนึ่งที่รัฐบาลทักษิณจัดให้มีขึ้นเพื่อสร้างโอกาสให้ประชาชนที่มีรายได้น้อยที่ต้องการประกอบอิสระแต่ขาดแคลนเงินทุนสามารถกู้เงินได้แทนการพึ่งพาเงินกู้ธนาคาร²⁰ รัฐบาลทักษิณถือว่าธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมมีบทบาทสำคัญมาก เพราะว่าธุรกิจระดับนี้มีสัดส่วนประมาณ 40-50% ของผลผลิตทั้งหมดภายในประเทศ (GDP) เป็นสัดส่วน 38% ของมูลค่าการส่งออก และ 69%²¹ ของแรงงานทั้งหมดในประเทศ การที่

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

¹⁹ ณัฐเศรษฐ์ พูลเจริญ, “วิวัฒนาการและชะตากรรมของทักษิโนมิกส์” ใน *ทางออกไทยยุคทักษิณกินเมือง*, จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจิตรธรรม, 2548), หน้า 94-95.

²⁰ คณะกรรมการจัดทำรายงานแสดงผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ, *4 ปีซ่อมประเทศไทย เพื่อคนไทย* โดยรัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร (ปี 2544-2548), หน้า 17.

²¹ ข้อมูลจาก ณัฐเศรษฐ์ พูลเจริญ, “วิวัฒนาการและชะตากรรมของทักษิโนมิกส์” ใน *ทางออกไทยยุคทักษิณกินเมือง*, จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจิตรธรรม, 2548), หน้า 94-95.

รัฐบาลทักษิณเลือกให้ความสำคัญกับธุรกิจกลุ่มนี้เพราะมองว่ามีศักยภาพที่จะปรับเปลี่ยนตามการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ ได้ง่าย และรวดเร็ว และมีศักยภาพพอในการสร้างนวัตกรรมการผลิตได้ด้วย

เช่นเดียวกันกับอีกกลไกหนึ่งคือ นโยบายการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน ซึ่งช่วยให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้โดยการนำสินทรัพย์อันได้แก่สิทธิในการครอบครองที่ดินทำกินไปใช้เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ได้²²

นโยบายการแปลงสินทรัพย์เป็นทุนนั้น เป็นนโยบายที่พยายามนิยามและจัดชั้นของทรัพย์สินเสียใหม่เพื่อใช้เป็นเอกสารแสดงสิทธิตามกฎหมายและใช้เป็นหลักประกันเงินกู้ได้ นโยบายนี้มีแนวคิดหลักว่าทรัพย์สินต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกรรมสิทธิ์ที่ดิน ทรัพย์สินทางปัญญา ทรัพย์สินที่เป็นเครื่องจักร ฯลฯ สามารถนำมาทำให้ถูกกฎหมายเพื่อใช้เป็นหลักประกันในการเข้าถึงแหล่งทุนได้ ซึ่งน่าจะเหมาะสมกับผู้มีรายได้น้อยโดยตรง

แนวคิดเรื่องการแปลงสินทรัพย์เป็นทุนนั้น นำมาจากนักเศรษฐศาสตร์ชาวเปรู ชื่อ Hernando De Soto ซึ่งเขาเป็นผู้ค้นพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศด้อยพัฒนานั้นถือทรัพย์สินในรูปแบบที่ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ เช่นกรรมสิทธิ์และแพ่งลอยที่ไม่มีหลักฐานแสดงความเป็นเจ้าของตามกฎหมาย และไม่อาจจะใช้เพื่อเป็นหลักประกันในการเข้าถึงแหล่งทุนได้ ทำให้กรรมสิทธิ์ที่มีนั้น ไม่อาจเปลี่ยนเป็นทุน หรือซื้อขายกับผู้อื่นได้²³

กลไกเชิงนโยบายเศรษฐกิจอีกนโยบายหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดก็คือ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product : OTOP) หรือโอท็อป ซึ่งรัฐบาลทักษิณได้ให้เหตุผลถึงการจัดให้มีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์นี้ขึ้นมาว่า²⁴ 1) เพื่อให้แต่ละชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้าโดยรัฐพร้อมที่จะเข้าช่วยเหลือในด้านความรู้สมัยใหม่ และการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศด้วยระบบร้านค้าเครือข่ายและอินเทอร์เน็ต หรือกล่าวได้ว่าเป็นการเชื่อมโยงรากหญ้ากับเวทีโลกเข้าด้วยกัน และ2) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างรายได้ด้วยการนำทรัพยากร ภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่ม เป็นที่ต้องการของตลาด ทั้งในและต่างประเทศ

²² คณะกรรมการจัดทำรายงานแสดงผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ, 4 ปีซ่อมประเทศไทย เพื่อคนไทย โดยรัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร (ปี 2544-2548), หน้า 18-19.

²³ ณัฐเศรษฐ์ พูลเจริญ, “วิวัฒนาการและชะตากรรมของทักษิโนมิกส์” ใน *ทางออกไทยยุคทักษิณกินเมือง*, จุไรรัตน์ แสงใจรักษ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สถาบันวิถีทรรศน์, 2548), หน้า 97.

²⁴ <http://www.thaitambon.com/OTOP/Info/Info1A.htm> [2 กุมภาพันธ์ 2550]

เป้าหมายของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์นี้ก็คือ 1) มุ่งสร้างงาน สร้างรายได้ แก่ชุมชน 2) สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ให้สามารถคิดเอง ทำเอง ในการพัฒนาท้องถิ่น 3) ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 4) ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์²⁵

- นโยบายเชิงสังคม

นอกจากการให้ความสำคัญต่อบทบาทของนโยบายเศรษฐกิจแล้ว ผู้วิจัยมองว่านโยบายเชิงสังคมนั้นก็เป็นกลไกเชิงนโยบายหนึ่งที่มีความสำคัญในการเป็นอาวุธที่ใช้เพื่อครองใจผู้คนได้ไม่แพ้กัน

นโยบายเชิงสังคมที่รัฐบาลทักษิณนำมาใช้เป็นอาวุธในสงครามยึดพื้นที่ทางความในสมัยแรกของการครองอำนาจนั้น เริ่มต้นที่การให้ความสำคัญกับ *โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค*²⁶ ซึ่งเป็นโครงการที่รัฐบาลได้นำมาปฏิบัติตามแนว *นโยบายสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า* เพื่อลดรายจ่ายโดยรวมของประชาชนในการดูแลรักษาสุขภาพ โดยเสียค่าใช้จ่ายเพียงครั้งละ 30 บาท และสร้างโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานอย่างทั่วถึง และเท่าเทียมกัน²⁷

นโยบายเชิงสังคมในด้านอื่นที่รัฐบาลทักษิณได้นำมาใช้เป็นกลไกหลักในการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำเหนือพื้นที่ประชาสังคมคือ การประกาศแนวนโยบายการ *ทำสงคราม 3 อย่าง* ของรัฐบาลทักษิณ ได้แก่ การต่อสู้เพื่อเอาชนะ ความยากจน ยาเสพติด และการทุจริต

การทำสงครามอย่างแรกจากทั้งหมด 3 อย่างนั้น คือ *การต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน* ซึ่งได้มีการดำเนินการควบคู่ไปกับนโยบายเศรษฐกิจต่างๆ ได้แก่ โครงการพักชำระหนี้เกษตรกร 3 ปี และการลดภาระหนี้ จัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท ธนาคารคนจน/ธนาคารประชาชน ธนาคาร SMEs นโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุน และโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ OTOP

นอกเหนือไปจากการดำเนินการเพื่อเอาชนะความยากจนผ่านกลไกนโยบายเศรษฐกิจแล้ว รัฐบาลทักษิณยังได้ทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดกับประชาชนอย่างรอบด้านด้วยการใช้กลไกนโยบายเชิงสังคมควบคู่กันไปด้วย

นโยบายเชิงสังคมของรัฐบาลทักษิณที่มุ่งเอาชนะความยากจน ได้แก่ *นโยบายแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ* หรือการจัดให้มี *การลงทะเบียนคนจน* ซึ่งเป้าหมายหลักของ

²⁵ เรื่องเดียวกัน.

²⁶ โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรคนี้เป็นนโยบายที่ประชาชนชื่นชอบมากที่สุดเป็นอันดับสองรองจากนโยบายจัดระเบียบสังคมในช่วงระยะแรกในการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณ ดู สวนดุสิตโพล “1 ปี “รัฐบาลทักษิณ” [Online]. แหล่งที่มา: http://dusitpoll.dusit.ac.th/2545/2545_018.html [15 มกราคม 2550]

²⁷ คณะกรรมการจัดทำรายงานแสดงผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ, 4 ปีซ่อมประเทศไทย เพื่อคนไทย โดยรัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร (ปี 2544-2548), หน้า 29.

นโยบายนี้ก็คือ การจัดความยากจนให้หมดสิ้นไปจากประเทศไทยภายในปี 2551 โดยการมุ่งเพิ่มรายได้ ลดค่าใช้จ่าย และขยายโอกาสให้แก่ประชาชน²⁸

ส่วนวัตถุประสงค์ของ “การจัดทะเบียน/ลงทะเบียน” เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนนั้น คือ เป็นการรวบรวมข้อมูลความเดือดร้อนของประชาชนเพื่อให้รัฐบาลใช้ในการแก้ไขปัญหาทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับภาพรวม นอกจากนี้ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการชี้ประเด็นปัญหา และเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ ตรวจสอบข้อมูล ตลอดจนร่วมวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา ภายใต้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ อย่างเอื้ออาทรของทุกภาคส่วนในสังคม เพื่อเป้าหมายให้ประชาชนคนไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์²⁹

กลุ่มเป้าหมายของนโยบายนี้ ประกอบไปด้วยผู้ประสบปัญหาใน 7 เรื่องด้วยกันได้แก่

- 1) ปัญหาที่ดินทำกิน ให้จัดทะเบียนเป็นรายครัวเรือน โดยเก็บข้อมูลจากหัวหน้าครัวเรือน หรือผู้แทนคนใดคนหนึ่งที่ได้รับมอบหมาย
- 2) ปัญหาคนเร่ร่อน ให้จัดทะเบียนเป็นรายบุคคล
- 3) ปัญหาผู้ประกอบการอาชีพผิดกฎหมาย ให้จัดทะเบียนเป็นรายบุคคล
- 4) การให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียน/นักศึกษา ให้มีรายได้จากอาชีพที่เหมาะสมให้จัดทะเบียนเป็นรายบุคคล โดยกระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบดำเนินการในปัญหานี้
- 5) ปัญหาการถูกหลอกลวง ให้จัดทะเบียนเป็นรายบุคคล
- 6) ปัญหาหนี้สินภาคประชาชน ให้จัดทะเบียนเป็นรายบุคคล
- 7) ปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจน ให้จัดทะเบียนเป็นรายบุคคล

นโยบายแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการด้วยการลงทะเบียน/จัดทะเบียนคนจนนี้มีประชาชนเข้าร่วมลงทะเบียนแจ้งปัญหาของตนกว่า 8 ล้านคน รวมประเด็นปัญหามากกว่า 12 ล้านปัญหาดด้วยกัน³⁰

การทำสงครามเพื่อเอาชนะยาเสพติด เป็นหนึ่งในสงคราม 3 อย่างที่สามารถครองใจผู้คนได้เช่นกัน โดยที่รัฐบาลทักษิณได้ประกาศทำสงครามกับยาเสพติดเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2546 เนื่องมาจากการแพร่ระบาดของยาเสพติดกระจายอยู่ทุกจังหวัดของประเทศไทย ด้วยเหตุนี้รัฐบาลทักษิณจึงมีมาตรการในการจัดการขั้นเด็ดขาดด้วยแนวคิดที่ว่า “ผู้ค้าต้องได้รับการลงโทษ ผู้เสพยา

²⁸ แนวทางการจัดทะเบียนเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ. 2546. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.

²⁹ แนวทางการจัดเวทีประชาคมเพื่อตรวจสอบยืนยันความถูกต้องของข้อมูลผู้จดทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ. 2547. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.

³⁰ ข้อมูลจากกระทรวงการคลัง ณ วันที่ 15 กันยายน 2547 อ้างถึงใน คณะกรรมการจัดทำรายงานแสดงผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ, 4 ปีซ่อมประเทศไทย เพื่อคนไทย โดยรัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร (ปี 2544-2548), หน้า 28.

ต้องได้รับการรักษา”³¹ ซึ่งนับจากที่ได้ดำเนินการด้วยระยะเวลาเพียงไม่กี่เดือน ก็พบว่าการแพร่ระบาดของยาเสพติดได้ลดระดับความรุนแรงลง โดยได้มีการจับกุมผู้ค้า ผู้ผลิต และผู้เสพมากกว่า 5 แสนคดี³²

นโยบายเชิงสังคมถดถอยที่สำคัญและครองใจผู้คนไม่แพ้กันคือ นโยบายจัดระเบียบสังคม³³ ซึ่งนโยบายการจัดระเบียบสังคมของรัฐบาลทักษิณนั้นได้ถูกนำมาใช้ในช่วงต้นของการครองอำนาจ กล่าวคือมีการให้ความสำคัญมากในช่วงปีแรกของการบริหารประเทศ (พ.ศ. 2544) โดยการรับผิดชอบของร.ต.อ.ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ ในฐานะ ประธานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด และดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น

นโยบายจัดระเบียบสังคมนั้นเป็นแผนย่อยในยุทธศาสตร์ เพื่อประกาศสงครามกับยาเสพติดของรัฐบาล โดยมีที่มาจากการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ระหว่างวันที่ 10-11 มีนาคม 2544 ณ จังหวัดเชียงราย โดยได้กำหนดอำนาจหน้าที่ที่ต้องดำเนินงาน 4 เรื่องคือ

1. แก้กฎหมายเดิม
2. ออกกฎหมายใหม่
3. สร้างเอกภาพในกระบวนการยุติธรรม
4. ดำเนินการเกี่ยวกับสังคม ซึ่งต่อมาได้ขยายความออกเป็นนโยบายจัดระเบียบสังคม

ดังนั้น นโยบายจัดระเบียบสังคมจึงเป็นส่วนย่อย 1 ใน 4 ข้อยุทธศาสตร์การประกาศสงครามกับยาเสพติดของรัฐบาล ที่นอกจากจะตัดเส้นทางลำเลียงยาเสพติดทั้งในประเทศและตามแนวชายแดนแล้ว ยังมุ่งเป้าหมายทำลายจุดปล่อย หรือตลาดจำหน่ายยาเสพติด 3 พื้นที่ที่สำคัญ คือ โรงงาน โรงเรียน และสถานบริการ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย

นโยบายจัดระเบียบสังคมได้ส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการสถานบริการทั้งนี้เพราะระเบียบขั้นตอนในการขออนุญาตเปิดสถานบริการเข้มงวดมากขึ้น มีการควบคุมเรื่องเวลาเปิด-ปิดอย่างเคร่งครัด และมีการเข้าตรวจค้นจากเจ้าหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยอยู่เป็นประจำ นอกจากนี้ยังมีการควบคุมสถานที่ (Zoning) ในการเปิดสถานบริการอีกด้วย แต่ขณะเดียวกันนโยบายจัดระเบียบสังคมนี้อีกกลับได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากประชาชนในสังคม³⁴ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้ปกครองที่เป็นห่วงบุตรหลานของตนเอง

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

³² เรื่องเดียวกัน.

³³ ดู http://www.mahadthai.com/html/zoning_detail01.html [22 มกราคม 2550] และ <http://www.mahadthai.com/html/planzoning.html> [22 มกราคม 2550]

³⁴ ดังเห็นได้จากประชาชนกว่าร้อยละ 54.24 นั้นเห็นด้วยกับการจัดระเบียบสังคมพร้อมกับให้ความสนับสนุนด้วย ขณะที่เห็นด้วยเพียงอย่างเดียว ร้อยละ 32.56 ในปี 2544 ดู สวนดุสิตโพล "ภาพรวมการจัดระเบียบสังคม" ในสาขา "ประชาชน" [Online]. แหล่งที่มา: http://dusitpoll.dusit.ac.th/2544/2544_096.html [22 มกราคม 2550]

โครงการเอื้ออาทรต่างๆ ก็เป็นนโยบายเชิงสังคมอีกชนิดหนึ่งที่ครองใจประชาชนคนไทย โดยเฉพาะคนจนเป็นอย่างมาก รัฐบาลทักษิณได้ดำเนินนโยบายเอื้ออาทรในหลายโครงการด้วยกัน โดยมีจุดเริ่มจากโครงการ บ้านเอื้ออาทร เพื่อแก้ไขปัญหาขาดแคลนที่อยู่อาศัยของประชาชนซึ่งมีจำนวนเกือบ 2 ล้านคนที่ไม่มีบ้านอาศัยอยู่เป็นของตนเอง จึงได้จัดให้มีการสร้างบ้านที่ราคาถูกลงให้ประชาชนที่มีรายได้น้อยได้มีโอกาสมีบ้านเป็นของตนเองได้ นอกจากนี้รัฐบาลทักษิณดำเนินนโยบาย บ้านมั่นคง ควบคู่กันไปกับโครงการบ้านเอื้ออาทรด้วย โดยที่โครงการบ้านมั่นคงนั้นเป็นโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้แก่คนจนในชุมชนแออัดทั่วประเทศ เพื่อแก้ปัญหาความไม่มั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัย เพื่อสร้างชุมชนที่มั่นคง โดยเน้นให้คนจนมีส่วนร่วมสำคัญในการพัฒนาที่อยู่อาศัยของตนเอง³⁵

จนกระทั่งช่วงปลายของการครองอำนาจในสมัยแรกรัฐบาลทักษิณก็ได้ใช้กลไกนโยบายเพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดเหนือผู้คนในประชาสังคมกลับมา หลังจากที่ต้องประสบกับภาวะขาลงช่วงแรกในช่วงปี 2547 เนื่องจากเป็นช่วงปลายของการครองอำนาจ และใกล้ถึงการเลือกตั้งทั่วไป ทุกขณะรัฐบาลทักษิณจึงได้ผลักดัน นโยบาย SML “ลดอำนาจรัฐ เพิ่มอำนาจประชาชน” หรือโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน ออกมาเพื่อดึงคะแนนนิยมกลับมาจากผู้คนในสังคม

นโยบาย SML นี้รัฐบาลทักษิณได้ให้เหตุผลถึงการกำหนดนโยบายว่า³⁶ 1) เพื่อพัฒนาศักยภาพของประชาชน ให้มีความพร้อมในกระบวนการสร้างสรรค์ความคิดและนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติในด้านการดำรงชีวิตและมีอาชีพ อย่างมีคุณภาพมั่นคงและยั่งยืน 2) เพื่อเป็นเครื่องมือซึ่งทำให้เห็นทิศทางและความต้องการที่แท้จริงของประชาชน (Demand) 3) เป็นรูปแบบในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลในภาคประชาชนจากการมีส่วนร่วมในกระบวนการ เพื่อการดำรงชีพและการมีอาชีพของประชาชนโดยรวม และ 4) เป็นการเตรียมความพร้อมของประชาชนในหมู่บ้าน เกิดการสร้างผู้นำในท้องถิ่นที่มาจากภาคประชาชนโดยแท้จริง เพื่อการพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่นและการกระจายอำนาจที่มีประสิทธิภาพในอนาคต ส่วนกลุ่มเป้าหมาย หรือประชาชนที่รับประโยชน์นั้นถูกจำแนกตามจำนวนประชากรของชุมชนดังต่อไปนี้

³⁵ คณะกรรมการจัดทำรายงานแสดงผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ, 4 ปีซ่อมประเทศไทย เพื่อคนไทย โดยรัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร (ปี 2544-2548), หน้า 41.

³⁶ <http://www.rmutil.ac.th/sml/th3/sml-history.php> [15 มกราคม 2550]

นโยบาย SML แบ่งหมู่บ้านออกเป็น 3 ขนาด ตามขนาดของพื้นที่และประชากร ได้แก่

จำนวนหลังคาเรือน	จำนวนประชากร	งบประมาณที่ได้รับการจัดสรร
หมู่บ้านขนาดเล็ก (Small)	ประชากรไม่เกิน 500 คน	200,000 บาทต่อปี
หมู่บ้านขนาดกลาง (Medium)	ประชากร 501-1,000 คน	250,000 บาทต่อปี
หมู่บ้านขนาดใหญ่ (Large)	ประชากรเกิน 1,000 คน	300,000 บาทต่อปี

ตารางที่ 2: แสดงเกณฑ์ในการจัดสรรงบประมาณของโครงการ SML

นอกเหนือจากนโยบายเชิงสังคมดังกล่าวข้างต้นซึ่งผู้วิจัยมองว่าเป็นกลไกเชิงนโยบายหลักที่มีความสำคัญต่อการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจมาแล้ว ก็ยังมีนโยบายเชิงสังคมอื่นๆอีกที่มีความสำคัญแม้จะไม่ได้มีฐานะเป็นกลไกหลักก็ตาม ได้แก่ นโยบายปราบปรามผู้มีอิทธิพลและอาชญากรรม การป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ และแก้ไขปัญหาแรงงาน นโยบายลดอุบัติเหตุในช่วงเทศกาลสำคัญ โครงการเมืองไทยแข็งแรง (Healthy Thailand), โครงการอาหารปลอดภัย โครงการน้ำประปาดื่มได้ โครงการประกันภัยอุบัติเหตุเอื้ออาทร, โครงการจักรยานยืมเรียน โครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งทุนการศึกษา โครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน ฯลฯ

จากการดำเนินการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจผ่านทางกลไกนโยบายต่างๆดังกล่าวมา รัฐบาลทักษิณสามารถครองใจผู้คนได้ในระดับหนึ่งดังเห็นได้จากคะแนนนิยม และความพึงพอใจจากประชาชน³⁷ และความคิดเห็นของผู้คนส่วนหนึ่งที่ว่า

³⁷ ดังเห็นได้จากความเชื่อมั่นที่ประชาชนมีต่อรัฐบาลทักษิณในภาพรวม ปี 2545 ซึ่งรัฐบาลบริหารประเทศครบ 1 ปีนั้น ประชาชนให้คะแนนรัฐบาลทักษิณเฉลี่ย 6.87 จาก 10 คะแนน ส่วนในปี 2546 ประชาชนกว่าร้อยละ 65.98 ยังให้ความเชื่อมั่นต่อรัฐบาล ขณะที่ความเชื่อมั่นในปี 2547 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของการครองอำนาจในสมัยแรกนั้น ถึงแม้ว่าคะแนนนิยมจะลดลงจากปีก่อนหน้านั้น แต่ประชาชนกว่าร้อยละ 58.61 ก็ยังคงให้ความเชื่อมั่นต่อรัฐบาลทักษิณ ดู ส่วนดุสิตโพล “1 ปี “รัฐบาลทักษิณ” [Online]. แหล่งที่มา: http://dusitpoll.dusit.ac.th/2545/2545_018.html [22 มกราคม 2550]; “ความมั่นใจของประชาชน ต่อรัฐบาลและฝ่ายค้าน ในปี 2546” [Online]. แหล่งที่มา: http://dusitpoll.dusit.ac.th/2546/2546_001.html [22 มกราคม 2550] และ “ความมั่นใจของประชาชน ต่อ “รัฐบาล” และ “ฝ่ายค้าน” ในปี 2547 [Online]. แหล่งที่มา: http://dusitpoll.dusit.ac.th/2547/2547_001.html [22 มกราคม 2550]

“นับว่าท่านนายกฯทักษิณเป็นอัศวินม้าขาวเข้ามาบริหารประเทศ ในช่วงภาวะวิกฤติ ประเทศไทยเกือบล้มละลายแต่ก็สามารถแก้ไข ปัญหาได้ในระดับหนึ่งในหลาย ๆ เรื่อง เช่นยาเสพติด การจัดระเบียบสังคม เยาวชนส่วนใหญ่ดีขึ้นขอชื่นชม”³⁸

“ชื่นชมในความคิด แนวคิด ได้อ่านหนังสือท่านหลายเล่ม เช่น ตาตุดาวท้าวติดดิน คิดอย่างทักษิณ บทความต่างๆ ตลอด สรุปว่า ท่านเก่งจริง ทั้งความคิด และผลงานก็อยู่ในขั้น ยอมรับได้ ดีมากใน บางเรื่อง เช่น การปราบยาเสพติดซึ่งเมื่อก่อนผม และครอบครัว ท้อแท้แล้วว่าต่อไปเราจะอยู่กันอย่างไร เมื่อยาเสพติดเต็มบ้านเต็ม เมืองอย่างนี้ แต่ท่านทำได้ ขอให้กำลังใจท่านครับ”³⁹

จะเห็นได้ว่ากลไกการครองอำนาจนั้นส่งผลต่อความคิดจิตใจของผู้คนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายเชิงสังคมในการทำสงครามกับยาเสพติดนั้นสามารถครองใจผู้คนใน สังคมได้ค่อนข้างดี การดำเนินนโยบายดังกล่าวเป็นการเพิ่มคะแนนนิยมทางการเมืองให้กับรัฐบาล ทักษิณได้อีกมาก

3) กลไกนโยบายที่ใช้หาเสียงเพื่อกลับสู่อำนาจในปี 2548

เมื่อรัฐบาลทักษิณบริหารประเทศจนครบวาระ 4 ปีแรก ก็ถึงกำหนดที่จะต้องมีการเลือกตั้ง ทั่วไป ซึ่งมีขึ้นในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2548 รัฐบาลทักษิณหลังจากที่ได้นำกลไกหลักเชิงนโยบายใน ด้านต่างๆมาใช้และประสบความสำเร็จอย่างสูงในการเลือกตั้งทั่วไปในปี 2544 ทำให้ในการ เลือกตั้งในปี 2548 นั้น แนวนโยบายของรัฐบาลทักษิณ/พรรคไทยรักไทย จึงไม่เปลี่ยนไปจากเดิม โดยมีการใช้กลไกนโยบาย ที่เรียกว่า “4 ปี ช่อม 4 ปีสร้าง”⁴⁰ เป็นกลไกหลักในการยึดกุมพื้นที่ ประชาสังคมเพื่อให้ได้รับคะแนนเสียงจากประชาชนให้มากที่สุด เพื่อกลับไปครองอำนาจอีกครั้ง เป็นสมัยที่สอง

³⁸ ที่มา เว็บไซต์รัฐไปไม่ด โดยน้าชาติ ประชาชื่น [Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.matichon.co.th/youth/youth.php?tagsub=031106&tag950=03you30280547&show=1> [3 พฤษภาคม 2550]

³⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁰ นโยบายที่ใช้ในการหาเสียงเลือกตั้งในเดือนกุมภาพันธ์ 2548 นั้นได้เริ่มนำเสนอครั้งแรก เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2547 ภายใต้อัฒ “คิกออฟ แคมเปญ” มุ่งสู่เป้าหมายชัยชนะในการเลือกตั้ง 400 เสียง

กลไกเงินนโยบายที่เรียกว่า “4 ปี ซ่อม 4 ปี สร้าง”⁴¹ นั้นเป็นกลไกหลักในการยึดพื้นที่ทางความคิดเหนือพื้นที่ประชาสังคม โดยทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการครองใจผู้คน เพื่อให้เลขาธิการทักษิณกลับเข้าสู่อำนาจอีกครั้งหนึ่ง โดยมีการนำเสนอโครงการต่างๆที่ใช้สำหรับการหาเสียงดังต่อไปนี้

- ตั้งคาราวานแก้จน ที่จะออกเดินทางสำรวจทุกหลังคาเรือน
- โครงการเอสพีวี เกษตรกรกู้สร้างอาชีพ ใช้หนี้คืนด้วยผลผลิต แต่ได้กำไรเป็นเงิน
- แปลงกองทุนหมู่บ้านที่มีความพร้อมให้เป็นธนาคารหมู่บ้าน
- จัดสรรตัว 2 ล้านตัวกระจายสู่เกษตรกรที่อยากจะเลี้ยงทั่วประเทศ
- ตั้งคาราวานเสริมสร้างเด็ก จะมีการแจกของขวัญแก่เด็กที่เกิดใหม่ทุกคน และจัดให้มีคู่มือพัฒนาเด็กเล็กตั้งแต่แรกเกิด
- จัดสรรโครงการประปาหมู่บ้านให้ทุกหมู่บ้านและทุกหลังคาต้องมีไฟฟ้า
- ประชาชนต้องมีบ้านเป็นของตนเอง
- จัดสรรงบ เอส เอ็ม แอล ให้ทุกหมู่บ้าน
- ขุดบ่อเก็บน้ำ 1,260 ลูกบาศก์เมตร ให้เกษตรกรจ่ายเพียงบ่อละ 2,500 บาท
- ลูกหลานไทยเรียนไม่ต้องจ่ายจนถึงมหาวิทยาลัย จบแล้วค่อยผ่อนใช้เมื่อมีงานทำ
- ดิดคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตทุกโรงเรียนทั่วประเทศ
- ขยายโรงเรียน โรงพยาบาล และดูแลสิ่งแวดล้อม
- จัดสรรงบ 1 ล้านล้านบาทสร้างรถไฟฟ้าสำหรับกรุงเทพฯและปริมณฑล ระยะทาง 291 กิโลเมตร
- ลดภาษีให้ลูกที่เลี้ยงพ่อแม่รวมทั้งพ่อตาแม่ยาย
- สร้างอุทยานการเรียนรู้ให้เป็นแหล่งชุมชนใหม่ของวัยรุ่น
- ทำสงครามกับยาเสพติดอย่างไม่หยุดยั้ง

นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอการสร้างหลักประกันสุขภาพให้ทุกคน จาก “30 บาท รักษาทุกโรค” สู่ “30 บาท ช่วยคนไทยห่างไกลโรค”⁴² โดยให้บริการเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

- บริการเคลือบหลุมร่องฟัน (Sealant) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ทั่วประเทศ
- ตรวจ คัดกรองโรคขาดไทรอยด์ฮอร์โมนในเด็กแรกเกิด เพื่อป้องกันปัญหาความ

⁴¹ http://www.thairakthai.or.th/trtp/detail/4_repair.asp [2 ตุลาคม 2549];

http://www.thairakthai.or.th/trtp/detail/4_build.asp [2 ตุลาคม 2549] ; ณัฐเศรษฐ์ พูลเจริญ, “วิวัฒนาการและชะตากรรมของทักษิณมิกซ์” ใน ทางออกไทยยุคทักษิณกินเมือง, จูไรต์ สแนจรัก, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจิตรศิลป์, 2548), หน้า 99. และ นันทนา นันทวโรภาส, ชนะเลือกตั้งด้วยพลังการตลาด, (กรุงเทพฯ: ขอลิดด้วยคน, 2549), หน้า 63.

⁴² http://www.thairakthai.or.th/trtp/campaign/index_30Baht.asp [2 ตุลาคม 2549]

บทพร่องทางสมอง

- ตรวจสอบสภาพพนักงานขับรถสาธารณะ เช่น รถขสมก. รถบขส. และแท็กซี่
- ตรวจสอบสภาพแก่ข้าราชการ และคนงาน
- ตรวจมะเร็งเรื้อรังปากมดลูกให้หญิงอายุ 35-60 ปี
- ตรวจหาความเสี่ยงเพื่อป้องกันโรคหัวใจ เส้นเลือดสมอง และโรคไต
- ตรวจสอบสภาพช่องปาก และทำฟันปลอมให้ผู้สูงอายุ
- ตรวจสอบสภาพและความพิการ เพื่อขึ้นทะเบียนผู้พิการรายใหม่
- บริการอื่นๆ เช่น ตรวจพัฒนาเด็กเล็ก ให้วัคซีนครบชุด คัดกรองโรคทาลัสซีเมีย

วางแผนครอบครัว และให้คำปรึกษาก่อนแต่งงาน ให้ยาด้านไวรัสเอดส์จากแม่สู่ลูก เป็นต้น

จะเห็นได้กลไกเชิงนโยบายที่รัฐบาลทักษิณนำมาใช้เพื่อหาเสียงในการเลือกตั้งปี 2548 นั้น ยังคงรักษาแนวทางของนโยบายเชิงเศรษฐกิจไว้เช่นเดิม เพียงแต่มีการเพิ่มเติมโครงการบางอย่างเท่านั้น แต่ในการเลือกตั้งครั้งนี้รัฐบาลทักษิณได้หันมาเพิ่มน้ำหนักความสำคัญของนโยบายเชิงสังคมมากขึ้น และปรับปรุงนโยบายเชิงสังคมที่เป็นกลไกที่สามารถครองใจผู้คนอย่าง นโยบาย 30 บาท รักษาทุกโรคให้รองรับการบริการที่เพิ่มขึ้นอีกด้วย

ท่ามกลางปัญหานานัปการที่รัฐบาลทักษิณต้องเผชิญในช่วงปีสุดท้ายของการครองอำนาจในสมัยแรก แต่ด้วยกลไกเชิงนโยบายที่มีพลัง และกลไกการจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำที่ได้ผล (จะได้นำเสนอในหัวข้อถัดไป) กอปรกับความไม่เข้มแข็งเพียงพอของพรรคการเมืองคู่แข่ง⁴³ ทำให้รัฐบาลทักษิณได้ครองอำนาจต่อเป็นสมัยที่สองด้วยชัยชนะในการเลือกตั้งทั่วไปวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2548 อย่างถล่มทลาย ด้วยจำนวนเสียงส.ส.ถึง 377 เสียง ส่งผลให้รัฐบาลทักษิณในสมัยที่สองนั้นเป็นรัฐบาลพรรคเดียวเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์

⁴³ หมายความว่าถึงพรรคประชาธิปัตย์ภายใต้การนำของนายบัญญัติ บรรทัดฐานที่ถูกมองว่าเป็นผู้นำพรรคการเมืองที่ไม่มีผลงาน และไม่มีความโดดเด่นพอที่จะเปรียบเทียบกับพ.ต.ท.ทักษิณ รวมถึงนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ว่าที่หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ คนใหม่ในขณะนั้น ก็มีความโดดเด่นเฉพาะเรื่องการวิพากษ์วิจารณ์เท่านั้น นอกจากนี้แนวนโยบายที่ได้เริ่มนำเสนอต่อสังคมในช่วงปลายปี 2547 ภายใต้แนวคิด “ถึงเวลา...ทางขึ้นประเทศไทย” นั้น เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าเป็นการเสนอนโยบายที่ขัดแย้งในตัวเอง อยู่ในที่ กล่าวคือ ในด้านหนึ่งพรรคประชาธิปัตย์เสนอว่าจะไม่สร้างปัญหาให้ประเทศ 6 ประการคือ 1. ไม่เป็นเผด็จการรวบอำนาจ 2. ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนและไม่คอร์รัปชันเชิงนโยบาย 3. ไม่ขายรัฐวิสาหกิจ 4. ไม่มอมเมาประชาชน 5. ปฏิรูปสื่อเสรี และ 6. ไม่ปิดหูปิดตาประชาชน แต่ในอีกด้านหนึ่งนโยบายของพรรคประชาธิปัตย์ก็ไม่ได้มีความแตกต่างไปจากนโยบายประชานิยมของไทยรักไทย เช่น ให้มีการรักษาพยาบาลฟรี และอีกหลายโครงการที่มีลักษณะ “สัญญาว่าจะให้” โปรดดู กองบรรณาธิการ ประชาชาติธุรกิจ, 3 ทศวรรษประเทศไทยยุคทุนนิยมไล่ล่า, (กรุงเทพฯ: ประชาชาติธุรกิจ, 2549), หน้า 196-197. และ “คู่มือ นโยบายประชาธิปัตย์ ความหวังอยู่ที่ไหน”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 32 (24-30 ธันวาคม 2547), หน้า 15.

กลไกหลักอีกอันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการยึดกุมพื้นที่ทางความคิดของประชาชนก็คือ กลไกการจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำ ซึ่งมีผลต่อการทำให้ประชาชนรับรู้ เข้าใจ ตลอดจนมีความคิดทัศนคติต่อรัฐบาลได้ตามที่รัฐบาลทักษิณต้องการ

ข. การจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำ

กลไกการครองอำนาจนำอีกกลไกหนึ่งซึ่งเป็นกลไกหลักที่รัฐบาลทักษิณได้นำมาใช้เป็นอาวุธในการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดควบคู่กันไปกับกลไกเชิงนโยบายต่างๆ ก็คือ การจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำ ซึ่งก็คือ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรนั่นเอง

การจัดการภาพลักษณ์ของพ.ต.ท.ทักษิณ นั้น ผู้วิจัยมองว่าเป็นการพยายามสร้าง หรือจัดให้มีขึ้นมาเพื่อครอบงำความคิดจิตใจผู้คนเพื่อให้มองว่าผู้นำของรัฐบาลทักษิณ คือพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรนั้น 1) มีวิสัยทัศน์กว้างไกล 2) มีตัวตนเข้าถึงง่าย เรียบง่าย และเป็นกันเอง 3) มีภาวะผู้นำสูง และ 4) เพื่อเบี่ยงเบนประเด็นความสนใจจากสังคม

1) มีวิสัยทัศน์กว้างไกล

การจัดการภาพลักษณ์ของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในยุคเริ่มแรกนับจากที่ได้ประกาศตั้งพรรคไทยรักไทย ก็คือ การสร้างภาพลักษณ์ให้ผู้คนยอมรับว่าพ.ต.ท.ทักษิณ นั้นเป็นนักบริหารที่ประสบความสำเร็จ เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นนักธุรกิจหนุ่มผู้ประสบความสำเร็จในทางธุรกิจเป็นอย่างสูงจากกิจการด้านการสื่อสาร โทรคมนาคม และการให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่⁴⁴

พ.ต.ท.ทักษิณ ได้เคยกล่าวว่า “ผมรวยแล้ว ไม่โกง ขอมาอาสารับใช้ประเทศชาติ” ซึ่งเป็นการนำเสนอภาพลักษณ์ของความเป็นผู้นำที่แตกต่างออกไปจากผู้นำ คนอื่นที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่มักจะมีที่มา และมีภาพลักษณ์ของการเป็นข้าราชการทหาร ข้าราชการพลเรือน และนักกฎหมาย เป็นหลัก แต่พ.ต.ท.ทักษิณ นั้นกลับนำเสนอภาพของการเป็นนักบริหาร/นักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จ และประกาศตนชัดเจนว่าต้องการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองเพื่อทำงานรับใช้ประเทศชาติ หลังจากประสบความสำเร็จในด้านธุรกิจอย่างสูงแล้ว

ภายหลังการได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งทั่วไปวันที่ 6 มกราคม 2544 อย่างถล่มทลาย ซึ่งการจัดการภาพลักษณ์ของการเป็นนักบริหารที่มุ่งมั่นเข้ามาแก้ไขปัญหาคอขวดต่างๆ ที่รุมเร้าสังคมไทยอยู่ในเวลานั้น ควบคู่ไปกับการนำเสนอแนวคิดของพรรคไทยรักไทยที่ว่า “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทย

⁴⁴ ดูรายละเอียดในบทที่ 3

ทั้งชาติ” นั่นก็มีส่วนสำคัญไม่น้อยไปกว่าชุดของนโยบายที่ถูกใจผู้คนส่วนใหญ่จนนำไปสู่ชัยชนะในการเลือกตั้งดังกล่าว

เมื่อเข้าสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในสมัยแรก พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็ได้เริ่มใช้กลไกการจัดการภาพลักษณ์ ควบคู่กันไปกับการใช้กลไกเชิงนโยบายโดยในระยะเริ่มต้นของการบริหารนั้น การสร้างภาพลักษณ์เพื่อให้เกิดการยอมรับภาพการมีวิสัยทัศน์ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ก็คือ “การเล่นการเมืองแบบใหม่/การเมืองแบบสร้างสรรค์” ที่ต่างไปจากการเมืองเรื่องการต่อรองผลประโยชน์ดังที่เป็นมาเช่นในอดีต โดยมุ่งเน้นการแก้ปัญหาต่างๆตามที่ได้ให้สัญญาประชาคมไว้ในช่วงของการหาเสียงเลือกตั้ง มากกว่าการเล่นการเมืองเพื่อต่อรองผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มการเมืองต่างๆ

ในยุคนี้รัฐบาลทักษิณได้นำแนวความคิด “การบริหารแบบบูรณาการ” มาใช้ในการบริหารควบคู่ไปกับ “การประชุมเชิงปฏิบัติการ” หรือที่เรียกว่าการทำ Workshop เพื่อกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการต่อกรณีปัญหาต่างๆจำนวนมาก ซึ่งเป็นมิติทางการบริหารราชการแบบใหม่ที่ไม่เคยมีรัฐบาลใดเคยใช้วิธีการในการบริหารลักษณะนี้มาก่อน ซึ่งการจัดการภาพลักษณ์เพื่อสร้างภาพการมีวิสัยทัศน์ของพ.ต.ท.ทักษิณ ด้วยแนวคิดดังกล่าวได้ดำเนินการให้เป็นรูปธรรมผ่านนโยบายต่างๆ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการ (ผู้ว่าฯCEO) การแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ เป็นต้น

ส่วนการจัดการภาพลักษณ์เพื่อสร้างภาพการมีวิสัยทัศน์กรณีอื่นๆที่สำคัญในยุคแรกของการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณ ได้แก่ “การคืนหนี้กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund; IMF) ก่อนกำหนด” เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2546 ซึ่งการคืนหนี้ IMF ก่อนกำหนดนี้สร้างภาพการเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ของพ.ต.ท.ทักษิณ ได้เป็นอย่างดีเพราะ ทางรัฐบาลทักษิณได้ให้เหตุผลข้อดีของการชำระหนี้ก่อนกำหนดว่า เป็นผลให้สถานะทางการเงินการคลังของประเทศไทยในวันนี้มีความแข็งแกร่ง เงินทุนสำรองระหว่างประเทศกลับมาอยู่ที่ระดับ 43,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หนี้ต่างประเทศลดลง ความเชื่อมั่นของผู้บริโภคเพิ่มสูงขึ้น สถาบันจัดอันดับเศรษฐกิจต่างประเทศที่สำคัญจำนวนมากได้ปรับเพิ่มอันดับความเชื่อมั่นเศรษฐกิจไทยในระดับที่ดีขึ้นจนเป็นที่ยอมรับในนานาประเทศว่า ในภูมิภาคเอเชียขณะนั้นเศรษฐกิจไทยมีความแข็งแกร่งและมีอัตราการเติบโตเป็นที่ 2 รองจากจีนเท่านั้น⁴⁵ ซึ่งจากกรณีการชำระหนี้ IMF ก่อนกำหนดนี้ยังเป็นการเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับพ.ต.ท.ทักษิณ และรัฐบาลทักษิณเพิ่มขึ้นอีกด้วย⁴⁶

⁴⁵ สำนักเลขาธิการสำนักนายกรัฐมนตรี, สรุปผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ รัฐบาล พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ปีที่สาม (วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖ ถึงวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗), (กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2547), หน้า 54-55.

⁴⁶ ประชาชนกว่าร้อยละ 73.75 เห็นด้วยกับการชำระหนี้ก่อนกำหนดของรัฐบาล และเพิ่มคะแนนนิยมให้กับรัฐบาลได้กว่าร้อยละ 67.44 ดู สวนดุสิตโพล “การจ่ายหนี้คืน IMF ก่อนกำหนด ในสายตาประชาชน” [Online]. แหล่งที่มา: http://dusitpoll.dusit.ac.th/2546/2546_003.html [15 กุมภาพันธ์ 2550]

กรณีการ “เป็นเจ้าภาพจัดประชุมยอดผู้นำกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจแห่งภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก หรือ APEC” ก็เป็นกรณีสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์การมีวิสัยทัศน์ให้กับพ.ต.ท. ทักษิณ และรัฐบาลทักษิณในช่วงเวลาขาขึ้นได้อย่างมาก เนื่องจากการจัดการประชุม APEC ในครั้งนี้เรียกได้ว่าประสบความสำเร็จอย่างมาก เพราะมีผู้นำชาติมหาอำนาจ เช่น สหรัฐอเมริกา จีน รัสเซีย เข้าร่วมการประชุมอย่างพร้อมเพรียง และภายหลังการประชุมไม่นานสหรัฐฯก็ถึงกับยกให้ประเทศไทยเป็นพันธมิตรนอกนาโต้เลยทีเดียว

รัฐบาลได้ให้เหตุผลข้อดีถึงการที่ประเทศไทยได้เป็นเจ้าภาพว่าทำให้ประเทศไทยได้รับการชื่นชมว่าสามารถจัดการประชุมได้อย่างสมบูรณ์ในทุก ๆ ด้านจนกลายเป็นมาตรฐานใหม่แห่งการจัดประชุมนานาชาติ ซึ่งผลจากการจัดประชุมสุดยอดผู้นำเอเปคดังกล่าว ได้สร้างความมั่นใจแก่นานาประเทศต่อศักยภาพของไทยในทุก ๆ ด้าน ซึ่งส่งผลดีต่อการพัฒนาประเทศอย่างมาก⁴⁷ ขณะเดียวกันการเป็นเจ้าภาพการประชุม APEC นี้ก็ช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ และคะแนนนิยมให้แก่รัฐบาลทักษิณเพิ่มขึ้นอีกด้วย⁴⁸

นอกเหนือจากการสร้างภาพให้ผู้คนทั่วไปมองว่า พ.ต.ท.ทักษิณ นั้นมีวิสัยทัศน์กว้างไกลในทางเศรษฐกิจ และการเมืองแล้ว รัฐบาลทักษิณยังได้นำกลไกการจัดการภาพลักษณ์มาใช้ในการสร้างภาพกรณีการมีวิสัยทัศน์ในเรื่องสุขภาพของประชาชนอีกด้วย โดยเห็นได้จากการกำหนดนโยบายโครงการเมืองไทยแข็งแรง (Healthy Thailand) ขึ้นมาเพื่อสนับสนุนการออกกำลังกายของคนไทย เพื่อให้มีสุขภาพแข็งแรง การจัดการภาพลักษณ์ในกรณีนี้เห็นได้จากการที่พ.ต.ท.ทักษิณ ได้เข้าร่วมการเดินแอโรบิก ด้วยตนเองเลยทีเดียว⁴⁹

กลไกการจัดการภาพลักษณ์เพื่อพยายามครองความคิดให้ผู้คนในสังคมมองว่าพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นนักบริหารมีอาชีพนั้นถือว่าได้ผลในระดับหนึ่งดังสะท้อนให้เห็นจากความคิดเห็นของผู้คนส่วนหนึ่งที่ว่า

“นายกทักษิณเป็นนายกฯที่เก่งที่สุด ตั้งแต่ดิฉันรู้จักคำว่า
นายกรัฐมนตรีมา เรื่องว่าจะเป็นคนดี หรือเลว ดิฉันไม่ทราบเพราะ
ไม่ได้รู้จักมักคุ้นขนาดที่จะบอกได้ว่าตัวตนที่แท้จริงของท่านเป็น

⁴⁷ สำนักเลขาธิการสำนักนายกรัฐมนตรี, สรุปผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ รัฐบาล พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ปีที่สาม (วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖ ถึงวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗), หน้า 53.

⁴⁸ ประชาชนส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 84.72 มองว่าการเป็นเจ้าภาพครั้งนี้ถือว่าคุ้มค่า เพราะเป็นการสร้างแสดงศักยภาพ และประชาสัมพันธ์ประเทศไทย และได้ให้คะแนนความพอใจต่อการทำงานของรัฐบาลเฉลี่ยสูงถึง 8.57 จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน ดูสวนดุสิตโพล “การประเมินผลการประชุม APEC ในสายตา “ประชาชน” [Online]. แหล่งที่มา: http://dusitpoll.dusit.ac.th/2546/2546_495.html [15 กุมภาพันธ์ 2550]

⁴⁹ คณะกรรมการจัดทำรายงานแสดงผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ, 4 ปีซ่อมประเทศไทย เพื่อคนไทย โดยรัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร (ปี 2544-2548), หน้า 33-34.

อย่างไร บอกได้แค่ว่าท่านเป็นนายกฯนักพัฒนาตัวจริง เก่งทั้งด้าน
ธุรกิจการค้า การบริหารงาน และเงิน บริหารแผ่นดินให้คนพ้นจาก
ความลำบากยากจน ช่วยเหลือคนจนให้ได้รับสิทธิเท่าเทียมคนมีเงิน
ในเรื่องงานบริการพื้นฐาน และอื่นอีกมาก ไม่อยาก เสียคนเก่งๆ
แบบนี้ไป”⁵⁰

“ท่านได้เป็นผู้บุกเบิกการเมืองแนวใหม่ของไทย คิดใหม่ ทำใหม่
คิดเร็ว ทำเร็วซึ่งไม่เคยมีนายกท่าน ใดทำมาก่อน ทนต่อเหตุการณ์
ซึ่งผลงานสามารถสัมผัสได้ และเป็นที่ยอมรับทั้งใน และนอก
ประเทศ ภาพการเมืองโดยรวมจึงเป็นแนวรุกมากกว่ารับ และจะเป็น
แบบอย่างการบริหารแนวใหม่ ให้กับนักการเมืองไทยได้เอาอย่าง”⁵¹

การครองความคิดให้ผู้คนเชื่อมั่นในความสามารถทางด้านการบริหารของผู้บริหารนั้น
ย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อเสถียรภาพ และความมั่นคงในการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณ เนื่องจาก
ประชาชนจะเกิดความมั่นใจ และละเลยความใส่ใจที่จะคอยติดตามการบริหารงานของรัฐบาลอย่าง
ใกล้ชิดไป ทั้งนี้เพราะได้ยกความเชื่อมั่นให้แก่รัฐบาลทักษิณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อตัวพ.ต.ท.ทักษิณ
ทำหน้าที่แทนอย่างสิ้นเชิง

2) มีตัวตนเข้าถึงง่าย เรียบง่าย และเป็นกันเอง

นอกจากกลไกการจัดการภาพลักษณ์ของผู้บริหารรัฐบาลทักษิณจะทำหน้าที่ในการสร้างภาพ
เหนือการรับรู้ของผู้คนว่าพ.ต.ท.ทักษิณ เป็นผู้มิวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลแล้ว หน้าที่ประการต่อมาของ
กลไกนี้คือการสร้างภาพเพื่อครองใจผู้คนโดยทำให้ผู้คนในสังคมเข้าใจ และเชื่อว่าพ.ต.ท.ทักษิณนั้น
เป็นผู้ที่มีตัวตนเป็นคนเรียบง่าย แม้จะเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางธุรกิจอย่างสิ้นเหลือ แต่ก็เป็นคน
ที่มีลักษณะติดดิน ไม่รังเกียจคนจน มีความเป็นกันเอง และประการสำคัญคือ เป็นผู้ที่สามารถเข้าถึง
ตัวได้ง่าย ซึ่งเป็นการสร้างความหมายได้ว่ารัฐบาลทักษิณนั้นเป็นรัฐบาลที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย
สามารถแก้ปัญหาต่างๆให้ประชาชนได้ตามที่ประชาชนต้องการ ดังเช่น ภาพที่ 1 ที่แสดงให้เห็นถึง
ความเป็นกันเอง และไม่ถือตัวที่จะรับประทานอาหารร่วมกับสมัชชาคนจน ในช่วงแรกๆที่เข้ารับ
ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

⁵⁰ ที่มา เว็บไซต์รัฐไปมัด โดยน้ำชาติ ประชาชื่น [Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.matichon.co.th/youth/youth.php?tagsub=031106&tag950=03you30280547&show=1> [3 พฤษภาคม 2550]

⁵¹ เรื่องเดียวกัน.

ภาพที่ 1: พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ขณะรับประทานอาหารร่วมกับชาวบ้านอย่างเป็นกันเอง⁵²

ส่วนภาพที่ 2 นั้นเป็นการจัดการภาพลักษณ์ที่สร้างภาพให้ผู้คนทั่วไปเชื่อว่าพ.ต.ท.ทักษิณ นั้นเป็นผู้นำที่ใกล้ชิด และเป็นกันเองกับประชาชนอย่างมาก ด้วยการนำเสนอภาพการเล่นน้ำในช่วง เทศกาลสงกรานต์ร่วมกับประชาชนทั่วไปอย่างใกล้ชิด และเป็นกันเอง

ภาพที่ 2: พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เล่นน้ำกับประชาชนอย่างใกล้ชิดช่วงเทศกาลสงกรานต์⁵³

กลไกการจัดการภาพลักษณ์ประการสุดท้ายที่ทำหน้าที่ในการสร้างภาพลักษณ์การมีตัวตน เข้าถึงง่าย เรียบง่าย และเป็นกันเองของพ.ต.ท.ทักษิณ คือ *ทวรัณกขมึ้น* โดยที่รัฐบาลทักษิณได้ ดำเนินการใช้กลไกการจัดการภาพลักษณ์กรณี *ทวรัณกขมึ้น* และการประชุมคณะรัฐมนตรีสัญจร

⁵² ที่มา: ตาตุดาว เท้าสะกดดิน, (กรุงเทพฯ: คมชัดลึกฉบับพิเศษ, 2549), หน้า 27.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

ควบคู่ไปกับการใช้กลไกการครองอำนาจอื่นๆ ซึ่งการทัวร์นกขมิ้นนั้น รัฐบาลทักษิณนั้นได้ริเริ่มจัดให้มีขึ้นเป็นครั้งแรกในปี 2547 โดยมีแนวคิดหลักของการทัวร์ว่า “คำไหน นอนนั้น” และตั้งเป้าหมายที่จะจัดทัวร์นกขมิ้นเพื่อไปปรับปรุงปัญหาจากชาวบ้านให้ครบทั้ง 76 จังหวัด

สาระสำคัญของการทัวร์นกขมิ้นประการหนึ่งซึ่งทำให้สามารถครองใจผู้คนโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านในชนบทได้⁵⁴ก็คือ การสัญญาว่าจะดำเนินการจัดการกับกรณีปัญหาในทุกพื้นที่ที่ได้ไปทัวร์นกขมิ้น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นโครงการในการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค ควบคู่ไปกับการติดตามการดำเนินโครงการตามแนวนโยบายต่างๆ เช่น โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการ SML รวมถึงการหาเงินเพื่อใช้ในโครงการต่างๆอย่างง่าย⁵⁵ เป็นต้น

นอกเหนือจากสาระสำคัญของการทัวร์นกขมิ้นในเชิงผลประโยชน์ที่รัฐบาลทักษิณสัญญาว่าจะให้กับชาวบ้าน สาระสำคัญอีกประการหนึ่งของทัวร์นกขมิ้นนี้ก็คือ การเป็นกลไกสำคัญในการต่อยอดการก่อสร้างภาพลักษณ์ของพ.ต.ท.ทักษิณ ให้เป็นผู้ที่มีความเป็นกันเอง และเข้าถึงง่าย ไม่รังเกียจคนจน ดังแสดงในภาพที่ 3-ภาพที่ 6

ภาพที่ 3 นั้นเป็นการจัดการภาพลักษณ์ที่เห็นได้ชัดเจนว่าพ.ต.ท.ทักษิณนั้นเป็นผู้ที่มีความเรียบง่าย สามารถพักอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมเช่นเดียวกับชาวบ้านได้ ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่ชาวบ้านชื่นชอบ เพราะคิดว่าผู้นำของตนนั้นไม่ได้เป็นผู้ที่แตกต่างจากชาวบ้านแต่อย่างใด เป็นการสร้างความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันให้เกิดขึ้นเหนือความรู้สึกของชาวบ้าน

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵⁴ เพราะประชาชนส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 57.64 ชื่นชอบการลงพื้นที่ในลักษณะนี้เพราะมองว่ารัฐบาลจะได้รับรู้ถึงปัญหาต่างๆจากชาวบ้านได้โดยตรงและสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ตรงจุด และเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับประชาชนว่ารัฐบาลจะทำให้แต่ละพื้นที่มีการพัฒนาที่ดีขึ้น โดยที่ประชาชนได้รับผลประโยชน์โดยตรง ดู สวนดุสิตโพล “ประชาชนคิดอย่างไร? กับนโยบาย “คำไหนนอนนั้น” ของนายกฯทักษิณ” [Online]. แหล่งที่มา: http://dusitpoll.dusit.ac.th/2547/2547_116.html [20 กุมภาพันธ์ 2550]

⁵⁵ เฉพาะการทัวร์นกขมิ้นในเขตภาคกลางและภาคเหนือ ระหว่างวันที่ 17-22 กรกฎาคม 2547 ก็มีการอนุมัติงบประมาณไปกว่า 6.47 พันล้านบาทแล้ว ดู “นกขมิ้นแมว แจกเงิน 6.47 พันล้าน”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 10 (23-29 กรกฎาคม 2547), หน้า 13.

ภาพที่ 3: พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรกับความเรียบง่ายในช่วงออกทัวร์นกขมื่น

ภาพที่ 4: คุณภาพปัญหาในพื้นที่อย่างใกล้ชิด⁵⁶

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

ภาพที่ 5: ให้ความเป็นกันเองกับประชาชน⁵⁷

ภาพที่ 6: แสดงความสนใจต่อชาวบ้านผู้ประสบปัญหา⁵⁸

ส่วนภาพที่ 4-ภาพที่ 6 นั้นเป็นการนำเสนอให้เห็นว่าในการทัวร์นกขมิ้น และการออกไปจัดการประชุมคณะรัฐมนตรีนอกสถานที่นั้นเป็นโอกาสสำคัญในการสร้างเสริมภาพลักษณ์ความเป็นคนที่เข้าถึงได้ง่ายของพ.ต.ท.ทักษิณ ดังเห็นได้จากการเป็นคนที่ไม่ถือตัว สามารถนั่งรถแท็กซี่เพื่อไปดูงานในพื้นที่ได้ และมีความเป็นกันเอง และเห็นอกเห็นใจเด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุอยู่เสมอ

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน.

เช่นเดียวกับการลงพื้นที่เพื่อแสดงการแก้ปัญหาความยากจนถ่ายทอดสดทางเคเบิลทีวี ที่ถูกเรียกว่า “เรียลตี้โชว์ แก่จน” ที่อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ดังภาพที่ 7 ซึ่งรัฐบาลทักษิณเรียกวิธีการแก้ปัญหาความยากจนนี้ว่า “อาจสามารถโมเดล” และให้เหตุผลถึงการจัดมีอาจสามารถโมเดลขึ้นมาว่าเพื่อเป็นการถ่ายทอดวิธีการ และกระบวนการในการแก้ปัญหาความยากจนของรัฐบาลทักษิณให้กับผู้ว่าราชการจังหวัดซีอีโอได้ศึกษาและนำรูปแบบของอาจสามารถโมเดลไปปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาความยากจนในพื้นที่อื่นๆ ได้ต่อไป

ภาพที่ 7: ขณะลงพื้นที่โชว์การแก้ปัญหาความยากจน ที่อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด⁵⁹

3) มีภาวะผู้นำสูง

กลไกการจัดการภาพลักษณ์ในประเด็นที่สามนี้เป็นอีกกลไกหนึ่งที่มีความสำคัญในการยึดกุมพื้นที่ทางความคิดของผู้คนในสังคม เนื่องจากกลไกนี้ได้ทำการเสนอภาพของการมีภาวะผู้นำสูงสามารถจัดการกับกรณีปัญหาต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพของพ.ต.ท.ทักษิณ ดังเห็นได้จากกรณีปัญหาที่สำคัญ คือ *กรณีเผาสถานทูตไทยในกัมพูชา* ในปี 2546 อันเนื่องมาจากกรณีการไม่พอใจของชาวกัมพูชาที่เข้าใจว่าดาราสาวของไทยคนหนึ่งได้พุดจาในเชิงดูหมิ่นต่อชาวกัมพูชา⁶⁰ ส่งผลให้เกิดการประท้วงขึ้นที่สถานทูตไทยประจำประเทศกัมพูชา และสถานการณ์ได้บานปลายไปจนเกิดการเผาสถานทูตไทยในเวลาต่อมา

พ.ต.ท.ทักษิณได้ใช้สถานการณ์ให้เกิดประโยชน์แก่ตนและรัฐบาลด้วยการใช้กลไกการจัดการภาพลักษณ์ แสดงภาวะผู้นำด้วยการให้เครื่องบินของกองทัพอากาศ เดินทางไปรับชาวไทยที่

⁵⁹ ที่มา: http://uncyclopedia.org/wiki/Thaksin_Shinawatra [2 มีนาคม 2550]

⁶⁰ “ปรากฏการณ์แห่งปี กบ-กัมพูชา”, มติชน 23 ธันวาคม 2546, หน้า 24.

ทำงาน และอาศัยอยู่ที่ประเทศกัมพูชา เพื่อเดินทางกลับประเทศไทยอย่างรวดเร็ว เป็นการแสดงภาวะผู้นำที่ได้รับความนิยมจากประชาชนเป็นอย่างมาก⁶¹

กรณีปัญหาอีกรณีหนึ่งที่ได้แสดงภาพการมีภาวะผู้นำของพ.ต.ท.ทักษิณ คือ กรณีการจัดการกับปัญหาโรคซาร์ส ในปี 2546 ซึ่งสถานการณ์โรคซาร์ส ณ เวลานั้นเป็นปัญหาที่ค่อนข้างรุนแรง มีผู้ติดโรคนี้อันตรายถึงชีวิตในต่างประเทศ (ในเอเชีย) อีกทั้งยังมีข่าวว่าได้มีผู้เสียชีวิตจากโรคนี้ในประเทศไทยด้วย ทำให้รัฐบาลทักษิณได้แสดงภาวะผู้นำอีกครั้งโดยการทำให้ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมประเทศกลุ่มเสี่ยงของโรคซาร์ส จากนั้นก็ประกาศว่าประเทศไทยนั้นเป็นประเทศที่ปลอดโรคซาร์ส 100 เปอร์เซ็นต์ หากมีผู้ใดมาติดโรคนี้ที่เมืองไทยทางรัฐบาลจะจ่ายเงินให้ 2 ล้านบาท

4) เพื่อเบี่ยงเบนประเด็นความสนใจจากสังคม

กลไกการจัดการภาพลักษณ์ประเด็นสุดท้ายคือ การสร้างภาพในบางกรณีเพื่อเป็นการเบี่ยงเบน หรือ เลี่ยงความสนใจจากสื่อมวลชนจากประเด็นปัญหาที่รัฐบาลทักษิณได้เผชิญอยู่ในขณะนั้นให้หันเหความสนใจไปยังประเด็นอื่นที่ถูกสร้างขึ้นมาจากแทนที่⁶²

กรณีปัญหาที่สำคัญซึ่งเป็นประเด็นที่มองได้ค่อนข้างชัดว่ารัฐบาลทักษิณได้อาศัยกลไกการจัดการภาพลักษณ์สร้างภาพขึ้นมาเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจในประเด็นที่ต้องการนั้น ได้แก่ กรณีมอบตัวเครื่องบินให้เยาวชนจาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้นมาเที่ยวกรุงเทพเนื่องในวันเด็กแห่งชาติ ปี 2547 กรณีพ.ต.ท.ทักษิณ คณะรัฐมนตรี และบุคคลที่มีชื่อเสียงกินไก่ไขว้ กรณี น.ส.แพทองธาร ทำงานหารายได้พิเศษที่ร้านแม็คโดนัลด์, กรณีพ.ต.ท.ทักษิณ กล่าวว่า “ลูกนายกะมันเป็ลูกโจรที่ไหน ถึงได้รังเกียจกันนัก” และกรณีพ.ต.ท.ทักษิณยกมือไหว้สื่อมวลชนทั้งน้ำตกร่วมกล่าววิงวอนให้เลิกเสนอข่าวของแพทองธาร กรณีเสนอข่าวซื้อหุ้นสโมสรฟุตบอลลิเวอร์พูล และกรณีเสนอนโยบายเหนือเมฆ “SML”

กรณีแรกคือ การมอบตัวเครื่องบินให้เยาวชนจาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้นมาเที่ยวกรุงเทพเนื่องในวันเด็กแห่งชาติ ปี 2547 นั้นเป็นการเลือกใช้กลไกการจัดการภาพลักษณ์เพื่อเบี่ยงเบนความสนใจจากสื่อมวลชนจากประเด็นสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัด

⁶¹ กรณีการจัดการกับปัญหาการเผาสุสานทวดไทยนี้ ได้สร้างความเชื่อมั่นต่อรัฐบาลทักษิณ เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 62.23 ขณะที่มีความมั่นใจต่อพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 70.82 ดู สวนดุสิตโพล “ความมั่นใจในการแก้ไขปัญหาของ “รัฐบาล” กรณี : เชมรเผาสุสานทวดไทย” [Online]. แหล่งที่มา: http://dusitpoll.dusit.ac.th/2546/2546_032.html [2 มีนาคม 2550]

⁶² ดู จรรยา เจริญอุทกวัฒน์ และคณะ, “การกำหนดวาระข่าวสารของรัฐบาล: ไม่สร้างข่าวก็แทรกแซงข่าว”, ใน ปิดหูปิดตาปิดปาก, อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2548), หน้า 159-183.

ชายแดนภาคใต้ในช่วงแรกๆ คือเหตุการณ์วางเพลิงเผาโรงเรียน และการปล้นปืนจากค่ายอิงคยุทธบริหาร

กรณี พ.ต.ท.ทักษิณ คณะรัฐมนตรี และบุคคลที่มีชื่อเสียงกินไก่โครว์ นี่เป็นกลไกการสร้างภาพชวนเชื่อว่าสถานการณ์โรคไข้หวัดนกในประเทศไทยนั้นไม่น่าเป็นห่วง และประชาชนสามารถที่จะรับประทานไก่ได้อย่างปลอดภัย โดยไม่คิดเชื้อไข้หวัดนก และเบี่ยงเบนประเด็นคำถามที่สังคมได้ตั้งข้อสงสัยว่าเหตุใดรัฐบาลจึงต้องทำการปกปิดข้อมูลเรื่องไข้หวัดนก โดยที่รัฐบาลทักษิณได้จัด “มหกรรมกินไก่ไทย ปลอดภัย 100%” ขึ้นที่ท้องสนามหลวง โดยมีพ.ต.ท.ทักษิณ พร้อมด้วยคณะรัฐมนตรี และบุคคลที่มีชื่อเสียงมาร่วมรับประทานอาหารที่ปรุงจากไก่โครว์สี่หมื่นตัว

กรณี นางสาว แพทองธาร ทำงานหารายได้พิเศษที่ร้านแม็คโดนัลด์ นี่เป็นการสร้างข่าวเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจของสังคม จากประเด็นปัญหาเรื่องการรั่วของข้อสอบเอ็นทรานซ์ ครั้งที่ 2 ประจำปี 2547 และกรณีที่คณะนิติศาสตร์ ภาควิชาภาษาอังกฤษ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ปรับเกณฑ์การรับผู้สมัครจนทำให้นางสาวแพทองธาร ผ่านการคัดเลือกได้ ซึ่งจากกรณีปัญหาดังกล่าวได้เกิดกระแสโจมตีพ.ต.ท.ทักษิณ และรัฐบาลทักษิณว่ามีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ทำให้รัฐบาลทักษิณต้องสร้างข่าวอื่นขึ้นมาเพื่อดึงความสนใจจากสื่อมวลชน และสังคมออกจากปัญหาดังกล่าวด้วยการให้นางสาวแพทองธาร บุตรสาวของพ.ต.ท.ทักษิณ ไปทำงานพิเศษที่ร้านแม็คโดนัลด์ เป็นระยะเวลาสั้นๆ

สืบเนื่องจากปัญหาการถูกสังคมโจมตี และตั้งคำถามในเรื่องความโปร่งใสของการสอบเอ็นทรานซ์ และการสอบเข้าคณะนิติศาสตร์ ของนางสาวแพทองธาร อย่างมีข้อกังขา พ.ต.ท.ทักษิณ จึงได้ใช้กลไกการสร้างภาพเพื่อลดกระแสการโจมตีลงด้วยการ ยกมือไหว้สื่อมวลชนทั้งน้ำตา พร้อมทั้งกล่าววิงวอนให้สื่อเลิกเสนอข่าวของแพทองธารด้วย

กระแสการโจมตีรัฐบาลทักษิณในช่วงปี 2547 นั้นดำเนินมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่กรณีความไม่สงบในพื้นที่ภาคใต้ในช่วงต้นปี ต่อเนื่องกับปัญหาการแพร่ระบาดของไข้หวัดนก แต่รัฐบาลทักษิณกลับเลือกที่จะปกปิดข้อมูลต่อสาธารณชน กรณีข้อสอบเอ็นทรานซ์รั่ว จนถึงช่วงการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลในปี 2547 ซึ่งเป็นกรณีตัวอย่างที่ชัดเจน และได้ผลที่สุดของการเลือกใช้กลไกการจัดการภาพลักษณ์ นั่นคือ กรณีการเสนอข่าวซื้อหุ้นสโมสรฟุตบอลลิเวอร์พูล ซึ่งเป็นการเลือกใช้กลไกเพื่อเบี่ยงเบนจากความสนใจของสื่อมวลชน และสังคมไปได้อย่างประสบความสำเร็จสูงสุด จนส่งผลให้การเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีในครั้งนั้นไม่ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนมากเท่าที่ควร เนื่องจากพื้นที่ข่าวสารสาธารณะถูกแย่งชิงไปด้วยกรณีการเสนอข่าวสนใจซื้อหุ้นสโมสรลิเวอร์พูล

กรณี การนำเสนอนโยบาย SML ด้วยการชูแนวคิด “ลดอำนาจรัฐ เพิ่มอำนาจประชาชน” และพ.ต.ท.ทักษิณ ได้ให้สัมภาษณ์ว่าเป็น “นโยบายเหนือเมฆ” เพราะว่าคิดนโยบายนี้ขึ้นได้ขณะที่เดินทางอยู่บนเครื่องบินขณะที่พ.ต.ท.ทักษิณเดินทางไปประชุม ณ ต่างประเทศ ซึ่งนโยบายเหนือ

เมฆ หรือ SML นี้สามารถเบี่ยงเบนความสนใจ และแย่งชิงพื้นที่ที่สื่อมวลชนไปจากประเด็นปัญหา เรื่อง การแพร่ระบาดของไข้หวัดนกสองในช่วงปลายปี 2547 ได้อย่างประสบผลสำเร็จ

กลไกการจัดการภาพลักษณ์อย่างสุดท้ายในประเด็นนี้คือ กรณีการจัด มหกรรมเหลียวหลัง แลหน้า จากรากหญ้าสู่รากแก้ว ระหว่างวันที่ 6-10 พฤศจิกายน 2547 ซึ่งเป็นการจัดงานเพื่อแสดงผลงานของรัฐบาลตลอด 4 ปี โดยนอกจากนี้ยังมีกิจกรรมมากมายในงานนี้ไม่ว่าจะเป็นการจัดการแสดงสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ การจัดสัมมนา และเสวนาที่เรียกว่า “เวทีประชาชน” การออกร้านค้า ร้านอาหาร และสิ่งสำคัญที่ดึงดูดให้ประชาชนไปงานนี้อย่างมากก็คือ การลด แลก แจก แถมอย่างเต็มที่ ตัวอย่างเช่น การชิงรางวัลลุ้นสิทธิการได้เป็นเจ้าของบ้านเอื้ออาทรวันละ 100 ยูนิต รับแบบบ้านฟรี เปิดลงทะเบียนอาชีวศึกษา ด้วยแนวคิดอยากเรียนต้องได้เรียน สามารถรับแว่นสายตาได้ฟรีสำหรับผู้มีปัญหาทางสายตา เปิดลงทะเบียนร่วมเป็นหนึ่งในโครงการโค 1 ล้านครอบครัว ฯลฯ⁶³

ความสำคัญของกลไกการจัดการภาพลักษณ์กรณีการจัดมหกรรมเหลียวหลัง แลหน้าฯ นี้ ขึ้นมาก็คือ ช่วยในการลดกระแสการโจมตีจากสื่อมวลชน และนักวิชาการจากกรณีปัญหาที่อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2547 ซึ่งปัญหาในการจัดการกับกรณีความไม่สงบในภาคใต้ของรัฐบาลทักษิณนั้นเป็นประเด็นสำคัญที่บั่นทอนคะแนนนิยมของรัฐบาลทักษิณอยู่ตลอดเวลา การจัดมหกรรมเหลียวหลังแลหน้าฯ นี้เป็นการช่วงชิงความสนใจจากสื่อมวลชนได้ระยะหนึ่งอย่างประสบผลสำเร็จ

4.4 สรุป

ดังที่ได้นำเสนอถึงกลไกการครองอำนาจนำหลัก 2 ประการคือ กลไกนโยบาย และการจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำ นั้นเป็นการนำเสนอถึงการท่าสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดเหนือพื้นที่ประชาสังคมซึ่งเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐด้วยวิธีการสร้างให้เกิดการยอมรับ การยินยอมพร้อมใจโดยปราศจากการใช้กำลัง หรือการบังคับโดยอำนาจรัฐผ่านกลไกทางกฎหมาย

การดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณผ่านทางกลไกการครองอำนาจนำด้วยกลไกหลักทั้งสองประการนั้นประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่งดังเห็นได้จากผลสำรวจ

⁶³ “นาเทียว เหลียวหลังแลหน้าฯ ชมการตลาดแบบประชานิยม”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 26 (12-18 พฤศจิกายน 2547), หน้า 14-15.

คะแนนนิยมต่างๆ ความคิดเห็นในเชิงบวกของผู้คนที่มิต่อรัฐบาลทักษิณ⁶⁴ รวมถึงการได้รับคะแนนเสียงอย่างถล่มทลายในการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกุมภาพันธ์ 2548

ในบทถัดไปจะเป็นการนำเสนอถึงการท่าสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดเหนือพื้นที่ทางสังคมอีกพื้นที่หนึ่งคือ พื้นที่สังคมการเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และมุ่งใช้อำนาจรัฐเพื่อควบคุม หรือมีอำนาจเหนือกลุ่มต่างๆ ในสังคม การดำเนินการครองอำนาจเหนือสังคมการเมืองนี้ดำเนินการผ่านทาง กลไกรัฐ/กลไกอำนาจรัฐ

⁶⁴ แม้กระทั่งรัฐบาลทักษิณได้ถูกรัฐประหารโดยคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) เป็นเวลาผ่านไปนานกว่า 6 เดือนแล้ว (ขณะที่ผู้วิจัยเขียนวิจัยเล่มนี้) ก็ยังมีกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่ยังจงรักและนิยมชมชอบรัฐบาลทักษิณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อตัวของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรเองอยู่ ดังเห็นได้จากการเกิดขึ้นของการรวมตัวในพื้นที่อินเทอร์เน็ตเป็นจำนวนมาก แม้ว่าจะถูกทางกระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศตามปิดเว็บไซต์อยู่เนืองๆ ก็ยังคงมีการเปิดเว็บไซต์ใหม่ได้ตลอดเวลาเช่นกัน เว็บไซต์ที่ตกเป็นข่าวมากที่สุดคือเว็บไซต์ไฮ-ทักษิณ[Online]. แหล่งที่มา: <http://www.hi-thaksin.org/home.php> [4 พฤษภาคม 2550] ซึ่งมีการส่งข้อความ แลกเปลี่ยนความเห็นกันของผู้ที่สนับสนุนพ.ต.ท.ทักษิณ รวมทั้งยังมีการนำเสนอข้อมูลในลักษณะของการลดทอนความชอบธรรมของรัฐบาลคมช.อย่างต่อเนื่องอีกด้วย นอกเหนือจากเว็บไซต์ดังกล่าวก็ยังมีเว็บไซต์ของกลุ่มคนรักทักษิณอยู่อีก เช่น เว็บไซต์รวมพลคนรักทักษิณ ชินวัตร [Online]. แหล่งที่มา: <http://members.thai.net/aradin23/tuksin/> [4 พฤษภาคม 2550] เป็นต้น ในเว็บไซต์ดังกล่าวมีผู้เข้ามาลงชื่อสนับสนุนพ.ต.ท.ทักษิณเป็นจำนวนนับพันคนเลยทีเดียว

รัฐบาลทักษิณกับการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ: การใช้กลไกรัฐ

บทที่ผ่านมาได้เริ่มการอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ โดยมีรูปแบบในการอธิบายดังนี้คือ I) “รัฐบาลทักษิณ” ในฐานะที่เป็น “กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ” (Hegemon) นั้นได้ดำเนินการสร้าง “สงครามยึดพื้นที่ทางความคิด” กับผู้คนในสังคม II) เพื่อสร้าง “กลุ่มประวัติศาสตร์” ให้เกิดขึ้นเหนือพื้นที่ทางสังคมทั้งหมด III) การทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดดังกล่าวนี้ จะดำเนินการโดยอาศัย “กลไก” ต่างๆทั้งที่ก่อให้เกิดการยอมรับโดยคหบดี และที่บังคับด้วยอำนาจรัฐ และ IV) ถ้าไม่สามารถเอาชนะสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดได้ ภาวะการครองอำนาจนำจะไม่สมบูรณ์ และจะเกิด “การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ” (Counter Hegemony) ขึ้นจากกลุ่ม หรือชนชั้นผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำกลุ่มใหม่ๆ ขึ้นเสมอ

การนำเสนอในบทนี้และบทที่ผ่านมาเป็นขั้นตอนของการอธิบายในขั้นตอนที่ III. คือ การอาศัยกลไกต่างๆเป็นเครื่องมือในการยึดครองพื้นที่ทางสังคมทั้งพื้นที่ประชาสังคม และสังคมการเมือง ในบทนี้จะได้นำเสนอในส่วนของการใช้กลไกรัฐเพื่อเป็นการเสริมสร้างให้การสร้างภาวะการครองอำนาจนำอย่างสมบูรณ์นั้นสามารถเกิดขึ้นได้ ส่วนการอธิบายในส่วนสุดท้ายเกี่ยวกับ การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำนั้นจะได้นำเสนอในบทถัดไป

กลไกรัฐ/กลไกอำนาจรัฐ

การทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดเหนือพื้นที่สังคมการเมืองเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำให้เกิดขึ้นนั้นดำเนินการผ่าน กลไกการครองอำนาจนำ โดยมีกลไกหลักคือ กลไกเชิงนโยบาย และกลไกการจัดการภาพลักษณ์ กลไกการครองอำนาจนำนั้นเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการสร้างภาวะการครองอำนาจนำเหนือความรู้สึก และการรับรู้ของผู้คนในสังคม แต่ในการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำเหนือสังคมทั้งหมดอย่างสมบูรณ์แบบนั้น ยังมีพื้นที่สังคมการเมืองอีกพื้นที่หนึ่งที่มีความสำคัญ และเป็นพื้นที่ซึ่งกลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำสามารถเอาชนะฝ่ายตรงข้าม หรือคู่แข่งของตนอย่างเห็นได้ชัด ต่างจากพื้นที่ประชาสังคม

การดำเนินการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำเหนือพื้นที่สังคมการเมืองนี้ ดำเนินการผ่าน กลไกรัฐ/กลไกอำนาจรัฐ ซึ่งกระบวนการใช้กลไกรัฐเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำเหนือสังคมการเมืองนี้ สามารถกระทำได้ในระยะเวลาที่สั้นกว่าการ

ใช้กลไกการครองอำนาจนำ ขณะเดียวกันความยั่งยืนของการครองอำนาจนำเหนือพื้นที่สังคมการเมืองนั้นจะต่างไปจากการครองอำนาจนำเหนือพื้นที่ประชาสังคม¹

การดำเนินการใช้กลไกรัฐเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำเหนือพื้นที่สังคมการเมืองนั้น จำแนกได้เป็น 3 ส่วนด้วยกัน ได้แก่ 1) การเพิ่มจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเลี่ยงการตรวจสอบ 2) ใช้ความเข้มแข็งให้เป็นประโยชน์ในการผ่านร่างกฎหมาย และ 3) การแทรกแซงองค์กรที่สัมพันธ์กับอำนาจรัฐต่างๆ

5.1 การเพิ่มจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเลี่ยงการตรวจสอบ

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มีบทบัญญัติที่เอื้อในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ฝ่ายบริหาร โดยกำหนดให้การอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีนั้นจะต้องใช้เสียงจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) เป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 2 ใน 5 ของส.ส.ทั้งหมดในสภาผู้แทนราษฎร จึงจะสามารถทำการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้²

การทำหน้าที่ของฝ่ายบริหารที่มีการตรวจสอบจากฝ่ายนิติบัญญัติได้ยากนั้นในด้านหนึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายบริหารสามารถทำหน้าที่ได้อย่างต่อเนื่องและมีเสถียรภาพ โดยไม่ต้องเผชิญกับการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจที่อาจมีผลต่อสถานภาพของรัฐบาลบ่อยครั้งนัก ขณะเดียวกันการสร้างเงื่อนไขให้ฝ่ายนิติบัญญัติสามารถตรวจสอบการทำงานของฝ่ายบริหารได้ยากนั้นก็มิผลทำให้รัฐบาลกระทำการต่างๆอย่างไม่เกรงกลัวต่อกระบวนการตรวจสอบ

กลไกรัฐ ประการแรกที่รัฐบาลทักษิณได้นำมาใช้เนื่องจากอาศัยบทบัญญัติที่เอื้อประโยชน์ในการสร้างความเข้มแข็งแก่รัฐบาลทักษิณเอง คือ “การเพิ่มจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎร” เพื่อเป็นการสร้างอำนาจรัฐในระบบรัฐสภาให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่ประโยชน์อื่นๆที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

การเพิ่มจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรในยุคการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณนั้นมี 2 วิธีการหลักด้วยกัน ได้แก่ วิธีแรก การดึงพรรคการเมืองอื่นมาเข้าร่วมรัฐบาล และวิธีที่สอง การยุบรวมพรรค

¹ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับกรอบแนวคิดในการอธิบายสำหรับงานวิจัยนี้ใน บทที่ 2

² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 185 กำหนดว่า การขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีจะกระทำได้นั้นต้องมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายดังกล่าวไม่น้อยกว่า 2 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเท่าที่มีอยู่ โดยต้องมีการเสนอชื่อผู้สมควรดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อไปมาด้วยและหากเป็นการยื่นถอดถอนนายกรัฐมนตรีกรณีมีพฤติการณ์ร้ายชัดปดิสื่อไปในทางทุจริตต่อหน้าที่ ต้องยื่นถอดถอนต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติด้วย เงื่อนไขเหล่านี้ทำให้การขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีทำได้ยาก

วิธีแรก การดึงพรรคการเมืองอื่นมาเข้าร่วมรัฐบาล

การครองอำนาจในสมัยแรกของรัฐบาลทักษิณนั้นใช้วิธีการดึงพรรคการเมืองได้แก่พรรคความหวังใหม่ และพรรคชาติไทย มาเข้าเป็นพรรคร่วมรัฐบาล วิธีการแรกนี้เป็นวิธีการปกติสำหรับการเมืองในระบบรัฐสภาของไทยที่พรรคแกนนำจัดตั้งรัฐบาลนั้นไม่ได้มีเสียงข้างมากอย่างเด็ดขาดพอที่จะจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียว จึงต้องดึงพรรคการเมืองอื่นมาเข้าเป็นพรรคร่วมรัฐบาลเพื่อจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้น

พรรคชาติไทย ภายใต้การนำของนายบรรหาร ศิลปะอาชา นั้นได้ที่นั่งส.ส.จากการเลือกตั้ง 6 มกราคม 2544 เป็นจำนวน 41 ที่นั่ง เมื่อรวมกับส.ส.ของพรรคความหวังใหม่จำนวน 36 คน เป็นพรรคร่วมรัฐบาลก็ทำให้รัฐบาลทักษิณมีเสียงในสภาผู้แทนราษฎรเป็นจำนวนถึง 325 เสียง ซึ่งแม้ว่าจะมีเสียงในสภาเกินกึ่งหนึ่งซึ่งถือว่าปลอดภัยต่อการลงมติเพื่อผ่านร่างกฎหมายต่างๆ และเพียงพอต่อการสร้างการคุ้มกันนายกรัฐมนตรีจากการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ แต่รัฐบาลทักษิณยังคงต้องการสร้างความเข้มแข็งให้เพิ่มขึ้นอีกด้วยการยุบรวมพรรคการเมืองขนาดกลาง และขนาดเล็กมาเข้าร่วมกับพรรคไทยรักไทยในเวลาต่อมา

ผู้วิจัยมองว่าตามกรอบแนวคิดการครองอำนาจนำนั้น ในกรณีนี้รัฐบาลทักษิณสามารถทำการยึดพื้นที่สภามการเมืองได้แล้ว แต่ยังไม่เป็นการเบ็ดเสร็จ เพราะถ้าส.ส.ของพรรคร่วมรัฐบาลสามารถรวมตัวกันได้ การลงมติในกรณีต่างๆ โดยเฉพาะการออกเสียงเพื่อเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ นายกรัฐมนตรีก็สามารถเกิดขึ้นได้ ดังนั้นรัฐบาลทักษิณจึงต้องอาศัยวิธีที่สองในการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับกลไกการเพิ่มจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรของตนต่อไป

วิธีที่สอง การยุบรวมพรรค

วิธีการเพิ่มที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรวิธีที่สองนั้นเป็นวิธีการที่ไม่เคยเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์การเมืองไทย รัฐบาลทักษิณเลือกที่จะใช้วิธีในการเพิ่มจำนวนส.ส. เพื่อเป็นการเพิ่มคะแนนเสียงในสภาอย่างรวดเร็ว ตามความต้องการด้วยการให้พรรคการเมืองอื่นทำการยุบรวมพรรคและเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของพรรคไทยรักไทย วิธีการเช่นนี้เป็นการเล็งข้อกำหนดในรัฐธรรมนูญ 2540 ประการหนึ่งที่กำหนดให้ผู้สมัครส.ส.ต้องสังกัดพรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่งเพียงพรรคเดียวเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 90 วันจนถึงวันเลือกตั้ง³ วิธีการยุบรวมพรรค

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 107 (4) กำหนดว่าบุคคลผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จะต้องมิใช่คุณสมบัติประการหนึ่งคือ จะต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแต่เพียง พรรคเดียวนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า เก้าสิบวัน

สามารถเลียงข้อกำหนดนี้ ทำให้พรรคไทยรักไทยไม่จำเป็นต้องดึงตัว หรือซื้อตัวส.ส.จากพรรคอื่น มาก่อนหน้าการเลือกตั้ง แต่สามารถนำส.ส.มาเพิ่มคะแนนเสียงให้กับรัฐบาลทักษิณได้อย่างรวดเร็ว

พรรคการเมืองแรกที่ได้ประกาศยุบรวมพรรคเข้ากับพรรคไทยรักไทยคือ พรรคเสรีธรรม ที่มีส.ส. 14 ที่นั่ง มีนายประจวบ ไชยสาส์น เป็นหัวหน้าพรรค ได้ประกาศยุบรวมพรรคเพื่อไปรวมกับ พรรคไทยรักไทย อย่างเป็นทางการในการประชุมพรรคเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2544⁴

ความหวังใหม่ ที่มีส.ส. 36 ที่นั่ง และมีพล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นหัวหน้าพรรค เป็นพรรค การเมืองถัดมาที่ประกาศยุบรวมกับพรรคไทยรักไทย โดยมีมติพรรคให้มีการยุบรวมพรรคไปรวมกับ พรรคไทยรักไทย เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2545 โดยที่ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ได้นั่งตำแหน่งประธาน ที่ปรึกษาพรรคไทยรักไทยด้วย และนอกจากนั้นยังมีส.ส.จากพรรคถิ่นไทยที่ถูกยุบรวมไปอีก 1 คนที่ย้ายมาเข้าร่วมกับพรรคไทยรักไทย

พรรคการเมืองอีกพรรคหนึ่งที่ได้ยุบรวมเข้ากับพรรคชาติไทยคือ พรรคชาติพัฒนา ที่มีส.ส. 29 ที่นั่ง ซึ่งแม้ในช่วงแรกของรัฐบาลทักษิณนั้น พรรคชาติพัฒนาจะได้เข้าเป็นพรรคร่วมรัฐบาล ทักษิณ อยู่ก่อนแล้วเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2545 แต่ก็ได้ถูกถอดออกจากการเป็นพรรคร่วมรัฐบาลไป เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2546⁵ ซึ่งก่อนที่พรรคชาติพัฒนาจะถูกถอดออกจากร่วมรัฐบาลนั้น ได้ มีข่าวลือมาก่อนแล้วว่านายกรัฐมนตรีจะทำการถอดพรรคชาติพัฒนาออกไปทั้งนี้อาจเป็นเพราะ พรรคชาติพัฒนานั้นปฏิเสธที่จะทำการยุบรวมพรรคเข้ากับพรรคไทยรักไทย โดยหัวหน้า พรรคชาติพัฒนา นายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ นั้นให้เหตุผลว่าต้องการที่จะรักษาคำมั่นสัญญาที่ตนมีต่อผู้ ก่อตั้งพรรคชาติพัฒนา พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณเอาไว้⁶

จนกระทั่งช่วงต้นเดือนสิงหาคม 2547 ในงานเปิดอนุสาวรีย์ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ จังหวัดนครราชสีมา พ.ต.ท.ทักษิณได้ไปเป็นประธาน และมีการประกาศตามพรรคชาติพัฒนา ให้ยุบรวมกับพรรคไทยรักไทยอีกครั้ง และหลังจากงานพิธีกรรมที่จังหวัดนครราชสีมาผ่านพ้น ไปแล้ว พรรคชาติพัฒนาก็ได้มีการประชุมวิสามัญสมาชิกพรรคชาติพัฒนาในช่วงปลายเดือน สิงหาคม อันนำไปสู่ข้อสรุปอย่างชัดเจนถึงการประกาศยุบรวมพรรคชาติพัฒนาเข้ากับพรรคไทยรัก ไทย⁸ และได้ทำการประกาศยุบรวมพรรคอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2547 ในที่สุด

ภายหลังการยุบรวมพรรคเสรีธรรม พรรคความหวังใหม่ และพรรคชาติพัฒนาเข้ากับพรรค ไทยรักไทย ก็ส่งผลให้รัฐบาลทักษิณมีจำนวนเสียงในสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นถึง 79 เสียง และเมื่อ

⁴ คู่มือเลือกตั้ง 48 อนาคตประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2548), หน้า 38.

⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁶ <http://www.chartpattana.or.th/home/portfolio.php> [20 มีนาคม 2550]

⁷ สุวัจน์-บรรหารยังไม่จนตรอก สนีก สนั่น โคนั้ ไทยรักไทย, *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*, 26(21-27 พฤศจิกายน 2546), 17.

⁸ <http://www.manager.co.th/asp-bin/mgrView.aspx?NewsID=9470000046095> [20 มีนาคม 2550] และ ยุบรวมชาติพัฒนา รวมไทยรักไทย, *เนชั่นสุดสัปดาห์*, 640(6 กันยายน 2547), 5.

รวมกับจำนวนเสียงจากพรรคร่วมรัฐบาลคือ พรรคชาติไทย พรรคถิ่นไทย และพรรคกิจสังคม ก็จะทำให้รัฐบาลทักษิณในสมัยแรกของการครองอำนาจมีจำนวนเสียงในสภาถึง 372 เสียง ซึ่งเป็นจำนวนเสียงที่มากพอต่อการป้องกันไม่ให้พรรคฝ่ายค้านเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้ แต่สามารถเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลได้

รัฐบาลทักษิณในฐานะฝ่ายบริหารในระบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาของไทย สามารถยึดกุมพื้นที่สังคมการเมือง หรือสามารถยึดกุมอำนาจรัฐได้อย่างค่อนข้างเบ็ดเสร็จด้วยการใช้กลไกการเพิ่มจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎร และจากการครองอำนาจเหนือสภาผู้แทนราษฎรนี้ เป็นการลดทอนความสำคัญ และประสิทธิภาพของ กระบวนการตรวจสอบ โดยพรรคการเมืองฝ่ายค้านในระบบรัฐสภาลงไปอย่างมาก ดังเห็นได้ว่าตลอด 5 ปีของการครองอำนาจนั้นพรรคฝ่ายค้านไม่สามารถเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้ แต่ยังคงเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลได้ อย่างไรก็ตามด้วยคะแนนเสียงในสภาที่ท่วมท้นก็ทำให้ไม่สามารถทำอะไรต่อรัฐมนตรีที่ถูกอภิปรายได้อยู่ดี นอกจากนั้นยังเป็นการเปิดโอกาสให้รัฐบาลทักษิณนำความเข้มแข็งของตนไปใช้เพื่อประโยชน์ต่อการสร้างภาวะการครองอำนาจนำเหนือสังคมการเมืองไทยในด้านอื่นได้ต่อไป

5.2 ใช้ความเข้มแข็งให้เป็นประโยชน์ในการผ่านร่างกฎหมาย

รัฐบาลทักษิณเมื่อสามารถยึดครองพื้นที่สังคมการเมืองในส่วนของสภาผู้แทนราษฎรได้อย่างค่อนข้างเบ็ดเสร็จแล้ว ก็สามารถอาศัยความเข้มแข็งของตนในจุดนี้เพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำเหนือพื้นที่สังคมการเมืองในส่วนอื่นๆ ได้แก่ ระบบกฎหมาย ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อนี้ และ องค์การอำนาจรัฐต่างๆ จะได้กล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

รัฐบาลทักษิณ อาศัยความเข้มแข็งจากจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎร ที่มีอยู่ถึง 372 เสียง มาใช้เป็นกลไกในการครองอำนาจนำเหนือพื้นที่สังคมการเมืองในส่วน “ระบบกฎหมาย” ถ้ารัฐบาลทักษิณสามารถยึดกุม ระบบกฎหมาย กล่าวคือสามารถมีอำนาจนำเหนือกระบวนการกำหนดกฎหมายได้ ทั้งกฎหมายที่มาจากฝ่ายนิติบัญญัติ และกฎหมายที่มาจากฝ่ายบริหาร หรือจากรัฐบาลทักษิณเองได้ ก็สามารถกำหนดให้กฎหมายที่ออกมานั้นเป็นคุณหรือโทษแก่ผู้ใดก็ได้ตามความต้องการของรัฐบาลทักษิณ

กรณีการยึดครองพื้นที่สังคมการเมืองในส่วนของระบบกฎหมายที่สำคัญของรัฐบาลทักษิณ เช่น กรณี การเร่งรัดตรากฎหมายปฏิรูประบบราชการ และการตราพระราชกำหนดภาษีสรรพสามิตกิจการโทรคมนาคม

กรณีการเร่งรัดตรากฎหมายปฏิรูประบบราชการ นั้นเกิดขึ้นในช่วงปี 2545 เมื่อรัฐบาลทักษิณได้เสนอร่างพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน และร่างพระราชบัญญัติปรับปรุง

กระทรวง ทบวง กรม เข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรในช่วงเดือนกันยายน 2545 ซึ่งกรณีปัญหาที่ทำให้มองได้ว่ารัฐบาลทักษิณได้อาศัยความเข้มแข็งจากเสียงจำนวนมากในสภา ก็คือกรณีปัญหาที่ว่าในระหว่างกระบวนการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว ที่ผ่านการพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมจากวุฒิสภาแล้ว และรอการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรเพื่อทูลเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธยเพื่อประกาศใช้ต่อไปนั้น รัฐบาลทักษิณได้ประกาศต่อสาธารณชนไปแล้วว่าการปฏิรูประบบราชการจะต้องเกิดขึ้นภายในวันที่ 1 ตุลาคม 2545 อย่างแน่นอน⁹ ซึ่งทำให้ส.ส. พรรคฝ่ายค้านไม่เห็นด้วยเพราะมองว่าจะเป็นการเร่งรัดให้ตราพระราชบัญญัติอย่างไม่รอบคอบเพื่อให้ทันตามกำหนดที่รัฐบาลทักษิณต้องการ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดปัญหาข้อบกพร่องต่างๆ ได้ จึงเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรได้ทำการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวอย่างรอบคอบเสียก่อน แต่ทั้งนี้ ส.ส. ฝ่ายรัฐบาลไม่เห็นด้วยและมองว่าฝ่ายค้านต้องการที่จะถ่วงเวลาไม่ให้รัฐบาลดำเนินการปฏิรูประบบราชการได้ทันตามกำหนด

ด้วยเหตุนี้เองรัฐบาลทักษิณจึงอาศัยความเข้มแข็งของตนจากจำนวนเสียงข้างมากที่มีอยู่ให้ความเห็นชอบแก่ร่างพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับที่วุฒิสภาได้แก้ไขเพิ่มเติมอย่างรวดเร็ว ดังปรากฏข่าวว่าสภาผู้แทนราษฎรใช้เวลาในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติทั้งสองเพียงราว 5 นาทีเท่านั้น ก็ให้ความเห็นชอบตามร่างที่ได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมจากวุฒิสภา โดยไม่ได้ใส่ใจคำคัดทานของส.ส. ฝ่ายค้านแต่อย่างใด และที่สุดแล้วร่างพระราชบัญญัติทั้งสองก็ผ่านสภาออกมาบังคับใช้ได้ทันเวลาตามที่รัฐบาลทักษิณได้ประกาศไว้ก่อนหน้านี้แล้ว

นอกจากจะใช้ความเข้มแข็งของตนในการผ่านร่างกฎหมายในสภาผู้แทนราษฎรแล้ว การออกกฎหมายโดยฝ่ายบริหารเองก็เป็นกรณีสำคัญที่รัฐบาลทักษิณนำมาใช้เป็นกลไกในการครองอำนาจนำเหนือสังคมการเมือง แม้ว่าการตราพระราชกำหนดนั้นจะเป็นอำนาจตามรัฐธรรมนูญ¹⁰ ที่ให้อำนาจฝ่ายบริหารสามารถออกกฎหมายได้ในกรณีฉุกเฉินจำเป็นเร่งด่วน ซึ่งไม่ได้มีที่มาจากสภาผู้แทนราษฎร แต่ทั้งนี้กฎหมายที่ออกโดยฝ่ายบริหาร คือรัฐบาลทักษิณนั้นก็ยังจำเป็นต้องอาศัยความเข้มแข็งของรัฐบาลเป็นฐานอยู่ เพราะเมื่อประกาศใช้พระราชกำหนดใดไปแล้ว ในทางทฤษฎีคือให้นำพระราชกำหนดเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรทันทีที่เปิดสมัยประชุม เพื่อลงมติว่าพระราชกำหนดนั้นจะยังคงเป็นกฎหมายใช้ได้ต่อไปโดยเปลี่ยนสถานะเป็นพระราชบัญญัติ หรือจะตกไปก็ตาม ดังนั้นการมีเสียงข้างมากในสภาคอยให้การหนุนหลังอยู่จึงมั่นใจได้ว่ากฎหมายนั้นจะได้รับการรับรองโดยสภาในที่สุด

⁹ “10 ข่าวเด่น ปี 2545”, มติชน 31 ธันวาคม 2545, หน้า 3.

¹⁰ รัฐธรรมนูญ 2540 มาตรา 218 มีสาระสำคัญว่า ในกรณีเพื่อประโยชน์ในอันที่จะรักษาความปลอดภัย ของประเทศความปลอดภัยสาธารณะ ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ พระมหากษัตริย์จะทรงตรา พระราชกำหนดให้ใช้บังคับดังเช่นพระราชบัญญัติก็ได้ และการตราพระราชกำหนดให้กระทำได้เฉพาะเมื่อ คณะรัฐมนตรีเห็นว่าเป็นกรณีฉุกเฉินที่มีความจำเป็นรีบด่วนอันมิอาจ จะหลีกเลี่ยงได้

ช่วงปลายปี 2545 ต่อต้นปี 2546 รัฐบาลทักษิณได้เผยถึงวาระในการแปรสัญญากิจการโทรคมนาคม โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศ (กระทรวงไอซีที) ได้แถลงนโยบายด้านโทรคมนาคมขึ้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2545 ใจความว่า

“กรอบการแปรสัญญาฯของรัฐบาล จะทำการแปลงส่วนแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งที่บริษัทเอกชนร่วมการงานต้องจ่ายให้แก่หน่วยงานรัฐคู่สัญญา เป็นภาษีสรรพสามิตจ่ายให้แก่กระทรวงการคลัง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสร้างความเสมอภาคระหว่างผู้ประกอบการ โดยไม่มีผลกระทบต่อผู้บริโภค และรัฐจะยังได้ผลประโยชน์ไม่น้อยกว่าเดิมตามสัญญา”¹¹

ภายหลังจากนั้นไม่นาน วันที่ 21 มกราคม 2546 รัฐบาลทักษิณได้ออก พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติพิกัดอัตราภาษีสรรพสามิต พ.ศ. 2527 (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2546 อนุมัติให้จัดเก็บภาษีสรรพสามิตกิจการโทรคมนาคมในอัตราไม่เกินร้อยละ 50 ด้วยเหตุผลของการหารายได้ให้แก่รัฐ โดยกระทรวงการคลังกำหนดอัตราภาษีที่เหมาะสมได้แก่ร้อยละ 2 จากรายรับจากการให้บริการโทรศัพท์พื้นฐาน และร้อยละ 10 จากบริการโทรศัพท์เคลื่อนที่ นอกจากนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงไอซีทียังได้ชี้แจงต่อคณะกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน วุฒิสภาไว้ว่า ภาษีสรรพสามิตที่จ่ายให้แก่กระทรวงการคลัง บริษัทเอกชนสามารถคู่สัญญาเดิมสามารถนำไปหักออกจากส่วนแบ่งรายได้ที่ต้องจ่ายตามสัญญาร่วมการการงาน ดังนั้นบริษัทเอกชนคู่สัญญาจึงมีภาระเท่าเดิมตามที่กำหนดไว้ในสัญญา

กรณีการออกพระราชกำหนดนี้ได้ก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ตามมาในหลายประเด็นด้วยกัน เช่น การออกพระราชกำหนดนั้นจะต้องเป็นสถานการณ์ฉุกเฉินเร่งด่วน ซึ่งไม่ใช่ประเด็นการเก็บภาษีสรรพสามิตกิจการโทรคมนาคม พระราชกำหนดดังกล่าวไม่ได้ช่วยให้เป็นการเพิ่มรายได้แก่รัฐ เพราะบริษัทเอกชนคู่สัญญาสามารถหักออกจากส่วนแบ่งรายได้ที่ต้องให้รัฐอยู่แล้ว ข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่สำคัญที่สุดคือ การออกกฎหมายดังกล่าวนั้นเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มทุนที่สัมพันธ์กับรัฐบาลที่เป็นคู่ค้ากับรัฐ เพราะพระราชกำหนดดังกล่าวนั้นจะเป็นการกระทบต่อผู้ประกอบการรายใหม่ ซึ่งเป็นการกีดกันผู้ที่เข้าสู่ตลาดไปในตัว เป็นการส่งผลดีต่อธุรกิจ หรือกิจการของกลุ่มทุนเดิมที่มีสัญญาอยู่แล้ว และยังเป็นกลุ่มทุนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรัฐบาลอีกด้วย¹²

¹¹ สุเมธ วงษ์พาณิชย์, “อนาคตสื่อสาร-สารสนเทศไทยในยุคผู้นำดิจิทัล: คิดใหม่ ทำใหม่?”, ใน รัฐธรรมนูญ, เจมส์คีย์ ปิ่นทอง, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ขอดิดด้วยคน, 2547), หน้า 77.

¹² เช่น กลุ่มบมจ.เทเลคอมเอเชีย (TA) และ AIS เป็นต้น

5.3 การแทรกแซงองค์กรที่สัมพันธ์กับอำนาจรัฐต่างๆ

นอกเหนือจากการใช้ความเข้มแข็งของคนไปใช้ในการครองอำนาจเหนือ ระบบกฎหมาย รัฐบาลทักษิณยังได้ทำการครอบครองพื้นที่สังคมการเมือง ในส่วนของ องค์กรที่สัมพันธ์กับอำนาจรัฐ ต่างๆเพื่อเป็นการเสริมสร้างภาวะการครองอำนาจให้สมบูรณ์สูงสุดอีกด้วย

ภายใต้ 5 ปีแห่งการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณได้มีเหตุการณ์หลายกรณีที่แม้จะไม่มีหลักฐานในเชิงประจักษ์ แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่ารัฐบาลทักษิณได้เข้าไปมีบทบาทแทรกแซงองค์กรที่สัมพันธ์กับอำนาจรัฐเพื่อประโยชน์ในการใช้อำนาจต่างๆนั้นเป็นกลไกในการสร้างภาวะการครองอำนาจเหนือสังคมการเมืองได้ในที่สุด

องค์กรที่สัมพันธ์กับอำนาจรัฐในที่นี้ หมายถึง องค์กร หรือหน่วยงานที่มีหน้าที่ หรือภารกิจ ซึ่งเกี่ยวกับการใช้อำนาจของรัฐ และรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความหมายของการทำหน้าที่ในการ ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ในงานวิจัยชิ้นนี้จำแนกองค์กรในลักษณะดังกล่าวได้เป็น 3 ประเภทด้วยกันได้แก่ 1) องค์กรอิสระตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ 2540 2) สื่อมวลชน และ 3) ระบบราชการ และกองทัพ

1) องค์กรอิสระตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ 2540

การทำงานขององค์กรอิสระ ตามรัฐธรรมนูญ 2540 ในระยะเริ่มแรกนั้นเป็นการทำงานที่ค่อนข้างเป็นอิสระ และทำหน้าที่ได้เป็นที่น่าพอใจ ตัวอย่างเช่น กรณีที่ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ได้ทำหน้าที่รับเรื่องร้องเรียนกรณีพล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ เลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ในสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย ว่าปกปิดการแจ้งบัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน ซึ่งป.ป.ช.มีมติว่าพล.ต.สนั่นมีความผิด จึงนำเรื่องส่งศาลรัฐธรรมนูญ และในเวลาต่อมาศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัย และตัดสินว่าพล.ต.สนั่น มีความผิดจริง ต้องเว้นวรรคทางการเมืองเป็นเวลา 5 ปี

นอกจากนี้การทำงานของคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ชุดแรกที่ได้ทำการจัดการเลือกตั้งครั้งแรกคือ การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ในปี 2543 และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในปี 2544 โดยมีการให้ใบเหลือง ใบแดง กับผู้สมัครเลือกตั้งที่กระทำผิดต่อการเลือกตั้งอย่างเข้มงวด ก็เป็นกรณีที่ทำให้นักการเมืองเริ่มตระหนักถึงอำนาจขององค์กรอิสระ และทำให้ประชาชนรู้สึกมีความหวังถึงการถ่วงดุลบุคคลเข้าสู่ระบบการเมือง และการตรวจสอบถ่วงดุลรัฐบาล

แต่ทั้งนี้สังคมก็ได้เกิดข้อเคลือบแคลงต่อความเป็นอิสระ และมาตรฐานในการตัดสินขององค์กรอิสระ โดยเริ่มจากกรณีชุกหุนของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่ถูกกล่าวหาว่า ปกปิดบัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน โดยการถ่ายโอนหุ้นไปยังคนรับใช้ รวมถึงคนขับรถเป็นผู้ถือหุ้นแทน

กรณีชุกหุ้่นนี้ ป.ป.ช.มีมติ 8 ต่อ 1 ว่าพ.ต.ท.ทักษิณมีความผิด จึงได้ส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาต่อไป เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงเวลาขาขึ้น กล่าวคือเป็นช่วงแรกในการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณ ทำให้เกิดกระแสกดดันจากสังคมให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาว่า พ.ต.ท.ทักษิณไม่ผิด เพราะประชาชนอยากให้พ.ต.ท.ทักษิณบริหารประเทศ ซึ่งในที่สุดศาลรัฐธรรมนูญก็ลงมติด้วยคะแนน 8 ต่อ 7 ให้พ.ต.ท.ทักษิณพ้นผิดไปด้วยเหตุผล “บทพร่องโดยสุจริต” นับจากกรณีนี้การทำงานขององค์กรอิสระก็เกิดคำถามถึงความเป็นอิสระเรื่อยมา

การพยายามครองอำนาจนำเหนือพื้นที่สังคมการเมืองโดยการใส่กลไกการแทรกแซงองค์กรอิสระ นั้นอาจกล่าวได้ว่าได้มี “การแทรกแซง” ตั้งแต่กระบวนการสรรหาเลยทีเดียว ทั้งนี้ เพราะรัฐธรรมนูญได้กำหนดไว้ให้มีว่า ให้มีคณะกรรมการสรรหา ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากพรรคการเมืองที่อยู่ในสภาผู้แทนราษฎรตัวแทนจากนักวิชาการ และตัวแทนจากองค์กรอิสระอื่นๆ ดังนั้นเมื่อมีการเริ่มต้นกระบวนการสรรหาผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระต่างๆ พรรคการเมืองก็ส่งคนของตนเข้าไปเป็นตัวแทนในคณะกรรมการสรรหา และเริ่มล็อบบี้ให้คนของพรรคตนเองได้เข้าสู่ตำแหน่ง

สาเหตุที่ต้องเข้าแทรกแซงตั้งแต่ขั้นตอนของกระบวนการสรรหากรรมการสรรหา เพราะจะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญระบุว่าผู้ที่ผ่านการสรรหาต้องได้รับเสียงเห็นชอบจากกรรมการสรรหาไม่น้อยกว่า 3 ใน 4 เมื่อพิจารณาคณะกรรมการสรรหากกต.จากจำนวนทั้งหมด 10 คน จะมีตัวแทนพรรคการเมืองอยู่ 4 คน คณะกรรมการสรรหาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ จากจำนวนทั้งหมด 13 คนจะมีตัวแทนพรรคการเมือง 4 คน หรือคณะกรรมการสรรหาป.ป.ช.จำนวน 13 คนจะมีตัวแทนจากพรรคการเมือง 4 คน ดังนั้นถ้าจะผ่านเกณฑ์ 3 ใน 4 ในชั้นของกรรมการสรรหากกต. จะต้องได้เสียง 8 เสียง ขณะที่ถ้าจะผ่านเกณฑ์ของกรรมการสรรหาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ และป.ป.ช.จะต้องได้เสียง 10 เสียง

เมื่อพิจารณาถึงจำนวนพรรคการเมืองในช่วงแรกๆของการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณ จะมีพรรคการเมือง 7 พรรค เป็นพรรคฝ่ายรัฐบาล 4 พรรค เป็นฝ่ายค้าน 3 พรรค ขณะที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดว่าให้พรรคการเมืองที่มีสมาชิกอยู่ในสภาเลือกกันเองให้เหลือ 4 คน แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นคือ ตัวแทนทั้ง 4 คนเป็นสายของพรรคไทยรักไทยทั้งหมด ดังนั้นเมื่อคณะกรรมการสรรหาจากตัวแทนพรรคการเมือง 4 คนเป็นฝ่ายเดียวกันทั้งหมด การบล็อกโหวต และล็อบบี้คณะกรรมการสรรหาที่เหลือก็ไม่ใช่เรื่องที่ยากจนเกินไป¹³

ในขณะเดียวกันนั้นพรรคการเมืองก็ต้องไปล็อบบี้สมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) อีกทางหนึ่งด้วย¹⁴ ทั้งนี้เพราะว่าบุคคลที่ได้รับการสรรหาจากคณะกรรมการสรรหา นั้นจะต้องส่งให้กับวุฒิสภาพิจารณา นอกจากนี้ยังเป็นที่เชื่อได้ว่าวุฒิสภาจำนวนหนึ่งจะต้องให้ความช่วยเหลือตามความ

¹³ กองบรรณาธิการมติชน, ทักษิณอัศวินผู้ฆ่าตัวเอง, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), หน้า 95.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

ต้องการของพรรคการเมืองที่มีสายสัมพันธ์กัน เนื่องจากที่มาของส.ว. นั้นมาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน แต่ห้ามมิให้ผู้สมัครส.ว.หาเสียง ดังนั้นสิ่งที่ผู้สมัคร ส.ว.ทำได้ในทางลับก็คืออาศัยฐานเสียงจากบรรดานักการเมืองในพื้นที่ หรือส.ส. ให้ช่วยหาเสียงให้¹⁵ ดังนั้นด้วยสายสัมพันธ์เช่นนี้จึงมีความเป็นไปได้อย่างสูงที่พรรคการเมืองจะโน้มน้าวใจให้ส.ว.โหวตเลือกบุคคลที่จะมาเป็นองค์กรอิสระตามความต้องการของพรรคการเมือง

กรณีสำคัญต่างๆที่ผ่านมาซึ่งสามารถมองได้ว่าเป็นการแทรกแซงองค์กรอิสระโดยรัฐบาลทักษิณ/พรรคไทยรักไทย เช่น กรณีการสรรหาคณะกรรมการเลือกตั้ง (กกต.) ภายหลังกกต.ชุดแรกสิ้นสุดวาระลง ซึ่งแสดงให้เห็นหลังจากที่พล.อ.ศรีนครินทร์ ธูปเกล้า อดีตประธานกกต.ต้องพ้นจากตำแหน่งไปเนื่องจากกระบวนการสรรหาบกพร่อง เหตุการณ์ที่มองได้ว่าเป็นการแทรกแซงจากรัฐบาลทักษิณก็คือ การผลักดันให้พล.ต.ท.วาสนา เพิ่มลาภ อดีตเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) ได้เข้าสู่ตำแหน่งท่ามกลางกระแสข่าวว่าพล.ต.ท.วาสนา นั้นเป็นบุคคลที่มีสายสัมพันธ์กับพรรคไทยรักไทยหลังจากนั้นการทำงานของกกต.ที่มีพล.ต.ท.วาสนา เป็นประธานก็ถูกสังคมตั้งคำถามถึงมาตรฐานในการดำเนินงาน และแม้ว่าจะไม่มีหลักฐานชัดเจนว่ากกต.ทำงานตามหน้าที่อย่างเป็นอิสระ หรือมีการเมืองแทรกแซงจริงหรือไม่ แต่ความเชื่อมั่นที่ประชาชนมีต่อการทำงานของกกต.นั้นถูกลดทอนลงไปเยอะ¹⁶

นอกจากกรณีของกกต. แล้วองค์กรอิสระอื่นๆก็ล้วนถูกสังคมตั้งคำถามถึงความเป็นกลางทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ชุดที่มีพล.ต.อ.วุฒิชัย ศรีรัตนวุฒติ ก็ถูกมองว่าเป็นป.ป.ช.ที่ถูกเลือกสรรมาจากฝ่ายการเมือง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญชุดที่มีนายคมล ทองธรรมชาติ เป็นประธานก็ถูกมองว่ามีการวางตัวของฝ่ายการเมืองเข้าไปอยู่ภายในแล้ว

กรณีตัวอย่างกรณีหนึ่งที่ทำให้มองได้ว่ารัฐบาลทักษิณได้แทรกแซงการทำงานขององค์กรอิสระคือ กรณีการสอบสวนอดีตอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งถูกป.ป.ช.สอบสวนกรณีที่ถูกกล่าวหาว่ามีพฤติกรรมทุจริตประพฤติดมิชอบในการจัดประมูลซื้อคอมพิวเตอร์ของทางราชการมูลค่า 12 ล้านบาท ด้วยการเปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อความพิจารณาผลการประกวดราคาจากเดิมที่เสนอให้ยกเลิกการประกวดราคา เป็นเสนอให้เข้าคอมพิวเตอร์ และอุปกรณ์แทน

กรณีดังกล่าวนี้ ป.ป.ช.ได้ลงมติชี้มูลความผิดว่าการกระทำความผิดดังกล่าวเป็นการกระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ราชการ และประพฤติดมิชอบอย่างร้ายแรง เป็นความผิดทางวินัยอย่างร้ายแรง เป็นเหตุให้ผู้บังคับบัญชาคือ ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีมีคำสั่งลงโทษไล่อธิบดีท่านนี้ออกจากราชการตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเมื่อราวกลางปี 2544

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94.

แต่กรณีปัญหาที่เกิดขึ้นต่อมาในปี 2545 พ.ต.ท.ทักษิณได้อ้างว่า คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนซึ่งมีตนเป็นประธานนั้นได้รับอุทธรณ์การลงโทษจากอดีตรับผิดชอบนี้ และอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2535 ลงความเห็นว่าการกระทำของอดีตรับผิดชอบนี้เป็นความผิดเพียงเล็กน้อย และเป็นไปเพื่อรักษาประโยชน์ของทางราชการ ดังนั้นจึงเห็นว่าโทษที่ทางราชการได้ลงไปในนั้นรุนแรงเกินไป และได้เสนอให้ยกเลิกคำสั่งลงโทษให้ออกจากราชการเปลี่ยนมาเป็นโทษภาคทัณฑ์ แล้วให้เข้ารับราชการใหม่

อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาป.ป.ช.ได้ยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญให้วินิจฉัยว่ารัฐบาลมีอำนาจกลับคำวินิจฉัยชี้มูลความผิดของป.ป.ช.หรือไม่ และท้ายที่สุดสำหรับกรณีก็คือ รัฐบาลต้องระงับการดำเนินการแต่งตั้งอดีตรับผิดชอบนี้เข้ารับราชการ และให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของป.ป.ช. ในที่สุด

กรณีดังกล่าวเป็นเหตุที่ทำให้มองได้ว่ารัฐบาลทักษิณนั้นมีพฤติกรรมไปในทางแทรกแซงขอบเขตอำนาจขององค์กรอิสระ และสังคมยังเชื่อว่าเป็นการทำให้ช่วยเหลือพวกพ้อง เพราะอดีตรับผิดชอบนี้เป็นผู้สั่งให้ถอดรายการ “บันทึกสถานการณ์” ของกรมประชาสัมพันธ์¹⁷ ซึ่งวิจารณ์การทำงานของรัฐบาล ทำให้ผู้มีอำนาจในรัฐบาลไม่พอใจนั่นเอง

นอกจากนี้กรณีสำคัญอีกกรณีหนึ่งที่สังคมตั้งคำถามถึงการแทรกแซงจากฝ่ายการเมืองคือ กรณีตำแหน่งผู้ว่าการสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) ของคุณหญิงจารุวรรณ เมณฑกา กรณีปัญหานี้เกิดขึ้นเมื่อส.ว. เข้าชื่อกันขอให้ศาลรัฐธรรมนูญมีการตรวจสอบกระบวนการแต่งตั้งคุณหญิงจารุวรรณ เป็นผู้ว่าการสตง. เนื่องจากขั้นตอนในการเสนอชื่อนั้นไม่ตรงกับที่กฎหมายกำหนด กล่าวคือแทนที่คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน (คตง.) จะเสนอชื่อผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้วุฒิสภารับรอง กลับเป็นการเสนอชื่อให้วุฒิสภาเลือก และสิ่งสำคัญคือ ผลการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญได้ดำเนินการเสร็จสิ้นไปภายหลังจากที่คุณหญิงจารุวรรณได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นผู้ว่าการสตง.แล้ว ด้วยเหตุนี้เมื่อศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าคุณหญิงจารุวรรณได้เป็นผู้ว่าการสตง.โดยไม่ชอบตามขั้นตอนของกฎหมาย กรณีปัญหาจึงเกิดขึ้น

หลังจากนั้นคตง.ได้ทำการพิจารณาเลือกผู้ว่าการสตง.คนใหม่โดยเสนอชื่อ นายวิสุทธิ์ มณเฑียรวิทย์ อดีตรองปลัดกระทรวงการคลังเป็นผู้ว่าการสตง.คนใหม่ให้วุฒิสภารับรอง โดยวุฒิสภาที่มีนายสุชน ชาติเชื้อเป็นประธานวุฒิสภาได้นำชื่อนายวิสุทธิ์ขึ้นโปรดเกล้าฯเมื่อเดือนสิงหาคม 2548 แต่เรื่องก็เงียบไป ไม่มีการโปรดเกล้าฯให้นายวิสุทธิ์เป็นผู้ว่าการสตง.แต่อย่างใด ในที่สุดแล้ว นาย วิสุทธิ์ได้ทำเรื่องขอลาออกตัวเองออกจากตำแหน่งดังกล่าว และประธานวุฒิสภาก็ทำเรื่องโปรดเกล้าฯนายวิสุทธิ์กลับคืน

¹⁷กิตติศักดิ์ ปรกติ, “7 ปมปริศนาในยุคทักษิณชาวัตร,” ใน รู้ทันทักษิณ, เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ขอบคิด ด้วยคน, 2547), หน้า 104.

กรณีปัญหาเรื่องผู้ว่าการสรง.นั้นที่จริงแล้วไม่ได้เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลทักษิณโดยตรง แต่สิ่งที่ทำให้สังคมมองว่ารัฐบาลทักษิณอาจเข้าไปมีส่วนแทรกแซงในกรณีนี้นั้นเป็นเพราะกรณีที่ส.ส.พรรคฝ่ายค้านได้เข้าชื่อกันเพื่อทำหนังสือถึงนายโกสิน พลกุล ประธานรัฐสภาในขณะนั้นเพื่อส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยมติของวุฒิสภาว่ามติที่วุฒิสภาให้การเห็นชอบให้นายวิสุทธิ์เป็นผู้ว่าการสรง.นั้นเป็นมติที่ถูกต้องหรือไม่ และคุณหญิงจารุวรรณยังคงเป็นผู้ว่าการสรง.อยู่หรือไม่ แต่นายโกสินกลับปฏิเสธ โดยระบุว่าไม่เข้าข่ายกฎหมาย

ต่อมาเมื่อมีส.ส.ไทยรักไทยเข้าชื่อกัน 60 คนเพื่อให้นายสุชน ชาลิเกรือ ประธานวุฒิสภา ทบทวนการนำชื่อนายวิสุทธิ์ขึ้นทูลเกล้าฯ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็ได้แสดงอาการไม่พอใจอย่างรุนแรงต่อการเคลื่อนไหวของส.ส.ทั้ง 60 คน และได้สั่งให้ถอนชื่อออกโดยเร็ว มิเช่นนั้นจะถูกเช็คบิลทางการเมือง

กรณีการแทรกแซงการทำงานขององค์กรอิสระต่างๆดังกล่าวเป็นการดำเนินการในการนำเสนอให้เห็นว่ารัฐบาลทักษิณนั้นใช้กลไกการแทรกแซงองค์กรอิสระมาดำเนินการเพื่อยึดพื้นที่สังคมการเมืองในส่วนองค์กรที่ใช้อำนาจรัฐ เพื่อลดทอนประสิทธิภาพในการทำหน้าที่ตรวจสอบถ่วงดุลการทำงานของรัฐบาลทักษิณขององค์กรเหล่านี้ลงไป เพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำสมบูรณ์แบบให้เกิดขึ้นนั่นเอง

2) การแทรกแซงสื่อมวลชน

การแทรกแซงองค์กรอิสระเปรียบได้กับการเป็นกลไกหนึ่งสำหรับการครองอำนาจเหนือพื้นที่สังคมการเมืองที่สำคัญของรัฐบาลทักษิณ แต่การแทรกแซงสื่อมวลชนก็เป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญสำหรับการสร้างภาวะการครองอำนาจนำเช่นกัน เพราะการแทรกแซง หรือควบคุมสื่อมวลชนได้ตามความประสงค์แล้ว ในด้านหนึ่งก็จะเป็นการลดทอนการติดตามตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลลงไป ขณะที่อีกด้านหนึ่งก็จะสามารถกำหนดทิศทางการรายงานข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนได้รับทราบได้ตามความต้องการ

เกี่ยวกับรูปแบบในการแทรกแซงสื่อมวลชน ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ ผู้อำนวยการวิจัยด้านเศรษฐกิจยุทธศาสตร์ประเทศ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ได้เสนอรูปแบบการแทรกแซงสื่อในยุครัฐบาลทักษิณไว้ 10 ประการด้วยกัน¹⁸ ได้แก่

1. ใช้สื่อของรัฐโฆษณาประชาสัมพันธ์รัฐบาลฝ่ายเดียว และกีดกันคนที่เห็นขัดแย้ง
2. แทรกแซงสื่อที่ได้รับสัมปทานจากรัฐด้วยการกดดันเพื่อต่อเรื่องการต่อใบอนุญาต (หรือยกเลิกรายการ)

¹⁸ อ้างถึงใน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, ถ้อยแถลงทักษิณ, (กรุงเทพฯ: ชักเชส มีเดีย, 2549), หน้า 13-14.

3. ใช้กฎหมายการพิมพ์ปิดจำกัดเสรีภาพ
 4. ใช้กฎหมายอื่นๆ เช่น ใช้กฎหมายฟอกเงินจัดการสื่อที่ไม่เห็นด้วยกับตน
 5. ใช้อำนาจรัฐขจัดขวางการขยายตัวของกลุ่มธุรกิจ และสื่อที่มีความคิดเห็นตรงข้ามรัฐบาล เช่น วิทยุชุมชนและสื่อขนาดเล็ก
 6. แทรกแซงบุคลากรผู้ปฏิบัติงานสื่อ เช่น ในปี 2544 แทรกแซงการทำงานของฝ่ายข่าว สถานีโทรทัศน์ไอทีวีจนนำไปสู่กรณีกบฏไอทีวี ซึ่งพนักงาน 23 คนถูกปลดเมื่อวันเดือนกุมภาพันธ์ 2544¹⁹
 7. การเข้าไปเป็นเจ้าของสื่อเสียเอง เช่น เข้าไปถือหุ้นใหญ่ในไอทีวี เกิน 50% ซึ่งสามารถนำเสนอข่าวในมุมมองที่ตนเองต้องการได้
 8. ให้ความช่วยเหลือธุรกิจที่เจ้าของสื่อมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วย และกีดกันธุรกิจอื่นที่เป็นปรปักษ์ทางการเมืองกับรัฐบาลเพื่อกดดันให้ร่วมเป็นพันธมิตรกับรัฐบาล
 9. ใช้พันธมิตรทางการเมือง และธุรกิจของตนฟ้องร้องสื่อแทนนักการเมือง เช่น กรณีการฟ้องแกนนำคณะกรรมการณรงค์ปฏิรูปสื่อ (คปส.) ซึ่งถือเป็นการคุกคามเสรีภาพจากรัฐ
 10. แทรกแซงสื่อผ่านเม็ดเงินในการลงโฆษณา ทำให้หนังสือพิมพ์ไม่กล้าเขียนโจมตีรัฐบาล
- รูปแบบการแทรกแซงสื่อมวลชนของสมเกียรติ ดังกิจวานิชย์ นั้นสอดคล้องกับแนวคิดของไชยา ยี่มิวไล ที่สรุปว่ารัฐบาลทักษิณนั้นมีวิธีการแทรกแซงสื่ออยู่ 6 ประการด้วยกันคือ²⁰

1. การแทรกแซงชนิดผูกไมตรี
2. จัดให้มีการเสวนากึ่งสังสรรค์
3. การจัดกลุ่มสื่อมวลชนในระดับบรรณาธิการเป็นการเฉพาะในการสังสรรค์
4. การเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อสื่อ
5. การแทรกแซงโดยการใช้อำนาจของตนเองและรัฐเข้าไปหยุดหรือระงับ ถอดถอนรายการ
6. การเข้าไปพยายามครอบงำ ชักใยและเข้าไปถึงคุกคามสิทธิและเสรีภาพของวงการสื่อ

สำหรับกรณีการแทรกแซงสื่อมวลชนของรัฐบาลทักษิณนั้น ผู้วิจัยมองว่าวิธีการที่สำคัญซึ่งเป็นวิธีการแทรกแซงสื่อที่ต่างไปจากรัฐบาลอื่นที่ผ่านมาก็คือ กรณีรูปแบบในการแทรกแซงสื่อข้อที่ 7 ของสมเกียรติ และข้อที่ 5,6 ของไชยา นั่นก็คือ การเข้าไปมีบทบาทถึงระดับการถือครองหุ้นของหน่วยงานสื่อ

¹⁹ ดูเพิ่มเติมใน “4 ปี กบฏไอทีวี ถึงเวลาพิพากษา”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 43 (10-16 มีนาคม 2548), หน้า 49-53.

²⁰ ไชยา ยี่มิวไล อ้างถึงใน นิธินาถ ราชนิคม อ้างถึงใน นิธินาถ ราชนิคม, *การแทรกแซงสื่อมวลชนของรัฐบาลทักษิณ การปฏิบัติที่สวนทางกับหลักธรรมาภิบาล*, เอกสารวิจัยหลักสูตร รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (2547), หน้า 52-57.

การถือครองหุ้นสถานีโทรทัศน์ไอทีวี ของกลุ่มชินคอร์ปในปี 2544 เป็นต้นเหตุของผลหลายประการที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็น การนำเสนอข่าวถูกแทรกแซง มีการเปลี่ยนผู้ดำเนินรายการ ปลดพนักงานไอทีวี การตัดสินใจนำเสนอข่าวที่อาจจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของรัฐบาลได้ เช่น กรณีที่พ.ต.ท.ทักษิณ ได้วิจารณ์การทำหน้าที่ของสถานีโทรทัศน์ไอทีวี ในช่วงรายการ ITV Hot News ซึ่งทางรายการได้เสนอถึงมาตรการประหยัลดพลังงาน 5 ประการ โดยที่รายการได้สัมภาษณ์เจ้าของกิจการสถานีบริการน้ำมัน และพนักงานบริการ แสดงความเห็นถึงการปิดสถานีบริการน้ำมันในช่วง 24.00-5.00 น. โดยเจ้าของกิจการได้บอกว่าถ้าเข้าร่วมมือกับรัฐบาล แต่เจ้าของกิจการอื่นไม่ให้ความร่วมมือ แต่เปิดกิจการตามปกติก็จะเกิดความไม่เป็นธรรม ภายหลังรายการพ.ต.ท.ทักษิณ ได้ให้สัมภาษณ์ดำเนินการนำเสนอของรายการนี้ว่าจะเกิดผลเสีย ในแง่ที่ว่าสถานีไอทีวีนั้นควรร่วมมือกับรัฐบาลโดยไม่ควรสัมภาษณ์บุคคลที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากรัฐบาล²¹

นอกจากนี้ตัวอย่างที่ชัดเจนในการพยายามเข้าแทรกแซงสื่อในกรณีต่างๆก็คือ การเข้าไปซื้อหุ้นเครือ Nation ของเครือญาตินายกรัฐมนตรี โดยได้มีการดำเนินการเพื่อจัดการกับกลุ่มเนชั่นซึ่งมักจะวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลทักษิณอยู่เสมอ ในหลายกรณี เช่น การถอดรายการ “เก็บตกจากเนชั่น” ในสถานีวิทยุคลื่น 90.5 ด้วยข้อหาว่าไม่จ่ายค่าเช่าให้กับสถานี ขณะที่เครือเนชั่นได้ออกแถลงการณ์ชี้แจงการถอดรายการดังกล่าวว่า มีสาเหตุจากการที่ได้มีโทรศัพท์แจ้งจากบริษัทสมาร์บอมบ์ซึ่งเป็นผู้รับสัมปทานคลื่น 90.5 ว่าทาง “ผู้ใหญ่” ของกรมการพลังงานทหาร ผู้เป็นเจ้าของคลื่นซึ่งสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมนั้นต้องการปรับผังคลื่นนี้ใหม่โดยไม่ให้มีทีมงานเนชั่นอยู่ในผังอีกต่อไป ซึ่งการแจ้งครั้งนี้เป็นไปอย่างเร่งด่วน โดยไม่เปิดโอกาสให้ทางเนชั่นได้ชี้แจงใดๆ อีกด้วย²²

นอกจากนี้รายการในช่อง UBC 8 ของนายสุทธิชัย หยุ่น ก็ถูกเล่นงานด้วยข้อหาว่าทำผิดสัญญา โดยที่พล.อ.ธรรมรักษ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี กล่าวถึงการยกเลิกรายการวิเคราะห์การเมืองของเครือเนชั่นว่าไม่ได้เป็นการแทรกแซงสื่อ แต่เป็นเพราะเครือเนชั่นได้ทำผิดสัญญาด้วยการมีโฆษณาแฝง

อีกกรณีหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการแทรกแซงสื่อของรัฐบาลทักษิณ ก็คือการจัดการกับรายการของนายเจมส์คีย์ ปิ่นทอง ซึ่งมีความเคลื่อนไหวในทางตรงข้ามกับรัฐบาลทักษิณอยู่เสมอ นั้นถูกถอดรายการออกจากการปรับผังรายการของสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 และช่อง 11 และกรณีต่อมาคือทางช่อง 9 และ ช่อง 11 ได้อ้างกฎกระทรวงในการเล่นงานนายเจมส์คีย์ โดยอ้างว่านายเจมส์คีย์ไม่มีใบอนุญาตผู้ประกาศ ในเวลาต่อมาผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ก็ได้สั่งให้รายการเหรียญสองด้าน และตามหาแก่นธรรมของบริษัทวอชด็อก ซึ่งเป็นบริษัทของนายเจมส์คีย์ ให้

²¹ บุญเลิศ ช่างใหญ่ อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 53-54.

²² กาญจน์มณี ศรีวิศาลภาพ และณรงค์ชัย ปัญญานันทชัย, ทักษิณบนบัลลังก์นายกรัฐมนตรี, (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า 2545, 2546), หน้า 101-104.

เปลี่ยนแปลงผู้ดำเนินรายการจากนายเจมส์คัลด์ให้เป็นคนอื่นแทนทันที และจากคำสั่งนี้ทำให้นายเจมส์คัลด์ไม่สามารถเป็นพิธีกรต่อไปได้²³

นอกเหนือจากการแทรกแซง และคุกคามการทำงานของสื่อภายในประเทศแล้ว รัฐบาลทักษิณยังได้ดำเนินการควบคุมสื่อต่างประเทศในบางกรณีอีกด้วย เช่น กรณีที่ผู้สื่อข่าวนิตยสารฟาร์อีสเทิร์น อีโคโนมิค รีวิว (Far Eastern Economic Review) ได้ตีพิมพ์บทความที่มีเนื้อหาวิจารณ์ พ.ต.ท.ทักษิณ อย่างรุนแรงถึงการบริหารประเทศด้วยอำนาจเบ็ดเสร็จ และพาดพิงถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย ทำให้ต่อมาสำนักงานตำรวจแห่งชาติได้มีคำสั่งเก็บหนังสือฉบับดังกล่าว และดำเนินคดีอาญากับผู้สื่อข่าวผู้เขียนบทความในข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ นอกจากนี้ผู้สื่อข่าวของฟาร์อีสเทิร์น อีโคโนมิค รีวิวอีกจำนวนหนึ่งยังได้ถูกขึ้นบัญชีดำห้ามเดินทางเข้าประเทศไทยอีกด้วย

นอกจากกรณีการสั่งห้ามจำหน่ายนิตยสารฟาร์อีสเทิร์น อีโคโนมิค รีวิว แล้วในเวลาต่อมาก็เกิดกรณีปัญหาคล้ายกันอีกกับกรณีของนิตยสารดิ อีโคโนมิสต์ (The Economist) ที่ถูกกล่าวหาว่ามีเนื้อหาในเชิงหมิ่นสถาบันพระมหากษัตริย์ที่รุนแรงกว่ากรณีฟาร์อีสเทิร์น อีโคโนมิค รีวิว เสียอีก ทำให้ในเวลาต่อมาทางตำรวจสันติบาลก็ได้สั่งห้ามจำหน่ายดิอีโคโนมิสต์ฉบับดังกล่าวในที่สุด²⁴

การพยายามแทรกแซงสื่ออื่นนั้น เป็นการใช้กลไกรัฐกลไกหนึ่งเช่นเดียวกับการแทรกแซงองค์กรอิสระ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายประการเดียวกัน คือการสร้างภาวะการครองอำนาจนำที่สมบูรณ์ให้เกิดขึ้นเหนือพื้นที่สังคมการเมือง เพื่อประโยชน์ต่อรัฐบาลทักษิณเอง

3) ระบบราชการ และกองทัพ

ระบบราชการเป็นองค์กรที่มีความสำคัญในการนำนโยบายของรัฐบาลไปปฏิบัติ และระบบราชการในส่วนภูมิภาค และท้องถิ่นยังมีโอกาสในการใกล้ชิดประชาชน ถ้ายึดกุมระบบราชการได้ก็จะได้ฐานเสียงต่างจังหวัดไปด้วย

รัฐบาลทักษิณนำนโยบายผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการ (ผู้ว่าCEO) มาใช้เมื่อปี 2544 โดยมุ่งเน้นให้ผู้ว่าราชการจังหวัดสามารถบริหารจังหวัดได้อย่างรอบด้าน และริเริ่มโครงการในการบริหารจังหวัดในแบบใหม่ๆ ได้คล้ายกับผู้บริหารของบริษัทเอกชน พ.ต.ท.ทักษิณได้เปรียบตนเองเป็นผู้บริหารสูงสุดของประเทศ ดังนั้นผู้ว่า CEO ก็จะเปรียบเหมือนตัวแทนในการดำเนินนโยบายของรัฐบาลในระดับภูมิภาคนั่นเอง

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 105-107.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 89-98.

นอกเหนือจากการดำเนินการยึดกุมข้าราชการในระดับภูมิภาค แล้วรัฐบาลทักษิณก็ยังให้ความสำคัญกับการให้การสนับสนุนนักการเมืองในระดับท้องถิ่น²⁵ ในนามของพรรคไทยรักไทยอีกด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกระแสการเมืองช่วงขาขึ้นของรัฐบาลทักษิณในช่วงปี 2544-2547 ที่มีผลต่อทิศทางการเมืองในระดับท้องถิ่นทั่วประเทศด้วย ดังเห็นได้จากกรณีเช่น การเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) โดยตรงทั่วประเทศในปี 2547 นั้น นักการเมืองท้องถิ่นผู้ลงสมัครในตำแหน่งนายกอบจ.นั้นจะอิงกระแสการเมืองระดับชาติด้วยการประกาศว่าตนสนับสนุนพรรคการเมืองใดอย่างชัดเจนด้วย

การเข้าไปมีอิทธิพลต่อข้าราชการในระดับภูมิภาคทั้งผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ปลัดอำเภอเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายของรัฐ และการมีอิทธิพลต่อการเมืองท้องถิ่นเช่น การเลือกตั้งนายกอบจ. แม้ไม่มีหลักฐานเชิงประจักษ์แต่ก็เป็นที่เชื่อได้ว่าจะสามารถส่งผล หรือมีอิทธิพลต่อการสนับสนุนรัฐบาลทักษิณ และพรรคไทยรักไทยของประชาชนในชนบทได้อย่างแน่นอน

นอกเหนือจากการเข้าไปมีอิทธิพลต่อระบบราชการพลเรือนที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อนนโยบายต่างๆแล้ว รัฐบาลทักษิณยังได้เข้าไปมีบทบาทต่อกองทัพ และตำรวจอีกด้วย เนื่องจากการควบคุมกลไกรัฐชนชั้นนี้ได้ ก็จะเป็นการปลดปล่อยต่อการรวบรวมกำลัง และอาวุธเพื่อกระทำรัฐประหารของกลุ่มทหาร หรือกลุ่มการเมืองอื่นๆได้

ส่วนประเด็นการมีบทบาทต่อกองทัพของรัฐบาลทักษิณนั้นดังเห็นได้จากกรณีแรกคือกรณีกองทัพ ซึ่งเห็นได้ชัดจากการที่เพื่อนร่วมรุ่นโรงเรียนเตรียมทหารรุ่น 10 รุ่นเดียวกับพล.ต.ท.ทักษิณ นั้นได้รับการแต่งตั้งให้คุมกำลังสำคัญแทบทั้งสิ้น²⁶ เช่น ในส่วนของกองทัพบกนั้นมี พล.อ.พรชัย กรานเลิศ ผช.ผบ.ทบ. พล.ท.อนุพงษ์ เผ่าจินดา แม่ทัพภาคที่ 1 พล.ต.พณชัช สุวรรณชาติ ผู้บัญชาการกองพลที่ 1 รักษาพระองค์ (ผบ.พล.1 รอ.) พล.ต.सानิต พรหมาศ ผู้บัญชาการกองพลทหารม้าที่ 2 รักษาพระองค์ (ผบ.พล.ม.2 รอ.) พล.ต.เรืองศักดิ์ ทองดี ผู้บัญชาการกองพลทหารปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน (ผบ.พล.ปตอ.) พล.ต.คูลกฤต รักเผ่า ผู้บัญชาการกองพลพัฒนาที่ 1 (ผบ.พล.พัฒนาที่ 1)

กองทัพเรือมี พล.ร.ท.สิวิชัย ศิริสาลี ผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการนาวิกโยธิน (ผบ.นย.) พล.ร.ต.ชัยวัฒน์ เอี่ยมสุนทร ผู้บัญชาการต่อสู้อากาศยานและรักษาฝั่ง (ผบ.สอ./รฝ.) ส่วนกองทัพอากาศมี พล.อ.ท.สุเมธ โพธิ์มนิ ผู้บัญชาการอากาศโยธิน (ผบ.อย.) คุมกำลังทหารราบ อย. และคอมมานโด

ในส่วนของข้าราชการตำรวจที่ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น พล.ต.ต.สุรสิทธิ์ สังขพงษ์ อดีตผู้บังคับการกองปราบปราม ซึ่งเป็นนักเรียนนายร้อยตำรวจ (นรต.) รุ่น 26 รุ่นเดียวกับ พล.ต.ท.ทักษิณ

²⁵ เช่นการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดทั่วประเทศในปี 2547 เป็นต้น

²⁶ เป็นข้อมูลล่าสุด ณ เดือนมีนาคม 2549 ตามขอบเขตของการวิจัยที่สิ้นสุดการศึกษาที่การยุบสภา เดือนกุมภาพันธ์ 2549 ยศ และตำแหน่งของแต่ละบุคคลอาจไม่ตรงกับข้อมูล ณ ปัจจุบัน

ได้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญที่หารายได้นอกงบประมาณมาใช้จ่ายในกิจกรรมต่างๆของรัฐบาลทักษิณ พล.ต.ต.จุมพล มั่นหมาย ผู้อำนวยการสำนักงานข่าวกรองแห่งชาติ พล.ต.อ.ชิดชัย วรรณสถิต รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม พล.ต.อ.วุฑฒิชัย ศรีรัตนวุฒติ ประธานป.ป.ช.ชุดที่มีปัญหาการเงินเดือนให้ตัวเอง²⁷ พล.ต.อ.วาสนา เพิ่มลาภ ประธานกกต. พล.ต.ต.เอกชัย วารุณประภา เลขาธิการกกต. พล.ต.ต.พีระพันธุ์ เปรมภูติ เลขาธิการปปง. พล.ต.อ.สมบัติ อมรวิวัฒน์ อธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษ หรือดีเอสไอ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าตำแหน่งสำคัญในกองทัพ และตำรวจนั้นล้วนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพ.ต.ท.ทักษิณทั้งสิ้น จึงอาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลทักษิณสามารถครอบงำเหนือกองทัพ และตำรวจซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการครองอำนาจนำเหนือพื้นที่สังคมการเมืองได้สำเร็จในช่วงเวลาของการครองอำนาจก่อนการยุบสภาในเดือนกุมภาพันธ์ 2549

5.4 สรุป

บทที่ 4 และบทที่ 5 เป็นการสร้างคำอธิบายการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ โดยเริ่มต้นที่ รัฐบาลทักษิณในฐานะที่เป็น “กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำ” (Hegemon) ได้ดำเนินการสร้าง “สงครามยึดพื้นที่ทางความคิด” กับผู้คนในสังคมตลอดระยะเวลา 5 ปีของการครองอำนาจเพื่อสร้าง “กลุ่มประวัติศาสตร์” ให้เกิดขึ้นเหนือพื้นที่ทางสังคมทั้งหมด โดยการให้ผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมจากนโยบายที่มีลักษณะประชานิยมต่างๆในโครงสร้างสังคมส่วนล่าง ขณะเดียวกันในโครงสร้างส่วนบนได้แก่ พื้นที่ประชาสังคม และพื้นที่สังคมการเมืองนั้น ได้ดำเนินการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดโดยอาศัย “กลไก” ต่างๆทั้งที่ก่อให้เกิดการยอมรับโดยคุณวุฒิ และที่บังคับด้วยอำนาจรัฐ ดังปรากฏให้เห็นว่ากลไกที่ใช้เพื่อก่อให้เกิดการยอมรับจากผู้คนในสังคมคือ “กลไกการครองอำนาจนำ” ประกอบไปด้วยกลไกหลักคือ กลไกนโยบาย และการจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำ ส่วนกลไกที่สร้างการยอมรับด้วยลักษณะของการบังคับ คือ “กลไกรัฐ” อันประกอบไปด้วย การเพิ่มจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเลี่ยงการตรวจสอบ การใช้ความเข้มแข็งให้เป็นประโยชน์ในการผ่านร่างกฎหมายและการแทรกแซงองค์กรที่สัมพันธ์กับอำนาจรัฐต่างๆ

²⁷ “ป.ป.ช. ขอขึ้นเงินเดือน”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 20 (1-7 ตุลาคม 2547), หน้า 11.

บทที่ 6

การโต้ตอบการครองอำนาจนำ

บทที่ 6 นี้จะเป็นการนำเสนอถึงการโต้ตอบการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ ภายหลังจากที่รัฐบาลทักษิณได้ทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดเหนือพื้นที่ประชาสังคม และพื้นที่ สังคมการเมืองผ่านทางกลไกชนิดต่างๆ ระหว่างปี 2544-2549 โดยมีคำถามหลัก คือ การดำเนินการ สร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณประสบความสำเร็จหรือไม่ เพราะเหตุใด

การอธิบายในบทนี้เริ่มจากคำตอบที่มีอยู่แล้ว เนื่องจากขอบเขตการศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ สิ้นสุดลงที่การตัดสินใจยุบสภาของรัฐบาลทักษิณ พร้อมกับเสียงขับไล่ที่เกิดขึ้นในสังคม จึงเป็น คำตอบเชิงประจักษ์ว่ารัฐบาลทักษิณไม่สามารถสร้างภาวะการครองอำนาจนำอย่างสมบูรณ์ให้ เกิดขึ้นได้ เพราะไม่สามารถยึดกุมพื้นที่ที่ประชาสังคมได้อย่างสมบูรณ์ แม้ว่ารัฐบาลทักษิณจะ สามารถยึดกุมพื้นที่สังคมการเมืองได้ก็ตาม

กรณีที่สะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลทักษิณยึดกุมพื้นที่ที่ประชาสังคมได้ไม่สมบูรณ์ นั้นเห็นได้ จากเกิดการเผยตัวให้เห็น และการเกิดขึ้นของการโต้ตอบการครองอำนาจนำของกลุ่มต่างๆ จึง นำไปสู่ข้อสรุปว่า การดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณนั้นไม่ประสบ ความสำเร็จ เพราะการครองอำนาจนำไม่สมบูรณ์ จึงสรุปได้ว่าการดำเนินการสร้างภาวะการครอง อำนาจนำของรัฐบาลทักษิณในระยะ 5 ปีของการครองอำนาจนั้น เป็นเพียง “ความพยายามสร้าง ภาวะการครองอำนาจนำ” เท่านั้น

การนำเสนอในส่วนต่อจากนี้จึงเป็นการเสนอกรณีต่างๆของการโต้ตอบการครองอำนาจ นำโดยกลุ่มต่างๆ เพื่อสนับสนุนว่ารัฐบาลทักษิณนั้นไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างภาวะการ ครองอำนาจนำอย่างสมบูรณ์

6.1 การโต้ตอบการครองอำนาจนำ (Counter Hegemony) รูปแบบในการอธิบายและ แนวความคิด

6.1.1 รูปแบบในการอธิบาย

การอธิบายการโต้ตอบการครองอำนาจนำในบทนี้ เป็นการอธิบายตามรูปแบบการ อธิบายข้อ IV.¹ ที่ว่า ถ้าไม่สามารถเอาชนะสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดได้ ภาวะการครองอำนาจนำ

¹ ดู บทที่ 4 หัวข้อที่ 4.2 รูปแบบในการอธิบายกระบวนการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ

จะไม่สมบูรณ์ และจะเกิด “การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ” (Counter Hegemony) ขึ้นจากกลุ่มหรือชนชั้นผู้พยายามครองอำนาจนำกลุ่มใหม่ๆ ขึ้นเสมอ

6.1.2 แนวความคิดการโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ (Counter Hegemony)

การดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำที่ไม่สมบูรณ์ กล่าวคือไม่สามารถสร้างภาวะการครองอำนาจนำเหนือพื้นที่ประชาสังคม หรือสังคมการเมืองได้เลย หรือสามารถสร้างภาวะการครองอำนาจนำได้ในระดับหนึ่ง ด้วยการครองพื้นที่ทางสังคมพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งได้ หรือสามารถสร้างภาวะการครองอำนาจนำได้ใกล้เคียงกับการครองอำนาจนำสมบูรณ์ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่เมื่อเวลาผ่านไปได้เกิดเหตุปัจจัยต่างๆ ที่บั่นทอนความชอบธรรม และลดทอนความรู้สึกรับรองพร้อมใจของชนชั้นผู้ถูกรอบงำที่มีต่อชนชั้น/กลุ่มผู้ครองอำนาจนำ ทำให้ในช่วงเวลาต่อมาภาวะการครองอำนาจนำนั้นถูกลดทอนลงไป กรณีทั้งหมดนั้นหมายความว่ากลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำนั้นไม่สามารถสร้างภาวะการครองอำนาจนำได้อย่างสมบูรณ์

การครองอำนาจนำสมบูรณ์ที่กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำสามารถเอาชนะสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดได้ด้วยการยึดครองเหนือพื้นที่ประชาสังคม และสังคมการเมืองนั้นผู้คนในสังคมจะดำเนินชีวิตอย่างปกติ โดยไม่เกิดการความสงสัย หรือตั้งคำถามต่อการดำเนินการต่างๆ ของกลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ และไม่มีการดำเนินการใดๆ เพื่อแสดงความคิดที่ขัดแย้งต่อความคิดหลัก หรืออุดมการณ์ตามที่กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำต้องการ

ในทางกลับกันถ้ากลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำสร้างภาวะการครองอำนาจนำสมบูรณ์ไม่สำเร็จ ผู้คนในสังคมส่วนหนึ่งที่ตระหนักรู้ได้ว่าตน หรือชนชั้น/กลุ่มของตนได้ถูกดำเนินการครองอำนาจนำเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่ม/ชนชั้นผู้ครองอำนาจนำ กลุ่มคนที่ตระหนักรู้นี้จะได้แสดงออก หรือเผยให้เห็นถึงการดำเนินการใดๆ เพื่อเป็น “การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ” ของชนชั้นผู้ครองอำนาจนำ ทั้งนี้การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำของกลุ่มคน/ชนชั้นอื่นในสังคมอาจเป็นไปเพียงเพื่อแสดงให้ผู้ครองอำนาจนำได้เห็น และรับรู้ว่าอำนาจของตนนั้นถูกท้าทาย หรือแม้การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ เพื่อโค่นล้มกลุ่มผู้ดำเนินการครองอำนาจเก่า และนำไปสู่การก้าวไปเป็นกลุ่มผู้ดำเนินการครองอำนาจนำกลุ่มใหม่ก็เป็นได้²

² Barry Burke, Antonio Gramsci and informal education [Online]. Available from: <http://www.infed.org/thinkers/et-gram.htm> [7 มีนาคม 2550]

6.2 การโต้ตอบการครองอำนาจนำโดยกลุ่มต่างๆ

รัฐบาลทักษิณแม้ว่าจะได้รับคะแนนนิยมจากผลสำรวจต่างๆอยู่ในระดับดี เป็นที่นิยมของผู้คนจำนวนหนึ่ง และได้รับคะแนนเสียงจากการเลือกตั้งทั่วไปในปี 2544 ด้วยคะแนนเสียงกว่า 11 ล้านเสียง และกว่า 19 ล้านเสียงจากการกลับเข้าสู่อำนาจเป็นสมัยที่ 2 ในการเลือกตั้งทั่วไปปี 2548 แต่ความนิยม และคะแนนเสียงดังกล่าวนี้ไม่ได้เป็นสิ่งบ่งชี้ว่ารัฐบาลทักษิณสามารถครองอำนาจนำเหนือสังคมการเมืองไทยได้อย่างสมบูรณ์แล้ว

จากการศึกษาทำให้ผู้วิจัยมองว่าสำหรับพื้นที่ที่สังคมการเมือง อันเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และข้องเกี่ยวกับขอบเขตของอำนาจรัฐนั้นรัฐบาลทักษิณสามารถยุคลงพื้นที่นี้ได้สำเร็จดังเห็นได้จากการมีเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรที่มากพอจะสามารถป้องกันการตรวจสอบการบริหารด้วยกระบวนการรัฐสภาได้ และสามารถใช้ความเข้มแข็งของรัฐบาลกระทำการต่างๆในพื้นที่อำนาจรัฐได้ตามต้องการไม่ว่าจะเป็นการกำหนดกฎหมายได้ตามต้องการด้วยการกำหนดเป็นพระราชกำหนด, การเข้าไปแทรกแซงกระบวนการตรวจสอบจากสื่อ และองค์กรอิสระต่างๆ รวมไปถึงการเข้าไปมีบทบาทในกองทัพ และตำรวจในช่วงเวลาที่เป็นขอบเขตของงานวิจัยนี้ด้วย

ผิดกับพื้นที่ประชาสังคมซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจคนละแบบกับพื้นที่สังคมการเมือง ในพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ของภาคเอกชน ภาคประชาชน ที่แม้ว่ารัฐบาลทักษิณจะได้มีการดำเนินการใช้ “กลไก” ต่างๆเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำให้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นการนำนโยบายต่างๆทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และสังคม และการจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำให้เป็นที่ถูกใจของผู้คน แต่การดำเนินการด้วยกลไกการครองอำนาจนำต่างๆ อาจอนุมานได้ว่าประสบผลสำเร็จเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น แต่ไม่สามารถยึดกุมพื้นที่ประชาสังคมอย่างสมบูรณ์ได้

ดังเห็นได้จากการเผยตัว เกิดขึ้นและการดำเนินการเพื่อเป็นการโต้ตอบการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณของกลุ่มต่างๆ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 4 กลุ่มคือ 1. กลุ่มปัญญาชน/นักวิชาการ 2. สื่อมวลชน 3. กลุ่มการเมืองภาคประชาชน และ 4. กลุ่มการเมืองอื่นๆ

6.2.1 ปัญญาชน/นักวิชาการ

กลุ่มปัญญาชน/นักวิชาการเป็นกลุ่มในสังคมกลุ่มแรกๆที่ได้เผยตัวให้เห็นถึงการออกมาโต้ตอบการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ ซึ่งการออกมาโต้ตอบการครองอำนาจนำของกลุ่มปัญญาชน/นักวิชาการนี้ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อการก้าวไปสู่การเป็นกลุ่มผู้ดำเนินการสร้างการครองอำนาจนำกลุ่มใหม่แต่อย่างใด แต่เป็นการโต้ตอบการครองอำนาจนำในบริบทของการกระตุ้น และนำเสนอข้อคิดของกลุ่มตนต่อสังคมเป็นหลัก

นักวิชาการคนแรกๆที่มีออกมาแสดงบทบาทในการแสดงความคิดเห็น หรือปาฐกถาเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณอย่างสม่ำเสมอจนถูกพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรเรียกว่าเป็น “พวกขาประจำ” คือ **ธีรยุทธ บุญมี** ดังเห็นได้จากการดำเนินการโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำของธีรยุทธ บุญมี ดังต่อไปนี้

การออกมาเผยตัว และดำเนินการโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำด้วยการให้ความรู้แก่ประชาชนครั้งแรกๆของธีรยุทธคือ การแสดงปาฐกถาเรื่อง “Road Map ประเทศไทย” ในงานรำลึก 30 ปี 14 ตุลา เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2546 ณ สถาบันปรีดี พนมยงค์ ซึ่งการออกมาแสดงปาฐกถาในครั้งนี้ยังเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ในลักษณะที่เป็นกลางอยู่มาก กล่าวคือในด้านหนึ่งแม้ธีรยุทธ จะได้วิพากษ์การบริหารงานแบบบูรณาการในช่วง 2-3 ปีแรกของรัฐบาลทักษิณว่าเป็นการทำให้กลุ่มพลังต่างๆในสังคมหมดความหมาย หรือลดความสำคัญไปอยู่ภายใต้กลุ่มทุนของรัฐบาล แต่ขณะเดียวกันก็ยังมองว่าพ.ต.ท.ทักษิณ นั้นมีข้อดีอยู่ด้วย เช่น มีความรู้หลายด้าน, กล้าเผชิญปัญหา, มีความคิดริเริ่ม และกล้าใช้อำนาจ เป็นต้น³

การออกมาแสดงความเห็นต่อการเมืองยุคพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรในลำดับถัดมาคือ เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2547 ภายใต้วหัวข้อ “4 ปีระบอบทักษิณ ก้าวสู่การเมืองระบอบเผด็จการพรรคเดียวของ ไทยรักไทย มุ่งยึดสัมปทานประเทศ” ซึ่งมีประเด็นสำคัญคือ ที่ผ่านมาระบอบทักษิณทำให้การปฏิรูปการเมืองหลังการเกิดรัฐธรรมนูญ 2540 ล้มเหลว และยังมุ่งปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมือง โดยการผนวกท้องถิ่นเข้า กับอินเทอร์เน็ต ทำการดัดแปลงตัดแต่งโครงสร้างทางการเมืองใหม่ เป็นการเมืองแบบจีเอ็มโอ ทำให้นักการเมืองเก่าที่ใช้อำนาจผ่านระบบราชการและกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นตกยุคและสูญพันธุ์

กลุ่มทุนใหญ่ของไทยรักไทยเป็นทุนอภิสิทธิ์หรือทุนกาฬารัฐ ที่เติบโตจากการผูกขาดทรัพยากรรัฐหรือการเอื้อประโยชน์จากนโยบายรัฐมากกว่าการแข่งขัน ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมนโยบายประชานิยมแก่ชนแออัด หรือประชามาร์เก็ตติ้ง ทำให้ประชาชนละเลยคุณค่าด้านศีลธรรม นับถือบริโภคนิยม และใช้จ่ายขาดประสิทธิภาพ ไร้คุณภาพเป็นการอุปถัมภ์เชิงนโยบาย โดยการใช้เงินส่วนรวมเพื่อเรียกคะแนนเสียงจากชาวบ้าน การอุปถัมภ์เช่นนี้จะนำไปสู่ระบอบเผด็จการพรรคเดียว ทั้งยังว่าการคอร์รัปชันในยุคนี้มีคุณภาพสูงขึ้นเป็นเบญจคอร์รัปชัน คือ 1. การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย 2. การคอร์รัปชันบูรณาการ 3. การคอร์รัปชันแบบผลประโยชน์ทับซ้อน 4. การคอร์รัปชันเชิงช่องว่างระหว่างสังคมไทยกับระบบโลก และ 5. การคอร์รัปชันทางศีลธรรม นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มว่า

³ ธีรยุทธ บุญมี, *Road Map ประเทศไทย บทบาทคุณูปการของการเมืองภาคประชาชน*, (กรุงเทพฯ: สายธาร, 2547), หน้า

รัฐบาลทักษิณจะขอเปลี่ยนสัญญาบริหารประเทศ 4 ปี เป็นสัมปทานประเทศ 30 ปี โดยจะเพิ่มค่าเช่าและจ่ายโบนัสอย่างงามแก่ประชาชนทุก 4 ปี⁴

ภายหลังการแถลงการณ์ครั้งแรกถือว่า ชีรยุทธมีส่วนพอสมควรในการสร้างการตระหนักรู้ให้เกิดขึ้นในสังคมถึงการถูกรวบงำโดยรัฐบาลทักษิณ และเขาได้ออกมาโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำอีกครั้งด้วยการกล่าวบรรยายพิเศษเรื่อง “ยุทธศาสตร์สันติภาพประเทศไทย ปี 2548” ซึ่งสาระสำคัญของการบรรยายในครั้งนี้มุ่งประเด็นวิจารณ์เรื่องการจัดการกับปัญหาความรุนแรงในภาคใต้ ของรัฐบาลทักษิณ และเสนอว่าการแก้ปัญหาต้องเริ่มต้นที่การสร้างทัศนคติที่เป็นเอกภาพทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันไม่แบ่งแยกซ้าย-ขวา ต้องมีบุคคล และกลไกที่ชาวบ้านไว้วางใจ เข้าถึงได้ง่าย นอกจากนี้ยังฝากให้นายกฯทักษิณเลิกมองปัญหาแบบมิติเดียว ให้หันมามองรอบด้านเชื่อมโยง, มองให้พ้นจากกรอบชาตินิยม, ควรมีวุฒิภาวะมากกว่านี้ มีความอดทนอดกลั้น ไม่ควรหูดุดำพุดที่ไม่สมควรออกมา⁵

การดำเนินการโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำโดยชีรยุทธในครั้งนี้ถัดมา เว้นระยะจากครั้งก่อนไม่นานนัก โดยเขาได้แสดงผลงานวิชาการการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสังคม วัฒนธรรมการเมือง ครั้งที่ 2 ของไทยหลังการเลือกตั้ง 2548 ในเดือนกุมภาพันธ์ 2548 มีสาระสำคัญว่า ยุคทักษิณนั้นเป็นจุดเปลี่ยนของประวัติศาสตร์ที่สร้างความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจและการเมือง โดยอำนาจนำทางความคิดอยู่ในมือเทคโนโลยีรุ่นใหม่ ขณะที่ทางการเมืองกลุ่มนำทางธุรกิจรุ่นใหม่ก้าวเข้ามามีอำนาจแทน ส่วนอำนาจทางเศรษฐกิจตระกูลนำทางธุรกิจเก่าสลายตัวคนรุ่นใหม่ยุคคลื่นลูกที่สามกุมอำนาจแทน และเข้าสู่ยุคขาดหรือกุมอำนาจสัมปทานทรัพยากรรัฐและการคอร์รัปชันในยุครัฐบาลทักษิณนั้นมีลักษณะกว้างพัฒนาการตัวเองได้ไว สร้างภูมิคุ้มกันตัวเองได้เก่งที่สุด จึงเกิดการคอร์รัปชันใหม่ๆขึ้นโดยมีลักษณะบูรณาการ⁶

ในช่วงระยะเวลาไม่ถึงเดือนชีรยุทธก็ได้ออกมามีบทบาทในการโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณอีกครั้ง ด้วยการแสดงปาฐกถาเรื่อง “ประเทศไทยภายใต้ระบบซูเปอร์การเมือง ซูเปอร์นายกฯ ซูเปอร์พรรค ระบองย่าให้เป็นซูเปอร์ล้มเหลว โดยมีสาระสำคัญว่า ตนเชื่อว่ารัฐบาลทักษิณนั้นคงเป็นรัฐบาลได้ไม่เกิน 12 ปี เนื่องจากปัญหาสารพัดวิงภายในพรรค และสภาพเศรษฐกิจที่ได้รับผลกระทบจากสภาวะเงินเฟ้อ และราคาน้ำมัน โดยกล่าวว่าในขณะนี้คล้ายว่าพ.ต.ท.ทักษิณมีอำนาจสมบูรณ์ซึ่งเป็นภาพลวงตา เพราะเชื่อว่าจะเกิดขาลงในปีนี้ และอาจตามมาด้วยเศรษฐกิจตกต่ำซึ่งต้องแก้ไขให้ได้ และในช่วงปลายทักษิณ 2 จะเริ่มมีการพูดถึงการสืบทอดอำนาจ ทำให้

⁴ “เสือกัก-ขาประจำ วิพากษ์ ทธท.”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 11 (30 กรกฎาคม – 5 สิงหาคม 2547), หน้า 12. และดู คำแถลงฉบับเต็มได้ที่ ชีรยุทธ บุญมี, บทวิเคราะห์การเมืองระบอบทักษิณ(ไทยรักไทย), [Online] แหล่งที่มา: <http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9789.html> [16 ตุลาคม 2548]

⁵ “โรคแมว ประเทศไทยสันติสุข”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 29 (3-9 ธันวาคม 2547), หน้า 14-15.

⁶ “ชีรยุทธ ขาประจำเสือกัก”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 42 (3-9 มีนาคม 2548), หน้า 12.

การเมืองภายในพรรคไทยรักไทยเข้มข้นขึ้น และท้ายสุดเขาได้กล่าวว่า สิ่งที่จะล้มรัฐบาลทักษิณได้ คือ กรณีการคอร์ปชั่นที่โยงถึงตัวพ.ต.ท.ทักษิณได้เท่านั้น⁷

การออกมามีบทบาทในการแถลงการณ์ เผยแพร่ผลการศึกษา และการปาฐกถาของธีรยุทธ บุญมีนั้นเป็นการได้ต่อการครองอำนาจนำในระดับปัจเจก ด้วยตัวของธีรยุทธเองเป็นหลัก นอกจากการออกมาได้ตอบฯในระดับปัจเจกแล้ว ยังมีการเผยตัวให้เห็นถึงการได้ต่อการครองอำนาจนำในระดับกลุ่มอีกด้วย ดังเห็นได้จากการมี *เวทีสัมมนาทางวิชาการ* ต่างๆ ในช่วงปี 2547-2548 ซึ่งเป็นช่วงปลายของการครองอำนาจนำในสมัยแรกของรัฐบาลทักษิณ

วงสัมมนาวิชาการที่สำคัญวงหนึ่งคือ การรวมพลนักวิชาการที่เชียงใหม่กว่า 30 คน เพื่อสัมมนาในหัวข้อ “ระบอบทักษิณ ความเป็นมา และความเป็นไปในอนาคต” ซึ่งจัดโดยวารสารฟ้าเดียวกันระหว่างวันที่ 10-11 มกราคม 2547 โดยมีนักวิชาการที่มีชื่อเสียงเข้าร่วมการสัมมนาครั้งนี้ อาทิ นิธิ เอียวศรีวงศ์, อัมมาร สยามวาลา, ผาสุก พงษ์ไพจิตร, คริส เบเกอร์, ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, เกษียร เตชะพีระ, ฉันทนา บรรพศิริโชติ, แด่ ดิลกวิทยรัตน์, ประภาส ปิ่นตบแต่ง, พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ ฯลฯ ซึ่งประเด็นหลักสำหรับการสัมมนาครั้งนี้คือ การแลกเปลี่ยนในประเด็นเรื่องวิธีการที่ใช้ทำความเข้าใจระบอบทักษิณ, การทำงานและความขัดแย้งภายในตัวเองของระบบนี้, เงื่อนไขเบื้องหลังการเกิดขึ้นของรัฐบาลทักษิณ, การเปลี่ยนแปลงของรัฐและระบบทุนนิยมไทยในยุครัฐบาลทักษิณ จนกระทั่งอนาคตของระบอบทักษิณและสังคมการเมืองไทย⁸

วงสัมมนาของวารสารฟ้าเดียวกันเป็นการแสดงให้เห็นว่านักวิชาการต่างก็เริ่มที่จะมีบทบาทมากขึ้นในการนำเสนอความรู้ และข้อเท็จจริงเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณให้กับสังคม แต่ทั้งนี้วงสัมมนาของฟ้าเดียวกันก็เป็นเพียงหนึ่งในการสัมมนา หรืออภิปรายอีกจำนวนมากที่เกิดขึ้นในช่วงปลายสมัยแรกของการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณ

ดังเห็นได้ว่าการจัดวงอภิปรายย่อยๆ จำนวนมาก เช่น วงอภิปรายหัวข้อ “ผลประโยชน์ทับซ้อน...หยุดก่อนประเทศไทย” โดย ศ.ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร⁹, การสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “นอกกรอบประชานิยม” โดย ดร.อัมมาร สยามวาลา จัดโดยสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สาระสำคัญคือ การเตือนว่ากระแสประชานิยมของนักการเมืองไทยจะนำไปสู่วิกฤติเศรษฐกิจรอบใหม่ เพราะเป็นการใช้เงินเพื่อหวังผลทางการเมืองเพียงอย่างเดียว และการที่รัฐบาลผลักดันให้ประชานรากหญ้าเป็นเจ้าของธุรกิจนั้นมีความเสี่ยงสูง และมีโอกาสสำเร็จต่ำ¹⁰

⁷ “แก้วิกฤติวิทยุท มาอีกแล้ว”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 45 (24-30 มีนาคม 2548), หน้า 12.

⁸ ฟ้าเดียวกันฉบับ “ระบอบทักษิณ” ใน *ฟ้าเดียวกัน*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2547).

⁹ “ผลประโยชน์ทับซ้อน...หยุดก่อนประเทศไทย”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 19 (24-30 กันยายน 2547), หน้า 16-

¹⁰ “อัมมารวิจารณ์ทักษิณ”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 27 (19-25 พฤศจิกายน 2547), หน้า 10.

การปาฐกถาวิชาการเรื่อง “Thaksinomics ภายใต้อภิธานศัพท์ไทย” ของ ศ.รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ในเดือนมกราคม 2548 มีสาระสำคัญโดยสรุปคือ การปกครองในแบบของทักษิณ หรือ อภิธานศัพท์ไทยนั้น เป็นระบบที่อยู่ภายใต้อำนาจของพ.ต.ท.ทักษิณ และบริหารงานโดยทักษิณ เพื่อทักษิณ โดยมีความพยายามที่จะครอบงำตลาดพรรคการเมือง ซึ่งพรรคการเมืองขนาดเล็กก็จะต้องปิดตัวลง และจะเกิดการผูกขาดด้านการเมืองโดยพรรคไทยรักไทย นอกจากนี้ รัฐบาลทักษิณยังได้เข้าครอบงำวุฒิสภาโดยใช้วิธีการเกื้อหนุนทางเศรษฐกิจต่อสมาชิกจำนวนมาก และยังพยายามเข้าครอบงำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีกด้วย นอกจากนี้ยังระบุว่ารัฐบาลทักษิณนั้นใช้นโยบายในลักษณะการตลาดเพื่อแสวงหาคะแนนนิยม และเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล ขณะที่นโยบายด้านการคลังนั้น รัฐบาลทักษิณได้ดำเนินนโยบายกึ่งการคลัง¹¹ ด้วยการระดมทรัพยากรจากสถาบันการเงินของรัฐไปใช้จ่ายในโครงการต่างๆมากมาย ซึ่งเป็นการสร้างความเสี่ยงทางการคลังเพราะไม่มีกลไกการตรวจสอบ และคานอำนาจ¹² เป็นต้น

นอกจากการแถลงการณ์ การแสดงปาฐกถา และการจัดสัมมนาวิชาการในเวทีต่างๆแล้ว การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ โดยกลุ่มปัญญาชน/นักวิชาการอีกลักษณะหนึ่ง ที่กระตุ้นกระแสตื่นตัว “รู้ทัน” รัฐบาลทักษิณให้เกิดขึ้นก็คือ การผลิตหนังสือในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ รัฐบาลทักษิณออกมาเป็นจำนวนมาก¹³

6.2.2 สื่อมวลชน

การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณโดยสื่อมวลชนนั้น มีบทบาทไม่ชัดเจนนักในช่วงแรก มีเพียงสื่อจากเนชั่น และไทยโพสต์ที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลทักษิณอย่างตรงไปตรงมาอยู่ตลอด ส่วนสื่อมวลชนจากค่ายอื่นนั้นไม่มีลักษณะเช่นเนชั่น และไทยโพสต์มากนัก เพราะสื่อบางส่วนที่ทำหน้าที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างตรงไปตรงมาก็มักจะถูกควบคุม หรือแทรกแซงด้วยวิธีการต่างๆ จนกระทั่งเกิดปรากฏการณ์สนธิ¹⁴ จาการายการเมืองไทยรายสัปดาห์ สัญจรขึ้น จึงเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนมากขึ้นถึงการโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำของรัฐบาล

¹¹ หมายถึง กิจกรรมเพื่อจัดระเบียบเศรษฐกิจที่ริเริ่มโดยรัฐบาลแต่ไม่ได้รายงานอยู่ในงบประมาณประจำปี ที่สำคัญคือ การใช้เงินจากสถาบันการเงินเฉพาะกิจของภาครัฐเพื่อสนองรับนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจของรัฐบาล สถาบันการเงินภาครัฐเช่น ธนาคารออมสิน ธนาคารกรุงไทย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นต้น ดูเพิ่มเติมใน ศาสตราจารย์ไพจิตร, “นโยบายเอื้ออาทรกับมาตรการกึ่งการคลัง”, ใน ฟันเดียวกัน, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2547), หน้า 109-110.

¹² “รังสรรค์กับทักษิณ 4 ปีข้างหน้า”, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 36 (21-27 มกราคม 2548), หน้า 10.

¹³ ดูรายละเอียดได้ในส่วน “บททวนวรรณกรรมเกี่ยวกับรัฐบาลทักษิณ” ในบทที่ 1 บทนำ หน้า 9-14.

¹⁴ เป็นคำของ บุญรักษ์ บุญยะเขตมาลา นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน อ้างถึงใน สุกลักษณ์ กาญจนขุนดี, “ระบอบทักษิณ ปรากฏการณ์สนธิ ในการเมืองไทยร่วมสมัย บทวิเคราะห์พันธุมิติฯ ก่อนการรัฐประหาร ๑๕ กันยายน” [Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.midnightuniv.org/midnight2544/0009999755.html> [23 มีนาคม 2550]

ทักษิณโดยสื่อมวลชน¹⁵ ปรากฏการณ์สนธินี้เป็นบทบาทการโต้ตอบโดยสื่อในช่วงแรก แต่ระยะหลังจะเป็นการร่วมมือกันระหว่างสื่อ และกลุ่มการเมืองภาคประชาชนต่างๆ

สิ่งที่เรียกว่า "ปรากฏการณ์สนธิ" นั้นเริ่มขึ้นในเดือนกันยายน 2548 เมื่อนายสนธิ ลิ้มทองกุลเริ่มออกมาแสดงบทบาทในการโต้ตอบต่อการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณด้วยการ เปิดโปงความผิดของ พ.ต.ท.ทักษิณ โดยพยายามหาแนวร่วมสนับสนุนการโต้ตอบต่อการครองอำนาจด้วยการหยิบยกประเด็นที่เป็นจุดอ่อนในหัวของสังคมไทยคือประเด็นเรื่อง ชาติ, ศาสนา และพระมหากษัตริย์¹⁶ เช่น ประเด็นเรื่องการที่พ.ต.ท.ทักษิณจัดงานทำบุญประเทศในวัดพระแก้ว, ประเด็นเรื่องการล่วงละเมิดพระราชอำนาจ และการขอถวายคืนพระราชอำนาจ เพื่อขอนายกรัฐมนตรีพระราชทาน เป็นต้น มาเป็นประเด็นหลักในการดำเนินรายการที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และที่สวนลุมพินีในเวลาต่อมา

ก่อนการเคลื่อนไหวด้วยการเดินขบวนนั้นรายการเมืองไทยรายสัปดาห์สัญจร ของนายสนธิ ลิ้มทองกุลได้พยายามสร้างความรู้สึกร่วมให้เกิดขึ้นกับผู้ชมรายการ ด้วยการพยายามใช้จุดเด่นเชิงสัญลักษณ์ เช่น การใส่เสื้อเหลืองมาฟังรายการ เพราะสีเสื้อเหลืองนั้นหมายถึงสีประจำพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, การชูแนวคิดหลักกว่าเป็นการ "สู้เพื่อในหลวง" เป็นต้น

ภายหลังการจัดรายการเมืองไทยรายสัปดาห์สัญจรได้ระยะหนึ่ง เมื่อความรู้สึกร่วมของผู้คนที่ติดตามนายสนธิ เริ่มมีมากขึ้น เขาก็ได้จัดชุมนุมใหญ่ครั้งแรกขึ้นเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2549 ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า โดยได้มีการเดินทางไปยื่นฎีกาที่สำนักราชเลขาธิการ และไปยื่นจดหมายให้พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ด้วย แต่ภายหลังการชุมนุมใหญ่วันที่ 4 กุมภาพันธ์ ซึ่งถือได้ว่าประสบความสำเร็จในแง่ของการประกาศตัวอย่างชัดเจนถึงการเกิดขึ้นของกลุ่มโต้ตอบต่อการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณที่มีความสำคัญต่อการให้ความสนใจ แต่การตอบรับจากผู้ใหญ่ในกองทัพนั้นยังคงไม่มีการเคลื่อนไหวมากนัก¹⁷

ทิศทางต่อไปของการโต้ตอบต่อการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณที่นำโดยสื่อมวลชน อย่างนายสนธิ ลิ้มทองกุลคือ การขยายแนวร่วมในการดำเนินการโต้ตอบให้กว้างขวาง และเข้มข้นมากขึ้นจึงได้เกิด *พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย* ขึ้นมา องค์ประกอบของพันธมิตรฯ นั้นประกอบด้วย คณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย หรือ ครป. ซึ่งนำโดย พิทยา ว่องกุล ผู้เป็นประธาน และสุริยะใส กตะศิลา เลขธิการแล้ว ยังมีองค์กรสื่อมวลชนของสนธิ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่สนใจปัญหาเฉพาะด้าน เช่น กลุ่ม FTA Watch, กลุ่มองค์กรคุ้มครองผู้บริโภค, องค์กรสตรี,

¹⁵ ในที่นี้ไม่ได้มุ่งความสนใจไปยังประเด็นสาเหตุที่แท้จริงของการออกมาเคลื่อนไหวของนายสนธิ ลิ้มทองกุล ดู มุลเหตุแท้จริงของการออกมาเคลื่อนไหวของสนธิ ลิ้มทองกุลได้ในงานของ สุกัลยณ กาญจนขุนดี [Online]. แหล่งที่มา: <http://www.midnightuniv.org/midnight2544/000999755.html> [23 มีนาคม 2550]

¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

องค์กรแรงงานจากรัฐวิสาหกิจ, องค์กรครู, แพทย์, นักศึกษา, และที่สำคัญคือ กองทัพนครนิธิของพลตรีจำลอง ศรีเมือง อดีตผู้นำการเคลื่อนไหวในเดือนพฤษภาคม 2535¹⁸

พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยได้ร่วมชุมนุมใหญ่อีกครั้งในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2549 และมีการชุมนุมต่อเนื่องทุกคืนที่บริเวณสนามหลวง และได้นัดชุมนุมครั้งใหญ่ในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2549 ซึ่งคาดว่าจะเป็นการชุมนุมที่มีผู้เข้าร่วมมากกว่าทุกครั้งที่ผ่านมา เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองที่เริ่มตึงเครียดจากการแบ่งฝ่ายของคนในสังคมระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนและผู้ต่อต้านพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งในที่สุดรัฐบาลทักษิณ โดยพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรก็ได้ตัดสินใจยุบสภาในที่สุดเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2549 ก่อนการนัดชุมนุมครั้งใหญ่ของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเพียง 2 วันเท่านั้น ด้วยข้ออ้างว่าเพื่อไม่ให้เกิดความแตกแยกภายในสังคมมากเกินไปกว่าที่เป็นอยู่¹⁹

6.2.3 กลุ่มการเมืองภาคประชาชน

การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณโดยกลุ่มการเมืองภาคประชาชนนั้น แม้จะดูมองว่าไม่มีพลังมากนัก เพราะถูกรัฐบาลทักษิณครองอำนาจนำเหนือการเมืองภาคประชาชนด้วยการเสนอนโยบายแบบขายตรง และมีวิธีการจัดการกับข้อเรียกร้อง หรือกรณีปัญหาแบบใหม่²⁰ที่ทำให้ภาคประชาชนส่วนหนึ่งจะเลื่อยขาต่อการรวมตัวกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งของตนเองไป

แม้ว่าการเมืองภาคประชาชนในรูปแบบของการเมืองบนท้องถนนจะมีจำนวนลดลงไปจากช่วงรัฐบาลก่อนหน้านี้แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าในช่วงการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณนั้น การเมืองภาคประชาชนจะไม่มีพื้นที่ให้แสดงบทบาทแต่อย่างใด การเมืองภาคประชาชนในลักษณะของการรวมกลุ่มได้ต่อการครองอำนาจนำจากนโยบาย และการบริหารงานของรัฐบาลทักษิณยังพอมิที่ทางให้ได้เปิดเผยตัวตน และแสดงข้อเรียกร้องของตนได้ โดยผู้วิจัยจำแนกประเด็นที่ทำให้กลุ่มการเมืองภาคประชาชนต่างๆ ได้ออกมาได้ต่อการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณเป็น 4 ประเด็นด้วยกันคือ 1) ประเด็นโต้ตอบเรื่องการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ 2) ประเด็นโต้ตอบเรื่องการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรี และ 3) ประเด็นโต้ตอบอื่นๆ

¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹ แต่ประเด็นหลักของการยุบสภาตามที่สังคมเข้าใจก็คือ เป็นการหลีกเลี่ยงการถูกตรวจสอบในเรื่องการขายหุ้นในเครือชินคอร์ปอย่างมีข้อกังขาถึงความโปร่งใสให้กับบริษัทเทมาเสกโฮลดิ้ง ของสิงคโปร์นั่นเอง

²⁰ เช่นการให้คนจนมาลงทะเบียนตามนโยบายแก้ไขปัญหาสังคม และความยากจนเชิงบูรณาการ และการจัดให้ประชาชนร้องทุกข์ แจ้งปัญหายังนายกรัฐมนตรีโดยตรงด้วยการเปิดตู้ไปรษณีย์ขึ้นมา ซึ่งวิธีการต่างๆ เหล่านี้ผู้วิจัยมองว่าเป็นการลดทอนโอกาสในการรวมกลุ่มกันแก้ปัญหาของภาคประชาชนลงไป และสร้างนิสัยให้ประชาชนขอความช่วยเหลือจากผู้มีอำนาจโดยตรง โดย ซึ่งเป็นการสร้างระบบอุปถัมภ์แบบใหม่ขึ้นมา

1) ประเด็นโต้ตอบเรื่องการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ

การโต้ตอบต่อแนวนโยบายการแปรรูปรัฐวิสาหกิจของรัฐบาลทักษิณได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องนับจากช่วงปลายปี 2546 จนกระทั่งก่อนการยุบสภาในปี 2549 การดำเนินการของกลุ่มโต้ตอบต่อประเด็นการแปรรูปรัฐวิสาหกิจกลุ่มต่างๆก็ยังคงมีอยู่

ระยะแรกของการเผยตัวให้เห็นถึงการออกมาโต้ตอบต่อแนวนโยบายการแปรรูปรัฐวิสาหกิจของรัฐบาลทักษิณ เริ่มตั้งแต่วันที่ 8 กรกฎาคม 2546 โดยมีตัวแทนสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ 5 แห่งด้านไฟฟ้าและประปา ประกอบด้วย การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย การไฟฟ้านครหลวง การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค การประปานครหลวง และการประปาส่วนภูมิภาค ได้ชุมนุมที่ลานพระบรมรูปทรงม้า เพื่อคัดค้านการแปรรูปและการกระจายหุ้นรัฐวิสาหกิจ²¹

29 กรกฎาคม 2546 สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจประมาณ 1,000 คนชุมนุมร่วมกันที่บริเวณลานน้ำพุข้างทำเนียบรัฐบาลเพื่อคัดค้านการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ และให้รัฐบาลยกเลิกกฎหมาย 11 ฉบับ²²

30 มกราคม 2547 สมาพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ ชมรมร่วมใจไทยกู้ชาติ นักศึกษาประชาชน รวมตัวกันที่ลานพระบรมรูปทรงม้ากว่า 2,000 คน เพื่อคัดค้านกฎหมาย 11 ฉบับ และการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ²³

17 กุมภาพันธ์ 2547 องค์กรประชาชน 9 องค์กรประกอบด้วย สหพันธ์องค์กรผู้บริโภค, เครือข่ายสลัม 4 ภาค, มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, กองทุนสัตว์ป่าโลก สำนักงานประเทศไทย, กลุ่มศึกษาพลังงานทางเลือกเพื่ออนาคต, กลุ่มศึกษาและรณรงค์มลภาวะอุตสาหกรรม, คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย และสถาบันวิจัยระบบสุขภาพแผนงานวิจัยและพัฒนา นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ ได้เข้ายื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีที่ทำเนียบรัฐบาลเรียกร้องให้ระงับการแปรรูปการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย หรือกฟผ.²⁴

2 มีนาคม 2547 สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.), เครือข่ายสลัม 4 ภาค, สมัชชาคนจน, สหพันธ์ผู้บริโภค ประมาณ 300 คน รวมตัวกันที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยและเดินขบวนไปยังทำเนียบรัฐบาล เพื่อคัดค้านการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ และเรียกร้องให้จัดทำประชามติเพื่อให้ประชาชนทั้งประเทศได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่อนโยบายสาธารณะที่จะส่งผลกระทบต่อประชาชน²⁵

²¹ ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2546), หน้า 24.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

²³ ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน), หน้า 16.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

9 มีนาคม 2547 สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจต่างๆ กว่า 50,000 คนรวมตัวกันที่ลานพระบรมรูปทรงม้าและเคลื่อนขบวนไปที่ทำเนียบรัฐบาลฝั่งถนนราชดำเนินนอก เพื่อขอเข้าเจรจากับนายกรัฐมนตรีให้ยุติการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ กฟผ. โดยได้ส่งตัวแทน 13 คนเข้าไปเจรจาเพื่อหาข้อยุติ แต่นายกรัฐมนตรีไม่ยอมออกมาร่วมเจรจา²⁶

31 มีนาคม 2547 พนักงานรัฐวิสาหกิจ 5 องค์กรประกอบด้วย การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย(กฟผ.), การไฟฟ้านครหลวง (กฟน.), การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค (กฟภ.), การประปานครหลวง (กปน.) และการประปาส่วนภูมิภาค (กปภ.) ประมาณ 2,000 คนเดินทางไปชุมนุมหน้าตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เพื่อประกาศเจตนารมณ์ไม่เห็นด้วยกับการแปรรูปรัฐวิสาหกิจในกิจการไฟฟ้า และน้ำประปาเพื่อนำหุ้นเข้าตลาดหลักทรัพย์²⁷

28-30 เมษายน 2547 พนักงานรัฐวิสาหกิจด้านไฟฟ้าและประปา 5 องค์กร ร่วมใจกันลาหยุดงานหรือ “ลาเพื่อชาติ” เพื่อชุมนุมคัดค้านการแปรรูปรัฐวิสาหกิจในพื้นที่ทำงานของตนเอง เพื่อเป็นการกดดันให้รัฐบาลดำเนินการตามข้อตกลงที่บอร์ดกฟผ. รับปากไว้ว่าจะยุติการแปรรูปตามพระราชบัญญัติทุนรัฐวิสาหกิจ 2542 แล้วรอร่างพระราชบัญญัติ ปรับปรุงและพัฒนาวิสาหกิจแห่งชาติมาใช้แทน²⁸

5 กรกฎาคม 2547 สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ กฟผ. กว่า 1,000 คนชุมนุมที่สำนักงานใหญ่ บางกอกพร้อมขึ้นเวทีปราศรัยประณามผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาวิสาหกิจ กระทรวงการคลังที่ออกมาให้ข่าวว่าจะนำรัฐวิสาหกิจทั้งไฟฟ้าและประปาเข้ากระจายหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ในเดือนตุลาคม 2547²⁹

10 มกราคม 2548 สมาพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ (สรส.) ได้จัดอภิปราย “สรส.พบพรรคการเมือง” เพื่อขอทราบนโยบาย “ขายไม่ขายรัฐวิสาหกิจ” ณ ห้องราชา โรงแรมรัตนโกสินทร์ โดยมีตัวแทนจากพรรคการเมืองทั้งพรรคประชาธิปัตย์ ชาติไทย และมหาชน ยกเว้นพรรคไทยรักไทย เข้าร่วมชี้แจงต่อพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เข้าร่วมประชุมกว่า 600 คน โดยพรรคการเมืองที่เข้าร่วมในงานนี้แถลงว่าจะไม่ขายรัฐวิสาหกิจ³⁰

15 มีนาคม 2548 เครือข่ายปกป้องไฟฟ้าประปาเพื่อชาติและประชาชนนำโดย นายศิริชัย ไม้งาม ประธานสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (สร.กฟผ.) ยื่นหนังสือต่อคณะกรรมการวิสามัญศึกษาและรับฟังแนวทางการปฏิรูปรัฐวิสาหกิจกิจการไฟฟ้าของประเทศ วุฒิสภา เรียกร้องให้ตรวจสอบกรณีฝ่ายบริหารได้ละเมิดสิทธิเสรีภาพของพนักงาน

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

²⁸ ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2547), หน้า 22.

²⁹ ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2547), หน้า 28.

³⁰ ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2548), หน้า 34.

และสหภาพฯตามรัฐธรรมนูญ โดยห้ามและปิดกั้น การชุมนุมของพนักงาน และให้ดำเนินการตาม สุนทรพจน์ของนายกรัฐมนตรีที่จะทำให้ประชามติในเรื่องที่มีความสำคัญ เนื่องจากเห็นว่าการแปร รูปกิจการไฟฟ้า และประปาถือว่ามีความสำคัญต่อประเทศชาติ³¹

25 เมษายน 2548 สมาพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ประมาณ 100 คน ยื่นหนังสือที่ ทำเนียบรัฐบาล เพื่อให้เลื่อนแผนการจดทะเบียนแปลงสภาพการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) เป็นบริษัทในวันที่ 1 พฤษภาคม 2548 ออกไป เพื่อให้มีการทำประชามติตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 214³²

10 พฤษภาคม 2548 คณะรัฐมนตรี รัฐบาลทักษิณ อนุมัติให้แปลงทุนของกฟผ.เป็นหุ้น และ จัดตั้งบริษัทกฟผ.จำกัด (มหาชน) โดยมีทุนจดทะเบียนจำนวน 60,000 ล้านบาท ประกอบด้วยหุ้น จำนวน 6,000 ล้านหุ้น ราคาหุ้นละ 10 บาท³³

20 กันยายน 2548 สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจหลายองค์กรและกลุ่มพันธมิตรประมาณ 1,000 คนชุมนุมที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเนื่องในวันรัฐวิสาหกิจไทย จากนั้นได้เดินเท้าไปยังลาน พระบรมรูปทรงม้า และตั้งเวทีปราศรัยคัดค้านการแปรรูปรัฐวิสาหกิจทุกองค์กร เนื่องจากมองว่า รัฐบาลไม่มีความจริงใจที่จะพัฒนารัฐวิสาหกิจอย่างแท้จริง แต่ต้องการแปรรูปรัฐวิสาหกิจเพื่อสร้าง ความฉ้อฉลให้ตลาดหลักทรัพย์เท่านั้น³⁴

จะเห็นได้ว่าการโต้ตอบของกลุ่มโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำในประเด็นเรื่องการแปรรูป รัฐวิสาหกิจนั้นได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง อันเป็นการแสดงออกให้เห็นว่าแม้รัฐบาลทักษิณจะ ได้รับความนิยม และมีการตอบรับที่ดีจากประชาชนจากกลไกนโยบายต่างๆ แต่ก็ไม่ได้เป็นการ ครองอำนาจนำเหนือพื้นที่ประชาสังคมอย่างสมบูรณ์เพราะแนวนโยบายการแปรรูปรัฐวิสาหกิจนั้น เกิดการโต้ตอบอย่างชัดเจน และต่อเนื่อง เช่นเดียวกันกับการออกมาโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ ในประเด็นเรื่องการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรี หรือเอฟทีเอ

2) ประเด็นโต้ตอบเรื่องการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรี

ประเด็นการโต้ตอบต่อการทำเอฟทีเอระหว่างไทยกับประเทศต่างๆนั้นกลุ่มผู้ต่อต้านต่อ การครองอำนาจนำในประเด็นเอฟทีเอนี้เริ่มที่จะเผยตัวในช่วงแรก เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2547 ดัง เห็นได้จากการที่กลุ่มศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีภาคประชาชน นำโดยจอห์น อิงภากรณ์ ส.ว. กรุงเทพมหานคร ร่วมกับประชาชนประมาณ 300 คน ได้มาชุมนุมที่ทำเนียบรัฐบาล เพื่อคัดค้านการ

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

³² ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2548), หน้า 34.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

³⁴ ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 3 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2548), หน้า 29.

ลงนามข้อตกลงการค้าเสรีของรัฐบาล (ระหว่างไทยกับออสเตรเลีย ซึ่งได้มีการลงนามระหว่างกันที่ กรุงแคนเบอร์รา ประเทศออสเตรเลีย ในที่สุดเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2547) โดยที่แกนนำกลุ่มได้ทำหนังสือแถลงการณ์ระบุว่า การดำเนินการทำ เอฟทีเอของรัฐบาลมีผลประโยชน์ทับซ้อน และปราศจากความโปร่งใส ประชาชนจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบไม่มีส่วนร่วมตัดสินใจ และรัฐบาลไม่ยอมรับกระบวนการรัฐสภา³⁵

การดำเนินการในลำดับถัดไป เช่น เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนกว่า 100 องค์กรได้ชุมนุมเพื่อต่อต้านการเจรจาเอฟทีเอระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในช่วงต้นเดือนปลายเดือนมีนาคม 2548 โดยมีประเด็นหลักที่มุ่งให้พิจารณา คือ ประเด็นเรื่องสิทธิบัตรยา และประเด็นเรื่องเหล้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นที่ไม่ต้องการให้ญี่ปุ่นเข้ามาท่วมตลาด เพราะอาจส่งผลถึงการล้มละลายของผู้ผลิตเหล้าในประเทศไทยได้³⁶

4-8 เมษายน 2548 ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมเจรจาจัดทำเขตการค้าเสรีระหว่างไทยกับสหรัฐฯ ครั้งที่ 3 ที่โรงแรมรอยัลคลิฟฟ์ เมืองพัทยา และวันที่ 5 เมษายน กลุ่ม FTA watch และเครือข่ายพันธมิตร ได้แก่ เครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี เครือข่ายสลัม 4 ภาค เครือข่ายเกษตรกรทางเลือก สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ เครือข่ายผู้บริโภค และนักศึกษา กว่า 1,500 คนได้รวมตัวกันที่บริเวณวัดใหม่หาดกระทิงทองพัทยา และเคลื่อนขบวนไปยังสถานที่ประชุม โดยมีการแห่โลงศพ และข้อความประจานการเจรจาเอฟทีเอในครั้งนี้ด้วย³⁷

13 ธันวาคม 2548 เครือข่ายภาคประชาชนและพนักงานรัฐวิสาหกิจในนามองค์กรพันธมิตรคัดค้านการขายสมบัติชาติกว่า 500 คนรวมตัวกันที่หน้าทำเนียบรัฐบาล เพื่อยื่นหนังสือคัดค้านองค์การการค้าโลก (WTO) และเรียกร้องให้รัฐบาลนำเรื่องเข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภา และจัดทำประชามติหากจะมีการอนุมัติหรือทำข้อตกลงใดๆ ในเวที WTO ที่ฮ่องกง พร้อมกันนั้น องค์กรพันธมิตรฯ ยังได้มอบรายชื่อของประชาชน 100,000 คนที่ลงชื่อไม่เห็นด้วยกับนโยบายแปรรูปรัฐวิสาหกิจ โดยเฉพาะการนำฟผ.เข้าตลาดหลักทรัพย์³⁸

9-11 มกราคม 2549 เครือข่ายองค์กรประชาชนด้านการเปิดการค้าเสรีและแปรรูปประเทศไทยจาก 11 เครือข่ายจำนวนกว่า 10,000 คนได้รวมตัวกันบริเวณหน้าสถานีรถไฟ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเดินรณรงค์คัดค้านการเจรจาเอฟทีเอ ไทย-สหรัฐฯ ที่จัดการเจรจาขึ้นที่โรงแรมอิมพีเรียลแม่ปิง และโรงแรมเชราดัน จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 9-13 มกราคม โดยในวันที่ 10 ตัวแทนผู้ชุมนุม

³⁵ “กระแสด้าน FTA”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 7 (2-8 กรกฎาคม 2547), หน้า 13.

³⁶ “เอฟทีเอ ความกีดหน้าท่ามกลางเสียงค้าน”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 47 (7-13 เมษายน 2548), หน้า 12.

³⁷ *ฟ้าเดียวกัน*, ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2548), หน้า 32.

³⁸ *ฟ้าเดียวกัน*, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2549), หน้า 43.

พยายามเข้าไปในบริเวณโรงแรมจนเกิดการปะทะกับเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นระยะ และในวันที่ 11 จึงยอมสลายการชุมนุมลง³⁹

จะเห็นได้ว่าแนวนโยบายแบบเสรีนิยมใหม่ที่มุ่งให้ความสำคัญกับการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ และการเปิดเสรีทางการค้านั้นจะไม่ได้เป็นนโยบายที่ช่วยให้รัฐบาลทักษิณสร้างภาวะการครองอำนาจอย่างสมบูรณ์ได้แต่อย่างใด ดังเห็นได้จากการออกมาดำเนินการโต้ตอบต่อแนวนโยบายต่างๆอย่างกว้างขวาง

3) ประเด็นโต้ตอบอื่นๆ

นอกเหนือจากประเด็นการโต้ตอบเรื่องการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ และการค้าเสรีแล้ว การดำเนินการของกลุ่มโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำในส่วนของการเมืองภาคประชาชนก็ยังมีประเด็นอื่นๆที่มีความสำคัญเช่นกัน เช่น กรณีปัญหาเรื่องพีซีเอ็ม โอ, ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย เป็นต้น

25 กุมภาพันธ์ 2545 เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือและแนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ ขึ้นจดหมายเปิดผนึกเรื่อง “ไม่เห็นด้วยที่รัฐบาลจะลงนามข้อตกลงกับสหรัฐจัดตั้งกองทุนป่าชุมชนเขตร้อนภายในวันที่ 1 มีนาคม 2545 เพื่อแลกกับการผ่อนปรนหนี้สิน 400 ล้านดอลลาร์”⁴⁰

28 สิงหาคม 2545 องค์การพันธมิตรทั่วประเทศออกแถลงการณ์สนับสนุนการคัดค้านท่อก๊าซไทย-มาเลเซียของชาวอำเภอจะนะ ณ ลานหอยเสียบ จังหวัดสงขลา ด้วยเหตุผลที่ว่าประชาชนไม่มีส่วนร่วมในโครงการ ไม่มีการเปิดเผยข้อมูลที่เพียงพอ และไม่ชี้แจงข้อมูลของโครงการต่อสังคม⁴¹

24 พฤศจิกายน 2545 นักวิชาการทั่วประเทศ 1,384 คน ออกแถลงการณ์คัดค้านท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย โดยเผยว่าข้อเท็จจริงของโครงการนี้คือมีกระบวนการตัดสินใจไม่ชอบด้วยกฎหมาย มีก๊าซเกินความจำเป็น ไม่มีความคุ้มค่า และเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม⁴²

13 สิงหาคม 2546 คณะกรรมาธิการนิรโทษกรรม 22 คนลงชื่อคัดค้านการตราพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2546 และพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 พ.ศ. 2546 โดยไม่ผ่านกระบวนการรัฐสภา ซึ่งเป็นการละเมิดอำนาจนิติบัญญัติ

23 กันยายน 2546 กลุ่มคนไร้บ้าน สมาชิกเครือข่ายสลัม 4 ภาค ขึ้นหนังสือถึงประธานวุฒิสภาเพื่อให้ตรวจสอบมาตรการแก้ไขปัญหาคอนโดมิเนียมของรัฐบาลทักษิณ เนื่องจากมาตรการของรัฐบาลขาดการจำแนกลักษณะกลุ่มและปัญหาอย่างละเอียดรอบคอบ และคนไร้บ้านที่ประกอบ

³⁹ ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2549), หน้า 43.

⁴⁰ ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2546), หน้า 25.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

อาชีพสุจริต แต่ไม่มีที่อยู่อาศัยสมควรได้รับการดูแลจากรัฐบาลเพื่อเปิดโอกาสให้สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าปัจจุบัน⁴³

5 มีนาคม 2546 เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก 4 ภาค และองค์กรพันธมิตร ยื่นหนังสือที่ทำเนียบรัฐบาล เพื่อคัดค้านการพยายามผลักดันให้มีการทดลองพืชจีเอ็มโอในระดับไร่นา จนกว่าจะมีการออกกฎหมายว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ⁴⁴

24 สิงหาคม 2547 เครือข่ายผู้บริโภค เครือข่ายเกษตรกร องค์กรพัฒนาเอกชน เครือข่ายนักวิชาการ และผู้ประกอบการ ชุมนุมประท้วงที่ทำเนียบรัฐบาลเพื่อให้ทบพวนมดิของคณะกรรมการนโยบายเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ ที่เห็นชอบให้มีการทดลองและปลูกพืชจีเอ็มโอในไร่นา ตลอดจนอนุญาตให้มีการนำพืชและสัตว์จีเอ็มโอจากต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทยได้⁴⁵

31 สิงหาคม 2547 กลุ่มเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก 4 ภาค พร้อมด้วยกลุ่มสหพันธ์องค์กรผู้บริโภค และชมรมผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ชุมนุมหน้าทำเนียบรัฐบาล เรียกร้องให้รัฐบาลยุติการออกมติดคณะรัฐมนตรีอนุญาตให้ทดลองปลูกพืชจีเอ็มโอในระดับไร่นา⁴⁶

15-17 มีนาคม 2548 สมัชชาคนจนจาก 207 กรณีปัญหาจาก 7 เครือข่ายทั่วประเทศประมาณ 700 คน เดินทางมาชุมนุมที่หน้ารัฐสภา เพื่อติดตามการแก้ไขปัญหาจากรัฐบาลเนื่องจากระยะเวลา 4 ปีที่ผ่านมา การแก้ไขปัญหาต่างๆ ยังไม่มีความคืบหน้าแต่อย่างใด⁴⁷

ดังที่นำเสนอไปนี้เป็นส่วนหนึ่งของความเคลื่อนไหวจากกลุ่มการเมืองภาคประชาชน ที่ได้แสดงบทบาทในการเป็นกลุ่มโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณในประเด็นเชิงนโยบายต่างๆ ซึ่งในงานชิ้นนี้จะไม่กล่าวถึงประเด็นว่าผลของการออกมาโต้ตอบด้วยการคัดค้านชุมนุมประท้วง ยื่นหนังสือคำร้อง ฯลฯ นั้นจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ เพราะไม่ใช่วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้

6.2.4 กลุ่มการเมืองอื่น

นอกเหนือจากการโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณโดยกลุ่มปัญญาชน/นักวิชาการ, สื่อมวลชน และกลุ่มการเมืองภาคประชาชนแล้ว กลุ่มการเมืองอื่นๆ ก็ได้มีการ

⁴³ ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2546), หน้า 32.

⁴⁴ ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2546), หน้า 32.

⁴⁵ ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2547), หน้า 32.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

⁴⁷ ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2548), หน้า 44.

ดำเนินการโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำอยู่ด้วยเช่นกัน เช่น การพยายามเสนอตัวเป็นพรรคทางเลือกที่สาม และการออกมาโต้ตอบด้วยตัวเองอย่างกรณีเอกยุทธ อัญชันบุตร เป็นต้น

ประเด็นการพยายามเสนอตัวเป็นพรรคทางเลือกที่สามนั้น เป็นการโต้ตอบต่อทิศทางการบริหารประเทศของรัฐบาลทักษิณที่ทำให้การเมืองมีลักษณะแบบสองขั้วชัดเจนมากขึ้น จากการควมรวมพรรคการเมืองขนาดกลาง และขนาดเล็กไปเป็นส่วนหนึ่งของพรรคไทยรักไทย ทำให้ทิศทางการเมืองในช่วง 4 ปีแรกของการครองอำนาจโดยรัฐบาลทักษิณนั้น ดูเหมือนมีแค่สองขั้วคือถ้าไม่ใช่พรรคไทยรักไทย ก็ต้องเป็นพรรคประชาธิปัตย์เท่านั้น

ทิศทางการเมืองเช่นนี้จึงทำให้เกิดการเผยตัวขึ้นมาของกลุ่มการเมืองอื่นๆ นอกเหนือจากสองพรรคการเมืองใหญ่ที่ต้องการมีที่ยืนในทางการเมืองดังเช่น พรรคมหาชน เป็นต้น

พรรคมหาชนนั้นแม้จะได้ประกาศว่าตนจะเป็นพรรคทางเลือกที่สาม แต่ทั้งนี้พรรคมหาชนที่มี ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ เป็นหัวหน้าพรรค มีพล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ เป็นที่ปรึกษา อรรถพล สรสุชาติ เป็นรองหัวหน้าพรรค จเด็จ อินสว่าง อดีตปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เป็นเลขาธิการพรรค นั้นกลับถูกมองว่าเป็นพรรคการเมืองของคนไร้ที่ยืนในบริบทการเมืองปัจจุบันเท่านั้น ดังเห็นได้จากการไปตั้งตัวนักการเมืองรุ่นเก่าอย่าง วัฒนา อัศวเหม, พล.อ.อ.สมบุญ ระหงส์ มาร่วมพรรคด้วย นอกจากนี้ยังถูกมองว่าเป็นการพยายามคั่นร่นของกลุ่มทุนท้องถิ่นที่ไม่มีที่ทางภายใต้การครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณมากกว่าจะเป็นพรรคทางเลือกอย่างแท้จริง⁴⁸

นอกจากพรรคมหาชนแล้ว ก็ยังมีความพยายามจากกลุ่มอื่นๆ ที่จะจัดตั้งพรรคทางเลือกที่สามเช่นกัน เช่นจากฝ่ายของนักวิชาการ โดยนายบรรเจิด สิงคะเนติ อาจารย์คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่าจะให้มีชื่อพรรคว่า “พรรคทางเลือกที่ 3” (Third Alternative Party) โดยที่แนวทางของพรรคนี้ได้ยึดตามแนวทางการปฏิรูปการเมืองครั้งที่ 2 ของ ดร.อมร จันทรสมบูรณ์ ที่เสนอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 313 เพื่อกำหนดให้มีองค์กรกร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาใหม่ และพรรคทางเลือกที่ 3 นี้จะมีนักวิชาการด้านกฎหมาย จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาเข้าร่วมส่วนหนึ่งด้วย และจะอยู่แค่ 5 ปีเท่านั้นไม่ว่าจะแก้ไขรัฐธรรมนูญได้หรือไม่ก็ตาม⁴⁹

กรณีการโต้ตอบในระดับปัจเจกบุคคลเพื่อสร้างความสั่นคลอนให้กับรัฐบาลทักษิณนั้นมีตัวอย่างเช่น กรณีนายเอกยุทธอัญชันบุตร ประธานบริหารเครือโอเรียลเต็ล มาร์ท กรุ๊ป ซึ่งในอดีตในปี 2527 ด้วยวัยเพียง 25 ปี เขาเป็นเจ้าของแชร์ชาร์เตอร์ บริหารเงินไม่ต่ำกว่า 8,000 ล้านบาท และมีกิจการมากมาย ได้ประกาศว่าจะให้การสนับสนุนพรรคประชาธิปัตย์ด้วยเงิน 1 พันล้านบาท เพื่อสู้

⁴⁸ “พรรคมหาชน คนไม่มีที่ยืน การคั่นร่นของทุนท้องถิ่น”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 8 (9-15 กรกฎาคม 2547), หน้า 12.

⁴⁹ “มาอีกแล้วพรรคทางเลือกที่ 3”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 12 (6-12 สิงหาคม 2547), หน้า 12.

ศึกเลือกตั้งกับพรรคไทยรักไทยในปี 2548 โดยแลกกับการยกเลิกการแปรรูป รัฐวิสาหกิจ และการแก้ไขกฎหมาย 11 ฉบับ⁵⁰

ความเคลื่อนไหวของเอกอุทร อัญญบุตร อีกกรณีหนึ่งภายหลังการเปิดตัว และประกาศว่าจะสนับสนุนพรรคประชาธิปัตย์คือ การออกมาให้ข้อมูลว่าบุคคลใกล้ชิดพ.ต.ท.ทักษิณ ได้ทำการปั่นหุ้นสลิปซี 1 ทำให้คณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ต้องเรียกตัวนายเอกอุทร ไปให้ข้อมูล เพื่อตรวจสอบต่อไป⁵¹ การออกมามีบทบาทของนายเอกอุทร นี้สามารถปลุกกระแสไม่เอาทักษิณให้ขยายวงกว้างออกไปได้

6.3 สรุป

บทนี้เป็นการนำเสนอเพื่อเป็นการสร้างน้ำหนักให้กับข้อสรุปที่ว่า รัฐบาลทักษิณนั้นไม่สามารถสร้างภาวะการครองอำนาจอย่างสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะว่ารัฐบาลทักษิณนั้นไม่สามารถดำเนินการยึดกุมพื้นที่ประชาสังคมได้อย่างสมบูรณ์แม้กลไกนโยบายจะสร้างความนิยมชมชอบให้กับผู้คนในสังคมส่วนหนึ่ง และแม้ว่ารัฐบาลทักษิณจะสามารถยึดกุมพื้นที่สังคมการเมืองได้ก็ตาม

กรณีที่สนับสนุนว่ารัฐบาลทักษิณยึดกุมพื้นที่ประชาสังคมได้ไม่สมบูรณ์ นั้นเห็นได้จากการเผยตัวให้เห็น การเกิดขึ้น และการดำเนินการ ของการโต้ตอบต่อการครองอำนาจของกลุ่มต่างๆ คือ กลุ่มปัญญาชน/นักวิชาการ, สื่อมวลชน, กลุ่มการเมืองภาคประชาชน และกลุ่มการเมืองอื่น

ด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้ว่าการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณในระยะ 5 ปีของการครองอำนาจนั้น เป็นเพียง “ความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจ” เท่านั้น

⁵⁰ “เอกอุทร รีเทิร์นสู่ศึกไทยรักไทย”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 14 (20-26 สิงหาคม 2547), หน้า 10.

⁵¹ “สลิปซี 1 ก็แค่เง็กดำไร”, ใน *A day weekly*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 18 (17-23 กันยายน 2547), หน้า 13.

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

7.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ” นี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 3 ประการได้แก่

1. เพื่อศึกษา และทำความเข้าใจแนวคิดการครองอำนาจนำ (Hegemony) ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci)
2. สามารถประยุกต์ใช้แนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำมาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยปัจจุบัน (ภายใต้การครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณ) ได้
3. เพื่อเป็นการเพิ่มทางเลือกในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง และเป็นการเปิดพื้นที่ในทางวิชาการให้มีความหลากหลายมากขึ้นจากงานวิชาการที่มีอยู่เดิม

งานวิจัยฉบับนี้ได้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ประการ คือ ประการแรก นั้น ได้ทำการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจแนวคิดการครองอำนาจนำของอันโตนิโอ กรัมสกี ดังที่ได้นำเสนอไว้ในส่วนของกรอบแนวความคิดในการอธิบายปรากฏการณ์ในบทที่ 2

ประการที่สอง ผู้วิจัยได้ประยุกต์แนวความคิดการครองอำนาจนำที่ได้ศึกษามาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทย โดยมีหน่วยในการศึกษา คือ รัฐบาลทักษิณ ดังที่ได้นำเสนอในบทที่ 4 การดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ

และประการสุดท้าย เมื่องานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงก็จะเป็นการเพิ่มทางเลือกในการอธิบายการเมืองการปกครองไทยร่วมสมัยให้มีความหลากหลายมากขึ้น

งานวิจัยนี้มีคำถามหลักในการวิจัย 2 ข้อได้แก่

1. เราสามารถอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ ด้วยกรอบแนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำได้อย่างไร
2. การดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณประสบความสำเร็จหรือไม่ เพราะเหตุใด

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมุติฐานไว้เพียงประการเดียวเท่านั้นคือ “รัฐบาลทักษิณสร้างภาวะการครองอำนาจนำที่สมบูรณ์ไม่สำเร็จ เพราะไม่สามารถยึดกุมพื้นที่ที่ประชาสังคมได้อย่างสมบูรณ์ แต่สามารถยึดกุมพื้นที่สังคมการเมือง และกลไกทางการเมืองอื่นๆ ได้” ซึ่งเป็นสมมุติฐานที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับคำถามหลักในการวิจัยข้อที่ 2 ส่วนคำถามหลักในข้อที่ 1 นั้นผู้วิจัยไม่ได้ตั้งสมมุติฐานไว้รองรับ

เนื่องจากจุดมุ่งหมายของการตอบคำถามหลักข้อนี้มันมีลักษณะของการตอบคำถาม *อย่างไร* ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถสร้างสมมุติฐานเพื่อรองรับต่อคำถามหลักข้อนี้ได้

จากการศึกษาผู้วิจัยสามารถตอบคำถามหลักของการวิจัยข้อแรกได้ว่า เราสามารถอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณได้ด้วยการเริ่มต้นการอธิบายด้วยการมองรัฐบาลทักษิณซึ่งเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ในฐานะที่เป็น “กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำ” (Hegemon) ว่าได้มีการดำเนินการทำ “สงครามยึดพื้นที่ทางความคิด” กับผู้คนในสังคมตลอดระยะเวลา 5 ปีของการครองอำนาจ การทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดเป็นวิธีการในการได้มาซึ่งภาวะการครองอำนาจนำที่สมบูรณ์ เป็นการสร้าง “กลุ่มประวัติศาสตร์” ตามแนวคิดของกรัมชิให้เกิดขึ้นเหนือโครงสร้างทางสังคมทั้งสองส่วน ได้แก่ โครงสร้างส่วนล่าง (Base/Sub-structure) และโครงสร้างส่วนบน (Super-structure) สำหรับโครงสร้างส่วนล่างนั้นเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ทางการผลิต และพลังทางการผลิต ในพื้นที่ทางสังคมของโครงสร้างส่วนล่างนั้นให้ความสำคัญกับภาวะทางวัตถุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเศรษฐกิจ การผลิต ชีวิต ความเป็นอยู่ เป็นต้น

โครงสร้างส่วนล่างนั้นรัฐบาลทักษิณเองก็ได้ให้ความสำคัญดังจะเห็นได้จากการให้ หรือการเสนอให้ซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ประชาชนทั้งโดยทางตรงเช่น การให้เข้าถึงแหล่งเงินทุนได้โดยตรงจากนโยบายกองทุนหมู่บ้าน, การแปลงสินทรัพย์เป็นทุน เป็นต้น และโดยทางอ้อม เช่น การพยายามผลักดันการเจรจาข้อตกลงเขตการค้าเสรี (Free Trade Agreement; FTA) กับประเทศต่าง ซึ่งเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุนธุรกิจขนาดใหญ่ต่างๆ แต่พยายามเสนอว่าสังคมโดยรวมจะได้ประโยชน์จากการค้าเสรีไปด้วย เป็นต้น แต่เนื่องจากจุดมุ่งหมายของงานวิจัยชิ้นนี้นั้นต้องการเสนอทางเลือกในการอธิบายรัฐบาลทักษิณ ด้วยกรอบแนวคิดการครองอำนาจนำของอันโตนิโอ กรัมชิ ซึ่งแนวคิดของเขานั้นให้ความสำคัญอย่างมากกับโครงสร้างส่วนบนในฐานะที่เป็นโครงสร้างที่สามารถกำหนดความเป็นไป หรือวิวัฒนาการของสังคมได้เช่นเดียวกันกับโครงสร้างส่วนล่าง ดังนั้นในงานชิ้นนี้จึงให้ความสำคัญกับการอธิบายบทบาทการดำเนินการเพื่อครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ เหนือพื้นที่ทางสังคมในโครงสร้างส่วนบนเท่านั้น

โครงสร้างส่วนบนสำหรับกรัมชินั้นประกอบด้วยพื้นที่ทางสังคมทั้งหมดสองส่วนด้วยกัน ได้แก่ พื้นที่ประชาสังคม และพื้นที่สังคมการเมือง ในพื้นที่ประชาสังคมนั้นเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ในสังคมทั่วไปที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจในแบบที่ไม่มีลักษณะบังคับและความรุนแรง แต่เป็นพื้นที่ของการร่วมมือ การสร้างการยอมรับ และความเห็นพ้องต้องกัน เป็นต้น ส่วนในพื้นที่สังคมการเมืองนั้นจะเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีลักษณะบังคับ และเป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจรัฐอยู่ตลอดเวลา

การทำสงครามเพื่อยึดพื้นที่ทางความคิดเพื่อสร้างกลุ่มประวัติศาสตร์ให้เกิดขึ้นดังกล่าวนี้นี้จะดำเนินการโดยอาศัย “กลไก” ต่างๆเป็นเครื่องมือในการยึดกุมพื้นที่ทางสังคมทั้งสองโดยกลไกที่

กลุ่มผู้ดำเนินการครองอำนาจนำ หรือรัฐบาลทักษิณได้นำมาใช้ นั่นจะประกอบไปด้วยกลไกสองส่วนด้วยกัน ส่วนแรก คือกลไกที่ทำหน้าที่ในการก่อให้เกิดการยอมรับจากผู้คนในสังคม และทำให้เกิดความยินยอมพร้อมใจกันโดยคุชฎีเรียกว่า “กลไกการครองอำนาจนำ” ขณะที่กลไกอีกส่วนหนึ่งนั้นเป็นกลไกที่มีลักษณะของการใช้อำนาจบังคับ มีการใช้อำนาจรัฐอย่างเป็นทางการ เช่น การใช้กฎหมาย การใช้กำลังของกองทัพ เป็นต้น กลไกดังกล่าวนี้เรียกว่า “กลไกรัฐ/กลไกการใช้อำนาจรัฐ”

กลไกการครองอำนาจนำนั้นประกอบไปด้วยกลไกหลักคือ กลไกนโยบาย และกลไกการจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำ รัฐบาลทักษิณในฐานะที่เป็นผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำได้ใช้กลไกนโยบาย และกลไกการจัดการภาพลักษณ์ เป็นเครื่องมือในการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดเหนือโครงสร้างสังคมส่วนบนในส่วนหนึ่งของพื้นที่ประชาสังคม ตลอดระยะเวลา 5 ปีของการครองอำนาจ

กลไกนโยบายนั้น จำแนกได้เป็นสองลักษณะที่สำคัญคือ นโยบายเชิงเศรษฐกิจ และนโยบายเชิงสังคม ในส่วนของนโยบายเชิงเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ โครงการพักชำระหนี้เกษตรกร 3 ปี และการลดภาระหนี้ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ OTOP ธนาคารคนจน ธนาคารประชาชน/ธนาคาร SMEs การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 ล้าน และนโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุน เป็นต้น ขณะที่นโยบายเชิงสังคมที่สำคัญได้แก่ โครงการประกันสุขภาพถ้วนหน้า “30 รักษาทุกโรค” โครงการบ้าน/คอมพิวเตอร์/แท็บเล็ตเพื่ออาหาร และโครงการอาหารอื่นๆ การประกาศสงคราม 3 อย่างของรัฐบาลเพื่อเอาชนะ ความยากจน การทุจริต และยาเสพติด การปราบปรามผู้มีอิทธิพล การจัดระเบียบสังคม นโยบายแก้ไขปัญหายาเสพติดและความยากจนเชิงบูรณาการ (ลงทะเบียนคนจน) นโยบายเหนือเมฆ SML และปฏิรูปการศึกษา หนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน เป็นต้น

ส่วนการจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำนั้น เป็นกลไกที่ถูกนำมาใช้เพื่อยึดครองพื้นที่ทางความคิดของผู้คนในสังคม กล่าวคือเป็นการทำให้ผู้คนทั่วไปมีมุมมอง หรือมีโลกทัศน์ที่มีต่อรัฐบาลทักษิณโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อตัวของผู้นำรัฐบาลคือ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ตามที่รัฐบาลทักษิณนั้นต้องการ กลไกดังกล่าวได้ดำเนินการใช้เพื่อสร้างให้ประชาชนนั้นมองรัฐบาลทักษิณว่าเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เป็นผู้ที่มีความเรียบง่าย เข้าถึงง่ายและเป็นกันเอง และเป็นผู้มีภาวะผู้นำสูง นอกจากนี้กลไกการจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำยังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบรรเทากระแสกดดัน/โจมตีรัฐบาลจากกรณีปัญหาต่างๆ ได้ด้วยการเบี่ยงเบนประเด็นความสนใจจากสังคมอีกด้วย กลไกการจัดการภาพลักษณ์ที่สำคัญที่ถูกนำมาใช้ อาทิเช่น การสร้างภาพลักษณ์ของการเป็นนักบริหาร การเป็นเจ้าภาพประชุม APEC เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการจัดงาน และการได้รับการยอมรับจากต่างชาติ การให้ข้อมูลกับประชาชนว่ารัฐบาลทักษิณสามารถชำระหนี้กองทุน

การเงินระหว่างประเทศได้กำหนด รวมถึงการเดินสายพบปะประชาชนในพื้นที่ด้วยการจัดทัวร์นกขมิ้น เป็นต้น

ขณะเดียวกันกับที่รัฐบาลทักษิณได้ดำเนินการใช้กลไกนโยบาย และการจัดการภาพลักษณ์เหนือพื้นที่ประชาสังคม ในสังคมการเมืองรัฐบาลทักษิณก็ทำการใช้กลไกรัฐเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่รัฐบาล รวมไปถึงการสร้างการยอมรับจากสังคมด้วยลักษณะของการบังคับ คือ “กลไกรัฐ” อันประกอบไปด้วย การเพิ่มจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเลี่ยงการตรวจสอบ การใช้ความเข้มแข็งให้เป็นประโยชน์ในการผ่านร่างกฎหมายและการแทรกแซงองค์กรที่สัมพันธ์กับอำนาจรัฐต่างๆ ได้แก่ การแทรกแซงการทำงานขององค์กรอิสระตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ 2540 องค์กรต่างๆ การแทรกแซงสื่อมวลชน และการเข้าไปมีบทบาทเหนือระบบราชการและกองทัพ เป็นต้น

รัฐบาลทักษิณได้ดำเนินการใช้กลไกการครองอำนาจนำควบคู่กันไปกับกลไกรัฐเป็นเครื่องมือในการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่รัฐบาลเอง และสร้างการยอมรับ รวมถึงสร้างความรู้สึกร่วมกันของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคม การครองอำนาจนำที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้เมื่อรัฐบาลทักษิณสามารถสร้างกลุ่มประวัติศาสตร์ หรือสามารถยึดครองสังคมเหนือโครงสร้างสังคมทั้งส่วนล่างและส่วนบนขึ้นมาได้สำเร็จ

คำอธิบายที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นการตอบคำถามข้อแรกของงานวิจัยชิ้นนี้ ส่วนการตอบคำถามข้อที่สองของงานวิจัยที่ว่า การดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณประสบความสำเร็จหรือไม่ เพราะเหตุใด นั้นจะได้กล่าวถึงต่อจากนี้

การตอบคำถามหลักของการวิจัยข้อที่สอง จากการศึกษาเพื่อสร้างคำอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณตามคำถามหลักข้อแรกนั้นนำไปสู่การตอบคำถามหลักข้อที่สองได้ว่า

รัฐบาลทักษิณนั้นไม่สามารถสร้างภาวะการครองอำนาจนำอย่างสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะว่ารัฐบาลทักษิณนั้นไม่สามารถดำเนินการยึดกุมพื้นที่ประชาสังคมได้อย่างสมบูรณ์แม้กลไกนโยบายจะสามารถสร้างการยอมรับ และครองใจผู้คนในสังคมได้ในระดับหนึ่ง และแม้ว่ารัฐบาลทักษิณจะสามารถยึดกุมพื้นที่สังคมการเมืองได้ก็ตาม ทำให้รัฐบาลทักษิณไม่สามารถสร้างกลุ่มประวัติศาสตร์ได้สำเร็จ เป็นผลให้ภาวะการครองอำนาจนำที่สมบูรณ์ไม่เกิดขึ้นในช่วงเวลาการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณ

ผู้วิจัยมองว่ารัฐบาลทักษิณนั้นสามารถครองอำนาจนำเหนือพื้นที่ประชาสังคมได้ในระดับหนึ่ง และกลไกการครองอำนาจนำได้แก่กลไกนโยบาย และกลไกการจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำนั้นมีความหมายอยู่บ้าง โดยสิ่งที่น่าขบขันได้ว่ากลไกดังกล่าวนี้สัมฤทธิ์ผลได้แก่ ประการแรก การได้รับความนิยชมชอบจากสังคมในระดับสูงดังเห็นได้จากผลการสำรวจความคิดเห็นต่างๆ

ดังที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 4 *ประการที่สอง* การได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งอย่างถล่มทลายในการเลือกตั้งทั่วไปหลังรัฐบาลหม่อมวาระในปี 2548 และ*ประการสุดท้าย* สิ่งบ่งชี้ที่สำคัญนั้นปรากฏขึ้นภายหลังจากการสิ้นสุดการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณภายหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 เป็นระยะเวลากว่า 6 เดือน ดังเห็นได้จากกระแสสังคมส่วนหนึ่งที่ปรากฏเป็นข่าวตามสื่อชนิดต่างๆ ที่ประกาศสนับสนุนพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และประกาศจุดยืนเพื่อประณามการรัฐประหารของคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) ซึ่งแม้ไม่อาจประเมินได้แน่ชัดว่ากระแสดังกล่าวนี้เป็นกระแสที่เกิดขึ้นมาจากผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมหรือไม่ หรือแม้แต่ประเมินว่าเป็นการออกมาประกาศจุดยืนด้วยใจรักต่อรัฐบาลทักษิณอย่างแท้จริงหรือไม่ แต่ก็สามารถอธิบายได้ว่ายังมีกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในสังคมที่ยังคงรัก และพร้อมให้การสนับสนุนพ.ต.ท.ทักษิณ และพรรคไทยรักไทยอยู่ แม้ว่าพ.ต.ท.ทักษิณ และอดีตรัฐมนตรีเข้าร่วมในรัฐบาลทักษิณจะต้องเผชิญกับข้อกล่าวหาเรื่องการทุจริตอย่างหนักก็ตาม

นอกจากนี้สังคมยังเกิด *การเปรียบเทียบ* ระหว่างรัฐบาลทักษิณ กับรัฐบาลเฉพาะกิจของ พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ ในแง่มุมของการมีภาวะผู้นำในการตัดสินใจที่เด็ดขาด รวมไปถึงความสามารถในการบริหาร และจัดการกับปัญหาในเชิงเศรษฐกิจที่รวดเร็วของรัฐบาลทักษิณอีกด้วย ซึ่งจากกระแสข่าวก็สามารถมองได้ว่ารัฐบาลทักษิณนั้นยังคงครองใจผู้คนในสังคมส่วนหนึ่งเอาไว้ได้เป็นอย่างดี

ส่วนกรณีที่สนับสนุนข้อสรุปว่ารัฐบาลทักษิณสามารถยึดกุมพื้นที่ประชาสังคมได้ไม่สมบูรณ์ นั้นจะเห็นได้จากการเผยตัวให้เห็น การเกิดขึ้น และการดำเนินการของการโต้ตอบต่อการครองอำนาจของกลุ่มพลังต่างๆ จากชนชั้นที่ต่างกัน

ในสังคม คือ กลุ่มปัญญาชน/นักวิชาการ สื่อมวลชน กลุ่มการเมืองภาคประชาชน และกลุ่มการเมืองอื่นๆ

การดำเนินการโต้ตอบต่อการครองอำนาจของกลุ่มพลังต่างๆ จากชนชั้นต่างๆ นั้นเป็นการแสดงให้เห็นว่า การดำเนินการใช้กลไกต่างๆ ทั้งกลไกการครองอำนาจ และกลไกการรัฐประหารนั้นไม่สมบูรณ์แบบ เพราะยังมีผู้คนอีกจำนวนในสังคมที่ตระหนักรู้ได้ถึง การถูกครอบครองความคิดโดยรัฐบาลทักษิณ การออกมาแสดงพลังด้วยวิธีการต่างๆ จึงเป็นการทำให้รัฐบาลทักษิณรู้ว่าในพื้นที่ประชาสังคมนั้นยังสร้างการยอมรับโดยคหบดีจากประชาชนไม่สำเร็จ

ทั้งนี้ภายใต้ขอบเขตของการวิจัยของงานวิจัยชิ้นนี้นั้นอยู่ในช่วงระยะเวลาที่รัฐบาลทักษิณครองอำนาจครั้งแรกในปี 2544 จนกระทั่งการยุบสภาในเดือนกุมภาพันธ์ 2549 ซึ่งผู้วิจัยมองว่าเป็นการสิ้นสุดการครองอำนาจอย่างเป็นทางการของรัฐบาลทักษิณ แต่เหตุการณ์ทางการเมืองภายหลังการยุบสภานั้นก็มีความสำคัญเพราะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณนั้นสิ้นสุดลงอย่างสิ้นเชิง

ภายหลังการยุบสภาในเดือนกุมภาพันธ์ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองไทยหลายเหตุการณ์ด้วยกัน เช่น เกิดการเลือกตั้งทั่วไปที่มีปัญหา นับตั้งแต่เกิดการบอยคอตการเลือกตั้งของ

พรรคการเมืองฝ่ายค้านด้วยเหตุผลที่พรรคไทยรักไทยปฏิเสธการทำปฏิญญาร่วมกันเพื่อปฏิรูปการเมืองหลังการเลือกตั้ง ด้วยเหตุนี้การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 2 เมษายน 2549 จึงเป็นการแสดงเสียงสนับสนุนรัฐบาลทักษิณ/ไทยรักไทย กับพลังการออกเสียงไม่เลือกผู้ใดเท่านั้น และในเวลาต่อมาด้วยข้อเรียกร้องว่าการเลือกตั้งในครั้งนั้นเป็นการเลือกตั้งที่ไม่บริสุทธิ์ยุติธรรมเนื่องจากการหั่นคุหาเลือกตั้งออกด้านนอก ส่งผลให้การวินิจฉัยโดยฝ่ายตุลาการในเวลาต่อมาปรากฏออกมาว่าการเลือกตั้งในวันที่ 2 เมษายน 2549 นั้นเป็นโมฆะ

รัฐบาลทักษิณซึ่งเป็นรัฐบาลรักษาการในขณะนั้นนำโดยพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร รักษาการในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้เข้าบริหารราชการแผ่นดินต่อไป ท่ามกลางกระแสต่อต้าน และเรียกร้องให้พ.ต.ท.ทักษิณ เว้นวรรคทางการเมือง สภาวะทางสังคมขณะนั้นกล่าวได้ว่าในพื้นที่ประชาสังคมขณะนั้นมีความเคลื่อนไหว และแสดงพลังของกลุ่มโต้ตอบการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณในระดับสูงมาก เกิดการชุมนุมเพื่อขับไล่พ.ต.ท.ทักษิณอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันพื้นที่สังคมการเมืองก็เริ่มมีการเคลื่อนไหว ดังจะเห็นได้ว่าเริ่มมีข่าวลือ และสื่อมวลชนเริ่มหยิบประเด็นเรื่องการรัฐประหารมาพูดถึงกันมากขึ้น แต่ทางกองทัพก็ยังคงไม่มีความเคลื่อนไหวให้สังคมทราบมากนัก

ด้วยเหตุที่พื้นที่ประชาสังคม และสังคมการเมืองนั้นเป็นพื้นที่ในโครงสร้างส่วนบนร่วมกันตามแนวคิดของกรัมสกี และพื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ทางสังคม เปรียบได้กับการเป็นพื้นที่เสมือนที่ไม่ได้มีการแบ่งแยกกันอย่างเด็ดขาด ชัดเจน ผู้คนในบริบทพื้นที่ประชาสังคมย่อมต้องมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงกันกับพื้นที่สังคมการเมืองในทางใดก็ทางหนึ่ง เช่นเดียวกันกับกลุ่ม/สถาบันสำคัญในสังคมการเมือง เช่น กองทัพ นั้นก็ย่อมต้องมีความเชื่อมโยง และทับซ้อนกับความสัมพันธ์ในพื้นที่ประชาสังคมอย่างแยกไม่ออกเช่นเดียวกัน

ด้วยเหตุนี้เมื่อสถานการณ์การแสดงพลังของกลุ่มโต้ตอบการครองอำนาจนำเริ่มสุกงอมได้ที่ และสังคมเริ่มมีการแบ่งขั้ว/แบ่งฝ่ายระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนกับกลุ่มผู้ต่อต้านรัฐบาลทักษิณอย่างรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลสะท้อนถึงการเคลื่อนไหวของสถาบันในสังคมการเมือง ทำให้กองทัพจึงออกมาเคลื่อนไหวด้วยการก่อรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลทักษิณในที่สุด เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 ในนามคณะรัฐประหารที่ชื่อว่าคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) การก่อรัฐประหารในครั้งนี้จึงเป็นการสิ้นสุดการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้ว่าการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณในระยะ 5 ปีของการครองอำนาจนั้น เป็นเพียง “ความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ” เท่านั้น

คำตอบของคำถามหลักข้อที่สองนี้เป็นการพิสูจน์ว่าสมมุติฐานของการวิจัยนั้นถูกต้อง

7.2 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเพื่อสร้างคำอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยในกรณีต่างๆ นั้นสามารถเลือกที่จะทำการศึกษาได้ด้วยแนวทาง วิธีการ และใช้กรอบแนวคิดในการอธิบายได้อย่างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมระหว่างกรณีการศึกษา วิธีการ รูปแบบ ระดับของการศึกษา กับแนวคิดหลักที่เลือกมาเป็นกรอบในการอธิบาย

แนวคิดการครองอำนาจนำ (Hegemony) ของกรัมสกีนั้นเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ทำความเข้าใจ ตลอดจนสร้างคำอธิบายต่อปรากฏการณ์ทางการเมืองในเรื่องต่างๆ ได้

ข้อเสนอแนะจากการทำวิจัยในครั้งนี้ก็คือ แนวความคิดการครองอำนาจนำนั้นมีแนวคิดที่จัดได้ว่าเป็นแนวคิดองค์ประกอบอีกหลายแนวคิดด้วยกัน ได้แก่ 1) แนวความคิดเรื่องโครงสร้างส่วนล่างและโครงสร้างส่วนบน (Super/Base Structure) กับกลุ่มประวัติศาสตร์ (Historic Bloc) 2) แนวความคิดเรื่องประชาสังคม และสังคมการเมือง (Civil and Political Society) กับความยินยอมพร้อมใจ และการใช้อำนาจบังคับ (Consent and Coercion) 3) สงครามขับเคลื่อน และสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด (War of Movement and War of Position) 4) กลไกการครองอำนาจนำ และกลไกการใช้อำนาจรัฐ (Hegemonic Apparatuses and State Apparatuses) และ 5) การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ (Counter Hegemony)

แนวคิดองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้สามารถนำมาศึกษาและพัฒนาเป็นกรอบความคิดในการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองได้ในหลากหลายแง่มุมด้วยกัน ได้แก่ ประการแรก เลือกแนวคิดองค์ประกอบแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งเพื่อศึกษาเจาะลึกในเชิงทฤษฎี เช่น ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างสังคมส่วนล่างกับโครงสร้างส่วนบน ศึกษาเรื่องการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด เป็นต้น นอกจากนี้การศึกษาในเชิงทฤษฎีอาจทำการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดของกรัมสกี กับนักคิดยุคหลังกรัมสกีเพื่อชี้ให้เห็นถึงข้อแตกต่าง และข้อดีของแนวคิดกรัมสกีได้ เช่น การศึกษากลไกเชิงอุดมการณ์ของกรัมสกีเปรียบเทียบกับกลไกเชิงอุดมการณ์ของหลุยส์ อัลตุสแซร์ (Louis Althusser) เป็นต้น

อีกประการหนึ่ง คือการพัฒนาแนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำ และ/หรือแนวคิดองค์ประกอบต่างๆ มาเป็นกรอบ (Framework) ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองอื่นๆ เช่น การนำไปใช้เพื่ออธิบายการสร้างอำนาจนำของรัฐบาลต่างประเทศ หรือรัฐบาลไทยชุดอื่นๆ รวมไปถึงการใช้อำนาจของกลุ่ม/ชนชั้นต่างๆ ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นรัฐบาลเสมอไปก็ได้ นอกจากนี้กรอบแนวความคิดดังกล่าวยังสามารถนำไปใช้ศึกษาในบริบทเชิงประวัติศาสตร์การเมืองได้อีกด้วย เช่น การนำเอาแนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำ และแนวคิดองค์ประกอบไปใช้ศึกษาความสัมพันธ์

เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มพลังต่างๆในสังคม เช่น กรณีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 หรือ 6 ตุลาคม 2519 ก็สามารทำได้

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าข้อจำกัดของการเลือกใช้แนวคิดการครองอำนาจนำและแนวคิดองค์ประกอบมาเป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์นั้นมีอยู่บางประการด้วยกัน คือ ประการแรก แนวความคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับพื้นที่โครงสร้างส่วนบนที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยเชิงอุดมการณ์ ระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม รวมไปถึงบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งในการศึกษาเพื่อพิสูจน์ในเรื่องระบบความคิด ความเชื่อของผู้คนนั้นเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ยาก การศึกษาในลักษณะนี้จึงอาจถูกโจมตีจากนักวิชาการที่ยึดมั่นในวิธีการศึกษาแบบปฏิฐานนิยม ที่มุ่งเน้นการพิสูจน์ด้วยหลักฐาน และวิธีการที่พิสูจน์ได้อย่างเป็นทางการก็เป็นรูปธรรมก็เป็นได้

อีกประการหนึ่ง บริบทความคิดของกรัณชินั้นเป็นบริบทของประวัติศาสตร์อิตาลีในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ดังนั้นในการนำแนวคิดของกรัณชิมาปรับใช้เพื่ออธิบายในบริบทของสังคมอื่น เช่นการนำมาใช้อธิบายในสังคมไทยนั้นจึงควรต้องระมัดระวัง เนื่องจากการนำแนวคิดของกรัณชิมาใช้โดยไม่คำนึงถึงบริบทของสังคมไทยเลย นั้นอาจส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของผลงานนั้นๆได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนกรัตน์ เลิศชูสกุล. 2546. เหลียวหลังแลหน้าเวทีสังคมโลก. ฟ้าเดียวกัน 1 (เมษายน-มิถุนายน), หน้า 109-122.

กองบรรณาธิการ. 2547. วัคซีนไก่ในครัวโรค. a day weekly 18 (17-23 กันยายน 2547) : 14-15.

กองบรรณาธิการมติชน. 2549. ทักษิณอัครวินธุ์ผู้มาตัวเอง. กรุงเทพฯ: มติชน.

กองบรรณาธิการประชาชาติธุรกิจ. 2549. 3 ทศวรรษประเทศไทยยุคทุนนิยมไร้ค่า. กรุงเทพฯ: ประชาชาติธุรกิจ.

กวี วงศ์พุฒ. 2544. วิเคราะห์นโยบายของรัฐบาล พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร กับนายชวน หลีกภัย. เชียงใหม่: The Knowledge Center.

กระแสด้าน FTA, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 7 (2-8 กรกฎาคม 2547), หน้า 13.

กาญจน์มณี ศรีวิศาลภาพ และณรงค์ชัย ปัญญานนทชัย. 2546. ทักษิณบนบัลลังก์นายกรัฐมนตรี. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า 2545.

กิตติศักดิ์ ปรกิต. 2547. 7 ปมปริศนาในยุคทักษิณอายุวัฒ. ใน เจมส์ศักดิ์ ปิ่นทอง(บรรณาธิการ) รู้ทันทักษิณ, หน้า 104. กรุงเทพฯ: ขอบคิดด้วยคน.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2549. ก้านระบอบทักษิณ. กรุงเทพฯ: ชัคเชส มีเดีย. เกษียร เตชะพีระ. 2547. ระบอบทักษิณ. ฟ้าเดียวกัน 2 (มกราคม-มีนาคม): 38.

เกษียร เตชะพีระ. 2546. ระบอบทักษิณกับวัฒนธรรมการเมืองปฏิบัติปฏิรูป[Online]. แหล่งที่มา: <http://www.midnightuniv.org/midfrontpage/newpage58.html> [16 ตุลาคม 2548]

เกษียร เตชะพีระ. 2546. รัฐธรรมนูญใหม่กับปรากฏการณ์ไทยรักไทย[Online]. แหล่งที่มา: <http://www.midnightuniv.org/midarticle/newpage56.html> [16 ตุลาคม 2548]

เกษียร เตชะพีระ. 2546. เศรษฐกิจ-การเมืองในระบอบทักษิณ[Online]. แหล่งที่มา: <http://www.midnightuniv.org/midarticle/newpage46.html> [16 ตุลาคม 2548]

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. 2546. พื้นฐานรัฐศาสตร์กับการเมืองในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

กระแสด้าน FTA, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 7 (2-8 กรกฎาคม 2547), หน้า 13.

ข้อมูลโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ [Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.thaitambon.com/OTOP/Info/Info1A.htm> [2 กุมภาพันธ์ 2550]

คมเดือน เจิดจรัสฟ้า. 2546. คำคม ความคิด ทักษิณ ชินวัตร. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

คณะกรรมการจัดทำรายงานแสดงผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ. มปป. 4 ปีซ่อมประเทศไทยเพื่อคนไทย โดยรัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร (ปี 2544-2548). มปปท.: มปป.

คำกล่าวของนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ในการประชุมชี้แจงนโยบายของรัฐบาลแก่ผู้บริหารระดับสูง[Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.thaigov.go.th/news/speech/thaksin/sp05mar44.htm> [5 เมษายน 2549]

คู่มือเลือกตั้ง 48 อนาคตประเทศไทย. 2548. กรุงเทพฯ: มติชน.

โครงการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง [Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.rmutil.ac.th/sml/th3/sml-history.php> [15 มกราคม 2550]

จรรยา เจริญอุทกวิวัฒน์ และคณะ. 2548. การกำหนดวาระข่าวสารของรัฐบาล: ไม่สร้างข่าวก็แทรกแซงข่าว ใน อุบลรัตน์ ศรีชูศักดิ์ (บรรณาธิการ), ปิดหู ปิดตา ปิดปาก, หน้า 159-183. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

จิรวัดน์ รจนาวรรณ. 2547. มองอย่างผู้นำเอเชีย ทักษิณ ชินวัตร. กรุงเทพฯ: วรณสาส์น.

จิอุเช็ปเป่ พีโอรี. 2526. ชีวิตของอันโตนิโอ กรัมสกี. แปลโดย นฤมล-ประทีป นครชัย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

จิรรัตน์ แสนใจรักย์. 2547. ข้าและทักษิณ มิกส์. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจิตรศิลป์.

เจอโรม คาราเบล. 2525. ความขัดแย้งของการปฏิวัติ อันโตนิโอ กรัมสกีกับปัญหาของปัญญาชน. แปลโดย สมบัติ พิเศษอาด. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

เจมส์ คัดด์ ปิ่นทอง (บรรณาธิการ). 2547. รู้ทันทักษิณ. กรุงเทพฯ: ขอคิดด้วยคน.

เจมส์ คัดด์ ปิ่นทอง (บรรณาธิการ). 2547. รู้ทันทักษิณ 2. กรุงเทพฯ: ขอคิดด้วยคน.

เจมส์ คัดด์ ปิ่นทอง (บรรณาธิการ). 2547. รู้ทันทักษิณ 3 : Minority Reports รวมพลคนใจถึง. กรุงเทพฯ: ขอคิดด้วยคน.

ใจ อึ๊งภากรณ์ และคณะ. 2545. อะไรนะลัทธิมาร์กซ์เล่ม 2. กรุงเทพฯ: ชมรมหนังสือประชาธิปไตยแรงงาน.

ชนิดา ชิตบัณฑิตย์. 2547. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : การสถาปนาพระราชอำนาจนำ. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (มานุษยวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2530. รัฐ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฐปนรรต พรหมอินทร์. 2546. นโยบายประชานิยม การสร้างรัฐบาลพรรคเดียวที่เข้มแข็ง. 21 ปี รัฐศาสตร์ มสธ. รวมบทความวิชาการรัฐศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ณัฐเชษฐ์ พูลเจริญ. 2548. วิวัฒนาการและชะตากรรมของทักษิณมิกส์. ใน จูไรรัตน์ แสนใจรักษ์ (บรรณาธิการ), ทางออกไทยยุคทักษิณกินเมือง, หน้า 94-95. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจิตรศิลป์.

ศูนย์นโยบายประชาธิปไตย ความหวังอยู่ที่ไหน, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 32 (24-30 ธันวาคม 2547), หน้า 15.

เด็กวัดธีรยุทธ มาอีกแล้ว, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 45 (24-30 มีนาคม 2548), หน้า 12.

ตาคุณดาว เท้าสะกดดิน. 2549. กรุงเทพฯ: คมชัดลึกฉบับพิเศษ.

ศรีพล เจาะจิตต์. 2545. 1 ปีรัฐบาลทักษิณคิดใหม่ ทำใหม่ : คำมั่นสัญญา 15 ประการกับประชาชน. กรุงเทพฯ: พี.เอ.ลีฟวิ่ง.

ทักษิณ เกลิมเตียรณ. 2547. การเมืองระบบพ่อนูปถัมภ์แบบเผด็จการ, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. 2546. วิถีชีวิตไทย วัฒนธรรมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่. กรุงเทพฯ: สหายบล็อกและการพิมพ์.

ธงชัย วินิจจะกูล. 2548. วาทกรรมพระราชอำนาจหรือประชาธิปไตยแบบคิดสั้น [Online]. แปลโดย ไอดา อรุณวงษ์. แหล่งที่มา:

<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9555.html> [26 กุมภาพันธ์ 2549]

ธโรธร ผู้ทองคำ. 2546. ประชานิยม (Populism) กับรัฐบาลพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และพรรคไทยรักไทย. รัฐสภาสาร 51 (มิถุนายน 2546) : 69-93.

ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ จากผู้ก่อตั้งทรท.สู่รัฐบาลพังแน่! [Online]. แหล่งที่มา:

http://www.thaipost.net/index.asp?bk=tabloid&post_date=10/Jul/2548&news_id=109732&cat_id=220100 [2 เมษายน 2549]

ธีรยุทธ ขาประจำเลือดก๊าก, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 42 (3-9 มีนาคม 2548), หน้า 12.

ธีรยุทธ บุญมี. 2547. บทวิเคราะห์การเมืองระบอบทักษิณ(ไทยรักไทย) [Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9789.html> [16 ตุลาคม 2548]

ธีรยุทธ บุญมี. 2547. Road Map ประเทศไทย บทบาทคุณูปการของการเมืองภาคประชาชน. กรุงเทพฯ: สายธาร.

นกขมิ้นแมว แจกเงิน 6.47 พันล้าน, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 10 (23-29 กรกฎาคม 2547), หน้า 13.

นันทนา นันทวโรภาส. 2549. ชนะเลือกตั้งด้วยพลังการตลาด. กรุงเทพฯ: ขอดคิดด้วยคน.

นำเที่ยว เหลียวหลังแลหน้าฯ ชมการตลาดแบบประชานิยม, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 26 (12-18 พฤศจิกายน 2547), หน้า 14-15.

นิชาภา สิริวัฒน์. 2546. Branding ไทยรักไทย. กรุงเทพฯ: Higher Press.

นิธินาฏ ราชนิยม. 2547. การแทรกแซงสื่อมวลชนของรัฐบาลทักษิณ การปฏิบัติที่สวนทางกับหลักธรรมาภิบาล. เอกสารวิจัยหลักสูตร รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เนชั่นสุดสัปดาห์ฉบับรวมเล่มปี 2547. 2548. ไทยรักไทยในปีที่ 6 : พรรคแห่งความมั่นใจสัญญา[CD-ROM]. กรุงเทพฯ: เนชั่นสุดสัปดาห์.

เนชั่นสุดสัปดาห์ฉบับรวมเล่มปี 2547. 2548. ยิ่งกว่าโหมโรง ต้องดูทวิภพ กฟผ[CD-ROM]. กรุงเทพฯ: เนชั่นสุดสัปดาห์.

แนวทางการจดทะเบียนเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ. 2546. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.

แนวทางการจัดเวทีประชาคมเพื่อตรวจสอบยืนยันความถูกต้องของข้อมูลผู้จดทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ. 2547. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.

บุญศักดิ์ แสงระวี. 2544. สังคมของมนุษยชาติ วัฒนธรรมประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: ชมรมศึกษาวิทยาศาสตร์สังคม.

บุญอริ ยี่มะระ. 2547. นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมกับอำนาจทางเศรษฐกิจ: การศึกษาเชิงเศรษฐกิจการเมืองเกี่ยวกับความสำเร็จในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ป.ป.ช. ขอขึ้นเงินเดือน, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 20 (1-7 ตุลาคม 2547), หน้า 11.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. 2548. และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประมวล รุจนเสรี. 2548. พระราชอำนาจ. กรุงเทพฯ: สุเมธ รุจนเสรี.

ประเวศน์ มหารัตน์สกุล. 2548. ใครจะรู้ทันทักษิณ. กรุงเทพฯ: ส.เอเชียเพรส.

ประเวศ วะสี. 2547. รัฐบาลทักษิณกับความรับผิดชอบทางประวัติศาสตร์. ใน เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (บรรณาธิการ), รู้ทันทักษิณ, หน้า 187. กรุงเทพฯ: ขอคิดด้วยคน.

ประสงค์ สุ่นศิริ. 2547. รู้ทันกังฉิน : ชาคกฉ้อฉล นิทานคนโกง พงศาวดารกินเมือง. กรุงเทพฯ: ขอคิดด้วยคน.

ปรากฏการณ์แห่งปี กบ-กัมพูชา, มติชน 23 ธันวาคม 2546, หน้า 24.

ปราณ พิสิฐเศรษฐการ. 2547. ทักษิณกับนโยบายสังคม : รวมสุนทรพจน์สำคัญของพ.ต.ท.ทักษิณชินวัตร. กรุงเทพฯ: มติชน.

ปราณ พิธิฐเศรษฐการ. 2547. ทักษิณบนเวทีเอเชียและโลก : รวมสุนทรพจน์สำคัญของพ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร. กรุงเทพฯ: มติชน.

ปราณ พิธิฐเศรษฐการ. 2547. ทักษิณโมมิสต์และ CEO ประเทศไทย : รวมสุนทรพจน์สำคัญของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร. กรุงเทพฯ: มติชน.

ปิยะมิตร ลีลาธรรม. วิวาทะแห่งอนาคต: ข้อถกเถียงของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในสมัชชา สังคมโลก 2547. ฟ้าเดียวกัน 2 (เมษายน-มิถุนายน 2547), หน้า 137-148.

ผลประโยชน์ทับซ้อน...หยุดก่อนประเทศไทย, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 19 (24-30 กันยายน 2547), หน้า 16-17.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร, “นโยบายเอื้ออาทรกับมาตรการกึ่งการคลัง”, ใน ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2547), หน้า 109-110.

ผู้จัดการออนไลน์[Online]. แหล่งที่มา: <http://www.manager.co.th/asp-bin/mgrView.aspx?NewsID=9470000046095> [20 มีนาคม 2550]

พจน์ เลิศพรเจริญ. 2544. การเลือกสรรและจัดลำดับผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แบบบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองไทย : ศึกษากรณีพรรคประชาธิปัตย์ พรรคไทยรักไทย พรรคชาติพัฒนา พรรคชาติไทย และพรรคความหวังใหม่. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรรคชาติพัฒนา [Online]. แหล่งที่มา: <http://www.chartpattana.or.th/home/portfolio.php> [20 มีนาคม 2550]

พรรคไทยรักไทย 4 ปีซ่อมหายนะจากวิกฤติ [Online]. แหล่งที่มา: http://www.thairakthai.or.th/trtp/detail/4_repair.asp [17 ตุลาคม 2548]

พรรคไทยรักไทย [Online]. แหล่งที่มา: <http://www.thairakthai.or.th> [1 เมษายน 2549]

พรรคไทยรักไทย 4 ปีสร้างชาติให้แข็งแกร่งยั่งยืน[Online]. แหล่งที่มา: http://www.thairakthai.or.th/trtp/detail/4_build.asp [17 ตุลาคม 2548]

พรรคไทยรักไทยสร้างหลักประกันสุขภาพให้กับทุกคน [Online]. แหล่งที่มา: http://www.thairakthai.or.th/trtp/campaign/index_30Baht.asp [17 ตุลาคม 2548]

พรรคมหาชน คนไม่มีที่ยืน การคืนเงินของทุนท้องถิ่น, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 8 (9-15 กรกฎาคม 2547), หน้า 12.

พิจิตรา (นามปากกา). 2546. ถ้อยคำทักษิณ ชินวัตร. กรุงเทพฯ: ฐานมีเดีย เน็ตเวิร์ค.

พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. 2547. ทักษิณนิยม...(อีกที). ใน กัญญา ไตรสุริยธรรมา (บรรณาธิการ), พิชญ์ ทักษิณ, หน้า 178-202. กรุงเทพฯ: Openbooks.

ไฟโรจน์ อยู่มณเฑียร และรุจน์ มั่นจิรา. 2544. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนที่ 23.

กรุงเทพฯ: น้ำฝน.

ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2546)

ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2546)

ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2546)

ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2547)

ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2547)

ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2547)

ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2547)

ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2548)

ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2548)

ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 3 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2548)

ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2549)

ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2549)

กัญญา ไตรสุริยธรรมา (บรรณาธิการ). 2547. พิษทักษิณ : ผลกระทบเศรษฐกิจ การเมือง และ

สังคมภายใต้ระบอบทักษิณ. กรุงเทพฯ: Openbooks.

ภูริวรรธก์ ใจสำราญ. 2546. การรวมพรรคการเมือง : ศึกษากรณีการรวมพรรคไทยรักไทยกับ

พรรคความหวังใหม่. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ภาค

วิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มาอีกแล้วพรรคทางเลือกที่ 3, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 12 (6-12 สิงหาคม 2547), หน้า 12.

ม้านอกและเด็กนอกกรอบ (นามปากกา). 2549. 25 คำถาม เบื้องหลังดีลเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต.

กรุงเทพฯ: Openbooks.

ยุบชาติพัฒนารวมไทยรักไทย, เนชั่นสุดสัปดาห์. 640(6 กันยายน 2547), 5.

รวมแถลงการณ์ด้านทักษิณ [Online]. แหล่งที่มา: <http://files.thaiday.com/download/pdf/book.pdf>

[26 กุมภาพันธ์ 2549]

รังสรรค์กับทักษิณ 4 ปีข้างหน้า, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 36 (21-27 มกราคม 2548), หน้า

10.

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. 2548. จาก Thaksinomics สู่ทักษิณอาชีพโดยภาค 1-2. กรุงเทพฯ:

Openbooks.

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. 2548. จาก Thaksinomics สู่ทักษิณอาชีพโดยภาค 3. กรุงเทพฯ:

Openbooks.

รังสรรค์ ชนะพรพันธ์. 2547. ทักษิณโมมิสต์ เศรษฐศาสตร์แบบทักษิณ[Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9720.html> [16 ตุลาคม 2548]

รังสรรค์ ชนะพรพันธ์. 2547. Mc Journalism ภายใต้ระบบทักษิณาธิปไตย[Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9639.html> [16 ตุลาคม 2548]

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540.

รายได้ประชาชาติของประเทศไทย ฉบับพ.ศ. 2547[Online]. แหล่งที่มา:

http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/NAD/2_ni/ni_1997-2004/NI_1993-%202004.zip [16 มกราคม 2550]

ริอุส. ม.ป.ป. มาร์กซ์ฉบับการ์ตูน. กรุงเทพฯ: สุชนกการพิมพ์.

รุจน์ มั่นจิรา. 2538. ทักษิณ ชินวัตร นักบริหารสมองกล. กรุงเทพฯ: น้ำฝน.

โรดแมพ ประเทศไทยสันติสุข, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 29 (3-9 ธันวาคม 2547), หน้า 14-15.

ลิขิต ชีรเวทิน. 2546. วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ลิขิต ชีรเวทิน. 2546. อมาตยาธิปไตย-ประชาธิปไตยครึ่งใบ-การปฏิรูปการเมือง-การเมืองปัจจุบัน.

ใน ชเนศ วงศ์ยานนาวา (บรรณาธิการ), รัฐศาสตร์สาร, หน้า42-51.

วอลเดน เบลโล และคณะ. 2545. โศกนาฏกรรมสยาม: การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทย

สมัยใหม่. แปลโดย สุรนุช ชงศิลา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลดิมทอง.

วันส ปิยะกุลชัยเดช. 2550. จากอุดมการณ์ที่ถูกวิพากษ์สู่การครองความเป็นใหญ่: การครองความเป็นใหญ่แบบกรั้มซี่. ใน ชเนศ วงศ์ยานนาวา (บรรณาธิการ), รัฐศาสตร์สาร, หน้า 100-

112. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วัลยา (นามปากกา). 2542. ทักษิณ ชินวัตร ตาตุตา หัวดีคิดดี. กรุงเทพฯ: มติชน.

วีรพล จ้อยทองมูล และคณะ. 2544. ประวัติ/สุนทรพจน์ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร. กรุงเทพฯ:

ลุ่มน้ำเจ้าพระยา.

ส.ศิริรักษ์. 2548. ขจัดทักษิณ : ธนาธิปไตย. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์. 2547. คอร์ปชั่นนโยบาย. ในเจมส์คีย์ ปิ่นทอง (บรรณาธิการ), รู้ทัน

ทักษิณ, หน้า 61-66. กรุงเทพฯ: ขอบคิดด้วยคน.

สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. 2547. การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. 2548. บทวิจารณ์หนังสือเรื่อง “พระราชอำนาจ”[Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9554.html> [28 กุมภาพันธ์ 2549]

สรกต อุดุลยานนท์. 2536. ทักษิณชินวัตร อัครวินกลืนลูกที่สาม. กรุงเทพฯ: มติชน.

สภาร่างรัฐธรรมนูญ. 2540. ประชาชนได้อะไรจาก (ร่าง) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย.

กรุงเทพฯ: คณะกรรมการประชาสัมพันธ์ สภาร่างรัฐธรรมนูญ.

สราริน สุธีสร. 2547. การเปรียบเทียบระหว่างรูปแบบผู้นำ และพฤติกรรมการตัดสินใจของพ.ต.ท.

ทักษิณ ชินวัตร ระหว่างปีพุทธศักราช 2544 – 2546. เอกสารวิจัยหลักสูตร

รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สวนดุสิตโพล. 2546. การจ่ายหนี้คืน IMF ก่อนกำหนด ในสายตาประชาชน[Online]. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. แหล่งที่มา:

http://dusitpoll.dusit.ac.th/2546/2546_003.html [15 กุมภาพันธ์ 2550]

สวนดุสิตโพล. 2546. การประเมินผลการประชุม APEC ในสายตา “ประชาชน” [Online].

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. แหล่งที่มา:

สวนดุสิตโพล. 2546. การเมือง เศรษฐกิจ สังคมวันนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา[Online].

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. แหล่งที่มา:

http://dusitpoll.dusit.ac.th/2546/2546_456.html [15 ตุลาคม 2548]

สวนดุสิตโพล. 2543. ความนิยม ต่อ "พรรคการเมือง" และ "หัวหน้าพรรคการเมือง" ของผู้มีสิทธิ

เลือกตั้งทั่วประเทศก่อน “ยุบสภา” [Online]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

แหล่งที่มา: http://dusitpoll.dusit.ac.th/2543/2543_077.html [15 มกราคม 2550]

สวนดุสิตโพล. 2546. ความมั่นใจของประชาชน ต่อรัฐบาลและฝ่ายค้านในปี 2546[Online].

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. แหล่งที่มา:

http://dusitpoll.dusit.ac.th/2546/2546_001.html [22 มกราคม 2550]

สวนดุสิตโพล. 2547. ความมั่นใจของประชาชน ต่อ “รัฐบาล” และ “ฝ่ายค้าน” ในปี 2547[Online].

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. แหล่งที่มา:

http://dusitpoll.dusit.ac.th/2547/2547_001.html [22 มกราคม 2550]

สวนดุสิตโพล. 2546. ความมั่นใจในการแก้ไขปัญหาของ “รัฐบาล” กรณี : เขมรเผาสถานทูตไทย

[Online]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. แหล่งที่มา:

http://dusitpoll.dusit.ac.th/2546/2546_032.html [2 มีนาคม 2550]

สวนดุสิตโพล. 2546. นายกฯทักษิณ”/”พรรคไทยรักไทย”ในสายตาประชาชน[Online].

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. แหล่งที่มา:

http://dusitpoll.dusit.ac.th/2546/2546_425.html [15 ตุลาคม 2548]

สวนดุสิตโพล. 2547. ประชาชนคิดอย่างไร? กับนโยบาย “คำไหนนอนนั้น” ของนายกฯทักษิณ

[Online]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. แหล่งที่มา:

http://dusitpoll.dusit.ac.th/2547/2547_116.html [20 กุมภาพันธ์ 2550]

สวนดุสิตโพล. 2546. เปรียบเทียบนโยบายพรรคไทยรักไทยกับพรรคประชาธิปัตย์ในสายตา

ประชาชน[Online]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. แหล่งที่มา:

http://dusitpoll.dusit.ac.th/2546/2546_446.htm [15 ตุลาคม 2548]

สวนดุสิตโพล. 2544. ภาพรวมการจัดระเบียบสังคม ในสายตา "ประชาชน"[Online]. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. แหล่งที่มา:

http://dusitpoll.dusit.ac.th/2544/2544_096.html [22 มกราคม 2550]

สวนดุสิตโพล. 2545. 1 ปี "รัฐบาลทักษิณ"[Online]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

แหล่งที่มา: http://dusitpoll.dusit.ac.th/2545/2545_018.html [15 มกราคม 2550]

สันติ อรุณวิจิตร. 2547. พูดแบบนายกทักษิณ. กรุงเทพฯ: วรณสาส์น.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ [Online]. แหล่งที่มา:

http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/mahapak_eco.htm [1 เมษายน 2549]

สำนักโฆษก สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2546. นายกฯทักษิณคุยกับประชาชน (เล่ม2).

กรุงเทพฯ: ไอเดีย สแควร์.

สำนักโฆษก สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2546. นายกฯทักษิณคุยกับประชาชน (เล่ม3).

กรุงเทพฯ: เอ.พี.กรรฟิดีไซน์และการพิมพ์.

สำนักโฆษก สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2546. นายกฯทักษิณคุยกับประชาชน (เล่ม4).

กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินต์ติ้ง.

สำนักโฆษก สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2547. นายกฯทักษิณคุยกับประชาชน (เล่ม5).

กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.

สำนักโฆษก สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2547. นายกฯทักษิณคุยกับประชาชน (เล่ม6).

กรุงเทพฯ: ไอเดีย สแควร์.

สำนักเลขาธิการสำนักนายกรัฐมนตรี. 2547. สรุปผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีตาม

แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ รัฐบาล พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ปีที่สาม (วันที่ ๒๖

กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖ ถึงวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗). กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการ

สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย[Online]. แหล่งที่มา:

http://www.mahadthai.com/html/zoning_detail01.html [22 มกราคม 2550]

สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย[Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.mahadthai.com/html/planzoning.html>[22 มกราคม 2550]

สินีพร มฤคพิทักษ์. 2547. พันศักดิ์ วิญญรัตน์ ความแตกต่างที่มีคุณค่าคือเป้าหมายของนโยบาย

ทักษิณมิกซ์. เนชั่นสุดสัปดาห์ 644 (4 ตุลาคม 2547) : 82-85.

สุนันท์ ศรีจันทร์หา. 2547. ขาลง "ทักษิณ". กรุงเทพฯ: เนชั่นบุ๊กส์.

สุกัลกษณ์ กาญจนขุนดี, “ระบอบทักษิณ ปรากฏการณ์สนธิ ในการเมืองไทยร่วมสมัย บทวิเคราะห์ พันธมิตรฯ ก่อนการรัฐประหาร ๑๕ กันยา”,

<http://www.midnightuniv.org/midnight2544/0009999755.html>

สุกวรณ รจนาปกรณ์. 2546. คมความคิดทักษิณ ชินวัตร เล่ม 1. กรุงเทพฯ: วรรณสาส์น.

สุกวรณ รจนาปกรณ์. 2546. คมความคิดทักษิณ ชินวัตร เล่ม 2. กรุงเทพฯ: วรรณสาส์น.

สุกวรณ รจนาปกรณ์. 2546. คมความคิดทักษิณ ชินวัตร เล่ม 3. กรุงเทพฯ: วรรณสาส์น.

สุเมธ วงษ์พาณิชย์เลศ. 2547. อนาคตสื่อสาร-สารสนเทศไทยในยุคผู้นำดิจิทัล: คิดใหม่ ทำใหม่?.

ใน เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (บรรณาธิการ), รู้ทันทักษิณ, หน้า 77. กรุงเทพฯ: ขอดิดด้วยคน.

สุรพงษ์ ชัยนาม. 2525. อันโดนิโยกรัมชี้กับทฤษฎีว่าด้วยการครองความเป็นใหญ่. ปารายสาร 8 (6) : 70-79.

สุรพงษ์ ชัยนาม. 2548. “ทฤษฎีการปฏิวัติสังคม” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญาการเมือง.

นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุวัจน์-บรรหารยังไม่จนตรอก ผนีก สนั่น โคนไทยรักไทย, สยามรัฐสัปดาหวิจารณ์, 26(21-27 พฤศจิกายน 2546), 17.

สำนักโฆษก สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2545. นายกฯทักษิณคุยกับประชาชน (เล่ม1).

กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินต์.

สคิปซี 1 ก็แ่งเง้งกำไร, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 18 (17-23 กันยายน 2547), หน้า 13.

เสือกัก-ขาประจำ วิพากษ์ ทรท., ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 11 (30 กรกฎาคม – 5 สิงหาคม 2547), หน้า 12.

อิธิวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์ และคณะ. 2543. เส้นทางชีวิต พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร. กรุงเทพฯ:

เียร์บุ๊กส์ พับลิเชอร์.

อภิชาติ สถิตนิรามัย และดวงมณี เลาวกุล. 2548. ยุทธศาสตร์การพัฒนามหาวิธี: ความสำเร็จ และ

ความล้มเหลว. ใน ภิญ โย ไตรสุริยธรรมา (บรรณาธิการ), October No.5, หน้า 377-435. กรุงเทพฯ: Openbooks.

อรุณ เวชสุวรรณ. 2547. พุทธทาสในทางการเมืองของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร. กรุงเทพฯ:

อรุณวิทยา.

อัมมารวิจารณ์ทักษิณ, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 27 (19-25 พฤศจิกายน 2547), หน้า 10.

อานนท์ อาภาภิรม. 2528. รัฐศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ: โอเคียนสโตร.

เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. 2546. Asian economic crisis วิฤตการณ์เศรษฐกิจเอเชีย. ใน เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และสิริพรรณ นกสวน (บรรณาธิการ), คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย, หน้า 11-19. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกยุทธ ธีรพันธุ์รักไทยรักไทย, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 14 (20-26 สิงหาคม 2547),
หน้า 10.

เอฟทีเอ ความคับหน้ท่กกลางเสียงค้ัน, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 47 (7-13 เมษายน 2548)
ส.นิกสุกั (นามปากกา). 2544. ธรรมชาติของทักษิณ ชินวัตร. กรุงเทพฯ: สยามอินเตอร์บุ๊คส์.
ฮาล เครเปอร์. สองวิญญาณของสังคมนิยม. แปลโดย เก่งกิจ กิติเรียงลาภ และจิระยุทธ คงห้ัน
[Online]. แหล่งที่มา: <http://www.marxists.org/thai/archive/draper/two-souls.htm>
[6 พฤษภาคม 2550]

4 ปี กบฏไอทีวี ถึงเวลาพิพากษา, ใน A day weekly, ปีที่ 1 ฉบับที่ 43 (10-16 มีนาคม 2548), หน้า
49-53.

10 ข้าวเด่น ปี 2545, มติชน 31 ธันวาคม 2545, หน้า 3.

ภาษาอังกฤษ

Anne Showstack Sassoon. 1982. Approaches to Gramsci. London: Writers and Readers.

Andrew Deak, The Condition of Hegemony and the Possibility of Resistance,

<http://www.undercurrentjournal.ca/2005II3%20-%20deak.pdf>

Anti-globalization[Online]. แหล่งที่มา:

<http://encyclopedia.thefreedictionary.com/antiglobalization> [5 กุมภาพันธ์ 2550]

Barry Burke, Antonio Gramsci and informal education, <http://www.infed.org/thinkers/et-gram.htm>

David Macey. 2000. The Penguin Dictionary of Critical Theory. London: Penguin Books.

David McLellan. 1979. Marxism after Marx. New York: Harper and Row.

David Miller. Ed. 1987. The Blackwell Encyclopedia of Political Thought. Oxford: Basil
Blackwell.

David Robertson. 2004. The Routledge Dictionary of Politics. 3rd ed. London: Routledge.

Duncan McCargo and Ukrist Pathmanand. 2005. The Thaksinization of Thailand. Copenhagen:
NIAS Press.

Eduard Bernstein[Online]. แหล่งที่มา: http://en.wikipedia.org/wiki/Eduard_Bernstein [6 เมษายน
2550]

Iain McLean and Alistair McMillan. 2003. Oxford Concise Dictionary of Politics, 2nd ed. New
York: Oxford University Press.

- Joel Krieger. Ed. 2001. The Oxford Companion to Politics of the World, 2nd ed. New York: Oxford University Press.
- John Girling. 1984. Thailand in Gramscian Perspective. Pacific Affairs. 57: 385-403.
- Joseph V. Femia. 1987. Gramsci's Political Thought Hegemony, Consciousness, and the Revolutionary Process. Oxford: Clarendon Press.
- Karl Kautsky[Online]. แหล่งที่มา: http://en.wikipedia.org/wiki/Karl_Kautsky [6 เมษายน 2550]
- Ken Newton and Jan W. Van Deth. 2005. Foundations of Comparative Politics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Michael G. Roskin et. al. 1997. Political Science : An introduction, 6th ed. New Jersey : Prentice Hall.
- Michael Haralambos, Martin Holborn and Robin Heald. 2004. Sociology Themes and Perspectives. London: HarperCollins.
- Pasuk Phongpaichit and Chris Baker. 2001. Pluto-Populism in Thailand: Business Remaking Politics. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Pasuk Phongpaichit and Chris Baker. 2001. Thailand's Thaksin: New Populism or Old Cronyism?. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Pasuk Phongpaichit and Chris Baker. 2004. Thaksin The Business of Politics in Thailand. Chiangmai: Silkworm Books.
- Paul Ransome. 1992. Antonio Gramsci A New Introduction. London: Harvester Wheatsheaf
- Quintin Hoare and Geoffrey Nowell Smith. 1971. Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci. New York: International Publishers.
- Richard W. Miller. 1984. Analyzing Marx Morality, Power and History. New Jersey: Princeton University Press.
- Robert Audi. Ed. 1999. The Cambridge Dictionary of Philosophy. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Roger Simon. 1982. Gramsci's Political Thought An Introduction. London: Lawrence and Wishart.
- Thai Rak Thai Party Policy (เอกสารประชาชนสัมพันธ์), pp.8-19.
- Thaksin Shinawatra [Online]. แหล่งที่มา: http://encyclopedia.org/wiki/Thaksin_Shinawatra [2 มีนาคม 2550]

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายวัชรพล พุทธรักษา เกิดวันที่ 7 ตุลาคม 2525 ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา สำเร็จการศึกษา ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปีการศึกษา 2546 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตร รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การปกครอง) คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2547

ได้รับทุนรางวัลเรียนดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปีการศึกษา 2545 และได้รับทุนโครงการผลิตและพัฒนาอาจารย์ (UDC) จากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สังกัดภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร เมื่อปีการศึกษา 2547

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย